

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE POPÜLER TARİH YAYINLARI:
DERİN TARİH DERGİSİ ÖRNEĞİ**

**Hazırlayan
Levent ŞİMŞEK**

**Danışman
Doç. Dr. Hikmet Zeki KAPCI**

Yüksek Lisans Tezi

Ekim 2022, KAYSERİ

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE POPÜLER TARİH YAYINLARI:
DERİN TARİH DERGİSİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Levent ŞİMŞEK**

**Danışman
Doç. Dr. Hikmet Zeki KAPCI**

Ekim 2022, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Levent ŞİMŞEK

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Tarih Ana Bilim Dalı
Program Adı : : Yüksek Lisans (Tezli)
Tez Başlığı : Türkiye’de Popüler Tarih Yayınları: Derin Tarih Dergisi Örneği

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 358 sayfalık kısmına ilişkin 21/10/2022 tarihinde *Turnitin* intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 9’ dur.

Filtrelemeye **alıntılar dâhil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 21/10/2022

Danışman: Doç. Dr. Hikmet Zeki KAPCI

Öğrenci: Levent ŞİMŞEK

KILAVUZA UYGUNLUK

“Türkiye’de Popüler Tarih Yayınları: Derin Tarih Dergisi Örneği” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Levent ŞİMŞEK

Danışman

Doç. Dr. Hikmet Zeki KAPCI

Tarih Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Hasan Ali ŞAHİN

ÖN SÖZ

Ülke gündeminin yoğunluğu ve bu gündemin kamuoyu tarafından tartışılabilirdiği mecraların bulunması, popüler tarih anlatımlarını/yazımlarını yaygınlaştırmıştır. Bu durum, popüler tarih yazımının tez konusu olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Popüler tarihçilik alanında daha önce yapılmış çalışmalar okunmuş, Prof. Dr. Ahmet Özcan tarafından 2008 yılında Hacettepe üniversitesinde yapılan “Türkiye’de Popüler Tarihçilik (1908-1960) isimli doktora tezinin en kapsamlı çalışma olduğu görülmüştür. Dolayısıyla kronolojik sürecin takibinde Prof. Özcan’ın çalışması takip edilmiştir.

Özellikle dijital ortamlarda hazırlanan içerikler bu alanda akademik çalışmaların ortaya çıkmasında da etkili olmuştur. Çünkü 2000 yılı sonrasında farklı üniversitelerde sınırlı da olsa bazı dergiler tez çalışması olarak incelenmesine rağmen; bu çalışmalarda ayrıntılı bir anlatım incelemesi yapılmamıştır. Çalışmalar, genel tanıtım veya fihrist çalışması ağırlıklı olmuştur. Giriş bölümünde izah edileceği üzere bazı çalışmalarda ise sadece belirli alanlardaki anlatımlar değerlendirilmiştir. Bu tez çalışmasını önceki çalışmalardan ayıran en belirgin fark da burada ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada ele alınan Derin Tarih Dergisi ise herhangi bir akademik çalışmada incelenmemiştir. On yıldan fazla (Nisan 2012’de yayımlanmaya başladı) bir süredir devam ediyor olması, belge yayımlama konusundaki iddialı tavrı, Derin Tarih Dergisinin tez çalışmamıza konu olmasını sağlamıştır.

Derginin kronolojik bir kaygısı olmadığı gibi sistematik bir anlatımı da yoktur. Bu yüzden içerik kendi oluşturduğumuz alt başlıklarda izah edilmeye çalışılmıştır. Fakat yine de dergideki anlatımların genelde belirli konu ve kendilerince problemleri görülen noktalarda toplanması nedeniyle etraflı bir tarih anlatımı ortaya çıkmamıştır.

Tez çalışmamızda en başından beri gerek konu seçiminde gerekse süreci takip etmede gösterdiği iyi niyetli ve sabırlı tavrından dolayı Tez danışmanım Doç. Dr. Hikmet Zeki Kapıcı’ya teşekkür ederim.

Levent ŞİMŞEK, Kayseri,2022

TÜRKİYE’DE POPÜLER TARİH YAYINLARI: DERİN TARİH DERGİSİ ÖRNEĞİ

Levent ŞİMŞEK

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Yüksek Lisans Tezi, Ekim 2022

Danışman: Doç. Dr. Hikmet Zeki KAPCI

ÖZET

Bu tez çalışmasında Türkiye’de tarih anlatımının en yaygın ve etkileyici türü olan popüler tarih yazımının bir örneği, Derin Tarih Dergisi incelenmiştir. Nisan 2012 tarihinde ilk sayısı çıkan dergi, bugün hâlâ yayın hayatına devam etmektedir. Eylül 2022 tarihinde 126. sayısına ulaşmıştır.

Bu tezin hazırlanma amacı popüler tarih yazımı/anlatımı yapan bir yayının içerik ve yöntem açısından değerlendirilmesidir. Popüler tarihçilik, geçmişte sözlü aktarım, kitaplar ve dergiler aracılığı ile yayımlanma imkânına sahipken; Türkiye’de 1970 sonrasında sinemada da yer bulmuştur. 2000’lerden itibaren ise sosyal medya olgusunun ortaya çıkması, çok daha yaygın ve etkili bir mecra bulmasını sağlamıştır. Uzun anlatımların olmadığı, daha çok ideolojik ve manipülatif amaçlı paylaşımlar, milyonlarca insana kısa sürede ulaşınca; hem tarihe olan ilgiyi hem de bu alandaki yayın sayısının artmasını sağlamıştır.

Tez çalışmasında ilk aşamada Türkiye’de tarih yazımının evreleri gözden geçirilmiştir. Bu alanda birinci elden kaynaklardan çalışmış araştırmacıların eserlerinden yararlanılmıştır. İkinci aşamada ise Derin Tarih Dergisi’nin ulaşılabilen tüm sayıları okunarak içerik konularına göre sınıflandırılıp tahlili yapılmıştır. Amacımız dergide ne yazıldığını göstermek değildir. Amaç neyin, nasıl yazıldığını tespit etmeye çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Derin Tarih Dergisi, Kültür, Popüler Tarih, Tarihçilik, Tarih Yazımı.

**POPULAR HISTORY PUBLICATIONS IN TURKEY: EXAMPLE JOURNAL
OF DERIN TARİH**

Levent ŞİMŞEK

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences

Master's Thesis, October, 2022

Supervisor: Doç. Dr. Hikmet Zeki KAPCI

ABSTRACT

In this thesis, the journal of Derin Tarih which is the most common and impressive type of history-telling in Türkiye and the example of popular historiography was examined. The first issue of the magazine was published in April 2012 and still continues its publication life. It reached its 126th issue in September 2022.

The purpose of this thesis is to evaluate a publication that writes Popular History in the way of content and method. While Popular Historiography had the opportunity to be published through mouth, books and journals in the past, it also found its place on television in Türkiye after 1970. Since the 2000s, emergence of the social media has enabled it to find a much more extensive and effective channel. The posts with mostly ideological and manipulative purposes without long expression reach millions of people in a short time. Therefore they increased both the interest in history and the number of publications in this field.

The first step of the thesis is to review the stage of Historiography in Türkiye. The studies of researchers who worked in this field from first-hand sources were used. In the second step, all the accessible issues of the journal of Derin Tarih were read, classified according to the content topics and then analyzed. The aim is not to indicate what is written in the magazine; the aim is to try to specify what is written and how.

Key Words: Derin Tarih Journal, Culture, Popular History, Historiography, Historiography.

İÇİNDEKİLER

TÜRKİYE'DE POPÜLER TARİH YAYINLARI: DERİN TARİH DERGİSİ ÖRNEĞİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL ONAY SAYFASI	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TARİH YAZIMI

1.1.Osmanlı Devleti'nde Tarih Yazımı.....	7
1.1.1. Başlangıçtan II. Mehmed Dönemi'ne Kadar	7
1.1.2. II. Mehmed Dönemi'nden XVII. Yüzyıla Kadar.....	9
1.1.3. XVII. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Kadar	19
1.1.4. XX. Yüzyılda Osmanlı Tarih Yazıcılığı	27
1.2. Cumhuriyet Döneminde Tarih Yazımı.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

POPÜLER TARİHÇİLİK VE DERİN TARİH DERGİSİ

2.1. Türkiye'de Popüler Tarihçilik	38
2.2. Tarih Yazılarından Popüler Tarih Dergilerine.....	48
2.3. Derginin Genel Özellikleri ve Tarih Yazımı	60
2.4. Derin Tarih Dergisi: Özel Sayılar	70
2.5. Derin Tarih Dergisi: Kitap Ekleri	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK, İSLAM VE DÜNYA TARİHİ

3.1. Avrupa ve Dünya Tarihi.....	73
3.2. İslâm Tarihi.....	83
3.3. Türk–İslâm ve Selçuklu Devletleri Tarihi.....	92
3.4. Osmanlı Tarihi	104
3.4.1. Osmanlı Tarihi’ne Ait Bazı Karakteristik Anlatımlar.....	106
3.4.2. Güncel Gelişmeler Perspektifinden Osmanlı Tarihi	115
3.4.3. II. Abdülhamid.....	117
3.4.4. I. Dünya Savaşı ve Arap İhaneti Meselesi	125
3.4.5. Osmanlı Tarihi’nin Diğer Alanları: Modernleşme, Sanat, Batı Dünyası, Tasavvuf ve Osmanlı Toplumunu	127
3.4.6. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bazı Tartışmalı Konular.....	133

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ

4.1. Mütareke Dönemi, Millî Mücadele ve Mustafa Kemal	137
4.2. Atatürk Dönemi: Dış Politikadaki Bazı Gelişmeler, Lozan Antlaşması, İç politika ve İnkılâplar.....	147
4.3. 1938- 1950 Dönemi.....	161
SONUÇ.....	167
KAYNAKÇA.....	172
EKLER	200

KISALTMALAR

CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
Vb	: Ve benzeri
Vs	: Vesair
Yy	: Yüzyıl

GİRİŞ

Türkiye, tarihin önemini hiç yitirmediği ülkelerden birisidir. Ülke gündeminin boş kalmaması var olan her mecrada tarih anlatımı yapılmasında etkili olmuştur. Sosyal medya alanının ortaya çıkması ise iletişimin ötesine geçmiş, dijital ortamda etkileşime dayalı, çok uluslu ve çok kültürlü bir sosyal alan yaratmıştır. Bu da tarihin popülerleşmesi için en etkili ortamın oluşmasını sağlamıştır.

Popüler tarih anlatımı/yazımında amaç bilimsellik değildir. Amaç bugün için geçmişin yorumlanması ve yeniden yazılmasıdır. “*Yeniden yazılması*” şeklinde ifade etmemizin nedeni, bu alandaki yazarların kendilerini akademiye veya müfredata alternatif olarak göstermeleridir. Aslında sadece alternatif olma iddiaları yoktur. Asıl iddiaları, doğruyu ve hakikati yazdıkları şeklindedir. Yani karşı çıktıkları akademi veya okul kitaplarının hakikati yazmadığını iddia etmektedirler. Hakikati ortaya çıkartmak ise maksatlıdır. Yani bir anlamda toplumsal manipülasyon amaçlanmaktadır.

Popüler tarihçilik, geçmiş konusunda okullarda çizilen sınırların ötesine geçilmesidir. Asıl fonksiyonu ise geçmişin tasviri değil; yorumlanmasıdır. Türkiye’de resmî tarih olarak nitelendirilmiş yazım, özellikle okul ders kitaplarında kendince oluşturulmuş mantıklı bir sebep-sonuç ilişkisini ortaya koyarken; popüler tarihçilik ise olayların daha çok nedenlerine itiraz etmiştir. Derin Tarih Dergisine göre özellikle de Millî Mücadele ve Atatürk dönemleri popüler tarihin hakikati arama sahasıdır. Derginin bir diğer yoğunlaştığı saha ise resmî tarihin iddia ettiği alandır ki Türk tarihinde bu dönem Osmanlı tarihine denk gelmektedir. Ortaya çıkan sonuç şudur ki Derin Tarih Dergisi’nde popüler tarihçilik iki teze karşı mücadele ettiğini ileri sürmektedir. Birincisi Osmanlı tarihinin karalanması ve yok sayılması; ikincisi ise Cumhuriyet’in kuruluşu ve inkılaplar dönemindeki anlatımın gerçeği yansıtmadığı iddiasıdır. Ayrıca popüler tarih, kendisine orijinal bir saha da yaratmıştır. Bu ise medeniyet yaratma gayretidir. İslâm tarihinden başlayarak Türkler’in İslâm ile yücelmesi, beraberinde İslâm’ı yüceltmesi;

Osmanlı Devleti döneminde ise tüm insanlığa örnek bir medeniyet seviyesine ulaşılmasıdır. Aslında bu çalışma da tepkisel olarak değerlendirilebilir. İslâm ve Osmanlı tarihlerine yönelik geri kalmışlık iddialarına cevap verme amacı vardır. Yani popüler anlatımda tarih, tarih için değildir.

Tarif edilmeye çalışılan bu yazım/anlatım, bireyin geçmiş penceresinden topluma, dünyaya ve devlete bakışını değiştirebilecek niteliktedir. Türkiye'nin yakın dönem tarihindeki siyasî değişim bu sahadaki çalışmaların da etkisiyle ortaya çıkmıştır. Oy kullanan seçmenin Osmanlı Devleti'ne ve Atatürk devrimlerine bakışı değişmemiş olsaydı 1970'lerden itibaren Türkiye'de partileşmiş ve kitlelere ulaşmış, hatta dönem dönem iktidar olmuş muhafazakâr siyasî hareketler ortaya çıkmamış olurdu. Bu siyasî değişim resmî tarihe karşı alternatif tarih yorumlarının etkili olduğunun bir kanıtıdır.

Popüler tarih için belirtilmesi gereken bir etki ise tarihin okul dışına taşınmasıdır. Önceleri sadece matbu ürünlerle sınırlı olan bu alanın okuma alışkanlığının çok zayıf olduğu dönemlerdeki etkisi günümüze göre zayıftır. Günümüzde ise popüler tarihin etkinlik ve etkisinin artmasının en önemli nedeni internet ortamı ve özel medya kuruluşlarının varlığıdır. İnternet mecralarında son yıllara kadar suç konusunda yasal düzenlemelerin olmaması buradaki farklı fikirlerin ifade edilmesine katkı sağlamıştır. Fakat bu her zaman olumlu değildir. Çok ciddi şekilde bilgi kirliliğine de neden olmuştur. Basılı yayınlar, dijital yayınlara göre daha titiz ve kontrollüdür; yani sundukları bilgi ve belgeler daha niteliklidir.

Son yıllarda arşiv kataloglarının dijital ortama aktarılmış olması da akademi dışındaki araştırmacıların çalışmalarına nitelik kazandırmıştır. Bununla beraber yayımlanan her belgenin, konuyla ilgili tek belge olmayabileceği; hatta tek taraflı olarak yayımlanıp yönlendirme amacı taşıyabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Dergide popüler tarihçilik yapılmakla beraber yazar kadrosu içinde alanında tanınmış akademisyenler de yer almıştır. Bu ise okuyucunun, anlatımın bilimsel gerçekliği yansıttığı hususunda ikna olmasını kolaylaştırmıştır.

Popüler tarihi sadece yöntem olarak değerlendirmek yeterli değildir. Seçilen konular da bu türün karakteristik özelliklerindedir. Günlük hayat, eşyalar, alışkanlıklar, meşhur kişi ve olaylar, şehirler gibi daha az işlenmiş konuların da sayfalara taşındığı olmuştur. Bir anlamda geçmişin askerî ve siyasî tarihten ibaret olmadığını gösterme

amacı da vardır. Popüler tarih, tabandan bir demokrasi oluşumuna katkı sağlamaktadır. Çünkü paradigmanın dışında alternatif fikirlerin, eleştirilerin ifade edilmesine imkân sağlayarak ifade ve düşünce hürriyetinin yaşama alanı bulmasına bir örnek olmuştur. Fakat, toplumsal yönlendirme için en elverişli alanlardan birisi olduğu da unutulmamalıdır.

Son zamanlarda belge kullanımı popüler tarihin niteliğini değiştirmiştir. Geçmişte bu alana mesnetsiz, uyduruk bilgi üretme alanı olarak bakılmasına rağmen; son zamanlarda kamuoyundaki etkinliğinin arttığı görülmektedir. Güçlü medya şirketleri, toplumun bu alana ilgisini fark ederek hem yazılı hem de görsel olarak yatırımlar yapmışlardır. Televizyonda tartışma programları, belgeseller, diziler, sinema filmleri yapılarak; tarih, tarihinde olmadığı kadar son zamanlarda kazanç alanına dönüştürülmüştür. Tez konumuz olan Derin Tarih Dergisi'nin on yıldan fazladır kesintisiz olarak yayımlanıyor olması, dergiyi yayımlayan medya şirketinin sahip olduğu maddî güçle beraber; standart bir okuyucu kitlesine ulaşmış olduğu anlamına da gelebilir.

Tez konumuzun belirlenmesinde popüler tarihçilik alanında yapılmış bazı çalışmalarla karşılaşmamız da etkili oldu. Her ne kadar Türkiye'de popüler tarihçilik genel olarak çalışılmış olsa da 1990 sonrasındaki herhangi bir süreli yayın ayrıntılı olarak incelenmemiştir. Yapılan çalışmalar, genelde ya fihrist hazırlama niteliğinde veya popüler tarih dergilerinin genel tanıtımı şeklindedir. Bu tez çalışmasını farklı kılan yanlarından birisi, bir derginin ayrıntılı şekilde incelenmesidir. İnceleme sırasında her alandan numune yazı seçilerek genellemeye gidilmemiştir. Konu başlıklarının kapsamında olan tüm makale ve diğer türden yazılar okunarak ayrı ayrı anlatım özellikleri belirlenmiştir. Yani "*Atatürk Dönemi şöyle yazılmıştır*" gibi indirgemeci bir kolaylığa gidilmeden, farklı yöntemlerle yazılmış tüm anlatımlar gösterilmeye çalışılmıştır. Bu ise yoğun bir dipnot ve açıklama yazılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu çalışma, ileriki dönemlerde çağdaş ya da eski yayınların tez konusu olmasında ilham kaynağı olabileceği gibi, Derin Tarih Dergisi üzerinde yapılabilecek başka araştırmalara da kaynak olabilir.

Dergi içeriğinin incelenmesinde karşılaşılan en büyük zorluk belirli bir konu sıralamasının olmamasıdır. Yani kronolojik bir yazım yoktur. Bu ise elde edilen verilerin metne dönüştürülmesini zorlaştırmıştır. Genelde aynı dosya konuları etrafında makaleler yoğunlaşmıştır. Bazen de herhangi bir sayıda dosya konusu ile ilgisi olmayan ama önemli olduğu iddia edilen bir belge yayımı veya kısa bir alıntı ile karşılaşıldığı da olmuştur.

Dergideki makalelerin önemli kısmı Osmanlı tarihi üzerinedir. Osmanlı tarihi içinde ise II. Abdülhamid ve dönemi neredeyse tüm ayrıntılarıyla yazılmıştır. Hatta II. Abdülhamid ile ilgili yazının olmadığı sayı neredeyse yoktur. Bu dönem, özellikle güncel meseleler için sürekli bir örnek deposu olmuştur. Dış politikadaki gelişmeler, ülke içindeki muhalif tutumlar, sağlık alanındaki gelişmeler vs. neredeyse her bir gelişme, Abdülhamid döneminden bir olay ile karşılaştırılmıştır.

Osmanlı tarihinin yoğunlaştığı bir başka alan ise XVI. yüzyıldır. Çünkü bu dönem Osmanlı Devleti'nin askerî ve siyasî olarak zirvesidir. Dergide ağırlıklı işlenen dönemlerden olmasının bir nedeni hamasî beklentileri karşılamaktır. Daha doğrusu okuyucuya örnek bir nesil göstermektir. Dergiye göre, bu dönemin padişahlarının şehzadeligi örnek alınacak bir gençliktir. Padişahlıkları ise fedakârlığın ve dava sahibi olmanın somutlaşmış halidir. Bu dönem fetihleri, insanî değerlerin yeryüzüne yayılmasıdır.

Dergide Osmanlı tarihi anlatımlarının dönem olarak yoğunlaştığı bir diğer evre ise on dokuzuncu yüzyıl olmuştur. Dergiye göre askeri ve siyasi çöküşün sebebi dışardaki gelişme ve müdahalelerdir. Bu yüzyılın ağırlıklı olarak işlenmesinde okuyucunun ibret almasını ve zamanımızla benzer olayları görerek uyanık olmasını sağlamak amaçlanmıştır.

Dergide Osmanlı tarihi yazımındaki en önemli özelliklerden birisi ise meydana gelen olumsuzluklarda devletin iç dinamiklerinin hiç değerlendirilmemiş olmasıdır. Analitik yaklaşım olarak ifade edilebilecek bu yöntem aslında dergideki tüm anlatımlarda vardır. Belge gösterimi, hatırat türü eserlerin şahitliği gibi klasik metodlar kullanılsa da rasyonel çözümler yapılmamış; toplumsal ve siyasi değişimin objektif nedenleri gösterilmemiştir.

Dergi içeriğinde Osmanlı tarihinden sonra en fazla yazılan konu Atatürk dönemidir. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı, Anadolu'daki direnişin kimin önderliğinde başladığı konularında bilinen süreçlere itiraz edildikten sonra; Lozan Antlaşması en fazla yazılan başlık olmuştur. Derginin Lozan Antlaşması için en genel iddiası başarı olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği meselesidir ki Temmuz 2012 tarihli 4. sayıda antlaşma, bu sorunun cevabını aramak üzere dosya konusu yapılmıştır.

Atatürk inkılapları içinde ise harf inkılabı en fazla yazılan ve değinilen başlıktır. Türk toplumunu dinden ve geçmişinden kopartma girişimi olarak değerlendirilmiştir. Kılık kıyafet ve şapka devrimleri ise toplum üzerindeki uygulama yöntemleri ile ele alınmıştır. Bu yöntemler içinde İstiklâl Mahkemeleri, dosya konusu olarak incelenmiştir. Atatürk dönemi yazımlarında zaman zaman Türkiye'deki tarihçilik de gerçeği saklamış olduğu iddiasıyla eleştirilmiştir. Önemli vurgulamalardan birisi de Atatürk'ün Millî Mücadele'nin gerçek kahramanı bazı paşaları tasfiye ettiğidir. En çok konuşturulan kahraman ise Kazım Karabekir'dir.

Cumhuriyet döneminin tarih yazımı açısından problemleri görüldüğü diğer dönem ise İsmet İnönü zamanıdır. Dergide *Tek Parti Dönemi* olarak tanımlanmıştır. Gerçekte Tek Parti dönemi 1923-1950 Tarihleri arasını anlatsa da dergide kast edilen İsmet İnönü zamanıdır (1938-1950).

Türk tarihinin İslâm öncesi dönemi en az yazılan alandır. Bu alanla ilgili hiçbir tez ya da iddia öne sürülmemiştir. Dergide birkaç yerde dolaylı olarak değinilen alan olmuştur. Doğrudan ele alınmadığı gibi İslâmiyet sonrası içinde de karşılaştırma yapılmamıştır.

İslâm tarihi ise okuyucunun iyi kul olması için örnek yaşantıların bulunduğu sahadır. Ayrıca ibadetlerin tarihsel süreci de ihmal edilmemiştir. Bu alandaki yazımın da belirli bir tezi ya da iddiası yoktur. İslâm dünyası'ndaki ayrılıkların başlangıcı yine bu alandaki anlatımların yoğunlaştığı kısımdır. Son olarak ise İslâm medeniyeti anlatımı işlenen başlıklardandır.

Dünya tarihi ise Avrupa ve Amerikan emperyalizmi merkezlidir. Ayrıca İslâm medeniyetinin oldukça gerisinde bir Avrupa tasviri vardır. Derginin 1. (Nisan 2012), 61. (Nisan 2017), 63. (Haziran 2017) ve 69. (Aralık 2017) sayılarında Avrupa, gayri medenî yönleriyle ele alınmıştır. Orijinalliğini yitirmiş Hristiyanlık da bu alandaki önemli

konulardandır. İnsanî değerlerin olmadığı bu Avrupa, İslâm dünyasından da çok şey öğrenmiştir. Bugünkü Avrupa refahı ise Afrika ve Asya'nın çalınmış zenginliğidir.

Dergide birçok alandaki yazılarda var olan analitik çözümlerden uzak, olay merkezli anlatım en fazla Avrupa ve dünya tarihi yazılarında görülmektedir. Ele alınan devrin meydana getirdiği objektif etkenler hiçbir makalede tartışılmamış; her gelişme Avrupa'nın iradesi ve tercihi olarak değerlendirilmiştir. Bir anlamda Avrupa toplumu ve devletleri sömürgeci karaktere indirgenmiştir.

Dergide Avrupa tarihi anlatımlarında, sömürüldüğü iddia edilen toplumların iç dinamikleri de göz ardı edilen yanlardandır. Yani Afrika'da kötü giden herşey Avrupa'nın kıtadaki faaliyetlerinin sonucudur. İklim, siyasal örgütlenmenin yetersiz oluşu, kabilecilik, kabile savaşları, eğitim teşkilatlanmasının gerçekleştirilememiş olması gibi kıtaya ait problem alanları tartışılmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TARİH YAZIMI

1.1.Osmanlı Devleti'nde Tarih Yazımı

1.1.1. Başlangıçtan II. Mehmed Dönemi'ne Kadar

Osmanlı Devleti'nde tarih yazımı ancak devletin kuruluşundan yaklaşık bir asır sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. Beylikten devlete geçiş dönemi olarak tanımlanabilecek XIV. yüzyılda da yazılmış bir tarih bulunmamaktadır. Osmanlı tarih yazıcılığı Arap ve İran tarih yazıcılıklarından etkilenmiş olmakla beraber, kuruluş devrinde bir tarih yazımı geleneği ortaya çıkmamıştır.¹

I.Murad zamanında *Tuhfetü'l Guzât fî Fezâili'l-Cihad* adlı eserde Osman Bey dönemi'nden itibaren Osmanlı padişahlarının gazâ fikri üzerinde durulmuştur.² Bu durum ilk tarih örneklerinin de *Menakıbnâme ve Gazavâtnâmeler* olmasında etkili olmuştur. Osmanlı'dan önce Türkiye Selçuklu sarayı'nda *Menakıbnâmeler*'in okunduğu bilinmekle beraber bu geleneğin Osmanlı'daki karşılığı *Gazavâtnâmeler* olmuştur.³

XV. yüzyılın ilk yarısında bilinen ilk Osmanlı tarihi denilebilecek eser *Yahşi Fakih'in Menakıb-ı Âl-i Osman* adlı eseri olup, günümüze ulaşmamıştır. Bu eserin varlığından *Âşıkpaşazâde Tarihi* dolayısıyla haberdar olmaktadır.⁴ Âşıkpaşazâde'nin verdiği bilgilere göre Yahşi Fakih, Orhan Bey'in imamının oğlu olup, *Menakıbnâme*'nin Yıldırım Bayezid dönemi'nin sonlarına kadar bilgi verdiği anlaşılmaktadır.

Günümüze ulaşan ilk yazılı Osmanlı tarihi ise XV. yüzyılın başlarına aittir. Yazarı şair Ahmedî olan *İskendernâme* adlı eserin *Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i*

¹ Uğur Akbulut, "Kuruluş Dönemi Osmanlı Tarihçiliği Ve Tarih Yazma Gerekçeleri", *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (2007): 356-371.

² Abdülkadir Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı Ve Kaynak Türleri* (İstanbul: Kronik Kitap,2020), 14.

³ Tülay Gül," Türkiye'de Popüler Tarihçilik (1919-1950)" (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi,2017)

⁴ Rukiye Özdemir, Ahmet Aydın, "Osmanlı Tarih Yazıcılığında Muhtasar Umumi Tarihler Üzerine", *Anasay*,7 (2019): 105-136.

Osman adlı, sadece 340 beyitlik son kısmı Osmanlı tarihi sayılmaktadır.⁵ Çok sayıda edebî eseri olan Ahmedî'nin bu eseri, daha sonra Şükrullah, Neşrî, Karamanî Mehmed Paşa ve Rûhî başta olmak üzere birçok Osmanlı tarihçisi için de kaynak olmuştur.⁶ Ahmedî, Osmanlı padişahları için faaliyetlerinde gaza ve cihadın temel saik olduğu üzerinde durmaktadır.⁷

II. Murad devri, Osmanlı tarih yazıcılığı açısından dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. II. Murad'ın şair ve sanatçıları himaye etmesi, Arapça ve Farsça'dan Türkçe'ye tercüme yapmalarının tarihçiliği de etkilemiş olduğu düşünülmektedir. İranlı şair ve tarihçi İbn Bîbî'nin *El- Evamirü'l Fî'l – Umûri'l– Alâiyye* isimli Farsça eseri, Yazıcızâde Ali tarafından Türkçe'ye çevirilmiştir. Yazıcızâde, eserin başına *Oğuznâme* adlı bir bölüm eklediği gibi II. Murad'a ait methiyelere de yer vermiştir. Bazı araştırmacılar bu durumu 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra yaşanan zihniyet değişikliği olarak yorumlamışlardır. Yani Timur'a karşı Osmanlı'nın kendisini Oğuzlar'a dayandırarak üstünlük sağlama gayreti olarak yorumlamışlardır.⁸

II. Murad döneminin bir diğer tarih yazım örneği *Saray Takvimleri* ya da *Yıllıkları*'dır. Manzum şeklindeki bu kısa eserlerde Hz. Adem'den itibaren peygamberlerin ve halifelerin kronolojik listeleri verildiği gibi Selçuklu, Karamanlı ve Osmanlı tarihlerine ait bilgiler de vardır.⁹ En eskisi 1421 yılına ait olan bu yıllıkların sonuncusu II. Mehmed döneminde 1452'de hazırlanmıştır. *Saray Yıllıkları*'nın tarihçilik açısından olumsuz yanı olayların tarihinin geçmişteki olaylara göre izafe edilmesidir. Yani kesin bir tarih belirtme yoktur. Buna rağmen *Yıllıklar*'ın sonraki dönemlerde yazılan tarihlere kaynaklık ettikleri de bilinmektedir.

II. Murad devrinin bir diğer tarih yazım örneği de *gazanâme* veya *gazavât-nâme* denilen eserdir. Osmanlılar'da Hristiyanlara karşı yapılan savaşların genel adı gaza

⁵ Özcan, *Osmanlı Tarih Yazımı Ve Türleri*, 13-15.

⁶ Özcan, *Osmanlı Tarih Yazımı Ve Türleri*, 15.

⁷ Can Tankut Esmen, 2015 Yılında hazırladığı yüksek lisans tezinde bu durumu , “*Tarihî anlatının bir düşünceye hizmet edecek şekilde ilk kez kullanımı*” olarak tanımlamıştır. Hatta Ahmedî'nin Germiyanlı Sarayı'nda yetişmiş olması nedeniyle bilinçli olarak Osmanlı'yı Bizans üzerine yönlendirmek, kendi beyliğini bu sayede güvence altına almak maksadında olduğunu da yazmıştır.

⁸ Özcan, *Osmanlı 'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 16. ; Yunus İnce, “Osmanlı Tarih Yazıcılığının Başlamasında Timurlular'ın Etkisi” *SUTAD*, 43(2018): 459-470.

⁹ Erhan Afyoncu, “Osmanlı Siyasî Tarihinin Ana Kaynakları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1/2(2003): 102-103.

olup, bunların anlatıldığı eserlere de *gazavatnâme* denilmiştir.¹⁰ Bu türün ilk örneği II. Murad devrinde Zaîfî tarafından yazılmış olan *Gazavât-ı Sultan Murad Han*'dır. Zaîfî, padişahın yakınlarında bulunup seferlerine katılmış olduğu için gözlemlerini yazmıştır. Hatta 1444 Varna Savaşı ve II. Murad'ın ikinci kez cülusuna dair önemli bilgiler vermektedir.¹¹ İkinci bir örnek ise *Gazavât-ı Sultan Murad b. Mehmed Han* isimli mensur ve anonim eserdir. Bu döneme ait diğer örnekler ise şunlardır: Ahmet Dâî tarafından yazılan *Çengname*, Kâşifî'nin *Gazânâme-i Rûm*, Antakyalı Abdurrahman El-Bistâmî'nin *Ed-Dürer fi'l- Havadis ve's-Siyer*'i ve yine aynı müellife ait *Nazmu's-Sülûk fi Tevârih-i Hulefâ ve'l- Mülûk*'tur. Bistâmî'nin *Fevâihu'l- Miskiyye* adlı eseri ile Bedr-i Dilşâd'ın *Muradnâme*'si Osmanlı Dönemi'nin ilk ansiklopedik eserleri kabul edilmişlerdir. Yine II. Murad devrinin aynı türden bir diğer eseri de Necmeddin Dâye'nin *Mirsadü'l- İbâd*'dir.

II. Murad döneminin tarih yazıcılığı açısından bir diğer önemi de *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman* geleneğinin başlamış olmasıdır. Yazıcıoğlu Ali'nin İbn Bîbî'den çeviri ve ilave yaptığı *Tevârih-i Âl-i Selçuk* bu alandaki ilk eser kabul edilse de bu türün asıl tekâmül dönemi II. Bâyezid Devri olmuştur. Anonim ya da müellifi belli *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*'larda halkın coşkusu ön planda tutularak gazâ ve cihad ruhuna vurgu yapılmıştır.¹² *Anonim Tevârih-i Âl-i Osmanlar* Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk dönemleri hakkında en teferruatlı bilgi veren eserlerdir.¹³ Bu eserler aynı zamanda ilk popüler tarih türleri olarak da kabul edilmektedirler. Çünkü dönemlerinde geniş okuyucu kitlelerine ulaştıkları gibi yer yer efsanevî bilgilere de yer vermişlerdir. Ayrıca bu kroniklerin hepsi de aynı olayla -Süleyman Şah'ın Anadolu'ya gelişi- başlayıp, muhtelif olaylarla sona ermektedir.¹⁴

1.1.2. II. Mehmed Dönemi'nden XVII. Yüzyıla Kadar

İstanbul'un Fethi'nden sonra Osmanlı tarih yazıcılığı canlanma göstermiş, ilk müstakil genel (dünya ve Osmanlı) tarih yazma çalışmaları bu dönemde yapılmıştır. II.

¹⁰ Mustafa Erkan, "Gazavatnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996), 13: 439.

¹¹ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 17-18.

¹² Abdülkadir Özcan, "Tevârih-i Âl-i Osman", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011), 40: 579.

¹³ Afyoncu, "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", 103.

¹⁴ Victor Louis Menage, "Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1978): 231.

Mehmed döneminde birçok Bizans tarihçisi de Osmanlı tarihi kaleme almıştır. Ayrıca çok sayıda acem şair ve müellifi İstanbul'a gelmiş, saraya girmiştir. Şükrullah-ı Şirvânî (Şükrullah) tarafından Farsça olarak kaleme alınan *Behçetü't- Tevârih*, Osmanlı dönemi'nin ilk umumî tarihi kabul edilmiştir.¹⁵ 1456-1459 yılları arasında kaleme alınan *Behçetü't-Tevârîh*, Vezir-i âzam Mahmud Paşa'ya sunulmuştur. Eserin ilk sekiz bölümünde Hz. Adem'in yaratılışından itibaren genel bir İslâm Tarihi yazılırken sonra bazı Yunan filozofları ve din büyüklerinden bahsedilmiştir. Eserin on üçüncü bölümü Osmanlı Devleti'ne ayrılmış olup, 1417 sonrası için önemli bilgiler verilmiştir.

Fatih devrinde yazılan bir diğer tarih ise Enverî tarafından 1465'de kaleme alınmış olan *Düsturnâme*'dir. Vezir-i âzam Mahmud Paşa'ya sunulan bu eser üç ana bölümden oluşmaktadır. Genel olarak peygamberlerden, Sasâniler'den, Hz. Peygamberden, İslâm devletleri'nden ve Moğollardan bahsedilirken uzun ve ayrıntılı olarak Aydınogulları Beyliği üzerinde durulmuştur.¹⁶ Eser yirmi iki bâb'dan oluşmuştur. On dokuzuncu bâb'da Osmanlı hanedanının menkıbevî başlangıcından II. Mehmed'in cülûsuna kadarki gelişmeler hikâyeye edilmiştir. Yirminci bâb II. Mehmed'e ayrılmışken, 21. bâb ise Enverî'nin hâmisî Mahmud Paşa'ya ayrılmıştır. Yirmi ikinci kısımda ise Paşa'nın evkafı listelenmiştir.¹⁷ Enverî, eseri yazmaktaki maksadının insanların geçmişte olan hadiseleri okuyup onlardan ders çıkarmaları olduğunu söylemiştir.¹⁸ Enverî'nin *Teferrücnâme* isimli bir eseri daha olsa da bu eser kayıptır.

II. Mehmed döneminde yazılan bir diğer tarih ise Karamanî Nişancı Mehmed Paşa'ya aittir. Nişânî mahlasıyla şiirler de yazan müellif, Vezir-i âzam Mahmud Paşa'nın himayesine mazhar olanlardandır. Uzun süre nişancılık görevinde bulunmasından sonra 1478'de vezir-i azamlığa yükseltilmiş, 1481'de ise yeniçeriler tarafından katledilmiştir. *Tevârîhü's- Selâtinî'l Osmâniye* adlı mensur Arapça eseri, *Risâle fî Tevârîhi's- Selâtinî'l Osmâniye* ve *Risâle fî Târîh-i Sultan Mehmed İbn Sultan Murâd Hân min Âl-i Osman* isimli iki risâleden oluşmuştur. Birincisi II. Mehmed'e kadar olan olayları içerirken, ikinci risâle ise 1480 yılına kadar bu padişah devri

¹⁵ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 17-19.

¹⁶ Menage, "Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı", 234. ; Özcan, *Osmanlı Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 20. Bu iki kaynakta eserin yazılış tarihi farklı verilmiştir. Menage, *Düsturnâme*'nin 1467'de bitirilmiş olduğunu yazarken; Özcan 2020 baskısı kitabında 1465'de Mahmud Paşa'ya sunulmuş olduğunu yazmıştır.

¹⁷ Menage, "Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı", 234.

¹⁸ Akbulut, "Kuruluş Dönemi Osmanlı Tarihçiliği ve Tarih Yazma Gerekçeleri", 363.

olaylarını ihtiva etmektedir.¹⁹ Menage, Karamânî Mehmed Paşa'nın eserini "...bir hayli tarih düşürülmelerinin ve kafiye cümlelerin eklendiği basit bir almanağın Arapça'ya tahvil edilmiş şekli olsa gerektir"²⁰ ifadesiyle bir çığır açacak nitelikte olmadığını söylese de sonraki araştırmacılar, bu eseri "*İlk müstakil Osmanlı Tarihi*" olarak tanımlamışlardır.²¹ Bu eseri önemli kılabilen bir diğer yanı kendisinden önceki *Takvimler*'i, Şükrullah ve Enverî'yi kaynak olarak kullanmış olmasının yanında "...bazı resmî evrakı da kullanması muhtemel"²² şeklinde, araştırmacılar tarafından örneklendirilmemiş bir yanının da bulunmasıdır.

Fatih dönemi tarihçiliği açısından değinilmesi gereken bir diğer konu da *Şehnâme*cilik olarak bilinen yazıcılığın ilk örneklerinin bu dönemde ortaya çıkmış olmasıdır. Sözlükte "*Sultanın kitabını yazan kimse*" anlamına gelmekle beraber; Kanunî döneminde 1551'de kurumsallaşmış Osmanlı saray tarih yazıcılarına verilen isimdir.²³ İstanbul'a gelen İranlı şairlerin etkisiyle ortaya çıkan bu türün ilk örneği Kâşifî tarafından yazılan *Gazânâme-i Rûm*'dur. Bu eser II. Murad'ın Varna ve Kosova Savaşlarını içerdiği gibi; Fatih'in 1451 yılına kadarki hayatını da anlatmıştır.²⁴ Bu devrin bir diğer şehnâmecisi ise Muâlî veya Maâlî'nin Farsça yazdığı *Hünkârname*'si ve Riyâzî-i Semerkandî'nin *Tehniyet-i İyd ve Fetihnâme-i Akçahisar* adlı risâleleridir.²⁵ Âşık Çelebi bu dönemde Şehdî adında bir müelliften de bahsetmiş fakat eserini tamamlayamadığını söylemiştir.²⁶

Şâir Mânevî tarafından 1470'te hâkimiyet altına alınan Eğriboz'un fethini anlatan *Fetihnâme* ve Otlukbeli Savaşı'nı konu alan, Ali b. Mülûk tarafından telif edilen *Zafernâme* isimli eserleri de bu türe ait örneklerdendir. Aynı kategoride değerlendirilebilecek bir diğer eser de bizzat Fatih'in emriyle Mehmed b. Hacı Halil El-Konevî tarafından kaleme alınan *Tevârîh-i Âl-i Osman* isimli Farsça eserdir. Bu eserde Selçuklular, II. Mehmed'e kadar Osmanlı tarihi ve özellikle de II. Mehmed dönemi

¹⁹ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 21.

²⁰ Menage, "Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı", 234.

²¹ Bkz. Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 21.; Afyoncu, "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", 101-172.

²² Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 21.

²³ Chirstine Woodhead, "Şehnameci", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2010),38: 456-458.

²⁴ Woodhead, "Şehnameci", 456.

²⁵ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 23.

²⁶ Özdemir ve Aydın, "Osmanlı Tarih Yazıcılığında Muhtasar Umumi Tarihler Üzerine", 109.

üzerinde durulmuştur. Bu eser Fatih döneminde yazılmaya başlanmışsa da II. Bayezid döneminde tamamlanmıştır.

Fatih devrinin bazı şair ve edipleri padişahla birlikte seferlere katılmışlar ve şahit olduklarını yazmışlardır. Son olarak bu dönemin mensur destan türüne Ebu'lhayr-ı Rûmî örnek gösterilmiştir.²⁷

Osmanlı Devleti'nde tarih yazıcılığı ve kaynakları üzerine derinlemesine çalışmış ve monografi hazırlamış olan Abdülkadir Özcan, *Nasihâtname, Siyasetname* ve XV. yüzyılda ortaya çıkan *Münşeât Mecmuaları*'nı da bu devrin tarih kaynakları arasında değerlendirmiştir. *Münşeât Mecmuaları*'nın ilk örnekleri XIV. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamış ve XIX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu mecmuaların içeriğini, resmî ve özel yazışmalarla beraber, mektuplar, manzum mektuplar, bunları süsleyen değişik manzumeler, nutuk, makale, arzuhal ve duânâmeler oluşturmuştur.²⁸ Bu türün ilk örneği kuruluş devri şairlerinden Ahmed-i Dâî'ye ait *Teressül* adlı eserdir. Münşeât türünün Fatih devrine ait ikinci örneği ise "*Fatih Devrine Ait Münşeât Mecmuası*" adıyla 1956 yayımlanmıştır. Bu eser, Fatih'in bazı hükümdarlara gönderdiği mektuplarını, şehzadelerle haberleşmelerini, şehzadelerin anneleriyle olan yazışmalarını, Fatih'in çeşitli seferlere ait fetihnâmelerini, Uzun Hasan'dan gelen mektupları, bazı devlet erkânının mektuplarını ve haberleşmelerini ihtiva etmektedir. Yine Fatih Devri'ne ait diğer münşeât örnekleri ise Yahya b. Mehmed el- Kâtib tarafından Türkçe olarak yazılan *Menahicü'l- İnşâ* ve Hüsâmzâde Mustafa Efendi tarafından yazılan *Mecmua-i İnşâ*'dır. Fatih'in davetiyle Edirne'ye gelip *Tarih-i Edirne* adıyla Beşir Çelebi tarafından yazılan eseri de belirtmek gerekmektedir.²⁹

II. Bayezid dönemi ise Osmanlı tarih yazıcılığı açısından oldukça önemlidir. Bu dönemde yazılan eserlerde ilk kez belli bir sistem ve nizamın uygulandığı tespit edildiği gibi ilk standart Osmanlı tarihleri de bu dönemde yazılmıştır.³⁰ Bu dönem aynı zamanda "Osmanlı tarih yazımının klasik devrinin başlangıcı" olarak da tanımlanmıştır.³¹ Daha önceleri İslâm tarihi'nin içerisinde yer alan Osmanlı tarihi, daha geniş ve müstakil

²⁷ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 24.

²⁸ Mustafa İsmet Uzun, "Münşeât", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006), 32: 18.

²⁹ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 26

³⁰ Özdemir ve Aydın, "Osmanlı Tarih Yazıcılığında Muhtasar Umumi Tarihler Üzerine", 109.

³¹ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 28.

olarak ele alınmaya başlamıştır. Bu gelişmenin yaşanmasında Padişah II. Bayezid'in müelliflere gösterdiği ilgi ve teşvikler de etkili olmuştur.³²

1400'ler civarında Amasya'da dünyaya gelen Âşıkpaşazâde neredeyse XV. yüzyıl boyunca yaşamış ve *Tevârîh-i Âl-i Osman* isimli eseri yazmıştır. Asıl adı Âşıkpaşazâde Derviş Ahmed olup, Vefaî Tarikatı şeyhidir. Dost meclislerinde anlattıklarını bir araya toplayarak tarihini yazdığı düşünülmektedir.³³ Tamamen Osmanlılara hasredilmiş ve bütün olarak elimize ulaşan ilk eser *Âşıkpaşazâde Tarihi*'dir.³⁴ Eser, halk diline yakın bir Türkçe ile soru-cevap tarzında yazılmıştır. Anlaşılmasını kolay kılmak amaçlandığı gibi halka hitap edecek bir tarza sahiptir. Yazarı, Yahşi Fakih Menâkıbnâmesi ve Ahmedî'nin Dâsitân'ından yararlandığı gibi şifahî kaynaklar da kullanmıştır.³⁵ Eser, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Fatih devri'nin sonuna kadar gelmektedir. Âşıkpaşazâde, sultanları tenkit dışı tutarken, yeri geldiğinde devlet adamlarına ağır eleştirilerde bulunmuştur.³⁶

Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l Feth- Sultan Mehmed Han* isimli eserinde Fatih devrini anlatmış olmakla beraber eserin yazımını Bayezid zamanında tamamlamıştır. Müellif 1497-1500 yılları arasını anlatmıştır. Tursun Bey'in eserini yazmasında "...görülen iyilik ve nimete karşılık şükretmek şeriatın kaçınılmaz gereğidir" diyerek hem Fatih'e hem de Sadrazam Mahmud Paşa'ya karşı duyduğu minnet duygusunun da etkili olduğunu belirtmiştir.³⁷ Tursun Bey'in ağır bir dil kullandığı eseri, 1444'te Fatih'in ilk cülüsünden başlayıp, Hadım Ali Paşa'nın 1488'de Memlûkler üzerine yapıp mağlup olduğu seferle sona ermektedir. Olayları sistematik olarak anlatan bir kitap olmadığı gibi daha çok Fatih ve II. Bayezid'e methiyeler ağır basmaktadır. Methiye işi o derece abartılmıştır ki başarısız olunan 1456 Belgrad ve 1480 Rodos seferleri dahi zafer gibi gösterilmiştir.³⁸

II. Bayezid devri tarihçilerinden birisi de *Selâtin-nâme*'nin yazarı Kemal'dir. Kemal'in *Sûz-nâme* ve *Firâsetname* adlı iki eseri daha varsa da günümüze ulaşmamıştır.

³² Abdülkadir Özcan, "II. Bayezid Dönemi Tarihçiliği ve İlk Standart Osmanlı Tarihleri", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2(2013): 141-153.

³³ Akbulut, "Kuruluş Devri Osmanlı Tarihçileri ve Yazma Gerekçeleri", 365.

³⁴ Menage, "Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı", 235.

³⁵ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 30.

³⁶ Menage, "Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı", 235. Menage, bu makalesinde Âşıkpaşazâde Tarihi'ni Popüler Tarih olarak da tanımlamıştır.

³⁷ Akbulut, "Kuruluş Devri Osmanlı Tarihçileri ve Yazma Gerekçeleri", 365.

³⁸ Afyoncu, "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", 106.

Asıl amacının geleceğini temin etmek olduğunu söyleyen yazar, II. Bayezid'in ilgisini çekmek ve bir takım mazhariyetlere ulaşmak için *Selâtinname*'yi yazmış görünmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi için önemli bilgiler verilen bu eser Türkçe ve manzum olarak yazılmışsa da II. Bayezid devri'nde itibar görmemiştir.

Neşrî, II. Bayezid devrinin bir diğer müellifi olup Türkiye'de Hammer tarihinin yayımlanmasıyla ilgi odağı haline gelmiştir.³⁹ Eserinde Âşıkpaşazâde'yi kaynak olarak kullanmakla beraber başka kaynaklardan yararlandığı da muhtemel görünmektedir. Faik Reşit Unat, Neşrî'yi "*Bir bilim adamı olmaktan çok tarihe meraklı, bilhassa kendi öz diliyle orta münevver sınıf için milli bir tarih meydana getirmeye hevesli bir müdekkik*" olarak tanımlamıştır.⁴⁰ *Neşrî Tarihi* olarak da bilinen *Kitab-ı Cihannümâ* adlı eseri Oğuz Han ve soyu hakkında bilgi verdikten sonra Osman Gazi'den 1493 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin askerî ve siyasî tarihini anlatmıştır. Eser, aynı zamanda "*İlk terkiât ve tenkidî Osmanlı Tarihi*" olarak da tanımlanmıştır.⁴¹

XV. yüzyılın ortalarında doğduğu tahmin edilen İdris-i Bitlisî de devrin önemli müelliflerindedir. Akkoyunlu Sarayı'nda münşî olan İdris, 1502'de II. Bayezid'in davetiyle Osmanlı hizmetine girmiştir.⁴² Bizzat padişahın emriyle yazdığı *Heşt Bihişt* adlı tarihi, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Yavuz Sultan Selim'in ilk yıllarına kadar gelmektedir. 1506 Yılında tamamladığı eserini Farsça olarak yazmıştır. Eser Her padişaha ayrılmış sekiz bölüm ve bir hâtimedden oluşmuştur. Bitlisî'nin kasıtlı olarak eserin giriş (dîbâce) ve sonuç kısımlarını eksik bıraktığı düşünülmektedir. Bunun sebebinin ise kendisine vâd olunan taltifleri alamaması olduğu gösterilmektedir.⁴³ V.L. Menage, İdris-i Bitlisî'nin eserinin "*...belâgâttan sıyrıldıktan sonra esas hikâyenin, birbirine zıt gelenekler arasında ahenk sağlamak düşüncesiyle yapılmış bazı tahrifler bir yana, Neşrî'nin anlattığı hikâyeden pek az farklı olduğu*"nu söylemiştir.⁴⁴ *Heşt*

³⁹ Zeki Arıkan, "İlk Osmanlı Tarihçilerinde Süreklilik Niteliği Taşıyan Ögeler", *Belâten*, 65/63(2001): 596.

⁴⁰ Arıkan, "İlk Osmanlı Tarihçilerinde Süreklilik Niteliği Taşıyan Ögeler", 596.

⁴¹ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 32.

⁴² Abdülkadir Özcan, "İdris-i Bitlisî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2000),21: 485.

⁴³ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 32.

⁴⁴ Menage, "Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı", 238.

Bihîşt'in Osmanlı tarih yazıcılığı açısından en önemli farkı ise ilk defa Osmanlı saray ve devlet teşkilatı hakkında bilgilerin bulunmasıdır.⁴⁵

II. Bayezid devrinde yazılmış bir diğer kronik ise Oruç Bey (Beg) tarafından yazılan *Tevârih-i Âl-i Osman*'dır. 1502/1503 Yılına kadar gelen olayların anlatıldığı kitabının iki farklı versiyonunun olduğu tespit edilmiştir.⁴⁶ Oruç Bey'in kitabını yazarken geçmişteki bazı menâkıbnâmeleri ve kronikleri kullandığı gibi; çağdaşı olayları anlatırken de hem duyduklarını hem de gördüklerini anlattığı tespit edilmiştir.⁴⁷ V.L. Menage, Oruç Bey'in iki eser yazdığını düşünmüş ve ikincisinin *Âşıkpaşazâde Tarihi*'nin tadil ve tahrifi ile Oruç Bey'in ona yaptığı zeylden müteşekkil olduğunu iddia etmiştir.⁴⁸

Şeyhülİslâm Zenbilli Ali Efendi'nin oğlu Rûhî Çelebi de devrin şair ve müverrihlerindedir. II. Bayezid'e yakınlığı ile bilinen ve Divan Kâtipliği de yapan müellifin *Rûhî Tarihi* veya *Tevârih-i Âl-i Osman* olarak da bilinen, sade bir dil ile yazılmış eseri “*Mebâdî*” ve “*Metâlib*” olarak iki kısımdan oluşmuştur. Eserin birinci bölümünde çeşitli konulardan bahsedilirken, ikinci kısım ise Osmanlı padişahlarına ayrılmıştır. Eserin öncekilerden farklı bir yanı bulunmamaktadır.⁴⁹

XV. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı tarih yazıcılarında en dikkat çeken taraf çoğunun şair olmasıdır. Bu gruba dâhil edilmesi gerekenlerden birisi de Bihîştî Ahmed Sinan Çelebi'dir. Sarayda yetişmiş olan Bihîştî, bir ara gözden düşerek İran'a kaçmışsa da yeniden affedilerek II. Bayezid'in hizmetine girmiştir.⁵⁰ Osmanlı Devleti'ndeki ilk hamse yazarı olarak bilinen Bihîştî'nin tarihi, *Vâridât-ı Sübhânî* ve *Fütühât-ı Osmanî* adlarını taşımaktadır. Ağır bir dil kullanılan eser sekiz bölümden oluşmuştur. Araştırmacılara göre eser *Neşrî Tarihi*'nin edebî bir üslupla yeniden yazılmasından öte değildir.⁵¹

⁴⁵ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 32.

⁴⁶ Abdülkadir Özcan, “Oruç b. Âdil”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2007),33: 425.

⁴⁷ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 34.

⁴⁸ Afyoncu, “ Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler”, 107-108.

⁴⁹ Yusuf Küçükdağ, “Rûhî Çelebi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008), 35: 206-207.

⁵⁰ Hasan Aksoy, “ Bihîştî Ahmed Sinan Çelebi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı, 2006), 6: 144-145.

⁵¹ Afyoncu, “ Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler”, 108.

II. Bayezid'in emriyle Türkçe Osmanlı tarihi yazan bir diğer müellif de Kemalpaşazâde olarak da bilinen İbn Kemal'dir. Asıl adı Şemseddin Ahmed olup önce seyfiye sınıfından iken; muhtemelen 1492'de yapılan Arnavutluk seferinden sonra ilmiye içinde yer almıştır. Zamanla ilmiyenin en tepesi olan şeyhülİslâmlık görevine kadar yükselmiştir.⁵² *Tevârih-i Âl-i Osman* olarak bilinen eserinde Türkçe kelimeler kullanmaya dikkat etse de Arapça ve Farsça'nın tesirinden kurtulamamıştır.⁵³ Eser, her padişah için ayrılan defterlerden oluşmuştur.⁵⁴ Osmanlı tarihçiliği açısından dönüm noktası olarak kabul edilen İbn Kemal'in eserinde ilk defa olaylar arasında bağlantılar kurulmuştur. Toplam on defterden oluşan eserin V. ve VI. defterlerinin eksik olduğu tespit edilmiştir.⁵⁵

II. Bayezid devri, Monografik eserler, gazânâme/ gazavâtnâme ve fetihnâmeler açısından da zengin bir devir olmuştur. Tâcizâde Cafer Çelebi'nin *Mahrûsa-i İstanbul Fetihnâmesi*, müellifi belli olmayan *Menâkıb-ı Sultan Bayezid*, Uzun Firdevsî'nin *Süleymannâmesi* (Hz. Süleyman Peygamberin hayatını konu almıştır), Sûzî Çelebi'nin *Gazavâtnâme'si*, Kıvâmî'nin *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*'i başlıcalarıdır. Ayrıca Şehzâde Korkut'un *Kitâb bî-halli İşkâli'l- Efkâr fî hulli Emvâli'l- Küffâr* adlı esrinde de savaş esirleri ve ganimetlerle ilgili bilgilere rastlanmaktadır.⁵⁶

XVI. yüzyıla gelindiğinde bir taraftan önceki yazım geleneğinin devam ederken diğer yandan yeni türlerin ortaya çıktığı da görülmüştür. I. Selim dönemi'nin *Selimmâmeleri* ve Kanunî dönemi'nin *Süleymannâmeleri*, bu yüzyılın tarihçiliğinin en karakteristik ürünleri olmuştur. Ayrıca ilk biyografi ve bibliyografi türü örnekleri bu yüzyılın içinde gerçekleşirken, üslupta daha da bir ağırlaşma dikkati çekmektedir. Yine bu yüzyılda ilmiye sınıfına mensup müellif sayısındaki artış, metinlerdeki Arapça ve Farsça kelimelerin artışı ile ilgili görünmektedir. Beraberinde Yavuz'un Mısır Seferi ile Arap Coğrafyasında egemenlik sağlanınca Arap Tarih yazımı da Osmanlı tarih yazımı üzerinde etkili olmaya başlamıştır.

⁵² Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 36-37.

⁵³ Şerafettin Turan, "Kemalpaşazâde", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2002), 25: 238-240.

⁵⁴ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 36-37.

⁵⁵ Afyoncu, " Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", 111.

⁵⁶ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 38-40.

Selimmâneler, Yavuz dönemi'nin tipik eserleri olup bu devrin *Gazavât-nâmeleri* de denilmektedir. İlki İdris-i Bitlisî tarafından yazılan bu türün yirmi civarında örneği bulunmaktadır.⁵⁷ Padişahların isimleri ile tarih yazma türü de denilebilecek bu yöntem Kanunî ve II. Selim dönemlerinde de devam etmiş; fakat sonrasında birkaç istisna dışında yazılmamıştır.⁵⁸ Manzum ve mensur olarak; Arapça, Türkçe ve Farsça örnekleri de bulunmaktadır. En önemlileri: İshak Çelebi, Keşfi, İdris-i Bitlisî, Şükrî-i Bitlisî, Celâlzâde Mustafa, Muhyî, Sücûdî, Sa'dî b. Müteâl, Kadızâde Kebîr, Ali b. Muhammed ve Edâî tarafından kaleme alınmıştır.⁵⁹ *Selimmâneler*, II. Mehmed dönemi'nde başlayan *Şehnâme* türüne de benzetilmektedir.

Kanunî Sultan Süleyman döneminde ise *Süleymannâme* adı verilen, fakat aslında *Selimmânelerle* aynı türden olan tarih yazımları ile beraber muhtelif yazım örnekleri de bollaşmıştır. Askerî ve siyasî güç neticesinde fetihlerin hızlanması yani zaferlerin artması da bunda bir etken olarak değerlendirilmektedir. Doğrudan Kanunî devrini anlatan *Süleymannâmeler*'den bahsetmeden evvel, bu dönemde *Selimmâme*'ler yazılmaya da devam etmiştir. *Süleymannâme* olarak yazılanlar arasında en kapsamlısı Celâlzâde Mustafa tarafından yazılan *Tabakatü'l – Memâlik*'i gelmektedir. Ayrıca Bostan Çelebi, Celalzâde Salih Çelebi, Mahremî Ahmed, Hakî, Gubarî Abdurrahman, Eyyubî ve Senâî diğer *Süleymannâme* yazar müelliflerdir.⁶⁰

Bu dönemde hilkatten başlayan genel tarihlerin başlıca örnekleri şunlardır: Matrakçı Nasuh'un *Mecma'ü't- Tevârih*'i, Ramazanzâde Mehmed Çelebi'nin *Tarih-i Nişancı*'sı, Muslihiddin Lârî'nin *Mir'âtü'l- Edvar* adlı eserleri vardır. Kuruluştan başlayan ve Kanunî Devrine kadar gelen Osmanlı Tarihlerine ise: Hadîdî'nin *Tevârîh-i Âl-i Osman*'ı, İbn Kemal/ Kemalpaşazâde'nin *Tevârîh-i Âl-i Osman*'ı, Muhyiddin Mehmed Şah'ın(Molla Çelebi) ve Lütfi'nin ayrı ayrı *Tevârîh-i Âl-i Osmanları*, Derviş Mehmed b. Şeyh Ramazan'ın *Sühbatü'l- Ahbar ve Tufetü'l- Ebrâr* adlı eserleridir.⁶¹

⁵⁷ Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1(2013): 276.

⁵⁸ Ahmet Uğur, "Selimmâme", *TDV İslâm Ansiklopedisi*(İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2009), 36: 440.

⁵⁹ Özcan, Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri, 44.

⁶⁰ Özcan, "II. Bayezid Dönemi Tarihçiliği ve İlk Standart Osmanlı Tarihleri", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplumbilimleri Dergisi*, 1(2013),276-277.

⁶¹ Özcan, "II. Bayezid Dönemi Tarihçiliği ve İlk Standart Osmanlı Tarihleri", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplumbilimleri Dergisi*, 1(2013),276.; Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Türleri*, 47-51.

Kanunî Sultan Süleyman'ın bazı sefer ve zaferlerini konu alan monografiler de yazılmıştır. Bunlar ise hayli fazla sayıda olup araştırmacılar tarafından *Belgradnâmeler*, *Rodosnâmeler*, *Üngurusnâmeler*, *Sigetvarnâmeler* şeklinde adlandırılmışlardır. Ayrıca Boğdan, Macaristan, İran ve Deniz Seferlerini de konu edinen eserler de yazılmıştır. Bu devrin sonunda yazılan *İtaatnâme* ve *Cengnâme* ise şehzadeler Bayezid ve Selim arasındaki taht kavgalarını konu edinmişlerdir. Eser çeşitliliği, tarih müellifleri açısından XVI. yüzyılda konu çeşitliliğinin de arttığını göstermektedir. Aslında bu durum devrin entelektüellerinin zihin hinterlandının genişlemesi olarak da yorumlanabilir.

Kanunî devrinin Osmanlı tarih yazıcılığı açısından önemli bir yanı da Fatih devrinde başlamış olan Şehnameciliğin kurumsallaşmış olmasıdır. Esirî, *Şehnâmesi*'nde Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili bilgiler vermiştir. Fettullah Ârifî, Eflatun Şirvânî de Farsça Şehnameler yazarken; Seyyid Lokman ise *Hünernâme* ile bu türün sanat değeri yüksek, bol minyatürlü örneklerindedir.

II. Selim döneminde ise Kıbrıs'ın fethi ile ilgili *Selimâme* ve *Fetihnâmeler* yazılmıştır. III. Murad ve III. Mehmed dönemleri'nde ise genel tarih örnekleri çoğalmıştır. Mehmed Zaîm'in *Câmiü't- Tevârih*, Hüseyin ed-Diyarбекrî'nin *Târihü'l-Hamîs*'i, Cenâbî Mustafa Efendi'nin *Aylemü'z- Zâhir*'i, Ahmed b. Yusuf el-Karmânî'nin *Ahbârü'd- Düvel ve Âsârü'l- Üvel*'i, Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Küh'ül-Ahbâr*'ı, Abdüssamed b. Ali b. Davud ed-Diyarбекrî'nin Mısır ile ilgili *Nevâdirü't- Tevârih*'i, Hoca Sâdeddin Efendi'nin *Tacü't- Tevârih*'i en önemlileri olmuştur.⁶² Yine bu devirlere yani XVI. yüzyılın sonlarına ilave edilmesi gereken diğer müellifler *Şehnâme* türünde eserler veren Tâlikîzâde Mehmed Subhî ve Şemsi Ahmed Paşa'dır. Kronik yani Vekayinâme türünde ise Selânikî Mustafa'nın *Selanikî Tarihi*, Şeref Han'ın ise *Şerefnâmesi* önemlidir.

XVI. yüzyılda biyografi türünün de tipik örnekleri verilmiştir. Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin *Nevadirü'l – Ahbar*'ı ve *Eş- Şakâiku'n- Nu'mâniyye*'si ile Âlî'nin *Menâkıb-ı Hünerverân*'ı söylenmelidir.⁶³

⁶² Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 57-65.

⁶³ Afyoncu, “ Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler”, 47-51. ; Özcan, “ II. Bayezid Dönemi Tarihçiliği ve İlk Standart Osmanlı Tarihleri”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1(2013), 277-279.

XVI. yüzyıl tür bakımından oldukça zengin bir dönem olmuştur. Yukarıda bahsedilen tür ve eserlere ilaveten: *Nasihât-nâmeler*, *Siyasetnâmeler*, *Tezkireler*, *Münşeât Mecmuaları*, *Ruznâmeler*, *Següzeşt-nâme(Hatırat)*, *Ansiklopedik eser*, *Şehir Tarihi örneği ve Surnâmeler* şeklinde onlarca eser verilmiştir.⁶⁴

1.1.3. XVII. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Kadar

XVII. yüzyıla gelindiğinde *Şehnamecilik* yerini *vekayi'nüvislik*'e bırakmıştır. 1601'de Talikzâde Mehmed Subhi Efendi'nin görevden alınmasıyla yerine, Hasan Hükâmî getirilmiş, fakat bu zat herhangi bir eser ortaya koyamamıştır. Ondan sonra da resmî olarak bir *Şehnâme*ci tayin edilmemiştir.⁶⁵ Bu yüzyılda sade dil ile eserler kaleme alındığı gibi ağır üslûplu, Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun olduğu telifler de yapılmıştır. Önceki dönemlerle aynı türden: Genel tarihler olarak tanımlanan "*Hilkatten Başlayan*" eserler yazılmaya devam etmiştir. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan başlayan kronikler de yazılmaya devam etmiştir. XVII. yüzyılın tarih yazıcılığı alanında fark oluşturmuş yanı sıra *Biyografi* ve *Bibliyografya* türünün kaliteli örneklerinin ortaya çıkmış olmasıdır. Daha önce de ifade edildiği gibi, Osmanlı tarih yazıcılığı devrin askeri ve siyasi gelişmelerinden doğrudan etkilenmiştir. XVI. yüzyılı izah ederken; bu yüzyılda *Selimnâme*, *Süleymanâme* isimli, *Zafernâme* ve *fetihnâmeler*'in çoğalmasını zengin fetihlerin tesiri olarak açıklamıştık. XVII. yüzyılda ise askeri ve siyasi alandaki başarısızlıklar, *Siyasetnâme*, *Kanunnâme* ve *Islahat*'a dair eserlerin bollaşmasına neden olmuştur. Ayrıca *Şehnamecilik* resmî görev olarak sona ermiş olsa da *Şehnâme* türünden eserler verilmeye devam etmiştir. Bu yüzyılda "*Genel Tarih/ Hilkatten Başlayan* eserler ve diğer ürünler içerik bilgileriyle beraber şu şekilde listelenmiştir.⁶⁶

Genel Tarihler: Nişancızâde Muhyiddin Mehmed Çelebi (*Mir'at-ı Kâinat*), Süheylî Ahmed (*Târîh-i Şâhî*), Bosnalı Koca Hüseyin (*Bedâiyü'l- Vekayi'*), Rıdvan Paşazâde Abdullah Çelebi (*Târîh-i Mısır*), Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi (*Ravzatü'l Ebrâr*), Kâtip Çelebi (*Fezleketü'l – Tevârîh*, *Târîh-i Kebîr*, *Takvimü't- Tevârîh*, *Tufetü'l Kibâr*), Hezarfen Hüseyin Efendi (*Tenkîhü'l- Tevârîhi'l- Mülûk*, *Telhîsü'l Beyân fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, *Târîh-i Düvel-i Rûmiyye*, *Enîsü'l-*

⁶⁴ Tüm bu türlerin nitelikleri ve içerikleri için bkz. Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 71-90.

⁶⁵ Afyoncu, "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", 112.

⁶⁶ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 91-144.

Arifîn, Telhîsü'l beyân fî Tahlîsi'l- Büldân), Müneccimbaşı Ahmed Dede (*Câmiü'd- düvel, Sahâifü'l-Ahbâr*), Çorbacı Şinasi Mehmed Ağa (*Tezkiretü's- Selâtîn*).

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan başlayan eserler ve müellifleri: Hasanbeyzâde Ahmed Paşa (*Telhîs-i Tâcü't Tevârîh, Zeyl-i Tâcü't- Tevârîh, Hasan Beyzâde Târîhi* ve aslında bir tür *siyasetnâme* türü olan *Usûlü'l – Hikem fî nîzami'l – âlem*), Solakzâde Mehmed Hemdemî (*Solakzâde Târîhi, Fihrist-i Şâhân*), Abdurrahman Hibrî (*Defter-i Ahbâr, Enîsü'l – Müsâmirîn, Târîh-i Feth-i Revân ve Târîh-i Feth-i Bağdad, Risâle-i Fütühât-ı Âl-i Osman*), Nihâdî (*Târîh-i Nihâdî*).

XVII. yüzyılda *Şehnâmeciliğın* (resmiyette) sona ermiş olduğunu söylemiştik. Buna rağmen üç önemli *Şehnâme* müellifi eser vermiştir. Ganîzâde Nâdirî Mehmed ve İbrahim Mülhemî eser vermişken; yüzyılın başında Talikîzâde'nin yerine göreve getirilen Hasan Hükmî ise eser vermemiştir. *Şehnâmeciliğın* zayıflaması, XVII. Yüzyıl'da *Vekayi'nâme/ Kronik* denilen türün sayısının artmasını sağlamıştır. *Kronikler*, belirli bir dönemin olaylarını konu alan eserlerdir. Bu yüzyılda başlıca örnekleri ise:⁶⁷ Hocazâde Mehmed Efendi(*İbtihâcü't- Tevârîh*), Sâfî Mustafa Efendi(*Zübtedü't- Tevârîh*), Peçuylu İbrahim (*Peçevî Tarihi*), Topçular Kâtibi Abdülkadir (*Vekayi-i Târîhiyye*), Mehmed Halife (*Tarih-i Gilmânî*), Vecîhî Hasan (*Tarih-i Vecîhî*), Nişancı Abdurrahman Abdi Paşa (*Vekayinâme*), Şârihü'l – Menârzâde Ahmed Efendi(*Osmanlı Vekayinâmesi*), Mevkufâtî Abdullah b. İbrahim (*Vâkıât-ı Ruzmerre*) ve Anonim *Vekayinâme*'dir.

XVII. yüzyılın başlıca *Monografileri* ise şunlardır: Kelâmî Mehmed (*Vekayi-i Ali Paşa, Vâkı'atü'l Urban bi- Mısr, Risâle-i Gazâle-i Vâcibü'l- İzâle*), İyanî Cafer Bey (*Tevârîh-i Cedîd-i Vilâyet-i Üngurus, Zübtedü'n- Nesâyih ve Umdetü'l Tevârîh ve Nesayih-i Mülûk, Nurnâme*), Cerrahzâde Mehmed (*Revân Muhâsarası*), Kilârî Mehmed Hâlisî (*Zafernâme, Bîşaretnâme-i Sultan Mustafa*), Hüseyin Tûgî (*Musibetnâme*), Bostanzâde Yahya (*Tufetü'l – Ahbâb, Fî Beyan-ı Vak'a-i Sultan Osman*), Nergisî (*El- Vasfî'l – Kâmil fî Ahvâli Vezîri'l – Adil*), Sarı Abdullah Efendi (*Gazânâme - i Halil Paşa, Düstûrü'l- İnşâ, Nasihatü'l – Mülûk*), Tulûî (*Paşanâme*), Mevkufâtî Mehmed Efendi (*Tarihçe*), Esîrî (*Sergüzeştânâme*), Kafzâde Fâizî (*Hasenât-ı Hasan*), Ahmed b.

⁶⁷ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 105-112.; Özcan, "II. Bayezid Dönemi Tarihçiliği ve İlk Standart Osmanlı Tarihleri", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1(2013),279-283.

Osman b. Sâni (*Menâkıb-ı Tiryaki Hasan Paşa*), Hasanbeyzâde Ahmed (*Kaniye Fetihnâme*), Vâsîti (*Gazavât-ı Murad Paşa*), Fürûgî (*Siyavuşnâme*)’ dir.⁶⁸

XVII. yüzyılda yukarıda listelenen başlıca eserlerin yanında *Gazâname*, *fetihnâme*, *şehir tarihi*, *coğrafya*, *Biyografi*, *bibliyografya*, *seyahatnâme*, *siyasetname* (*Nasihatname*), *Kanunname*, *Teşkilat Tarihi*, *Münşeatname*, *Sefaretname* (*İlk Örnekleri*), *Hatırât*, *Surnâme*, *Şükufenâme* denilen *Çiçek Risâleleri* alanlarında onlarca eser verilmiştir.⁶⁹

Kâtip Çelebi, sadece XVII. yüzyıl Osmanlı tarih yazıcılığı açısından değil Osmanlı Düşünce Dünyası bakımından da yüzyılımı etkileyen isim olmuştur. 1609’da dünyaya gelen Çelebi’nin *Cihannümâ ve Fezleke* isimli esreleri kendisinin de bizzat katıldığı doğu seferlerini anlatan tarihlerdir. Yine *Takvimü’l-Tevârîh*, *Tuhfetü’l Kibâr*; kendisinin belirttiğine göre 1300 civarında kaynağı gözden geçirerek hazırladığı tarihleridir. Kâtip Çelebi, devlet adamlarının muhakkak tarih bilmesi gerektiğini söyleyerek, yapılan hataların da tarih bilmemekten kaynaklandığını söylemiştir. *Keşfü’z - Zünûn* ise müellifi Avrupa’da tanıtan eseri olmuştur.⁷⁰

1611’de İstanbul’da doğan Evliya Çelebi de XVII. yüzyıl Osmanlı düşünce dünyasının mihenk taşlarından. Sadece bir seyyah olmadığı 10 ciltlik *Seyahatnâme*’sine yaptığı bazı eklerden anlaşılmaktadır. Bizzat bazı seferlere katılmış, *Fetihnâme* örneği bile yazmıştır. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber II. Viyana Kuşatmasına katıldığı tahmin edilmektedir.⁷¹ *Seyahatnâme* ise XVII. yüzyıl ekonomik ve sosyal tarihi için önemlidir.

XVIII. yüzyılda hem tür hem de nicelik olarak tarih teliflerinin arttığı görülmektedir. Bir önceki yüzyıldan devam eden yazım türlerine biyografi alanında eklemeler gerçekleşmiştir. Mesela bu dönemde şeyhülislâm biyografileri ortaya çıkmıştır. Ayrıca tercüme faaliyetleri de ilk defa resmî bir boyut kazanmıştır. XVIII.

⁶⁸ Özcan, *Osmanlı’da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 112-117. ; Özdemir ve Aydın, “Osmanlı Tarih Yazıcılığında Muhtasar Umumi Tarihler Üzerine” 111-115.

⁶⁹ Bkz. Tüm eserler, müellifler ve içerikleri için en son yapılmış çalışma olan: Özcan, *Osmanlı’da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 115-141.

⁷⁰ Orhan Şaik Gökyay, “Kâtip Çelebi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002), 25: 36-40

⁷¹ Mücteba İlgürel, “Evliya Çelebi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995) 11: 529-533; Murat Tezcan, “Seyahatname”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2009): 37: 16-19.

yüzyılda tarihçiliği etkileyen sebeplerden birisi de Türkler'e ait bir matbaanın açılmış olmasıdır. Bu tarih kitaplarının basımını sağlamış ve kitap yazmayı teşvik edici bir gelişme olmuştur. Matbaa, aynı zamanda kitabın ticarî eşyaya dönüşmesini de sağlamıştır. Yani kitap artık sadece ilgili insanların kültür kaynağı değil; okumasa dahi toplumun herhangi bir ferдинin ekonomik metaı da olmuştur. Bu gelişme, bilginin dağılımına katkı sağladığı gibi Osmanlı entelektüelleri için de yeni bir motivasyon olmuştur. 1702'den itibaren resmî devlet tarihçiliği denilebilecek *Vak'anüvislik* kurumunun ortaya çıkması da bu yüzyılda tarih yazımını etkileyen sebeplerden olmuştur.

XVI. yüzyılda bazı müellifler için *Vak'anüvis* ünvanı kullanılmışsa da, Osmanlı Devleti'nde resmî tarihçiliğin kurulması ve kurumsallaşması XVIII. yüzyılın başında Amcazâde Hüseyin Paşa'nın sadrazamlığı döneminde başlamıştır.⁷²

İlk resmî vak'anüvis Halepli Mustafa Naîmâ, tarihinde 1574-1660 yılları arasında yazmıştır. Mustafa Naîmâ, İbn Haldun etkisinde kalarak eleştirel şekilde yazmıştır. *Naîmâ Tarihi'nin* ilk baskısı 1734'de Müteferrika matbaasında yapılmıştır.

Mustafa Naîmâ'dan sonra bu göreve getirilen Şefik Mehmed Efendi de Naîmâ gibi Divan-ı Hümayûn kâtipliği görevi yapmış bir bürokrattır. Eseri *Şefiknâme* ağır bir dille yazılmıştır.⁷³ Sadrazam Şehid Ali Paşa tarafından 1714 yılında vak'anüvisliğe getirilen Raşid Mehmed Efendi, III. Ahmed'in tahta çıkmasından itibaren meydana gelen olayları yazmakla görevlendirilmişse de sonradan Naîmâ'nın kaldığı yerden yazmaya memur edilmiştir. Raşid Mehmed Efendi'den sonra yine müderris kökenli Küçük Çelebizâde İsmail Asım Efendi vak'anüvislik görevine getirilmiştir. *Vekayi'nâme* adlı tarihinde 1722 - 1729 yılları arasındaki olayları anlatmıştır.⁷⁴ Çelebizâde, Lale Devri'nin sosyal hayatı hakkında da önemli bilgiler verdiği gibi Osmanlı Devleti'nin İran ve Rusya ile olan ilişkileri hakkında da bilgiler vermiştir. Çelebizâde'den sonra bu göreve 1730'da Mustafa Sami Efendi getirilmiştir.⁷⁵ Mustafa

⁷² Bekir Kütükoğlu, "Vak'anüvis", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2012): 42: 457-461.

⁷³ Afyoncu, " Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", 114.

⁷⁴ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 153.; Afyoncu, "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", 115. Adlı makalesinde 1718-1722 yıllarını anlattığını yazmaktadır.

⁷⁵ Çelebizade Asım'dan sonra vakanüvislik görevine getirilen isim konusunda da Erhan Afyoncu farklı bir ad ve tarih vermiştir. Fakat Konu hakkında yazılan son araştırma olması, müellifler ve

Sami Efendi'nin *Kroniği*, Çelebizâde Asım *Kroniği/Vekayi'nâme* 'nin zeyli olmuştur. Mustafa Sami Efendi'den sonraki vakanüvis Şakir Efendi ise 1732 olayları ile başlamış ve eserini, 1736 yılına kadar getirmiştir.⁷⁶ Şakir Efendi'den sonra Abdullah Refet ve Hıfzı Mehmed Efendiler bu görevde bulunmuşlardır. Daha sonra bu göreve getirilen Subhî Mehmed Efendi de bürokrasiden yetişmiştir. 1739-1743 yılları arasında vak'anüvis iken kendisinden önceki müsveddeleri bir araya getirmiş ve hazırladığı kronik *Târih-i Sâmî-i Şâkir ve Subhî* adıyla yayımlanmıştır.⁷⁷ *Târih-i İzzî* adıyla iki cilt halinde eseri olan İzzî Süleyman Efendi, 1744-1752 arasını anlatmıştır.⁷⁸ Daha sonra yine Kalemîye'den yetişmiş Seyyid Mehmed Hâkim Efendi vak'anüvislik görevine getirilmiştir. *Vekayi'nâmesi*'nde 1752-1766 yılları arasını anlatmıştır. Bu yüzden *İzzî Tarihi*'nin devamı niteliğinde olmuştur.⁷⁹ Çeşmîzade Mustafa Reşid Efendi ise 1766-1768 yılları arasında resmî tarihçi olarak görev yapmış ve *Vekayi'nâme*'sinde de aynı yılları anlatmıştır. Bu *Vekayi'nâme*, *Çeşmîzâde Tarihi* olarak yayımlanmıştır. Çeşmîzâde'den sonra vak'anüvislik görevine sırayla Musazâde Ubeydullah, Behcetî Hasan ve Süleyman Molla getirilmişlerdir. Ubeydullah Efendi *Rikâb Vak'nüvisi* olarak İstanbul olaylarını yazmakla da görevlendirilmiştir. Bu üç vak'anüvisin de müstakil eseri yoktur.⁸⁰ Osmanlı Bürokrasisinde *Hâcegânlık* rütbesine kadar yükselerek vak'anüvislik görevine getirilen bir diğer kişi de Enverî Sadullah Efendi olmuştur.⁸¹ *Vekayi'nâme*'sinde (*Enverî Tarihi*) bizzat katıldığı 1768-1774 Osmanlı – Rus Savaşını da anlatmıştır. Enverî Sadullah Efendi'nin 1787'de orduyla sefere katılması üzerine Vak'anüvislik görevine Edib Mehmed Emin Efendi, *Rikâb Vak'nüvisi* görevine getirilmiştir. *Edib Târihi* adlı eserinde 1789-1792 yılları arasındaki olayları anlatmıştır. Eserinde daha çok İstanbul ve Saray olayları üzerinde durmuştur.⁸² Osmanlı Kalemîye Sınıfı'ndan yetişen ve *Hâcegânlığa* kadar yükselen bir diğer vak'anüvis de Hali Nûri Bey olmuştur. *Nûri Tarihi* adıyla bilinen eseri altı cilt olup, özellikle III. Selim

---

eserleri hakkında tafsilatlı bilgilerin verilmesi Abdülkadir ÖZCAN'ın tespitinin doğru olacağına işaret ediyor.

⁷⁶ Kütükoğlu, "Vak'anüvis", 459.

⁷⁷ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 155.

⁷⁸ Feridun Emecen, "İzzî Süleyman Efendi", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2001), 23: 565-566.

⁷⁹ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 153-154.

⁸⁰ Afyoncu, "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler, 116.

⁸¹ Münir Aktepe, "Enverî, Sadullah", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995), 11: 268-270.

⁸² Said Yavuz, "Edib Mehmed Emin", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994), 10: 422-423.

devri'nde Nîzâm-ı Cedit Islahatları için çıkartılan kanun ve nizamları bir mecmua şeklinde tertip etmiştir.⁸³ Ahmed Vâsîf Efendi Mayıs 1799'da Vak'anüvislik görevine yeniden getirilmiştir. Reisülküttablık görevine kadar yükselen Vâsîf, vak'anüvislik dönemlerinde yazdığı kroniğinin adı *Mehânisü'l 'asâr ve Hakaiku'l ahhâr*'dır. Aynı zamanda *Vâsîf Tarihi* olarak da bilinmektedir.⁸⁴ Vak'nüvisler dışında bu yüzyılda onlarca farklı türde tarih yazılmıştır. Bunlar içinde özel tarihler, şehir tarihleri başta olmak üzere, tercüme faaliyetleri ile ortaya çıkanlar, coğrafya çalışmaları gibi birçok farklı alanda telif gerçekleşmiştir.⁸⁵

XIX. yüzyıl birçok alanda değişim çağıdır. Artık dünya tarihi daha hızlı akmaktadır. Osmanlı Devleti için de dışardan etkilenme her alanda kendisini göstermiştir. Mesela Avrupa protokolü bu yüzyılda daha iyi bilinmiş, bu da *Sefaretnâme*'lerde kendisini göstermiştir. Tarih yazıcılığı açısından eski gelenek devam etmekle beraber alanında ilk sayılabilecek eserler de yazılmıştır. *Vakâniüvislik*, Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar devam etmiş olsa da XIX. yüzyılda gazetecilik faaliyetlerinin başlaması ile eski önemini yitirmiştir. Yani artık devlet için yazılan tarih değil, topluma ulaşan ve okunan tarih daha etkilidir. Tanzimat sonrasında okullarda tarih dersinin de okutulmaya başlaması, tarih yazımında yeni bir türün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yüzyılın ikinci yarısından sonra tarih anlatılarında "*Vatan*" kavramı oluşmaya başlarken; yüzyılın sonunda ise Türkçü etki Osmanlı tarih yazımında etkili olmaya başlamıştır. Aslında bu durum en baştan beri tarih yazımını etkileyen en önemli etkenin siyasi atmosfer olduğunu da göstermektedir. XIX. yüzyılda ise artık okuyucunun beklentisi de tarihçiliği etkileyen saiklere eklenmiştir. Yine XIX. yüzyıl Osmanlı tarih yazıcılığındaki bir diğer gelişme de Avrupa dillerini bilen ve Avrupalı kaynakları kullanan tarihçilerin yetişmeye başlamasıdır.

XVIII. yüzyılın son vak'nüvisti Ahmed Vâsîf Efendi'nin görevi 1805'e kadar devam etmiş olduğundan XIX. yüzyılın da ilk vak'nüvisti olarak kabul edilmiştir. Vâsîf Efendi'den sonra bu göreve Mehmed Pertev Efendi getirilmiş ve 2 yıl kalmıştır. Pertev Efendi ise hiçbir eser ortaya koyamamıştır. Ondan sonra gelen Es- Seyyid Ömer

⁸³ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 158. ; Mehmet İpşirli, "Halil Nûri", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997), 15: 323.

⁸⁴ Mücteba İlgürel, "Vasîf Ahmed Efendi", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012), 42: 535-537. ; Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 159-160.

⁸⁵ Tüm eserler, müellifleri ve içerikleri için en kapsamlı ve en son yapılmış çalışma bkz. Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 145-199

(Âmir) Efendi de gece- gündüz işret meclislerinde olmasından eser ortaya koyamamıştır.⁸⁶ İlimiye'den yetişen Mütercim Âsım Efendi ise 1808'den 1819'a kadar vak'anüvislik görevini yerine getirmiştir. İlk olarak seleflerinin yazmadığı 1803-1806 arasını yazmış; eserinin ikinci cildinde ise olayları 1808'e kadar anlatmıştır. Âsım Efendi'den sonra göreve gelen Şânîzâde Atâullah Efendi ise 4 ciltlik *Şânîzâde Tarihi*'ni kaleme alarak, 1808-1821 arasını anlatmıştır.⁸⁷ Şânîzâde'den sonra 1825'te ise göreve ilmiye kökenli Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi getirilmiştir. İki ciltlik *Esad Tarihi* adlı eser meydana getiren müellif, ilk olarak Şânîzâde'nin eksik bıraktığı 1821-1825 arasını, yine onun müsveddelerinden yola çıkarak yazmıştır. Esad Efendi'den sonra bu göreve önce Recai Mehmed Şakir Efendi, sonra Âkif Paşazâde Nail Mehmed Bey getirilmişlerse de yazılı bir eser bırakmamışlardır.⁸⁸

1855'de vak'anüvislik görevine getirilen Ahmed Cevdet Paşa da Osmanlı tarih yazıcılığı açısından dönüm noktalarından birisi olarak kabul edilmiştir. Ahmet Cevdet Paşa 1850'de Meclis-i Maarif-i Umumiyye azalığı; 1851'de de Encümen-i Dâniş üyeliği yapmıştır. 1853'te 1774-1826 yılları arasındaki Osmanlı tarihini yazmakla görevlendirilmiştir. Çalışmasının ilk üç cildini tamamlayınca 1855'te vak'anüvislik görevine tayin edilmiştir. 1866'ya kadar bu görevde kalan Ahmed Cevdet Paşa, zamanının siyasi olaylarını içeren *Tezâkir-i Cevdet*'i yazmıştır. Kırk Tezkire'den oluşan eserin ilk dört tezkiresi kendisinden önceki vak'anüvislerle ilgiliyken; 6-39 arasındaki tezkirelerde ise Tanzimat devrinin siyasi, sosyal ve hukukî konularına ait bilgiler bulunmaktadır.⁸⁹ En önemli eseri ise asıl adı *Vekayi-i Devlet-i Osmaniye* olan *Tarih-i Cevdet* diye bilinen 12 ciltlik çalışmasıdır. Bu eserin farklı yollarından birisi hem kendisinden önceki kaynakları hem de batı dillerine ait bazı kaynakları kullanmış olmasıdır. Bir diğer özelliği ise müellifin arşiv belgeleri de kullanmış olmasıdır. Cevdet Paşa'nın ayrıca tarih üzerine *Kıssa-ı Enbiya*, *Kırım ve Kafkas Tarihçesi* adlı eserleri de bulunmaktadır.⁹⁰

⁸⁶ Afyoncu, "Osmanlı Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", 117.

⁸⁷ Ziya Yılmaz, "Şânîzâde Mehmed Atâullah", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010), 38: 334-336.

⁸⁸ Afyoncu, "Osmanlı Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", 118-119.

⁸⁹ Yusuf Halaçoğlu ve Mehmet Akif Aydın, "Ahmed Cevdet Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993), 7: 443-450.

⁹⁰ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 218-219.

Ahmed Cevdet Paşa'dan sonra vak'anüvislik görevine Ahmed Lütü Efendi getirilmiştir. Kendisinden öncekilerin notları ve Takvim-i Vekayi'i kullanarak 15 ciltlik *Tarih-i Lütü* adlı eserini meydana getirmiştir. Aslında bu eser 16 cilt görünse de son cildi müsvedde halinde ve eksiktir.⁹¹

Ahmed Lütü Efendi'nin 1905'teki vefatının ardından 1909'da son vak'anüvis Abdurrahman Şeref göreve getirilmiştir. Vak'anüvis olarak sadece II. Meşrutiyet'in ilânını gerektiren sebepler, 31 Mart Vak'ası ve II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine dair bir giriş ile Sultan Reşad Devri'nin ilk olaylarını kaleme almıştır.⁹² 1909'da Tarih-i Osmanî Encümeni başkanlığına getirilen Abdurrahman Şeref Efendi 1922 yılına kadar vak'anüvislik görevini devam ettirmiştir.

XIX. yüzyıl vak'anüvislerin yazdığı resmî *vekayi'names*'ler dışında kuruluşta başlayan Osmanlı Tarihi eserlerinin de verildiği bir dönem olmuştur. Bunların başlıcaları: Hayrullah Efendi(*Tarih-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye*), Âbidin Efendi(İcmalü't- Tevarih), Mehmed Mazhar Efendi(Haber- Sahih), Namık Kemal(*Devr-i İstîlâ, Bârika-i Zafer, Evrak-ı Perîşan, Celaleddin Harizmşah, Vatan Yahut Silistre, Renan Müdafaanâmesi*), Ahmed Vefik Paşa ise *Târîh-i Osmanî* adlı küçük eserinde Osmanlı Tarihi'ni kuruluş, teşekkül, yükseliş, gerileme ve çöküş devirleri halinde ele almıştır. Mustafa Nuri Paşa (Netayicü'l Vukuât), Mehmed Şükrü Bey (*Târîh-i Umûmî* ve Mekteb-i Harbiye'de ders kitabı olarak okutulmak üzere yazdığı *Musavver Esfâr-ı Bahriyye-i Osmâniyye*), Mizancı Murad Bey(*Târîh-i Umûmî, Muhtasar Tarih-i İslâm, Tarih-i Ebü'lfaruk, Devr-i Hamidî Âsârı*), Kıbrıslı Kâmil Paşa(*Târîh-i Siyâsî-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*), Mehmed Şakir Paşa (*Yeni Osmanlı Tarihi*), Ahmed Râsim Bey (*Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi, Osmanlı Tarihi, Tarih-i Muhtasar-ı Beşer, Terakkiyat-ı İlmiyye ve Medeniyye, Menakıb-ı İslâmiyye*) Muallim Naci (*Tarih-i Selatin-i Al-i Osman, Osmanlı Şairleri*), Mehmed Tevfik Paşa (*Telhîs-i Tarih-i Osmânî ve Osmanlı Tarihi, Şehzade Cem*), Ahmed Refik Bey (*Samur Devri, Kadınlar Saltanatı, Felaket Seneleri*)'dir.⁹³

Namık Kemal, Ahmed Vefik Paşa ve Ahmed Refik, Osmanlı tarih yazıcılığı açısından ayrı öneme sahiptirler. Çünkü tarihi belli amaçlar uğruna yazmışlar,

⁹¹ Afyoncu, "Osmanlı Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", 119.; Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 219.

⁹² Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 220.

⁹³ Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 207-214.

dinleyiciler ya da okuyucuları yönlendirme amacı taşımışlardır. Namık Kemal'in eserlerinde Osmanlılık fikrini aşlamak düşüncesiyle kahramanlık ön planda olmuştur. Ahmed Refik ise tarihi ilk defa halka indiren müellif olmuştur. XIX. yüzyıl tarih yazıcılığı açısından bir diğer önemli tür de *Salnâmeler* olmuştur. Tanzimat'tan sonra yayımlanmaya başlayan *Salnâmeler*, Osmanlı Devleti'nde bazı kurum veya kişilerin bilgilendirme amaçlı çıkardıkları yıllıklardır. Resmî ve Özel olarak iki kısma ayrılan *Salnâmeler'in* resmî olanı, devlet, nezaret ve vilayet olarak üç başlıkta ele alınmıştır.⁹⁴

Bunların dışında XIX. ve XX. yüzyıl eser bakımından oldukça zengin dönemler olmuştur. Ansiklopedi, biyografi, coğrafya, hususî tarihler vs. gibi onlarca tür ve eser verilmiştir. XIX. Yüzyılda Gazetelerin çıkmaya başlaması, XX. yüzyılın başından itibaren de tarih dergilerinin çıkmaya başlaması tarih anlatımında ve yazımında yeni bir tarz denilebilecek Popüler Tarih yazıcılığını da başlatan gelişmeler olmuştur. Yani XX. yüzyılın başına gelindiğinde artık tarih yazımının pratik amaç ve beklentileri oluşmuştur. Bu ise geçmişe bakışta önemli bir zihniyet değişikliği yaşandığını göstermektedir.

1.1.4. XX. Yüzyılda Osmanlı Tarih Yazıcılığı

XX. yüzyılın başında Osmanlı ülkesinde tarih yazımını etkileyen önemli bir etken Türkçülük ya da Türk milliyetçiliği fikri olmuştur. Namık Kemal'in eserlerinde vurguladığı vatan kavramı II. Meşrutiyet öncesinde artık bir milliyet anlayışına dönüşmüştür. Milliyetçi tarih yorumunun ortaya çıkmasında Rusya'dan Osmanlı ülkesine yerleşen: Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, İsmail Gaspıralı, Hüseyinzâde Ali gibi Türkçü aydınlar da etkili olmuştur. Bu dönem aydınlarının tarih yazımına sağladıkları en önemli katkı "*Tarihçiliğin bireysel bir uğraş olmaktan çıkıp kurumsal bir yapıya bürünmesi*" olmuştur.⁹⁵ Kurdukları dernekler ve çıkardıkları yayınlar ile hem milliyetçi/bilimsel bir tarih anlayışını oluşturmuşlar hem de kurumsal anlamda bir tarih yazma yöntemini de başlatmışlardır.

25 Aralık 1908'de Yusuf Akçura, Necip Asım ve Veled Çelebi öncülüğünde *Türk Derneği* kurulmuştur. Bu dernek daha sonra *Türk Bilgi Derneği* adını almış ve

⁹⁴ Bilgin Aydın, "Salnâme", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 36: 443-450

⁹⁵ Çağdaş Görücü, "Zeki Velidi Togan: Milliyetçilik ve Tarih Yazımı", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2009), 23.

Ekim 1913– Haziran 1914 tarihleri arasında *Bilgi Mecmuası* isimli dergiyi çıkarmıştır.⁹⁶ Dergi ancak yedi sayı çıkartılabilmişse de her bir sayı oldukça hacimli olmuş ve ilmî makaleler yer almıştır. Bu derneğin farklı çalışma kolları bulunmaktadır ki birisi de *Türkiyat* bölümüdür. Bu bölüm, *Encümen-i Tetkik*'in de temeli olmuştur.

II. Meşrutiyet devri tarihçiliğini şekillendiren kurumlardan birisi de 1909'da kurulan *Târîh-i Osmânî Encümeni*'dir. Osmanlı Devleti'nde tarih yazıcılığının kurumsallaşması olarak yorumlanabilecek olan *Tarih-i Osmanî Encümeni*, o zamana kadar yazılmamış mükemmel bir Osmanlı tarihi yazmayı ve halkta tarih ve vatan bilinci oluşturmayı amaç edinmiştir. On iki asil üyesi olan encümen, Anadolu'da kaynak taraması da yaptırmış hatta Bursa ve Konya'da birer şube açmayı da düşünmüştür. Bu durum Osmanlı'da yerel tarih çalışmalarının başlamasında atılan ilk adım olduğu gibi; "...tarih ilk defa resmî kurum eliyle payitaht dışına çıkmış oldu."⁹⁷ Encümenin mufassal ve mükemmel bir Osmanlı tarihi yazma girişimi ise henüz ikinci ciltte başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Fuad Köprülü ve Yusuf Akçura encümene ve yazdığı Osmanlı tarihine ağır eleştirilerde bulunmuşlardır. Buna rağmen Encümenin tarihçiliğe kazandırdığı gelişmelerden birisi arşiv taraması olmuştur. Abdurrahman Şeref Bey nezaretinde Ahmed Refik ve Mehmed Arif Beyler'e bağlı bir ekip Osmanlı arşivine ilk kez girerek tasnif ve neşriyat faaliyetlerinde bulunmuştur.⁹⁸ O sıralarda hazırlanmakta olan Arşiv Kanunu için Abdurrahman Bey Avrupa'ya gönderilmiş, ardından Sadâret Hazîne-i Evrâkı bünyesinde ilk defa Tasnîf-i Vesâik-i Târihiyye Encümeni kurularak başkanlığına Ali Emîrî Efendi getirilmiştir.

Encümen'in tarihçilik alanındaki en önemli faaliyeti *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuâsı*'nı çıkarmak olmuştur. Mecmuâ 14 Nisan 1910 tarihinden itibaren, sekiz yıl düzenli şekilde yayımlanmış fakat Mütareke yıllarında kesintiye uğramıştır. *Târîh-i Osmânî Encümeni*'nin isminin 1923'te *Türk Tarih Encümeni* adını almasıyla derginin ismi de *Türk Tarih Encümeni Mecmuası* olarak değiştirilmiştir. Encümen'in 1927 yılında dağılması üzerine bakanlar kurulu kararıyla aynı yıl Maarif Vekâleti'ne bağlı

⁹⁶ Abdullah Uçman, "Bilgi Mecmuası", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,1992), 6: 161-162.

⁹⁷ Can Tankut Esmen, "1928-1950 Arası Türkiye'de Avrupa Hun Tarihi Yazımı" (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi,2015),28.

⁹⁸ Can Tankut Esmen, "1928-1950 Arası Türkiye'de Avrupa Hun Tarihi Yazımı" (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi,2015),28-29.

olarak Dârülfünûn içinde yeni bir Türk Tarih Encümeni kurulmuştur.⁹⁹ Böylece mecmua üçüncü bir yayın evresine girmiştir. Mecmuada toplam elli yazar tarafından 280 makale yayımlanmıştır. Bu derginin tarih yayıncılığı anlamında yaptığı ilk ise bazı olayların belgelerinin Ahmed Refik tarafından ilk kez yayımlanmış olmasıdır. Yine bu dergi Türkiye’de yayımlanan ilk tarih dergisi olmuştur.¹⁰⁰ 1931’de Târîh-i Osmânî Encümeni sona ermiş; yerine Türk Tarihi Tedkik Cemiyeti (Türk Tarih Kurumu) kurulmuştur. Türk Tarih Kurumu tarafından *Belleten* adıyla yeni bir dergi çıkartılmaya başlanmıştır.¹⁰¹

1911’de Ahmet Ağaoğlu ve Yusuf Akçura’nın içinde bulunduğu aydınlar grubu tarafından *Türk Yurdu Cemiyeti kurulmuş* ve bu cemiyet tarafından 24 Kasım 1914 tarihinden itibaren 14 günlük periyodlarla *Türk Yurdu Dergisi* çıkartılmıştır.¹⁰² Bu dergide de yoğun olarak milliyetçilik fikrinin işlenmesi tarih yazımında Türkçü/Milliyetçi anlayışın yerleşmesinde etkili olmuştur.

25 Mart 1912’de resmen kurulan Türk Ocakları da II. Meşrutiyet dönemi tarih yazımının şekillenmesinde etkili olmuştur. *Türk Yurdu Cemiyeti* ve onun yayın organı olan *Türk Yurdu Dergisi*’ni de bünyesine alan Ocak, tarihî bilginin halka ulaşmasında ve popülerleşmesinde etkili olmuştur.¹⁰³ Türk Ocakları’nın amacı tabii ki tarih bilimine katkı sağlamak değildir. Fakat Milliyetçi düşünceyi yaymak ve güçlendirmek için yaptıkları yayın faaliyetleri Cumhuriyet dönemi’nin tarih anlayışının oluşumunda dahi etkili olmuştur.

23 Mart 1915 tarihli irade ile kurulan *Âsâr-ı İslâmiyye ve Milliye Tetkik Encümeni* de bu dönemin tarih yazımında etkili kurumlarından birisidir. Kuruluşunda Mehmed Fuad Köprülü etkili olmuş ve üyeleri de Türkçü aydınlardan oluşmuştur. Âsar-ı İslâmiyye ve milliye hakkında tedkikât yapmak amacıyla kurulan encümen, amacına

⁹⁹ Abdülkadir Özcan, "Tarih-i Osmanî Encümeni" *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011), 40: 83-86

¹⁰⁰ Emrah Avcı, "Popüler Tarihçilik Bağlamında Nevzat Köseoğlu’nun Eserlerindeki Tarih Anlayışı ve Tarih Eğitimi İlişkin Görüşleri" (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2019), 30.

¹⁰¹ Semavi Eyice, "Belleten", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992), 5: 424-425

¹⁰² Hüseyin Tuncer, "Türk Yurdu Dergisi", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012), 41: 550-551

¹⁰³ Mehmet Güler, "Popüler Tarihçilik Açısından Necip Fazıl Kısakürek’in Eserlerinde Tarih Anlayışı ve Eğitimi İlişkin Görüşleri" (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2019), 13.

uygun konularda araştırma yapmak ve ulaştığı sonuçları yayımlamayı amaçlamıştır.¹⁰⁴ Üyeleri arasında Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalp, Hüseyinzâde Ali, Fuad Köprülü gibi devrin bilinen Türkçüleri bulunan Encümen-i Tetkik, araştırmalarını yayımlamak amacıyla da *Milli Tettebbular Mecmuası* isimli bir dergi de çıkarmıştır. Bu dergi Haziran 1915'ten Şubat 1916'ya kadar ancak beş sayı çıkartılabildiği görülmüştür. Dergide Fuad Köprülü ve Ziya Gökalp'ın makaleleri yanında yabancı dillerden çevrilmiş makaleler de yayımlanmıştır. Yayımlanan yazıların başlıklarına bakıldığında, Türk tarihi ve kültürü merkezli olduğu görülmüştür. Yani gerek Encümen-i Tetkik; gerekse Milli Tettebbular Mecmuası devrin Türkçü aydınlarının tarih anlayışlarının Türklük ve Türk kültürü merkezli olduğunu göstermektedir. I. Dünya savaşı ile beraber bu kurum ve bu mecmua kaybolup gitmiştir.¹⁰⁵

Osmanlı Devleti'nin son evresi olan bu dönemde “*Resmî Tarih*” olarak da ifade edebileceğimiz, devletin tarih algısı için en önemli kaynaklar aslında okullarda okutulan tarih ders kitapları olmuştur. 1913-1914 yılına kadar ilkokullarda okutulan Osmanlı Tarihi kitabında tüm Osmanlı padişahları tek tek anlatılmışken; 1913-1914 dönemindeki kitaba dünya tarihi de ilave edilmiştir. II. Meşrutiyet dönemi'nin tarih derslerinde Osmanlı tarihinin yanında Türk tarihi ve Genel tarih de okutulmuştur.¹⁰⁶

1.2. Cumhuriyet Döneminde Tarih Yazımı

1919'dan itibaren bir “ulus” yaratma idealinin var olduğu düşünülebilir. Çünkü Anadolu sınırları merkezli, bağımsızlık adı verilen ortak ideale sahip bir insan topluluğu oluşturmak amaçlanmıştır. 1923'ten itibaren ise her alandaki tüm çalışmaların ortak geçmiş ve ortak gelecek etrafında şekillendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Yapılan muasır yenilikler, ortak gelecek inşa ederken; geçmiş algısına müdahale edilerek de ortak geçmişi olan ulus anlayışı oluşturulmak istenmiştir.

1923'ten sonra ise tarihçiliğin yeniden merkezî idarenin elinde toplandığı görülmektedir. Hatta meşrutiyet döneminin milliyetçi, sivil aydın ve tarihçileri, siyasetçi-tarihçi kimliği ile yeni tarih yazımının ideologları olmuşlardır. Burada

¹⁰⁴ Nesimi Yazıcı, “Milli Tettebbular Mecmuası”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2005), 30: 83-84.

¹⁰⁵ Avcı, “Popüler Tarihçilik Bağlamında Nevzat Köseoğlu'nun Eserlerindeki Tarih Anlayışı ve Tarih Eğitime İlişkin Görüşleri”, 33.

¹⁰⁶ İsmail hakkı Demircioğlu, “Osmanlı Devleti'nde Tarih Yazımının Tarih Öğretimi Üzerine Etkileri”, *Milli Eğitim Dergisi*, 193(2012): 122.

“İdeolog” tanımlaması bilinçli olarak kullanılmıştır. Çünkü cumhuriyet döneminde tarih yazımı politik amaçlı bir tezdır. Bir yandan ikiyüz yıldır savaşılan Avrupa’ya karşı medeniyet kurmuş güçlü bir millet imajı yaratılmak istenmiş; diğer yandan ise içerdeki Türklük için yeni bir anlam oluşturulmak istenmiştir. Dışarıya karşı milliyetçi olarak görülen bu tavır, içeride ise dinî enstrümanlardan arındırılmış yeni bir milliyetçilik gibi görünmektedir. İleride ayrıntılarına bakılacak olan örnek tarih anlatılarında Selçuklu ve Osmanlı Dönemleri yerine Türklük’ün referansı İslâm Öncesi Türkistan Türkleri’nde aranmıştır.

Benedict Anderson tarafından “...bir tür hayal edilmiş cemaat”¹⁰⁷ olarak tanımlanan ulus, tarihsel akışın sonucu olarak Anadolu’da ortaya çıkarken, iktidar eliyle de bilimsel olmayan romantik bakış açısıyla içerden inşa edilmeye çalışılmıştır. Aslında böyle bakıldığında her devirdeki tarih yazımının bir “Cemaat” yaratma kaygısı taşıdığı düşünülebilir.

Cumhuriyet döneminde 1924’ten itibaren okul ders kitaplarından başlayarak yeni bir tarih anlayışı oluşturulmaya başlanmıştır. 1925’te *Dariü’lfünûn Antropoloji Enstitüsü*’nün kurulması bilimsel tarih yazımı için önemli bir gelişmedir. Ziya Gökalp’ın 1923’te yazdığı *Türk Medeniyeti Tarihi* adlı kitabı 1928’de liselerde ders kitabı olarak okutulmuş fakat istenilen sonuç alınamamıştır.¹⁰⁸ Bu yüzden aslında Türk Tarih Tezi, Atatürk’ün kültür devriminin bir parçası olarak değerlendirilmelidir.¹⁰⁹ Bu dönem tarih yazımında arkeoloji, antropoloji ve dil bilimi gibi disiplinlerden yararlanılması, pozitivist metodolojinin etkili olduğunu göstermektedir.

1912’de kurulmuş olan *Türk Ocakları*, Cumhuriyet döneminde yeni tarih anlayışının oluşturulması için ilk adım atılan yerdir. Afet İnan’ın önerisiyle Tevfik Bıyıkoglu’nun başkanlığında *Türk Tarih Heyeti*, Türk Ocakları’na bağlı olarak kurulmuştur. Yusuf Akçura, Reşit Galip, Samih Rifat’ın yer aldığı Heyet, *Umumî Türk Tarihi’nin Ana Hatları* adlı araştırmayla *Türk Tarih Tezi*’nin de temelini atmıştır.

¹⁰⁷ Benedict Anderson, *Hayalî Cemaatler: Milliyetçiliğin Yükselişi* (İstanbul: Metis Yayınları,2010), 20.

¹⁰⁸ Mustafa Oral, *Türk Ulusunun İnşası Ortak Tarih Söylemi* (İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2015), 37.

¹⁰⁹ Tiyatro ve Oyun yazarlığı üzerinde Türk Tarih Tezi’nin etkileri için bkz. Kerem Karaboğa, “Türkiye’de Tarih Yazımı ve Oyun Yazarlığına Yansımaları”, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 28(2009): 7-19.; Melih Yiğit, “Türk İnkılâbı ve Sanat Düşüncesi İlişkisi: Türk Tiyatrosu Dergisinde Türk Tarih Tezi İzleri(1933-1944)”, *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2017): 206-221.

1931’de Türk Ocakları’nın kapatılması üzerine *Türk Tarih Heyeti* de *Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti* adını almıştır. Bu sadece bir isim değişmesi değildir. 1935’de *Türk Tarih Kurumu* adını alan bu kurum aynı zamanda tarih yazımının devlet desteği ve kontrolüne alınması anlamına gelmektedir. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ile Türk Tarih Tezi çalışmaları hızlanmış ve 1932’deki I. Türk Tarih Kongresi ile kamuoyuna açıklanmıştır.¹¹⁰

1929’da Atatürk tarafından yazıldığı söylenen *Türk Çocuklarına Tarih Notları* isimli eser, yeni tarih anlayışının ilk ürünü olmuştur. Afet İnan tarafından Ankara Musîkî Muallim Mektebi’nde ders kitabı olarak okutulan eser *Türk Tarihi’nin Ana Hatları*’na da kaynaklık etmiştir.¹¹¹ 1930’da basılan *Türk Tarihi’nin Ana Hatları*, Türk Tarih Tezi’ni somut şekilde ortaya koyan ilk çalışma olmuştur. Buna göre Türkler binlerce yıl Türkistan’da yaşamış, brakisefal kafa yapısına sahip eski ve köklü bir millettir. Tarihin değişik dönemlerinde kuraklık ve başka nedenlerle değişik bölgelere göç etmişlerdir. Gittikleri yerlerde uygarlıklar kurmuşlardır.

Türk Tarihi’nin Ana Hatları, 1931’den itibaren basılan okul ders kitaplarının da ana fikri olmuştur. İsmail Hakkı Uzun Çarşılı, *Türk Tarihi’nin Ana Hatları*’nın hatalarla dolu olduğunu, başlıca Osmanlı kaynaklarından yararlanılmadığını ve hatta Yusuf Akçura’nın son Osmanlı saray tarihçisi olan Abdurrahman Şeref’in hatalarını tekrarladığını söylemiştir.¹¹² Bu kitapta Cumhuriyet dönemine ise sadece bir sayfa ayrılmıştır. Altıyüz sayfalık kitabın 105 sayfası (79-184) İslâm tarihine ayrılmıştır. M. Şemseddin Günaltay tarafından yazıldığı tahmin edilen bu bölümde Hz. Peygamber için hiçbir saygı ifadesi kullanılmamış; “*Muhammet*” şeklinde hitap edilmiştir. Muhtemelen bu şekilde bir üslup kullanılmasında bilimsel, resmî ve tarafsız olma gayreti etkili olmuştur. Ayrıca Mekke’nin fethi için “*Mekke’nin zaptı*”, Kurandaki kıssalar için “*Gerçek olmadığı*” iddiası, Hicret için “*Kaçış*” gibi tanımlamalar da yapılmıştır.¹¹³ Bu üslup ise esere değer katmadığı gibi bilimsellikten de uzak olduğu görünümü vermiştir. Dikkat çeken bir diğer nokta ise *Türk Tarih Tezi* ve *Güneş Dil Teorisi*’nin mantığına

¹¹⁰ Şefik Taylan Akman, “Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri”, 85.

¹¹¹ Mustafa Oral, *Türk Ulusunun İnşası Ortak Tarih Söylemi*, 38.

¹¹² Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih Türkiye’de Resmî Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)* (İstanbul: Afa Yayıncılık, 1992), 100.

¹¹³ İlhami Ayrancı, “Cumhuriyet Döneminde Yapılan İlk Resmî İslâm Tarihi Çalışmaları”, *Dinî Araştırmalar Dergisi*, 17/45(2014): 123-133.

uygun olarak Medine'deki Evs Kabilesi'nin Türk olduğu, Kuran alfabesinin orijininin Sümer alfabesi olduğu gibi Sümerler'in de zaten Türk olduğu iddiasıdır.¹¹⁴

1932 yılında gerçekleştirilen I. Türk Tarih Kongresi'nde Afet İnan ve Dr. Reşit Galip'in beyanları *Türk Tarih Tezi*'nin bir başka iddiasını dile getirmiştir. Afet İnan "Bir de şunu iyi bilmek lazımdır ki, kadim Etilerimiz, atalarımız, bugünkü yurdumuzun ilk ve otokton sakini ve sahibi olmuşlardır... Bu mukaddes yurdun öz varisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin yılmaz hamisi, o büyük, asil Türk Kavmi'nin bugünkü genç ve dinç çocuklarıdır; biziz"¹¹⁵ diyerek Anadolu'nun ilk ve en eski sahiplerinin de Türkler olduğunu vurgulamıştır. Aslında bu beyanatların varmaya çalıştığı nokta Anadolu'nun Türkler'e ait olduğu iddiasını ispat ve kabul ettirme gayretidir. Ayrıca *Tez*, Kültür alanında bir tür kurtuluş mücadelesidir. Batlıların Türkler hakkındaki iddia ve görüşlerini çürütme amacı da taşımıştır.

Türk Tarih Tezi'nin tarih yazımına bir diğer etkisi de tarih yazımını dinî izah ve argümanlardan arındırma çabasıdır. *Türk Tarihinin Ana Hatları* kitabının birinci bölümü, kâinatın ve dünyanın oluşumu ile başlamış, insanın ortaya çıkışı ve evrimi üzerinde durmuştur. Yani hayatın ortaya çıkışı tamamen maddî temellere dayandırılmıştır. Genel olarak Türkiye'de tarih yazıcılığı açısından bakıldığında *Türk Tarih Tezi* yine farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. *Tez*'in ortaya çıktığı 1932 yılından itibaren bilimsel olmadığı, üstünkörü yazıldığı ve işin ehli olmayanların Atatürk'e yaranmak amacıyla, acele şekilde yazdıkları şeklinde eleştiriler (Fuad Köprülü ve Zeki Velidi Togan) olduğu gibi; günümüz bilim insanları da farklı değerlendirmeler yapmışlardır.¹¹⁶

Türk Tarih Tezi, yalnızca resmî bir tarih görüşü olmakla kalmamıştır. Çorum, Bursa ve Konya Halkevlerinde de yerel tarihçiler tarafından resmî teze uygun çalışmalar yapılmıştır. Bu da *Türk Tarih Tezi*'nin Halkevleri aracılığıyla popüler nitelik kazanmasına neden olmuştur.¹¹⁷

¹¹⁴ İlhami Ayrancı, "Cumhuriyet Dönemi'nde Yapılan İlk Resmî İslâm Tarihi Çalışmaları", 130-131.

¹¹⁵ Taylan, "Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri", 85-86.

¹¹⁶ Günümüz literatürünün değerlendirilmesi için bkz. Yunus Emre Özkul, "Akademik Literatürde Türk Tarih Tezi Sorunsalı", 44-49.

¹¹⁷ Mustafa Oral, *Türk Ulusu'nun İnşası Ortak Tarih Söylemi*, 33.

20-25 Eylül 1937 tarihleri arasında *İkinci Türk Tarih Kongresi* toplanmıştır. Kongrenin temel amacı 1932'den beri kamuoyuna açılmış olan *Türk Tarih Tezi*'ni uluslararası alana açmaktır. Bu amaçla kongreye yabancı bilim insanları da davet edilmiştir. Kongreye Almanya, Avusturya, Çekoslovakya, Yugoslavya, Romanya, Macaristan, Lehistan, İtalya, İsviçre, İsveç, İngiltere, Yunanistan ve Fransa'dan toplam 31 araştırmacı katılmıştır. Ayrıca kongreye Halkevleri de farklı illerden 25 delege göndermiştir. Bizzat Atatürk tarafından yönlendirilen kongrede iki ayrı çalışma komisyonu oluşturulmuş; sadece *Türk Tarih Tezi* değil; yabancı bilim insanları tarafından da bildiriler sunulmuştur. Kongrede Türk Tarih tezi ile ilgili iki önemli karar da alınmıştır. Birincisi Ankara Üniversitesi bünyesinde *Türk Tarih Tezi Kürsüsü* kurulacaktır. İkinci olarak ise Türk Tarih Kurumu "*Mena'fi Umumiye Hadım Cemiyeti (Kamuya Yararlı Dernek)*" kabul edilmiştir.¹¹⁸ *Türk Tarih Tezi* ile ilgili vurgulanması gereken önemli noktalardan birisi de tezin sadece tarih alanıyla sınırlı olmamasıdır. Genel kanı *Türk Tarih Tezi*, Atatürk Dönemi kültür politikalarının temeli olmuştur.

Cumhuriyet döneminde tarih yazımının niteliğinin anlaşılması açısından okullardaki tarih ders kitapları da önemlidir. Çünkü bu kitaplar aynı zamanda resmî tarih anlayışının doğrudan yansımasıdır. Tarih ders kitaplarının düzenlenmesinde geçiş dönemi olarak da tanımlanabilecek 1923-1933 arası olmuştur. Bu dönemde 1923'ten itibaren ortaöğretimde düzenlemeye gidilmiş; sultanîler liseye çevrilmiştir. 1924'ten itibaren ise ulus anlayışına uygun ders kitapları yazımına başlanmıştır. 1924-1932 yılları arasında on ayrı tarih ders kitabı basılmıştır.¹¹⁹ Ali Reşad, Ahmed Refik, Fuad Köprülü ve Emin Âli devrin başlıca ders kitabı müellifleridir. Aslında bu dönemin tarih anlayışı, ismi geçen yazarlardan da anlaşılacağı üzere Meşrutiyet Dönemi'nin devamı gibidir. Bazı araştırmacılar 1924-1932 arasını *Türk Tarih Tezi*'nin oluşum dönemi şeklinde değerlendirmişlerse de ders kitaplarının içeriği ve yazarlarına bakıldığında; bu aşamanın 1928 sonrasında başlamış olduğu daha doğru görünmektedir. Çünkü *Türk Tarih Tezi*'nin okul müfredatlarına ilk yansıması 1931'de hazırlanan dört ciltlik *Tarih*'te mümkün olmuştur.

¹¹⁸ Ali Kuşçi, "Arşiv Belgelerine Göre İkinci Türk Tarih Kongresi(20-25 Eylül 1937)", *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Dergisi*, 3/2(2021): 179-186.

¹¹⁹ Eray Alaca, "Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Tarih Ders Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/4(2017): 53.

1924-1931 yılları arasında okullarda okutulması amacıyla dört farklı kitap hazırlanmıştır. İlki 1924'te yazılmış olan *Türkiye Tarihi*'dir. Kitabın önsözünde evvelki tarih yazımları (Osmanlı dönemi) eleştirilip, bilimsel olmaktan uzak görülmektedir. Geçmişteki tarihlerde olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi kurulmamış, bütün vaka ve hadiselerin belirli şahısların etrafında ve onların başarıları şeklinde yazılmıştır. Kitabı hazırlayan Hamit ve Muhsin Bey, "...daha ziyade fikrî terbiye üzerinde amel olabilmeleri için vakaların mantıkî izahını esas olarak kabul ettiğimiz cihetle hadiselerin menkıbevi tavsifinden içtinap ile onları, esaslı sebepler ve neticelerinin göstererek izaha çalıştık..."¹²⁰ diyerek bilimselliğe vurgu yapmışlardır.

1932'de ise liseler için ilk resmî tarih kitabı olan 4 ciltlik *Tarih* hazırlanmıştır. 1933'te ise bu dört ciltlik kitabın basitleştirilmiş şekli olan *Orta Mektep İçin Tarih* üç cilt olarak basılmıştır. Dört ciltlik *Tarih*, büyük oranda *Türk Tarihinin Ana Hatları*'ndan esinlenmiştir. En önemli farkı ise 374 sayfadan oluşan IV. cildin tamamen Türkiye Cumhuriyeti'ne ayrılmış olmasıdır. Buna göre Cumhuriyet Dönemi iki kısımda ele alınmıştır. Birinci kısım "*Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu*", ikinci kısım ise "*İstiklal Harbinden Sonra İnkılap ve Islahat Safhaları*" adındadır. 1939 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde yeni tarih ders kitapları hazırlanmışsa da bu kitaplar 1940'da öğrenimden kaldırılmıştır. 1931'den 1940'a gelinceye kadar *Türk Tarih Tezi*'nin oluşturulması, bu dönem çalışmalarının ana eksenini oluşturmuştur. Bilimsellik vurgulanmış olsa da aceleci ve pragmatik bir tavırla çalışılmış olması çok da kabul edilebilir sonuçlar ortaya çıkartmamıştır. Bu dönem tarih çalışmalarının Atatürk Devrimleri'nin bir parçası olması da çalışmaların niteliğini etkileyen başka bir sebeptir. Oluşturulan heyet ya da yazarlar grubundaki tarihçilerin birçoğunun siyasetçi-tarihçi olmasına daha önce değinmiştik. Aslında bilimsellik iddiasıyla başlayan yazımlarda bilimsel-romantik bir tarza ulaşıldığı görülmektedir.

1940 yılında yeni tarih ders kitapları kaleme alınmıştır. Bu dönemde de *Türk Tarih Tezi*'nin etkisi devam etmekte; ayrıca medeniyetin ortaya çıkış yeri olarak Anadolu vurgulanması ön plana çıkmaktadır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in başkanlığında 1943 yılında toplanan II. Maarif Kongresi'nde 1940'da yazılan bu kitapların da beklenen sonucu vermediği tespit edilmiştir.¹²¹ Bu kongrede ortaokul

¹²⁰ Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih Türkiye'de Resmî Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, 100.

¹²¹ Alaca, "Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Tarih Ders Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme", 54.

birinci sınıf tarih kitabının başlangıcında Türk tarihinin yanında Yunan ve Roma tarihine de yer verilmesi istenmiştir. Bu durum Hümanizmin tarih öğretimine yansıdığını göstermektedir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in hümanist yaklaşımın ortaya çıkışında etkili olduğu bilinmektedir. Maarif Vekili Yücel, belge ve kaynakların ortaya çıkarılmasına da büyük önem vermiştir. Şeriye Sicillerinin ortaya çıkarılmasını sağladığı gibi, İstanbul kütüphanelerinde bulunan yazma tarih kitaplarının kataloğunun hazırlanmasını da sağlamıştır.

15 Nisan 1942 tarihinde Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi bünyesinde Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü kurulmuştur. Aynı tarihli kanunla üniversitelerde “*Türk İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi*” adıyla zorunlu bir ders de konulmuştur. Bu gelişme Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve İnkılap Tarihi yazımı açısından önemlidir. Demokrat Parti dönemi'nde müfredatı: Atatürk'ün Ölümü ve İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesi, II. Dünya Savaşı, Birleşmiş Milletler ve Unesco, Türkiye'de Demokrasinin Gelişimi, Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi gibi 1939-1950 arasını kapsayan konular ilave edilmiştir.¹²² II. Dünya Savaşı da bu dönem tarih ders kitaplarının yazımını etkilemiştir. Ders kitaplarında Atatürk'le beraber İsmet İnönü'nün de liderliğine vurgu yapılmıştır.

1940-1945 döneminde tarih yazma çalışmalarına katkı sağlayan çalışmalardan birisi 1941'de yayımlanmaya başlayan *Tarih Vesikaları Dergisi*'dir. Haziran 1941'den 1943'e kadar iki ayda bir olarak toplamda 17 sayı çıkartılmıştır. Amacı, arşiv ve kütüphanelerde bulunan Türk tarihinin anaynaklarını esas belge ve metinleriyle yayımlayarak bilimsel tarih araştırmalarına zemin hazırlamaktır. Yine dönemin tarih algısını gösterecek bir diğer gelişme de radyoda tarih yayınlarına başlanmasıdır. *Geçmişte Bugün*, *Türk Tarihinden Sayfalar*, *Büyük Adamlar*, *Öğretmen Sesi*, *Bir Öğretmen Konuşuyor...* gibi programlar yapılmış; devrin önemli isimleri de radyo programlarında görev almıştır.¹²³

1950'de başlayan Demokrat Parti iktidarı döneminde de tarih yazımında hümanist anlayış devam etmiştir. 27 Mayıs 1960 ve 12 Mart 1971 darbeleri sırasında

¹²² Seher Boykoy, “Türkiye’de 1939-1945 Yıllarında Tarih Öğretim Programları ve Tarih Ders Kitaplarının İncelenmesi”, *Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21/2(2011): 169-170.

¹²³ Bkz. Seher Boykoy, “Türkiye’de 1939-1945 Yıllarında Tarih Öğretim Programları ve Tarih Ders Kitaplarının İncelenmesi”, 178-179.

cuntalar tarafından tarih öğretimi programlarına müdahale edilmemiştir. Fakat 27 Mayıs darbesinden sonra tarih yazımı ve anlayışı açısından dikkat çeken gelişme 20 Ekim 1961’de Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü’nün kurulmuş olmasıdır. Enstitü çalışmalarında İbrahim Kafesoğlu ve onun 1970’te kurduğu Aydınlar Ocağı’nın etkisi görülmüştür. “Kafesoğlu’ Kemalîst Tarihi aşırılıklarından arındırılmış ve eğitilmiş okuyucu kitlesini Türk-İslâm Sentezi fikrine alıştırmıştır.”¹²⁴ 1975’te kurulan Milliyetçi Cephe Hükümetleri döneminde ise hümanist anlayışın yerini Türk-İslâmî sentez almaya başlamıştır. Bu eğilim 12 Eylül 1980 Darbesi sonrasında artarak devam ederken; Atatürkçülükle de birleştirme eğilimi ortaya çıkmıştır.¹²⁵

Osmanlı Devleti’nden günümüze kadar tarih algısı ve yazımının devrin siyasi atmosferiyle doğrudan ilgili olduğu açıktır. 1980 sonrasında kemalist eğilim yükselişe geçmiş olmasına rağmen tarih yazımındaki Türk-İslâmî tarz egemenliğini korumuştur. Özellikle de 2000 yılından sonra popüler yayınlarda Osmanlı dönemi ön plana çıkmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında *Türk Tarih Tezi* ile İslâm ve Osmanlı öncesi Türklük ön plana çıkartılmışken; Cumhuriyetin son yirmi yılında ise Türkiye Cumhuriyeti öncesi Türklük vurgulanmıştır. *Türk Tarih Tezi* ile günümüzdeki yeni tip kültürel milliyetçi tarih algısının en önemli farkı, ikincisinde daha makul ve bilimsel bir sahiplenmenin ortaya çıkmasıdır. Özellikle de 1918-1923 arası günümüz Türkiye için önemli bir argüman alanıdır. Bu tespit, popüler matbu yayınlar başta olmak üzere yine toplumsal manipülasyon amaçlı tv ve diğer dijital yayınlar ile ilgilidir. Aslında varılmaya çalışılan amaç çok benzerdir. *Türk Tarih Tezi*’de Türklerin dünya medeniyetine büyük katkıları olan bir millet olduğu; İkincisinde ise Müslüman Türklerin dünya medeniyetini hem siyasi hem de kültürel olarak şekillendiren bir millet olduğu tezidir. Yani her iki dönemde de tarih, tarih için değildir.¹²⁶

¹²⁴ Bülent Akbaba, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşundan Günümüze Lise Tarih Ders Kitaplarında Türk- Arap İlişkilerinin Sunumu ve Arap İmajı”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34/3(2014): 341.

¹²⁵ Alaca, “Cumhuriyet Döneminde Ortaokul Tarih Ders Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme”, 53-62.

¹²⁶ 2000 Yılı sonrasında Milliyetçilik ve resmî tarih algısı için bkz. Fatih Serdar Özgültekin, “Ak Parti Döneminde Tarih Yazımı ve Milliyetçilik: Köşe Yazarları Üzerine Bir İnceleme” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2019).

İKİNCİ BÖLÜM

POPÜLER TARİHÇİLİK VE DERİN TARİH DERGİSİ

2.1. Türkiye’de Popüler Tarihçilik

Akademik tarihçiliğin tarihi, parça parça üzerinde çalışılmışken, genel olarak Türkiye’de popüler tarih ve tarihçilik akademik çevrelerce az çalışılmış bir alan olmuştur. Konu hakkında ilk genel ve kapsamlı araştırma ise Prof. Dr. Ahmet Özcan tarafından 2008 yılında Hacettepe Üniversitesi’nde doktora tezi olarak çalışılmıştır. Bu tez 2011’de Türk Tarih Kurumu tarafından kitap olarak basılmıştır. Kitabın 337 sayfalık kısmı ana metinden oluşurken yapılan eklerle 589 sayfaya kadar ulaşmıştır. Kitapta sadece araştırma konusunun yazımı ile yetinilmemiş, derinlemesine bibliyografik veri ve istatistikî bilgilendirmeler de hazırlanmıştır.¹²⁷ Özcan’ın bu eserinden sonra ise popüler tarih ve tarihçilik alanında genel bir tez çalışması yapılmamıştır. Fakat popüler tarih yazımına örnek olabilecek monografik tez çalışmaları yapılmıştır.¹²⁸

Popüler tarihin ilgi alanı genellikle akademik tarihin araştırma alanının dışındaki konular olmuştur. İlgi çekmek, yönlendirmek bu türün temel hedefleri olduğu gibi sırf entelektüel merakla hitap eden yayın ve ürünler de ortaya çıkmıştır. Bununla beraber popüler tarih yazımı devrin siyasi ve toplumsal şartlarından fazlaca etkilenmiştir. Fakat bu etkilenme her zaman muhalif değildir. Bazen siyasi iradenin paralelinde destekleyici yazı ve yayınlar da ortaya çıkmıştır.

Bugünkü anlamda popüler tarihin ortaya çıkışında süreli yayınlar en önemli aşamalardandır. Çünkü süreli yayınlarda okuyucunun ilgisini çekme kaygısı hem tarih yazısı içeriğinin bulunmasını sağlamış hem de bu yazıların enteresan nitelikte olmasını gerektirmiştir. Burada akla gelen bir diğer noktaysa popüler tarih tanımlamasının ortaya çıkmasına neden olan kısmın ne olduğudur. Yani incelediği konudan dolayı mı bir anlatım ya da yazıya popüler denilmiştir ? Yoksa yazılış biçiminden dolayı mı bu isim

---

¹²⁷ Ahmet Özcan, Türkiye’de Popüler Tarihçilik(1908-1960)(Ankara: Türk Tarih Kurumu,2011).

verilmiştir? Dergi üzerinde yapılan çalışmada her iki sebebin de etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Çünkü bu yazım türünün ulaşmak istediği nokta kamuoyunu yönlendirmektir. Hedef okuyucu ya da dinleyici kitlesinin de böyle bir beklentisi zaten yoktur. Geçmiş hakkında bulmak istediği destekleyici bilgiyi (yorumu) bulmuş olmak Popüler Tarih okuyucusu için yeterli olmuştur. Okuyucunun bir diğer beklentisi de güncel sorunlara geçmişin tecrübesiyle çözüm bulmaktır. Mesela dış politikada ya da terörle ilgili gündemlerde geçmişin zor günlerine vurgu yapılması buna örnektir.

Türkiye’de Cumhuriyet sonrası popüler tarih ürünlerinin ilgi alanı ağırlıklı olarak Osmanlı tarihi olmuştur. İkinci olarak ise Cumhuriyet dönemidir. Genel olarak ise yakın dönemler daha çok malzeme yapılmıştır. Bu tarzın dikkat çeken bir diğer yanı ise kullanılan dildir. Akademik çalışmalardaki dil yerine sokaktaki insanın rahatlıkla okuyacağı ve anlayabileceği sade bir dile sahiptirler. Dijital zeminler ortaya çıkıncaya kadar en fazla gazete, dergi ve tarihi romanlar bu türün kendini gösterdiği alanlardır. 1940’larda radyoda, daha sonra televizyonda ve günümüzde ise internet ortamında yoğun şekilde üretilmektedir.

2000 yılı sonrasında Türkiye’deki siyasi yapı da Türk-İslâmcı bakışı yaygınlaştırmıştır. Bunun ilk göstergelerinden birisi de TRT başta olmak üzere özel kanallarda da tarih merkezli dizi ve programların yapılmasıdır. Her ne kadar araştırmacıların genel kanısı popüler tarihçiliğin akademik tarihçiliğin gölgesinde gelişmiş olduğu düşüncesi ise de aslında son zamanlarda tam tersi bir durum oluşmuştur. Akademik çalışmalar yalnızca akademi ile sınırlı kalmışken, popüler yazımlar daha yaygın ve bilinir hale gelmiştir. Bunda en etkili faktör ise hem popüler yayına müsait mecraların fazla olması hem de gördüğü rağbettir. Galiba toplumun bilgilenmekten çok eğlenmek, hayret etmek, geçmişte bugünü bulmak ve de gelecek için geçmişi kullanmak eğilimi baskın gelmektedir.

Genel nitelikleri belirtilmeye çalışılan popüler tarih, bilimsellikten çok vereceği mesaja yoğunlaşmış; geniş kitleleri etkileme amacı taşıyan, bazen hayalî bazen abartılı kahramanlar ve rakamlarla yazılmış tarih metinleri olarak tanımlanabilir. Türkiye’de bu tür yazılmış metinlerin geçmişi oldukça eski zamanlara kadar götürülebilir. Eğer ki ortaya konulan metnin amacı hitap ettiği insanları yönlendirmekse yazılı olmayan şifahî anlatıları da bu gruba dahil etmek mümkündür. Popüler tarih kavramının en eski

kullanımı 1930'ların sonlarında “*Tarihin Popülerleştirilmesi*” şeklinde Sadri Ertem tarafından yapılmıştır.¹²⁹

Osmanlı Devleti'nin henüz kuruluş döneminden itibaren ortaya çıkmış olan *Gazavatnâme, Hamzanâme, Ebu Müslimnâme, Battalnâme, Danışmendnâme, Saltuknâme, Hz. Ali Cenklere ve Menakıbnâmeler* ilk popüler anlatı örnekleri olarak değerlendirilmiştir.¹³⁰ Çünkü bu metinler kalabalık gruplar için okunmuş ya da anlatılmış, dinleyicilerin ders çıkarmaları amaçlanmıştır. XV. Yüzyıl'dan itibaren ortaya çıkan *Tevarih-i Âl-i Osman* yazma geleneği de kendi zamanının popüler ürünleri olmuşlardır. Özellikle de II. Murad Dönemi'nde Timur etkisine karşı Osmanlı'nın soyunu Oğuz'a dayandırma gayreti *Tevarih-i Âl-i Osman* yazma geleneğini hızlandırmıştır. Osmanlı Devleti'nin henüz kuruluş sürecinde olduğu bu dönemde yazılan tarihlerin amacı Osmanlı Egemenliğine meşruiyet kazandırmak ve güçlendirmektir. Bir anlamda formel olmayan bir yöntemle Osmanlı Halkını ikna etme yöntemi idi.

XIX. yüzyılın sonları Osmanlı Devleti'nde ilk popüler tarih anlatımlarının ortaya çıktığı dönemdir. Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi ve Mustafa Nuri Paşa bu türün ilk kalemleri olarak kabul edilmektedir. Namık Kemal'in eserlerinde vatan kavramı üzerinde durması, okuyucu kitlesinde oluşturmak istediği fikri ortaya koymaktadır. Ahmet Mithat Efendi ve Namık Kemal aynı zamanda ilk tarihî roman yazarları olarak da önemlidir. Bu gruba Mizancı Murat, Abdülhak Hamit ve Ziya paşa da dâhil edilebilir. Hatta bazı araştırmacılar Ahmed Cevdet Paşa'yı da bazı eserleri ile bu kategoride değerlendirmişlerdir.

Türkiye'de tam anlamıyla popüler tarihçiliğin ortaya çıktığı evre II. Meşrutiyet dönemidir. Bir yandan kurumsal tarih çalışmaları, bir yandan bu zamanda yükselen milliyetçilik, bu alanın zenginleşmesine alt yapı hazırlamışlardır. Resmî olmayan aydınlar ile devletin tarih yazımı konusunda aynı felsefeye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. İleride üzerinde durulacak olan Türk Derneği, Türk Ocakları gibi yapılarda milliyetçilik hâkim fikirken, devlette ise halen Osmanlıcı anlayışın baskın olduğu görülmektedir.

¹²⁹ Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, 4.

¹³⁰ Bkz. Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, 25-85.

Türk Derneği 1908’de kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır. Derneğin kurucuları arasında Yusuf Akçura, Bursalı Mehmed Tahir ve Necip Asım gibi tarihçiler de bulunmaktadır. Derneğin ikinci yayın organı *Türk Derneği Dergisi*’nde Necip Asım ve Bursalı Mehmed Tahir tarafından tarih makaleleri kaleme alınmıştır. Ayrıca Dernek, konferanslar da düzenleyerek Türk Milliyetçiliği fikrinin kamuoyunda duyurulmasına çalışmıştır.

27 Kasım 1909 tarihinde kurulmuş olan *Tarih-i Osmanî Encümeni*, bizzat Padişah Mehmed Reşad’ın iradesiyle mufassal ve tam bir Osmanlı Tarihi yazmayı amaçlamıştı. Daha önce yapısı hakkında bilgi verdiğimiz encümeni, popüler tarihçilik açısından önemli kılan yanı *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası* adıyla çıkardığı dergidir. “*Bu mecmua Türkiye’de tarihi konu alan ilk tarih dergisidir. Encümene göre bu dergide Osmanlı Tarihi kitaplarında bulunmayan birlikte ya da eksik olan eserlerle, Türkçe dışındaki dillerde yazılmış olup her dilde Osmanlı Tarihiyle ilgili yayınlanmış kitaplar hakkında bilgi verilecek, diğer ülkelerdeki benzeri kurumların üyeleriyle her seviyede irtibat kurulacak irtibat neticesinde ortaya çıkanlar paylaşılacaktır.*”¹³¹ Mecmuanın elde ettiği neticeleri kamuoyu ile paylaşma kaygısı taşıması bir anlamda popüler yazım anlamına da gelmektedir. Ayrıca encümenin vilayetlerdeki kütüphanelerle ilgilenmesi, malzeme toplamaya çalışması, Bursa ve Konya’da şube açması Türkiye’de mahallî tarih konusundaki ilk sistemli çalışma olmuştur.¹³² Encümen tarafından yazılan Osmanlı tarihi başta Fuad Köprülü ve Yusuf Akçura tarafından ağır şekilde eleştirilse de basılan 3000 adedin 2400 tanesinin satılmış olması halkın konuya ilgisini de düşündürmektedir. Dergi, mütareke yıllarında kesintiye uğradıktan sonra 1924’te Encümenin adı *Türk Tarih Encümeni* şeklinde değiştirilmiş ve birleşik sayılar halinde 1926’ya kadar yayımlanmaya devam etmiştir. Harf inkılabı sonrasında beş sayı daha çıkabilmiş ve Encümenle dergi de sona ermiştir. Tarih-i Osmanî Encümeni’nin arşiv vesikaları üzerine çalışması ve bu vesikaları mecmuada yayımlaması da popüler tarihçilik açısından dikkat çekicidir.

Tarih-i Osmanî Encümeni’nin 12 kişilik heyeti içinde Popüler tarihçilik açısından dikkat çeken isim Ahmet Refik (Altınay)’tir. Türkiye’de popüler tarihin kurucusu olarak kabul edildiği gibi müverrih dahi olmadığını iddia eden eleştirmenler

¹³¹ Özcan, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, 114.

¹³² Özcan, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, 114-117.

de olmuştur. Ahmet Refik'in tarihçilik açısından ilk etkisi vak'anüvisliğe karşı tarihe yeni bir bakış açısı getirmiş olmasıdır. Fuad Köprülü, Peyami Safa gibi bazı isimler eleştirirken; Yahya Kemal ise müellifi övmektedir.¹³³ Altınay'ın tarih yazılarının popüler nitelik kazanmasında özellikle *İkdam* Gazetesindeki yazıları etkili olmuştur. Gazete aslında yazarın büyük kitlelerce tanınmasını sağlamıştır. Burada yazdıkları, “*Geçmiş Asırlarda Osmanlı Hayatı*” adlı seriden kitap haline getirilmiştir. Ahmet Refik daha çok Osmanlı Türklüğü üzerinde durmuştur. Geçmişten konu seçerken ise güncel olaylarla ilişkili olabilecek konuları seçmiştir ki bu da onun popüler yazıcılık tarafını gösteren başka bir örnektir. Onun seçtiği konular sonraki kuşakların da ilgisini çekmiş ve tekrar edilmiştir.¹³⁴ Türk Tarihçiliğinde “*Tarihi sevdiren adam*” olarak bilinmektedir.

Türkiye’de tarihçilik denilince akla gelen ilk isimlerden olan Fuad Köprülü, 1924-1928 yılları arasında yazdığı *Milli Tarih* adlı ders kitabı ve kıraat kitaplarıyla popüler yazıma da katkı sağlamıştır. Köprülü’nün Türk tarihinin bir bütün olarak değerlendirilmesi fikri, *Milli Tarih* kitabında etkilidir. Çalışmalarının genelinde Türk-İslâm ideolojisi egemen olan Fuad Köprülü’nün, Halkevleri tarafından yayımlanan *Ülkü* dergisinde de yazmış olması yine popüler tarihe katkı sağladığına kanıttır.

Türk Yurdu Cemiyeti tarafından 30 Kasım 1911’den itibaren yayımlanmaya başlayan *Türk Yurdu Dergisi* daha sonra Türk Ocakları’nın yayın organı haline gelmiştir. Ahmet Özcan bu dergide yayımlanmış herhangi bir örnek makale vermeden popüler yayın organı olduğunu söylemekle yetinirken; 2017 yılında Ege Üniversitesi’nde Tülay Gül tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde ise *Türk Yurdu Dergisi*’nde popüler tarih yazılarına ve yazarlarına yer vermediği, bu yüzden de Popüler Tarih dergisi kategorisine dahil edilemeyeceği belirtilmiştir.¹³⁵ Buna rağmen gerek Türk Ocakları gerekse *Türk Yurdu Dergisi* halka hitap eden çalışma ve içerikleriyle kamuoyunu kültürel açıdan kesinlikle etkilemişlerdir. 1931 yılına kadar varlıklarını devam ettirerek aslında bir anlamda meşrutiyet döneminin milliyetçi birikimini cumhuriyete taşımışlardır.

¹³³ Avcı, “Popüler Tarihçilik Bağlamında Nevzat Köseoğlu’nun Eserlerindeki Tarih Anlayışı ve Tarih Eğitimi İlişkin Görüşleri”, 31.

¹³⁴ Özcan, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, 296-298.

¹³⁵ Tülay Gül, “Türkiye’de Popüler Tarih ve Tarihçilik (1919-1950)”, (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2017), 89.

1915 yılında Darülfünun içerisinde kurulan *Âsar-ı İslâmiyye ve Milliye Tetkik Encümeni*, İslâm ve Türk eserlerinin araştırılıp ortaya çıkartılması ve yayımlanması amacıyla kurulmuştur. Encümenin dokuz üyesi Darülfünun'dandır. Üyeleri arasında Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, Şemsettin Günaltay ve Fuat Köprülü dikkat çeken isimlerdir. *Encümen-i Tetkik* olarak da bilinen bu oluşum *Milli Tettebbular Mecmuası* adıyla bir dergi de çıkarmıştır. Bu dergiyi farklı kılan özelliği padişah iradesi ve Heyet-i Vükela'nın ortak kararıyla çıkartılmış olmasıdır. 1331'de iki cilt halinde beş sayı olarak yayımlanmıştır. Dergide telif yazıların sayısı tercümelere göre daha az olmuştur.¹³⁶

Popüler tarih yazıları açısından önemli bir diğer yayın da 1917'de çıkartılan *Yeni Mecmua* olmuştur. Derginin tarih yazıları Ahmet Refik (Altınay) tarafından yazılmıştır.¹³⁷ Dergi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin maddi desteği ile çıkartılmışsa da içeriğine cemiyet müdahale etmemiştir. Derginin çıkartılmasında Ziya Gökalp'ın da etkin olduğu bilinmektedir. 26 Ekim 1918 tarihine kadar altmış altı sayı çıkan dergi Mondros Mütarekesi ve Ziya Gökalp'ın tutuklanması ile sona ermiştir. 1923'te Falih Rıfkı Atay tarafından on beş günlük periyodlarla yeniden yayımlanmaya başladıysa da 20 Aralık 1923'teki 90. sayı ile son bulmuştur.¹³⁸

Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası Meşrutiyet döneminin tarih adını taşıyan ve bir kuruma bağlı olmayan ilk yayınıdır.¹³⁹ 31 Mart 1918-30 Eylül 1920 tarihleri arasında çıkartılan derginin sahibi, yöneticisi ve en çok yazan yazarı Ali Emirî Efendi idi. Ali Emirî Efendi derginin ilk sayısında amacını Osmanlı Devleti'nin tarihi ve Osmanlı edebiyatının tarihini yazmak mealinde açıklamıştır. Dergide çok yoğun olarak Osmanlı hanedan mensuplarının şiirlerine yer verilmiştir. Dergide Ali Emirî Efendi'nin ilginç iddialarından birisi ise Köprülüzade Mehmet Fuat'ın Köprülüzade değil; Kiblelizâde olduğudur. Dergi 31 Ağustos 1922'de yeniden yayın hayatına girerken

¹³⁶ Avcı, "Popüler Tarihçilik Bağlamında Nevzat Köseoğlu'nun Eserlerindeki Tarih Anlayışı ve Tarih Eğitime İlişkin Görüşleri", 32.

¹³⁷ Tülay Gül, "Türkiye'de Popüler Tarih ve Tarihçilik (1919-1950)", (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2017), 89.

¹³⁸ Alim Kahraman, "Yeni Mecmua", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013), 43:428.

¹³⁹ Tülay Gül, "Türkiye'de Popüler Tarih ve Tarihçilik (1919-1950)", (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2017), 90.

Osmanlı ismini çıkartıp, *Tarih ve Edebiyat Mecmuası* olarak ancak beş sayı çıkabilmiştir.¹⁴⁰

Cumhuriyet döneminin popüler tarih yazımına katkı sağlayan ilk adımlarından birisi *Türkiyat Enstitüsü* olmuştur. Enstitü Darülfünun bünyesinde Fuat Köprülü, Necip Asım ve İsmail Hakkı'nın girişimleriyle 12 Kasım 1924 Tarihinde resmen kurulmuştur. Kuruluş amacı bütün sahalarda Türklüğe dair araştırmalar yapmak, bu araştırmaları yayımlamak ve Türkiye dışındaki benzer müesseselerle işbirliği yapmaktır.¹⁴¹ Enstitü, Ağustos 1925'ten itibaren *Türkiyat Mecmuası* adlı bir dergi yayımlamaya başlamıştır. Mecmua Türklerin tarih, edebiyat, kültür ve diline ait vesikalar yayımlayacak; ayrıca batıda bu konularda yapılan çalışmaları da takip edecektir. Bu amaçla dergide çok sayıda çeviri ve makale neşredilmiştir.¹⁴² Dergi yılda en az iki defa çıkartılacak denildiyse de başarılı olunamamıştır. 1925-1928 arasında ancak iki cilt çıkartılabılmış, bu ciltler Arap alfabesi ile neşredilmiştir. Derginin yazar kadrosu oldukça kalabalıktır. Günümüzde isimleri gayet iyi bilinen Ömer Lütfi Barkan, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Semavi Eyice, Fuat Köprülü gibi birçok akademik tarihçi bulunmaktadır. Dikkat çeken isim ise Popüler Tarihçiliğin en önemli ismi Ahmet Refik Altınay'ın da bulunmasıdır. Dergi halka hitap eden bir yayın olmamakla beraber akademik çalışmaların kamuoyuna taşınması ve günümüze kadar ulaşması nedeniyle önemlidir. Enstitü ise günümüzde *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü* adıyla bilimsel çalışmalar yürüten bir kurum olarak devam etmektedir.

Cumhuriyet döneminde tarih yazımının ilk uğraş alanı ders kitapları olmuştur. Daha önce de açıklanmaya çalışıldığı gibi 1924-1931 yılları arasında dört kez tarih ders kitabı yazılmış ve her ne kadar müellifleri tarafından bilimselliğe vurgu yapılmışsa da istenilen sonuç elde edilememiştir. 1931'e kadar bir yandan Cumhuriyet öncesi kurumlar ve meşrutiyetin tarih yazım anlayışı devam etse de aslında tarih anlayışı konusunda bir arayış yılları olduğu düşünülebilir. Çünkü 1931'den itibaren *Türk Tarih Tezi* ortaya çıkmaya başlamıştır. İlk olarak ifade edildiği mecra ise *Türk Tarihinin Ana Hatları* olmuştur. Resmen *Tez*'in ilk kez tartışılıp konuşulduğu yer ise 1932'deki I. Türk

¹⁴⁰ Nazlım H. Polat, "Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007), 33: 482. "Osmanlı" isminin çıkartılma nedeni olarak 1922 yılına gelindiğinde artık fiilen bir Osmanlı Devleti ve Hanedanı'nın bulunmaması gösterilmiştir.

¹⁴¹ Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, 125-126.

¹⁴² İsmail Güleç, "Türkiyat Mecmuası". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012), 41: 561.

Tarih Kongresidir. Ahmet Özcan, “*Türk Tarih Tezi, ders kitapları sayılmazsa Popüler Tarihçiler arasında fazla etkili olamamıştır.*”¹⁴³ tespitinde bulunsa da 1930’lardan itibaren kültür hayatının birçok alanında etkili olmuştur. Tarihî romanlar, tiyatro oyunları, süreli yayımlar; 1940 sonrasında radyo yayınları gibi birçok farklı alanda etkili olabilmektedir.

Türk Ocakları’nın 1931’de CHP bünyesine dahil edilmesiyle yerine Halkevleri’nin kurulması çalışmaları da aynı yıl başlamıştır. En öznlü ifadesiyle Halkevleri’nin kurulma amacı halka ulaşmaktır. Yani Kemalizm’i ve onun yüksek ideallerini halka aşlamak amaçlanmıştır. Halkevleri’nin taşra teşkilatlarınca yayımlanan kitap ve dergiler dönemin popüler tarih alanına bolca malzeme sağlamıştır. Halkevleri’nin Anadolu’daki şubeleri buldukları bölgedeki tarihî, etnografik ve kültürel malzemeleri toplamakla da görevlendirilmişlerdir. Halkevleri’nin alt şubelerinden olan dil ve tarih şubesi, *Türk Tarih Tezi*’ni millete taşımakla görevlidir. Mesela *Ülkü Dergisi*’nin beşinci sayısında Mehmet Saffet (Engin), “*Anadolu’da en eski Türk Medeniyeti*” başlıklı yazısında Eti Türkleri’nin Anadolu’da oynadığı rol üzerinde duruyordu.¹⁴⁴ Dil Tarih ve Edebiyat şubeleri önemli gün ve kutlamalarda da ön planda olmuşlardır. “*Lozan Günü*”, “*Hatay’ın anavatana katılması*”, “*19 Mayıs*” gibi günler tertip ederek kurtuluşu ve kurtuluşun mimarı Atatürk’ü yüceltmişlerdir.

Halkevleri aslında bir bütün olarak kültür devriminin işleyicisidir. Buralarda yalnızca tarih anlatmakla yetinilmemiş tarihi eserlerin korunması, arkeolojik buluntuların devlete teslim edilmesi, yabancılara herhangi bir buluntunun satılmaması gibi telkinlerde de bulunulmuştur. Halkevleri tarih çalışmalarında Türk Tarih Kurumu’nun direktifleri ile hareket etmiştir. Anadolu’daki şubelerinde orada bulunan tarih öğretmenleri de aktif şekilde görev almışlardır. Bazı şehirlerde tarihi eserler toplanmış bir anlamda oranın yerel tarihi çalışılmıştır. Tarihçilik adına bir diğer faaliyet ise tarih gezilerinin yapılmasıdır. Bu gezilerde gidilen yerin tarihi o bölge halkına anlatılırken, oralardan fotoğraflar çekilmiş tarihi yerler incelenmiştir.¹⁴⁵ Yürütülen tüm faaliyetler yayınlarda da neşredilmiştir.

¹⁴³ Özcan, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, 141.

¹⁴⁴ Özcan, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, 151. Özcan, burada Halkevlerini Türk Tarih Tezi’nin mahalle düzeyindeki temsilcileri olarak tanımlamıştır.

¹⁴⁵ Özcan, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, 154-155.

Halkevleri yalnızca tarih çalışmaları yürütmemiştir. Her şube bulunduğu bölgedeki keşfedilmemiş kabiliyetlerin bulunup tanıtılması ile de görevlendirilmiştir. Şiirler, destanlar ve piyesler oluşturulmuş; bu eserlerin kahramanları tarih bilinci oluşturmak için kullanılmıştır. Bu piyesler de *Türk Tarih Tezi*'nin Anadolu'da yaygınlaşmasında etkili olmuştur.¹⁴⁶

Halkevleri'nin yayın organı ismi bizzat Atatürk tarafından verilen *Ülkü Dergisi* olmuştur. *Ülkü*, Halkevleri genel merkezinin yayını olarak 1933'ten 1950'ye kadar, üç dönemde toplam 272 sayı çıkmıştır. Derginin 35. sayısından itibaren Recep Peker tarafından hazırlanan İnkılap Tarihi notları okuyucuya hediye edilmiştir.¹⁴⁷ Ayrıca *Çorumlu*, *Gediz*, *Halkevleri*, *Aksu*, *Taşpınar* ve *Ün adlı* dergiler de halkevleri şubeleri tarafından çıkartılan diğer dergilerdir. Bu dergiler "...halka yaşadıkları bölgenin tarihini anlatmada ilk yerel tarih çalışmalarının birikimini oluşturmuşlardır."¹⁴⁸ Popüler Tarihçilik açısından en dikkat çekici faaliyetleri aslında *Türk Tarih Tezi*'nin anlatımı değildir. Şubelerin buldukları bölgelerde yaptıkları sözlü ürün derlemeleri Halkevleri tarafından yazıya geçiriliyordu. Böylece popüler sözlü anlatım ve kültürel öğeler kalıcı hale getirilmiş oluyordu.

Tarihin popüler anlatım ya da yazımının oluşmasında süreli yayınların etkisi daha fazla olmuştur. Hatta günümüzdeki şekliyle her türlü yayım yöntemi tarihi popülerleştiren ana etkidir. Bunda birinci sebep seçilen konulardır. Akademik inceleme ve yayınlardaki birçok başlık alan dışındaki okuyucu için çekici olmamıştır. Yani bir şer'iyeye sicili'nin incelenmesi ve bilimsel olarak değerlendirilmesi tarih araştırmacısı olmayan kaç okuyucu için merak konusudur? Fakat bunun günümüzdeki adlî olaylarla benzerliğinin kurulup, geçmişte de böyle şeyler oluyordu imasıyla yazılması farklı statüden birçok insan için çekici olabilmektedir. İkinci bir sebep ise kullanılan dildir. Bu türde tarih bilimsel metodlarla yazılmayıp mesaj odaklı olması nedeniyle terim ve teknik ifadeler kullanılmadan yazıldığı için anlaşılır metinlerdir. Dilin kolay anlaşılır olmasında okuyucuyu kolay yönlendirme maksadı da etkili

¹⁴⁶ Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, 155.

¹⁴⁷ Âlim Kahraman, "Ülkü", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2012), 42: 293-294.

¹⁴⁸ Avcı, "Popüler Tarihçilik Bağlamında Nevzat Köseoğlu'nun Eserlerindeki Tarih Anlayışı ve Tarih Eğitime İlişkin Görüşleri", 38.

olmuştur. Üçüncü bir sebep de hitap ettiği insan/okuyucu sayısıdır. Günlük milyon sayı üzerinde basılan bir gazetede yazı elbette çekici olmalıdır.

Gazetelerde tarih yazılarının çıkmaya başlaması XIX. yüzyılın sonlarında *Ceride-i Havadis* ve *Mecmua-i Fünun*'da gerçekleşmiştir. Tefrika olarak bilinen ilk örnek ise 1909'da Ebuuzziya Tefrik tarafından kaleme alınan *Yeni Osmanlılar Tarihi* olmuştur. Yine aynı yıl Moltke ve Mithat Paşa'nın hatıraları da *Tasvir-i Efkar*'da yayımlanmaya başlamıştır. Popüler Tarih alanında devrin en önemli ismi Ahmet Refik ise *İkdam*'da; Cumhuriyet döneminde ise *Cumhuriyet* ve *Akşam Gazetelerinde* tarih yazıları kaleme almıştır. 1918-1925 arasında basında yaşanan duraklamanın ardından yeniden tarih tefrikaları kendini göstermeye başlamıştır.¹⁴⁹ 1930'lu yıllar ise tefrikacılığın zirve yaptığı dönemdir. Ağırlıklı olarak, İttihat ve Terakki, II. Meşrutiyet hatıraları gazetelerde yer almıştır.¹⁵⁰

Hem gazetelerdeki tefrika hem de müstakil kitaplar olarak popüler tarih anlatımının bir diğer alanı da tarihî romanlar olmuştur. Tarihî romanlar, geçmişin hayalî olarak yeniden kurgulanmasıdır. Kahramanlar romanının merkezindedir. Bu kahramanlar bazen hayal ürünü olduğu gibi bazen gerçek kişilerden de seçilmiştir.

Daha önce de değinildiği gibi Namık Kemal, Ahmet Mithat,¹⁵¹ Mizancı Murat, Abdülhak Hamit ve Ziya Paşa tarihî roman türünün ilk örneklerini vermişlerdir. 1920 sonrasında ise Abdullah Ziya Kozanaoğlu (Kızıl Tuğ, Türk Korsanları, Gültekin), M. Turhan Tan (Mehmet Samih Fethi) ve İskender Fahrettin Sertelli bu yazımın önemli isimleridir. M. Turhan Tan Osmanlı tarihi konulu yazarken; İskender Fahrettin Sertelli ise daha geniş bir coğrafyayı konu edinmiştir. 1950'li yıllarda ise popüler tarih dergilerinin yaygınlaşmaya başlaması tarihî roman türünde azalmaya neden olmuştur.¹⁵²

¹⁴⁹ Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, 172-175.

¹⁵⁰ Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, 174. Ahmet Özcan, 1930'larda gazetelerde tarih yazıları ve tefrikalarının artmasında dönemin sansür anlayışının da etkili olduğunu belirtmiştir. Gazeteler politik haberler ve yorumlar yapamayınca sayfaları doldurmak için tefrikalara başvurmuştur.

¹⁵¹ Ahmet Mithat'ın *Yeniçeriler*; Namık Kemal'in ise *Cezmi* isimli eserleri ilk tarihî romanlar olarak kabul edilmişlerdir. Emrah Avcı, "Popüler Tarihçilik Bağlamında Nevzat Köseoğlu'nun Eserlerindeki Tarih Anlayışı ve Tarih Eğitime İlişkin Görüşleri" (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi,2019), 43.

¹⁵² Mehmet Güler, "Popüler Tarihçilik Açısından Necip Fazıl Kısakürek'in Eserlerinde Tarih Anlayışı ve Eğitime İlişkin Görüşleri" (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi,2019), 25.

1960'larda ise Feridun Fazıl Tülbentçi, Zuhuri Danışman, Reşat Ekrem Koçu, Abdullah Ziya Kozanoğlu, Oğuz Özdeş, Tarık Buğra ve Kemal Tahir tarihî romanın önemli isimleridir.¹⁵³

2.2.Tarih Yazılarından Popüler Tarih Dergilerine

1909'da kurulmuş olan Tarih-i Osmanî Encümeni tarafından yayımlanan *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası* doğrudan tarih yazıları yayımlanan ilk dergi olmuştur. Aslında II. Meşrutiyet döneminin neredeyse tüm dergilerinde tarih yazıları ile karşılaşmak mümkündür. Bunda devrin siyasi atmosferi etkili olmuştur. Yine bu dönemin tarih yazıları içeren diğer dergisi ise *Milli Tetebbular Mecmuası*'dır. Âsar-İslâmiye ve Tetkik Encümeni tarafından çıkartılan bu dergi, Türkiye'de tarih dergisi ve yayıncılığına katkı sağlamıştır.

Yine daha önce bahsedildiği gibi Ali Emirî tarafından çıkartılan *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası* ise tarih adını taşıyan ilk dergi olduğu gibi bir kuruma bağlı olmayan ilk yayın olması nedeniyle önemlidir. Bu mecmua ilk popüler tarih dergisi olmamakla beraber tarih yazılarına yer vermiş olması nedeniyle bu alanın başlangıcı olarak kabul edilmiştir.¹⁵⁴ Cumhuriyetin ilanından önce Türkiye'de tarih yazıları yayımlanan dergiler arasında *Türk Yurdu*, *Servet-i Fünun*, *Şehbal*, *Resimli Kitap*, *Donanma*, *Harp Mecmuası* ve *Yeni Mecmua* bulunmaktadır. I. Dünya Savaşı yıllarında *Donanma Mecmuası* denizcilik tarihi üzerine popüler yazılar yayımlamıştır. Ayrıca popüler tarihçilik açısından en dikkat çekici olanı ise *Yeni Mecmua* olmuştur. Dergi doğrudan tarih dergisi olmamakla beraber, Ahmet Refik tarafından orta sayfada sürekli olarak tarih yazıları yazılmıştır. Mütareke sonrasında ise *Düşünce*, *Anadolu ve Dergah* dergileri tarih yazıları yayımlarken; 1920'li yıllarda *Sevimli Ay*, *Resimli Ay*, *Resimli Perşembe*, *Büyük Gazete*, *Güneş* ve *Muhit* dergilerinde de Popüler Tarih yazılarına rastlanılmaktadır. Bu dergiler yayınladıkları yazılarla cumhuriyetin savunucusu konumunda olmuşlardır.¹⁵⁵ Bu yılların en meşhur tarih yazarları ise Türk İnkılabına dair yazılar yazan Ahmed Cevat ve Enver Behnan Şapolyo olmuştur.

¹⁵³ Cumhuriyet Dönemi'nin Popüler Tarih ve tarihî roman yazarlarının biyografileri ve listeleri için bkz. Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik(1908-1960)*, 290-325.

¹⁵⁴ Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik(1908-1960)*, 176.

¹⁵⁵ Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik(1908-1960)*, 178-179.

1930’larda ise *Yarım Ay*, *Yeni Mecmua*, *Modern Türkiye*, *Yenigün* ve *Yedigün* en önemli popüler tarih dergileri olmuşlardır. Bu dergilerde İbrahim Hakkı Konyalı, M. Turhan Tan, Ziya Şakir ve Ahmet Refik popüler tarih yazıları kaleme alan müelliflerdir. Bu dönemin tarih yazıları içeren dergileri arasında Halkevleri tarafından çıkartılan *Ülkü ve Yücel* dergilerini de belirtmek gerekmektedir. Daha önce de izah edildiği gibi bu dergiler bir yandan yeni cumhuriyetin halka inen ideologları olmuşlar, bir yandan da yerel tarihçiliğe de katkı sağlamışlardır. Ayrıca Halkevleri şubelerinin buldukları bölgelerde derlemeler yaptıklarını, arkeolojik ve tarihsel buluntuları korumaya çalıştıklarını; bu konuda halkta bilinç oluşturdıklarını da belirtmiştik. Diğer önemli katkıları ise buluntu, vesika gibi tarihsel malzemeleri toplama faaliyetleri olmuştur. Dolayısıyla Halkevleri’nin yayınları, doğrudan tarih dergisi olmasalar bile popüler tarihçilik çalışmaları yaptıkları sabittir.

1940’larda popüler tarih yazılarına yer veren dergilerin başında Necip Fazıl Kısakürek tarafından yayımlanan *Büyük Doğu* dergisi gelmektedir. Cumhuriyet sonrası dönemin özellikle laik uygulamalarına karşı muhalif tavır takınmıştır. Bu derginin en belirgin özelliği ise zaman zaman kesintiye uğramakla beraber 1978’e kadar yayımlanmış olmasıdır. Büyük Doğu ile ideolojik olarak paralel olan *Sebilürreşad* da yine dinî düşüncelerden beslenmiştir. Bir diğer yayın da *Millet* dergisi olmuştur. Daha çok günlük siyasetin etkisi altında olan bu dergide yoğun olarak anı ve hatıra türü yazılar yayımlanmıştır. İslâmcı düşüncenin yanında 1940’larda Türkçülük de sesi duyulan bir ideolojidir. *Tanrıdağı* ve *Orkun* Dergileri bu doğrultuda yazılar çıkan iki dergidir. *Yurt ve Dünya* dergisi ile *İnsan* dergisi, sol düşüncenin ifade alanları oldular. II. Dünya savaşı sonrasında demokratik eğilimlerin artması basın ve yayıncılık alanında da etkisini göstermiştir. Bu durum tarih dergilerinin sayılarında da artışa neden olmuştur.

Ocak 1943-Mayıs 1945 tarihleri arasında toplam 25 sayı çıkmış olan *Tarihten Sesler*, Türkiye’de ilk popüler tarih dergisi olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁶ Dergi tarihî roman yazarı İskender Fahrettin Sertelli tarafından çıkartılmaya başlanmıştır. Fahrettin Sertelli’nin beşinci sayıda hayatını kaybetmesi üzerine derginin yönetimini hukuk

¹⁵⁶ Hakan Öksüz, “Cumhuriyetten Günümüze Popüler Tarih Dergileri” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi,2005),10-18.; Gül, “Türkiye’de Popüler Tarih ve Tarihçilik”, 92. ; Özcan, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, 184.

profesörü Yavuz Abadan üstlenmiştir. Abadan'ın beyanatlarında hem tarihin hem de derginin çıkartılma amacı “Ülkü” ye hizmet etmek olarak açıklanmaktadır.¹⁵⁷ Kendisi de sonradan CHP mebusu olan Abadan'ın kastının 1930'larda zirve yapmış olan tarih anlayışı ve cumhuriyet ideolojisi olduğu anlaşılmalıdır. *Tarihten Sesler*'in düzenli bir yayım hayatı olmamış kesintiler yaşandığı gibi aylık periyodlara da uyulamamıştır. Derginin yazarları arasında: Reşat Ekrem Koçu, Münir Süleymanoğlu, Sermet Muhtar Alus, Hasan Adnan Giz, İskender Fahrettin Sertelli, Enver Behnan Şapolyo gibi popüler tarih yazarları olduğu gibi; Zeki Velidî Togan, Mükrimin Halil Yinanç, Süheyl Ünver, Yavuz Abadan, İbrahim Artuk, Şehabeddin Tekindağ, Necmeddin Sadak gibi akademisyenler de yer almıştır.¹⁵⁸

1950'li yıllar Türkiye'de popüler tarih yayıncılığı açısından “*Gelişim Dönemi ve Altın çağ*” olarak değerlendirilmiştir.¹⁵⁹ Ocak 1950'den Aralık 1956'ya kadar toplam 84 sayı yayımlanmış olan *Resimli Tarih Mecmuası*, bu dönemin en uzun süreli yayınıdır. Dergi son zamanlarda artan tercüme yazılarına karşı “*Kendimizi anlatan yazılar*”¹⁶⁰ yayımlama amacını taşımaktadır. Genel maksat ise tüm popüler yayınlar gibi tarihi sevdirmektir. Derginin yayıncısı Matbuat Umum Müdürlüğü de yapmış olan Server İskit'tir. İskit'in uzun bir basın ve yazarlık tecrübesine sahip olması, *Resimli Tarih Mecmuası*'nın uzun ömürlü olmasında ve önceki yayınlara göre şekil, içerik açısından daha kaliteli olmasında etkili olmuştur. Derginin dikkat çeken en önemli yanlarından birisi tirajının 10 binlerden 40 binlere kadar çıkmış olmasıdır. Ayrıca zaman içinde sayfa sayısının azalmak yerine 52'ye kadar ulaşmasıdır.¹⁶¹ Bu rakamsal artış aslında derginin amacına ulaşmış olabileceğini gösteren bir ölçüt olabilir. Dergi okuyucusuna yazının icadından itibaren başlayan bir süreci anlatma vaadinde bulunmuşsa da konular Osmanlı tarihi ağırlıklıdır. Okuyucularına dergiyle beraber ilaveler vermeyi ihmal etmediği gibi çekiciliğini korumak için kapak tasarımına da önem vermiş gibi görünmektedir.¹⁶² Mecmuanın yazar kadrosu içinde İsmail Hakkı Uzunçarşılı gibi

¹⁵⁷ Gül, “Türkiye’de Popüler Tarih ve Tarihçilik”, 93.

¹⁵⁸ Özcan, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, 187.

¹⁵⁹ Sezen Karabulut, “Cumhuriyet Dönemi’nin Uzun Süreli İlk Popüler Tarih Dergisi: Resimli Tarih Mecmuası”, *Belgi*, 17(2019): 1042, 1047.

¹⁶⁰ Öksüz, “Cumhuriyetten Günümüze Popüler Tarih Dergileri”, 18.

¹⁶¹ Özcan, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, 188.

¹⁶² Sezen Karabulut, derginin kapak tasarımında ağırlıklı olarak Osmanlı Padişahları ya da Osmanlı temalarının kullanılmasını devrin siyasi ortamına bağlamaktadır. Karabulut, “Cumhuriyet Dönemi’nin Uzun Süreli İlk Popüler Tarih Dergisi: Resimli Tarih Mecmuası”, 1048.

üniversite kökenliler olduğu gibi, Reşat Ekrem Koçu gibi popüler tarz yazarlar da bulunmaktadır. Derginin okuyucu kitlesi ise daha çok öğretmenler, öğrenciler ve askerlerden oluşmuştur.¹⁶³

Resimli Tarih Mecmuası, içindeki bölüm başlıklarıyla günümüzde bile bir okuyucu için cazip gelebilir. “*Tarihten Fıkralar*”, “*Dünya Tarihinden Garip Fıkralar*”, “*Gözlüğün Tarihi*”, “*Çatalın Tarihi*” gibi başlıklar askeri ve siyasi içerikli “*sıkıcı*” bir yayın anlayışının değil; enteresan, çekici, günlük hayatın içinden konuların seçildiğini göstermektedir. Yine ilginç bir uygulama da okuyucudan başlarından geçen tarihi bir olayı yazıp göndermelerinin istenmesidir. Dergideki bu farklı yaklaşımlar okuyucudan büyük ilgi görmüş ve derginin ikinci sayısında “*Okuyucularımızla baş başa bir konuşma*” adlı bir köşe dahi oluşturulmuştur.¹⁶⁴

Dergide yayımlanan yazıların konu dağılımında birinci sırada Osmanlı Tarihi gelmektedir. Zaferler, kişiler başta olmak üzere Osmanlı tarihinin olumlu yanları yazılmıştır. Ayrıca II. Abdülhamit en çok işlenen konulardan birisi olmuştur. Dergide yoğunluk bakımından ikinci sırada ise 1919-1938 arası işlenmiştir. Her ne kadar bu tarihler Atatürk dönemi gibi görünse de Atatürk’ün kendisi değil, Milli Mücadele ve Milli Mücadele’nin diğer kahramanları daha çok yazılmıştır. Üçüncü sırada ise Dünya tarihi yer almıştır. Dergide dikkat çeken bir diğer konu da “*Kadın*” olgusunun incelenmesidir. Sezen Karabulut’un verdiği bilgilere göre dergi “*Kadın*”ı tarihsel süreç içinde haklar, meslek, faaliyetler ya da sosyal statü olarak değil, adeta müstehcen denilebilecek bir tarzda anlatımlarda kullanmıştır.¹⁶⁵ Mehmet Elban, *Resimli Tarih Mecmuası*’nda ele alınan konuların dağılımını istatistik olarak vermiştir. Buna göre %76 siyasî tarih, %24 kültürel ve sosyal tarih konuları işlenmiştir.¹⁶⁶

1950’lerin ikinci popüler tarih dergisi *Tarih Dünyası* olmuştur. 15 Nisan 1950-26 Şubat 1953 tarihleri arasında toplam 38 sayı çıkmış olan derginin kurucusu Niyazi

¹⁶³ Mehmet Elban, “1950’lerin Popüler Tarih Dergisi Resimli Tarih Mecmuası’nda Tarih Eğitimi ve Öğretimi”, *TUHED*, 7/2 (2018): 377.

¹⁶⁴ Karabulut, “Cumhuriyet Dönemi’nin Uzun Süreli İlk Popüler Tarih Dergisi: Resimli Tarih Mecmuası”, 1049.

¹⁶⁵ Karabulut, “Cumhuriyet Dönemi’nin Uzun Süreli İlk Popüler Tarih Dergisi: Resimli Tarih Mecmuası”, 1054-1055.; Elban, “1950’lerin Popüler Tarih Dergisi Resimli Tarih Mecmuası’nda Tarih Eğitimi ve Öğretimi”, 372.

¹⁶⁶ Elban, “1950’lerin Popüler Tarih Dergisi Resimli Tarih Mecmuası’nda Tarih Eğitimi ve Öğretimi”, 380. Ayrıca ayrıntılı konu dağılımları ve dergideki görsel malzeme kullanımı ile ilgili örnekler için de yine aynı makaleye bakılabilir. Yalnız bu bilgilendirmede düşündürücü olan ise Elban’ın 84 sayı olan derginin yalnız 23 sayısına ulaşabilmiş olmasıdır.

Ahmed Banoğlu ve İbrahim Atis takma adını kullanan İbrahim Hakkı Konyalı'dır. Derginin yazar kadrosunda: Mithat Sertoğlu, Reşat Ekrem Koçu, Nazmi Sevgen, Feridun Kandemir, Kadircan Kafı gibi popüler tarih yazarları bulunmaktadır.¹⁶⁷ Gizli kalmış hakikatleri ve kıymetleri Türk efkarına sunmayı gaye edinen dergi, aynı zamanda okuyucuya her sayıda enteresan birçok vaka ve vesika sunarak tarihi sevdirmeyi amaç edinmiştir. Dergiyi bizzat fiziksel olarak inceleyen araştırmacılar oldukça kötü bir dizin ve düzeni olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin bir sayfaya sığmayan bir yazının başka bir sayfaya sıkıştırıldığı, yazıların baş ve son kısımlarının da birbirine karıştığı tespit etmişlerdir.¹⁶⁸ On beş günde bir yayımlanması planlanmış olsa da bu periyoda da uyamamıştır. *Tarih Dünyası* adıyla 38. sayıda son bulduktan sonra *Yeni Tarih Dünyası* adıyla tekrar çıkmaya başlamıştır.

Yeni Tarih Dünyası ise Niyazi Ahmet Banoğlu tarafından toplam 22 sayı olarak Eylül 1953'ten itibaren çıkartılmaya başlanmıştır. Fakat bu dergi de yine başlangıçta 15 günlük periyodla çıkacak olmasına rağmen düzenli şekilde yayımlanamamıştır. *Tarih Dünyası*'ndaki yeni vesikalar sunma iddiası bu sefer görülmemiş yeni fotoğraflar sunma iddiasına dönüşmüştür. Hatta bu dergi ilim dünyasının bile haberinin olmadığı vesikaları yayımlamayı, Türklerle ilgisi olan diğer ülkelerin arşivlerine ve müzelerine ulaşmayı da amaçlamaktadır.¹⁶⁹ 1 Ağustos 1954'te yayın hayatı sona ermiştir. 1964'te Muzaffer Ünlü'nün genel yayın yönetmenliğinde yeniden yayımlanmaya başlayan dergide Atatürk konusu ağırlık kazanmıştır.

Tarih Hazinesi ise *Tarih Dünyası*'ndan ayrılan İbrahim Hakkı Konyalı tarafından 15 Kasım 1950 – Nisan 1953 tarihleri arasında toplam 17 sayı olarak yayımlanmıştır. Bu dergi de başlangıçta 15 günde bir yayımlanmayı hedeflemişse de 11. sayıdan itibaren ayda bir çıkartılmaya başlanmış; fakat bunda da tutarlı olamamıştır. Konyalı, "...Sonunda sessiz bir demokrasi ile milletin kendisine döndüğünü" bunun da tarih dergilerine ve tarihe duyulan ilginin artmasının sebebi olduğunu söyleyerek, bu dergiyle milletin şerefli mazisine dair yazılar bulabileceğini belirtmiştir. Bu beyan, derginin Türk-İslâmcı ideolojiyle hareket ettiğine de kanıttır.¹⁷⁰ *Tarih Hazinesi*'nde dönemin komünizme karşı mücadele tavrına da rastlanmaktadır. Komünizm karşıtı

¹⁶⁷ Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik(1908-1960)*, 193.

¹⁶⁸ Öksüz, "Cumhuriyetten Günümüze Popüler Tarih Dergileri", 63-64.

¹⁶⁹ Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik(1908-1960)*, 193-194.

¹⁷⁰ Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik(1908-1960)*, 195.

yazılarda teorik çürütme ya da itirazlar yerine tarihsel örnek ve karşılaştırmalara yer verilmiştir. Sadece bu bile derginin gerçekten popüler bir çizgi takip ettiğine kanıt olabilmektedir. Derginin *Tarih Suallerine Cevaplar* isimli bölümü yine dergiyi popüler yapan başka bir özelliğidir. Derginin temel Türkiye'deki tarih yazımı için iddialarından birisi de 1923 sonrasında Türk-İslâm tarihinin horlanmış olduğu kanaatidir. Zaten 1950 sonrasında demokrasi olarak tanımlanması da dergi ve naşirlerinde tek parti dönemi karşıtlığının olduğunu göstermektedir. Her ne kadar dergide 1923 sonrasında tarih algısına tepki olsa da yayımlanan bazı yazılarda Türk Tarih Tezi'nin etkilerine rastlanmaktadır.¹⁷¹ Dergide en fazla yazan isim Konyalı olmuştur. Ayrıca çoğu fotoğraf olmak üzere bolca resim de yayımlanmıştır.¹⁷²

Haftalık olarak yayımlanan ilk popüler tarih dergisi ise *Tarih Sesleniyor* olmuştur. Bu dergi ilk olarak Nisan-Haziran 1950 tarihlerinde *Tarih Orduya Sesleniyor* adıyla ancak iki sayı çıkabilmiş derginin devamı niteliğindedir. Burada tarihin seslendiği *Ordu*, kadınlı- erkekli Türk Milleti olarak tarif edilmiştir. *Tarih Sesleniyor*, “...Tarihin istikbale ışık tutan hakikatlerini mevzu edeceklerini, ancak tarihin bu vazifeyi yerine getirdiğinde masal olmaktan çıkacağını” belirterek yazma amacını da ortaya koymuştur. Araştırmacılara göre Cemal Kutay tarafından çıkartılan bu dergi Popüler Tarih dergiciliği konusunda bir fark yaratamamıştır.¹⁷³

Dün ve Bugün dergisi ise Kasım 1955-Aralık 1956 arasında toplam 48 sayı olarak yayımlanmıştır. Dergiyi yayımlayan Ekincigil Yayınevi aynı zamanda küçük Popüler Tarih dergileri de yayımlamaktaydı. Dergi, Feridun Kandemir ve Eşref Ekincigil tarafından çıkartılmıştır. Derginin çıkış amacı “*Dün'ü unutturmamak*” olarak tarif edilmiştir. Daha çok Cumhuriyet dönemi üzerinde yoğunlaşan dergide ağırlıklı olarak hatırat, röportaj ve günlük siyaset yazıları yer almıştır.¹⁷⁴ Devrin siyasi atmosferinden bu dergi de etkilenmiş fakat diğerlerinden farklı olarak Demokrat Parti karşıtlığı derginin güncel politik yazılarının ana eksenidir. Zaten Atatürk merkezli yazıların yoğun olmasındaki etken de budur.

1950'li yılların popüler tarih dergileri olarak bir veya iki sayı yayımlanabilmiş, bu yüzden de bu alanda bir etki meydana getirmemiş dergileri arasında *Tarih*

¹⁷¹ Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik(1908-1960)*, 196-197.

¹⁷² Öksüz, “Cumhuriyetten Günümüze Popüler Tarih Dergileri”, 94-95.

¹⁷³ Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik(1908-1960)*, 199-200.

¹⁷⁴ Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik(1908-1960)*, 201-202.

Aynası(1951), Tarihin Sesi(1956) de bulunmaktadır. Uzun metrajlı olarak ise 1957’de yayıma başlayan *Yeni Tarih Dergisi* bulunmaktadır. Bu dergi, Ocak 1957-Eylül 1960 arasında toplam 45 sayı olarak çıkartılmıştır. Dergi, *Resimli Tarih Mecmuası’nı* da çıkartan Server İskit tarafından yayımlanmıştır. Ağırlıklı olarak Osmanlı tarihine odaklanan dergide şekil olarak daha sempatik olma gayreti vurgulanmıştır. Makaleler ve ekler şeklinde iki bölümden oluşan dergide zamanla makaleler kısmında sayfa sayısı azalmıştır. *Yeni Tarih Dergisi’nin* en dikkat çeken yanı ise verdiği ekler olmuştur.¹⁷⁵ Bu ekler sayesinde altı ciltlik *Mufassal Osmanlı Tarihi* yazarak, halka yönelik Osmanlı tarihi yazma işini de gerçekleştirmiş oldu. Dergide Ahmed Rasim ve Ahmed Refik gibi bilinen iki popüler tarih yazarı yer almıştır.

Tarih ve Coğrafya Dünyası ise kısa ömürlü popüler tarih dergilerinden birisi olmuştur. Dergi Nisan – Aralık 1959 tarihlerinde toplam 12 sayı çıkarılabilmıştır. Dergi daha önce bu alanda ismi bilinen Niyazi Ahmet Banoğlu tarafından “*Vatanımızı, milletimizi ve birbirimizi daha çok sevmek için çıkıyoruz*” başlığı ile yayımlanmaya başlamıştır. Derginin okuyucularına vaadi ise daha önce incelenmemiş konuları onlara sunmaktır. Coğrafya yazılarının amacı ise yurdu okuyucuya adım adım tanıtmaktır. Ayrıca her sayıda yer alan editör yazılarında kuvvetli bir vatan ve vatanın tesisi için yapılmış fedakârlıklar vurgulanmaktadır.¹⁷⁶ Derginin yazar kadrosu içinde Abdülbaki Gölpınarlı, Hakkı Tarık Us, Necmeddin Sadak gibi dikkat çeken isimlerle beraber yirminin üzerinde yazar bulunmaktadır.

Hayat Tarih Mecmuası ise 1965’te Şevket Rado tarafından çıkartılmaya başlanmıştır. Dergide en dikkat çeken isim ise Yılmaz Öztuna’dır. 1978’den itibaren derginin ismi *Hayat Tarih ve Edebiyat Mecmuası* olmuş, 1982’ye kadar yayımlanmıştır. Yılmaz Öztuna derginin kesin bir ideolojisi olmamakla beraber “*makul seviyede Türk milliyetçisi*” olduklarını fakat “*Popülizm için hakikatten sapmadıklarını*” belirtmiştir.¹⁷⁷ Dergi kendisini sadece vesikalar neşreden ilmî bir dergi olmayıp, millete tarih okuma zevki veren, geçmişi ilgi çeken yanlarıyla aydınlatmaya çalışan halka mahsus bir dergi olarak tanıtıp, Avrupa’da halk için çıkan mecmualara benzemeye çalışacağını belirtmiştir. Ulaşılan okuyucu sayısı bakımından o zamana kadarki en yüksek sayıya

¹⁷⁵ Öksüz, “Cumhuriyetten Günümüze Popüler Tarih Dergileri”, 124.

¹⁷⁶ Öksüz, “Cumhuriyetten Günümüze Popüler Tarih Dergileri”, 110.

¹⁷⁷ Avcı, “Popüler Tarihçilik Bağlamında Nevzat Köseoğlu’nun Eserlerindeki Tarih Anlayışı ve Tarih Eğitimi İlişkin Görüşleri”, 42.

ulaşan dergi olmuştur.¹⁷⁸ Bu derginin de ağırlıklı konu merkezi Osmanlı tarihi olmakla beraber birçok alana ait yazı da bulunmaktadır. Devrin konjonktüründen de etkilenmiştir ki antikomünizm izleri de görülmektedir. Dergide okuyucuya ait bölümlere de yer verilmesi popülerliğinin artmasına katkı sağlamış olmalıdır. *Hayat Tarih Mecmuası*, 216. sayısı ile yayın hayatına son vermiştir.

1980'lerden itibaren tarih dergiciliği hem içerik hem de fiziksel bakımdan gelişme göstermiştir. Daha kaliteli kağıda daha kullanışlı bir dizgi yapılmaya başlanmıştır. Akademik tarih araştırmalarının da artması, popüler tarihçiliği ve yayıncılığını da olumlu etkilemiştir. Bazı yayınlarda akademik ve Popüler Tarihçilik bir araya gelmiştir. İlk sayısı Ocak 1984'te yayımlanan *Tarih ve Toplum* dergisi bunun en bariz örneğidir. Prof.Dr. Mete Tunçay editörlüğünde, İletişim Yayınları tarafından Aralık 2003'e kadar toplan 240 sayı olarak çıkartılmıştır. Dergi, Türkiye ve Türk tarihine ağırlık vereceğini özellikle belirtmiştir. Fakat ilk sayının önsözünde dikkat çeken açıklama ise eski dil konusunda tutucu davranacak olmalarıdır. Yani eski (Osmanlıca kastediliyor) dildeki kelimeleri orijinal şekliyle kullanacaklarını, ayrıca içinde kelimenin anlamını yazabileceklerini duyurmuşlardır. Dergiyi akademik dergilerden ayıran fark, akademik yayınların ilgilenmediği konulara yönelmiş olmasıdır. Dil, metod ve bilimsellik açısından tutumu ise popüler yayınlardan ayrılan yanı olmuştur. Derginin 121. sayısından itibaren yönetim kadrosunda değişiklik olmuş; Mete Tunçay dergiden ayrılarak *Toplumsal Tarih* dergisini çıkarmaya başlamıştır. Derginin herhangi bir ideolojisinin olmayacağı, yazarlarının kendi dünya ve tarih görüşlerine göre yazılarını yazacaklarını üstelik dil konusunda da tamamen özgür olduklarını da belirtmişlerdir. Yine "Çıkarken" başlıklı yazıda dikkat çeken bir açıklama da *Tarih ve Toplum* dergisinin akademik bir dergi olmayacağı fakat kullanılan malzemelerin de kaynaklarının gösterileceği vurgulanmıştır. Amaç ise daha yaygın ve büyük bir kitleye ulaşmaktır.¹⁷⁹ Okuyucunun da dergiyle iletişime geçmesi istenmiş, dergide bolca resim kullanılmıştır. Dergide ağırlıklı olarak Cumhuriyet tarihi ve siyasi kuramlar üzerinde durulmuştur. Sol, solun tarihi, kemalizm, Milli Mücadele derginin ağırlık verdiği konular olmuştur. Kalabalık bir yazar kadrosu bulunmaktadır. Sol görüş ağırlıklı olmakla beraber, muhafazakâr kesimden de yazarlar dergide yazabilmişlerdir. Dergiyi

¹⁷⁸ Okuyucu sayısı yani tirajı 50 bin olarak verilmiştir. Öksüz, "Cumhuriyetten Günümüze Popüler Tarih Dergileri" 129.

¹⁷⁹ Öksüz, "Cumhuriyetten Günümüze Popüler Tarih Dergileri", 244.

zengin kılan bir diğer özellik de yabancı yazarların makalelerine de yer vermiş olmalarıdır.

Tarih ve Toplum, hem içerik hem fiziksel özellikleri bakımından Türkiye’de tarih dergiciliği açısından oldukça önemlidir. Akademik bir ciddiyetle popüler konulara da yer vererek her kesimden okuyucuyu etrafında toplayabilmiştir. Ayrıca yazılarda akademik metodun kullanılmış olması bu dergiyi geçmişin süreli bir yayını olmanın ötesine taşımış; kaynak olabilecek bir nitelik kazandırmıştır.

1991’de tamamen gönüllü aydınların girişimi neticesinde kurulan Tarih Vakfı tarafından Ocak 1994’te *Toplumsal Tarih Dergisi* çıkartılmaya başlanmıştır. Derginin başında bulunan Mete Tunçay, amaçlarının yine (*Tarih ve Toplum Dergisindeki* gibi) sosyal tarih araştırmalarına katkı sağlamak olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu dergide de yine yarı akademik yarı popüler bir tarzın benimseneceğine işaret etmiştir.¹⁸⁰ Tunçay, herhangi bir ideolojiye bağlı olmaksızın hareket edeceklerini ve her kesimden yazarın dergide yazabileceğini de birinci sayıdaki sunuş yazısında ifade etmiştir. *Toplumsal Tarih*’i önemli kılan bir yanı ise derginin hâlâ yayımlanmaya devam ediyor olmasıdır.

Tarih ve Medeniyet dergisi ise Mart 1994’ten itibaren İhlas Holding tarafından yayımlanmaya başlamıştır. Vefatına kadar derginin genel yayın yönetmeni Prof. Dr. İsmet Miroğlu olmuştur. Çoğunluğu akademisyenlerden oluşan kalabalık bir yazar kadrosuna sahip derginin yayımlanma amacı, zengin geçmişi geleceğe aktarmaktır. Özellikle de yeni nesle milli tarih bilinci aşlamayı amaç edinmiştir. Dergi, Osmanlı ve İslâm tarihine ağırlık vermiştir. Derginin milliyetçi ve muhafazakâr bir çizgisi vardır. En belirgin yanı ise Türk tarihine duyulan hayranlıktır.¹⁸¹ Dergide Türk dünyası teması da önemsenmiş ve nerdeyse her sayıda Türkistan Türkleri ile ilgili yazılar yer almıştır.

Tarih ve Düşünce dergisi Ekim 1999’da *Tarih ve Medeniyet*’in genel yayın müdürlüğünü yapmış olan Mehmet Fatih Can tarafından çıkartılmaya başlanmıştır. Derginin yayımlanma amacı özetle millete milli tarih şuuru kazandırmaktır. Bu derginin yayıncılarında da “Zengin ve şanlı bir geçmiş” algısı hâkimdir. “Millet, tarihi olandır” ifadesi, derginin tarih okuma ve yazma amacını ortaya koyan bir başka veridir. Dergide görsel düzene önem verilmiş, bol miktarda fotoğraf kullanılmıştır. Dergide en fazla

¹⁸⁰ Öksüz, “Cumhuriyetten Günümüze Popüler Tarih Dergileri”, 431.

¹⁸¹ Öksüz, “Cumhuriyetten Günümüze Popüler Tarih Dergileri”, 391.

yazısı bulunanlar arasında Zekeriya Kurşun, Ahmet Şimşirgil, Kemal Arkun, Levent Elpen, Hilmi Aydın ve Süleyman Doğan bulunmaktadır. Dergide okuyucunun ilgisini çekecek kısa bölümler, tarih bulmacası, çeşitlemeler adı altında geçmişin ilginç olaylarının anlatıldığı kısımlar da yer almıştır. Yazarlarının çoğu akademisyen olmakla beraber Türkiye’de son dönem popüler tarihçilik açısından dikkat çeken Mustafa Armağan’ın da üç yazısı bulunmaktadır.¹⁸²

Haziran 2000-Şubat 2007 tarihleri Medya Grup ve Dünya yayınevi tarafından arasında aylık olarak yayımlanan *Popüler Tarih Dergisi*, toplam 78 sayı çıkmıştır. Dergi akademik tarihçilikten tamamen uzaktır. Konular da uzatılmadan kısa şekilde yazılmış, nerdeyse dipnot ya da referansa hiç yer verilmemiştir. Okuyucuyu sıkmadan tarihe ilgisini çekmeyi amaçlayan dergi, zaman zaman VCD ve kartpostal gibi ekler de vermiştir. Derginin yayımlanma amaçlarından birisinin de okullardaki tarih eğitiminin yetersiz olduğu ve gençlerin okutulan tarihi sevmediği görüşüdür. Yayıncılar derginin popüler olmakla beraber gerçeklerden hiç kopmadığını ve oldukça sade bir dil kullandıklarını da belirtmişlerdir.¹⁸³ Dergi herhangi bir ideolojiye bağlı olmadığı gibi okuyucuya da siyasi bir telkinde bulunmamıştır. Dergide Osmanlı ve Cumhuriyet Tarihi ağırlıklıdır. Yazarları arasında Erhan Afyoncu, Orhan Koloğlu, Necdet Sakaoğlu gibi yazar ve akademisyenler dikkat çeken isimlerdir. Dergide okuyucunun ilgisini çekecek “*Kırkambar*”, “*Tarihte Bu Ay*”, “*Karakutu*”, “*Ajanda*”, “*Okurlardan*” gibi bölümler de bulunmuştur.

Murat Bardakçı 3 Kasım 2002 tarihinde Hürriyet gazetesindeki köşesinden “*Haftaya tarihi sevdirecek yepyeni bir dergi*”nin müjdesini vermiştir.¹⁸⁴ Bardakçı, geçmişin eğlenceli ve renkli dünyasını kendi yönetiminde usta kalemlerin yazacağını söylemektedir. Fakat “*Geçmişten ders çıkartmak*” yine temel misyondur. İlber Ortaylı, Erhan Afyoncu, Gülay Öğün Bezer, Vahdettin Engin, Ufuk Gülsoy derginin yazar kadrosunda yer alan akademisyenlerdir. Bardakçı dergide yazacak kalemleri tanıtırken İlber Ortaylı, Zeynep Dramalı ve Burak Çetintaş’a ayrı başlıklar açmıştır. Anlaşılan o ki

¹⁸² Öksüz, “Cumhuriyetten Günümüze Popüler Tarih Dergileri”, 503-504.

¹⁸³ Öksüz, “Cumhuriyetten Günümüze Popüler Tarih Dergileri”, 529.

¹⁸⁴ Murat Bardakçı, “Tarih Dergisi Nasıl Yapılmış Herkes Görecek”, *Hürriyet Gazetesi*, 3 Kasım 2002. <https://www.hurriyet.com.tr/tarih-dergisi-nasil-yapilirmis-herkes-gorecek-107346> (Erişim: 09/04/2022)

Bardakçı, bu isimlerle okuyucu kitlesinin ilgisini çekmeye çalışmıştır.¹⁸⁵ *Hürriyet Tarih* isimli bu dergi, 6 Kasım 2002 tarihinden itibaren her hafta çarşamba günleri *Hürriyet* gazetesinin eki olarak çıkartılmaya başlanmıştır. Bardakçı, okuyucuyu olayın meydana geldiği zamana götürüp, olayın heyecanını yaşatacak bir tarih anlatımı vaat etmiştir. Yine ülkemizde tarihin sevilmemesinde okullardaki tarih derslerinin monotonluğunu ve geçmişin gereksiz bilgilerinin öğretilmeye çalışılmasını; dergilerin ise ideolojik saplantılara düşmüş olmasını göstermiştir.¹⁸⁶ Dergide Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi ağırlıklı konudur. Fakat genelde alışılmışın dışında konulara değinilmiştir. Akademik, siyasî başlıkların yerine magazinsel denilebilecek başlıklar ve içerikler seçilmiştir. Bu ise dergiye “*Tarihi sulandırıyor*” şeklinde eleştirilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dergi, gazete kağıdında ve gazete ebadında çıkartılmış, yazılarda bolca fotoğraf, resim, minyatür kullanılırken; dipnot kullanılmamıştır. *Hürriyet Tarih Dergisi*, o zamana kadar yayımlanan tarih dergileri içinde en yüksek tiraja ulaşan dergi olmuştur. Fakat bu derginin gördüğü okuyucu ilgisi ile değil; gazete eki olmasıyla ilgilidir.

Yedi Kıta tarih ve Kültür Dergisi ise Eylül 2008 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Çamlıca Yayın tarafından çıkartılan dergi geçmişi “*saptırmadan ve suistimal etmeden, millî manevî değerler çerçevesinde okuyucuya aktarmayı*” amaç edinmiştir. Derginin web sayfasındaki “*Hakkımızda*” kısmında milli manevi değerlere bağlılık sıklıkla vurgulanmış olması muhafazakâr bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir.¹⁸⁷ Dergi aylık olarak, kesintisiz şekilde günümüze kadar (Nisan 2022) yayımlanmıştır. Son sayısı “*Müslüman Sicilya (827-1091)*” başlığı ile çıkan 164. sayıdır.

Popüler Tarih Dergisi'nin yayınının sona ermesinden sonra bu alandaki boşluğu doldurmak gayesiyle 17 Ocak 2009 tarihinden itibaren *NTV Tarih Dergisi*, Doğuş Medya Grubu tarafından çıkartılmaya başlanmıştır. 2013 yılına kadar toplam 53 sayı, aylık periyodla çıkartılmıştır. Temmuz 2013'te çıkacak olan 54. sayı ise basılmamış ve dergi Doğuş Gurubu tarafından kapatılmıştır. Derginin yayın hayatına son verilme nedeni ise 2013 Haziranında ortaya çıkan Gezi Parkı olaylarına geniş yer vermesi ve

¹⁸⁵ Özellikle 1990 sonrasında çıkan Popüler Tarih dergilerinde akademisyenlerin fazlaca yer alması, her iki alanın yazım yöntemleri farklı olsa da tartışılan konular bakımından birbirlerinden etkilenmiş oldukları görülmektedir.

¹⁸⁶ Öksüz, “Cumhuriyetten Günümüze Popüler Tarih Dergileri”, 558.

¹⁸⁷ <https://yedikita.com.tr/hakkimizda/>, (Erişim: 10/04/2022)

olayı yayımlanmayan 54. sayı ile kapağa taşımış olmasıdır. Derginin yazar kadrosunun yine genelde akademisyenlerden oluştuğu görülmektedir. Hayri Fehmi Yılmaz, Ayşen Gür, Halil İnalçık dergideki başlıca akademisyen yazarlardır.

Atlas Tarih Dergisi ise 2010'dan beri, ilk önce aylık daha sonra iki aylık periyodla yayımlanmaktadır. Nisan-Mayıs 2022 sayısı (74. Sayı) Ukrayna konusu ile çıkmıştır. Son sayısında İlber Ortaylı'nın "Ukrayna'nın Kökenleri" başlıklı makalesi de bulunmaktadır. Diğer popüler tarih dergilerinde olduğu gibi konuyu genelde güncel gelişmeler belirlemiştir. Doğan Burda Dergicilik tarafından çıkartılan dergide bolca fotoğraf kullanılmıştır. Derginin ideolojik bir amacı yoktur. Her kesimden okuyucuya tarihi sevdirmek, ilgi çekmek ve eğlendirmek amaçlanmıştır. Derginin yayın danışmanı yine medyada bilinen bir isim Mehmet Yaşın iken yazarları arasında İlber Ortaylı ve Orhan Koloğlu isimleri dikkat çekmektedir. Dergi 5. sayı hariç her sayısında okuyucuya ek olarak bir albüm vermiştir.

Tez konumuz olan *Derin Tarih Dergisi* ise 2012 yılından itibaren "Tüm bildikleriniz tarih olacak" sloganıyla, Mustafa Armağan yönetiminde, aylık şekilde yayın hayatına başlamıştır.¹⁸⁸ Dergi Albayrak Medya Grubu tarafından yayımlanmaktadır. Derginin en son Nisan 2022 tarihinde 121. sayısı "İstanbul'da Latin İşgali" kapağı ile çıkmıştır. Dergi, muhafazakâr-İslâmcı bir fikre sahip olmakla beraber yazar kadrosu konusunda ayrıştırmaya gitmemiştir. Yazarları arasında İsmail Kara, Mustafa Özel, Semavi Eyice, Fikret Başkaya, Şükrü Hanioğlu, Mehmet Çelik gibi akademisyenlerin yanında; Yavuz Bahadıroğlu, Mustafa Armağan gibi kamuoyu tarafından iyi bilinen popüler araştırmacılar da bulunmaktadır. Dergi oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Zaman zaman özel sayılar da yayımlanmıştır. Dergi İslâm ve Türk-İslâm medeniyetini merkeze alarak, dünya, Avrupa ve medeniyetler tarihine önem vermiştir. Türk tarihinin merkezinde ise Osmanlı Devleti ve medeniyeti yer almaktadır.

#Tarih, ilk sayısı Haziran 2014'te çıkmış, aylık, popüler tarih dergisidir. Dergi tamamen Türkiye gündemine uygun şekilde yayın yapmaktadır. Soma maden kazası, Charlie Hebdo saldırısı, çözüm süreci gündem paralelindeki kapak konularına örnektir. Dergi başlangıçta Stüdyo Yapım tarafından çıkartılırken, sonradan Kafa Grup bünyesinde yayına devam etmiştir.

---

¹⁸⁸ Derin Tarih, şuan Taha Kılınç editörlüğünde yayımlanmaya devam etmektedir.

Zamanın her şeyi kapsıyor olması tarihin de insan üretimi ve faaliyeti olan her şeyi kapsamasını sağlamıştır. Türkiye’de 1940’lara kadar tarih yazımının alanı matbu ürünler ve tiyatro ile sınırlı idi. 1940’larda İkinci Dünya savaşının da etkisiyle radyonun yaygınlaşması, tarih anlatımı ve yazımı için yeni bir alanı daha ortaya çıkartmıştır. Buna 1970’lerde televizyonu, 1990’larda ise (Türkiye için) interneti de eklemek gerekmektedir. Günümüzde herkesin kendisini ifade etme; yani kitlelere duyurma imkânına sahip olması birçok alanda olduğu gibi tarih yayın ve yayımı alanında da takip edilmesi zor bir birikim ortaya çıkarmıştır.

2.3.Derginin Genel Özellikleri ve Tarih Yazımı

Derin Tarih Dergisi yayın hayatına Nisan 2012’de çıkan birinci sayısı ile başlamıştır.¹⁸⁹ Derginin genel yayın yönetmeni Mustafa Armağan’dır. 109. sayıdan itibaren bu görevi Taha Kılınç yürütmeye başlamıştır.¹⁹⁰ Dergi aylık olarak yayımlanmaya başlamış ve onuncu yılını doldurmuştur (Nisan 2022). Akademik bir yayın olmamasına rağmen her ay düzenli şekilde devam etmiştir. On yıldır yayımlanmaya devam ediyor olmasında malî olarak dergiyi ayakta tutacak bir okuyucu kitlesine sahip olması ile beraber güçlü bir medya şirketi tarafından yayımlanıyor olmasını da hesaba katmak gerekir.”*Tüm Bildikleriniz Tarih Olacak*” ve “*Tarih Okuyan Yanılmaz*” sloganlarını kullanan dergi, teorik bir tarih bilgisi elde etmek ya da bilimsel literatüre katkı sağlamak amacıyla değildir. Dergi siyasî ve toplumsal gelişmeler karşısında taraftır. Okuyucusuna ve hatta tarafındakilere “*Müteyakkız olma*” çağrısı yapmıştır.¹⁹¹ Makalelerin yayımlandığı sayfalara dikkat çekici isimler vererek okuyucunun ilgisi çekilmeye çalışılmıştır.¹⁹²

¹⁸⁹ Derginin 109. sayısına kadar genel yayın yönetmenliğini yürüten Mustafa Armağan, 108. sayıdaki veda niteliğindeki yazısında ne yapmaya çalıştıklarını anlatırken bir anlamda derginin yayımlanma amaçlarını da ifade etmiştir. Buna göre: “*Müslümanca bir ferasetle delerek bakmalıydık tarihe*”, “*İslâm’a ve Osmanlı’ya oynanan büyük oyuna karşı ikaz etmeliydik okuru*”, “*Bize rehber olarak sunulan batının maskesini indirmeli, altındaki çirkin yüzü gösterebilmeliydik*” diyerek, amacın salt bir tarih bilgisi ortaya koymak olmadığına işaret etmiştir. Bkz. Mustafa Armağan, “Veda”, *Derin Tarih Dergisi*, 108 (Mart 2021): 1.

¹⁹⁰ Taha Kılınç “Ortadoğuya Dair Yirmi Tez” isimli kitabı üzerine dergide yayımlanan söyleşisi de “*Vazifemiz, Ortadoğu’da Osmanlı’yı büyük yapan değerleri yeniden üretmek*” diyerek derginin yayın amacını da açıklamıştır. Bkz. Havva Akdağ(Konuşan), “Taha Kılınç: Vazifemiz, Ortadoğu’da Osmanlı’yı Büyük Yapan Değerleri Yeniden Üretmek”, *Derin Tarih Dergisi*, 81 (Aralık 2018): 86.

¹⁹¹ Mustafa Armağan, “Şeytanın Ejderhaları”, *Derin Tarih Dergisi*, 68 (Kasım 2017): 1.

¹⁹² Mesela: Kayıtdışı Tarih, Bunu da Gördük, İster İnan İster İnanma, Miras Metinler gibi.

Son yıllarda Türkiye’de popüler tarih yayınlarının farklı mecralarda artışı okunacak türden yayınlara da ilgiyi artırmıştır. Herhangi bir televizyon dizisinin toplum zihninde meydana getirdiği merak yine basılı tarih ürünlerinin de yükselmesinde etkili olduğu gibi yine ülke gündemindeki terör olayları, Suriye ve Irak savaşları da tarihe olan ilginin artmasının sebeplerindedir. Sosyal medya ortamlarındaki paylaşımlar, orada oluşan tartışmalar da doğruluğu önemsenmeden popüler tarihin yükselişinde etkili olmuştur. Dergi, yapılan çalışmanın popüler tarihçilik olduğunu belirtmekle¹⁹³ beraber bazı isimsiz makaleler haricinde belge ve kaynak gösterme konusunda dikkatli davrandığını iddia etmektedir. Aynı zamanda resmi tarihin tezlerine cevap verilirken kaynak kritiği de yapılmıştır. Dergide popüler tarihçiliğin zaman zaman eleştirisi yapılmakla beraber, bu anlatım yönteminin “... *Kalabalıkların tarihle irtibat kurmasının en sıhhatli yolu*” olduğu görüşündedir.¹⁹⁴

Dergide Mayıs 2018’deki vefatına kadar “*Usta Kalemler*” isimli bölümü yazan Semavi Eyice de popüler tarihçiliği tarihî romanlar üzerinden değerlendirmiştir. Cumhuriyet döneminin önemli tarihî roman yazarları ve aynı zamanda popüler tarihçilerinden Turhan Tan (Mehmed Samih Fethi), Nazif Tepedelenlioğlu, Aptullah Ziya Kozanoğlu ve İskender Fahrettin Sertelli’nin romanları değerlendirilmiştir. Eyice’nin kanaati şudur ki: Bu romanlar, tarihten (Yani gerçekten) uzaktırlar. Hatta yazar, tarihî gerçeklere uygun romanlar olduğu gibi Cumhuriyet devrindeki bazı romanların “...*bizi tarihsizleştirdiği*” kanaatindedir.¹⁹⁵ Prof. Dr. Eyice’nin bu alanla ilgili bir başka değerlendirmesi de Reşat Ekrem Koçu üzerinedir. Makalede Koçu’nun yeni belge arayışında olmadığı gibi derin tarih araştırmaları da yapmamasına rağmen, Osmanlı tarihinin ilgi çekici konularını bulduğu ve bunu düzgün bir Türkçe ve güzel bir

¹⁹³ “*Derin Tarih, genç ve dinamik ekibiyle ve Türkiye’nin en nitelikli tarihçi kadrosuyla en azından birşeyi başardı: Sağlıklı bilgiden kopmadan ve sulandırmadan da popüler tarihçilik yapılabilir ve geniş kitleye okutulabilir*”. Mustafa Armağan, “Ruhu Olan Bir Dergi Çıkarmak”, *Derin Tarih Dergisi*, 41 (Ağustos 2015): 6. Ayrıca Mustafa Armağan’ın tarihe hem dergi hem kendi adına yüklediği bir anlam da “*Umutların Yelkeni*” dir. Buna göre İslâm Dünyası’nın yükselişinde/kurtulmasında, geçmişte barındırdığı örneklerle umut kaynağıdır. Mustafa Armağan, “Umutların Yelkeni Tarih”, *Derin Tarih Dergisi*, 55 (Ekim 2016): 6.

¹⁹⁴ Halil Solak(Konuşan), “İsmail Kara: Popüler Tarihçilik Kalabalıkların Tarihle İrtibat Kurmasının En Sıhhatli Yoludur”, *Derin Tarih Dergisi*, 31(Ekim 2104): 64. Türkiye’de tarih yazımı ve tarihçilik üzerine yaptığı eleştirilerle bilinen Hakan Erdem popüler tarihçiliği şöyle tanımlamıştır: “...*Popüler tarihçilik, akademik dünyanın keşfettiği konuların daha anlaşılır bir üslupla daha geniş bir kitleye ulaştırılması demektir.*” Hakan Erdem, “Tenkitiz Kalan Her Disiplin Baş Aşağı Gider; Tarih Haydi Haydi Gider”, *Derin Tarih Dergisi*, 91 (Ekim 2109): 23.

¹⁹⁵ Semavi Eyice, “Cumhuriyetin Tarihten Uzak Bazı Tarihî Romanları”, *Derin Tarih Dergisi*, 32 (Kasım 2014): 100-101.

üslupla yazdığı tespit edilmiştir.¹⁹⁶ Popüler tarihçilik ile ilgili bir diğer tespit de II. Osman'ın "Genç Osman"a dönüşmesidir. Makaleye göre Mizancı Murad, Ahmed Cevdet ve Abdurrahman Şeref'in başlattığı Osmanlı tarihinin yeniden yazımı anlayışından yola çıktığını ve belki de bir zamanlar lideri olduğu Jön/Genç hareketini de çağrıştıracak şekilde padişah II. Osman'ı "Genç" sıfatıyla taçlandırmıştır.¹⁹⁷

Türkiye'de popüler tarihçiliğin kendisini en fazla gösterdiği konulardan birisi de II. Abdülhamid ismi olmuştur. İlerleyen kısımlarda değinileceği gibi Sultan Abdülhamid Derin Tarih Dergisi'nde oldukça sık işlenen bir konu olduğu gibi popüler tarih yazımı açısından da değerlendirilmiştir.

Bilimsel bir anlatımı olmamasına rağmen; dergide, Necip Fazıl Kısakürek popüler tarih yazımında "doğru" yerde olarak kabul edilmiştir ve Kısakürek tarihi bir "...hesaplaşma zemininde ele almıştır".¹⁹⁸ Prof. Dr. Şükrü Hanioglu da Talat Paşa örneğinden yola çıkarak İttihad ve Terakki Cemiyeti ile ilgili popüler yazımları eleştirmiş, hem o devrin popüler yazımının hem de günümüz tarihçiliğinin bu konuda indirgemeci bir tavır benimsediğini söylemiştir.¹⁹⁹

Popüler tarih dergisi olmakla beraber, derginin yayın kurulu başlangıçta akademisyenlerden oluşmuştur. Fahri Aral, Ali Birinci, Zeynep Tarım, Semavi Eyice, Mehmet Genç, Şinasi Gündüz, Halil İnalçık, Cemal Kafadar, İsmail Kara, Mahmut Erol Kılıç, Emine Gürsoy Naskali, Orhan Okay, Mim Kemal Öke, Abdülkadir Özcan, Norman Stone yayın kurulunu oluşturan akademisyenlerdir. Fakat akademisyenlerden oluşan bu kurul sonradan değişmiştir. Bunda bazılarının vefat etmesi etkili olurken; kurulun neden değiştiği konusunda dergiden okuyucuya bir açıklama yapılmamıştır. Akademi kökenli bu yayın kurulu üyelerinin bazıları derginin danılma kurulunda yer almışlardır. Dikkat çeken nokta ise hem yazar kadrosu hem yayın kurulundaki değişikliğin birkaç isimden ibaret olmamasıdır. Tezde incelenilen son sayı olan 117. sayıya gelindiğinde derginin yayın kurulunda şu isimler bulunmaktadır: Fahameddin

¹⁹⁶ Semavi Eyice, "Reşad Ekrem Koçu'dan Hatırimda Kalanlar", *Derin Tarih Dergisi*, 22(Ocak 2014): 32. Reşad Ekrem Koçu'yu önemli kılan bir özelliği de Ahmet Refik Altınay'ın öğrencisi olmasıdır. Çalışmamızın önceki bölümünde değinildiği üzere Ahmet Refik, "*Tarihi sevdiiren adam*" olarak bilinmektedir.

¹⁹⁷ Baki Tezcan, "II. Osman Nasıl "Genç Osman" Oldu", *Derin Tarih Dergisi*, 33 (Aralık 2014): 75.

¹⁹⁸ Mustafa Armağan, "Necip Fazıl'ın Tarihle Hesaplaşması", *Derin Tarih Dergisi*, 50(Mayıs 2016): 70.; makaleden anlaşıldığına göre bir popüler tarih yazıcısının makbul olup olmaması dünya görüşü ve dolayısıyla resmî tarihe bakışı ile ilgilidir.

¹⁹⁹ Şükrü Hanioglu, "Talat Paşa'yı Tarihselleştirmek", *Derin Tarih Dergisi*, 50 (Mayıs 2016): 116.

Başar (akademisyen), Mustafa Budak (akademisyen), Mehmet Fatih Can, Adnan Demircan (akademisyen), Mustafa Kaçar, Avni Özgürel (gazeteci).

Derginin ilk elli sayısında akademi kökenli yazarlar ağırlıklı iken sonra yazar profili daha çok “*Araştırmacı Yazar*” veya “*Doktora Öğrencisi*” gibi unvanlara sahip yazarlardan oluşmuştur. Bu değişiklikle beraber dergideki bölüm isimleri de değişmiş, bir sayıda var olan bir bölüm diğer sayıda yer almamıştır. Aynı şekilde bir sayıda karşılaşılan bir araştırmacı-yazar diğer sayıda olmayabilmiştir. Yazar profilindeki değişim dergi içeriğine de yansımıştır.²⁰⁰ Yine derginin ilk kırk sayısında doğrudan tarih yani geçmiş merkezli makaleler yer almışken; kırklı sayılardan itibaren güncel odaklanan bir içerik oluşmaya başlamıştır. Hatta bazı sayılar popüler tarih dergisinden çok aktüel bir yorum dergisi niteliği kazanmıştır.

Yazar kadrosundaki değişim ile ilgili dikkat çeken bir diğer husus da 32. sayıdan itibaren “*Genç Kalemler*” isimli bir bölümün de yer almış olmasıdır. Bu bölümde genellikle lisansüstü eğitime devam eden öğrencilerin yazıları yayımlanmıştır. Anlaşılan o ki bu yenilikle amaç dergiye genç okuyucuların ilgisini çekmektir. Yazarlar ile ilgili dikkat çeken iki nokta daha vardır. İlk olarak 50’li sayılardan itibaren yazar kadrosunda fark edilir değişiklikler vardır. İkinci olarak ise bazı yazarların künyeleri verilmemiştir. Yani makale başlığının altında yazar ismi vardır fakat yazarın ne iş yaptığı ya da uzmanlık alanının ne olduğu belli değildir.

Dergi, 128 sayfa olarak yayımlanmaya başlamış sonradan sayfa sayısı 144’e çıkmıştır. Fakat sayfa sayısı her zaman aynı standartta devam etmemiştir. 112, 128, 96 sayfa gibi değişik aralıklarda yayımlanan sayılar vardır. Sayfa sayısının değişimi ile ilgili genel yayın yönetmenleri tarafından her herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Okuyucu için oldukça kaliteli bir basıma sahiptir. Kuşe kapak ve iç sayfalar da kuşe kağıda basılmıştır. Dergi 74. sayıya kadar aynı fizikî formatta yayımlanmışken; 74. sayıdan itibaren kapak ve sayfa tasarımı değişmiştir. Farklı renklerdeki kapağın yerini krem tonunda fondan oluşan bir kapak almıştır. İç sayfalarda da gazete sayfalarını çağrıştıran sayfa çizgisi kullanılmayan bir format oluşturulmuştur. Önceki sayılarda sayfa numarası sağ ve sol alt köşelerde verilirken, artık sayfanın orta kenar kısmında

²⁰⁰ Özellikle 70’li sayılardan itibaren analitik yazıların yerini daha çok herhangi bir farklılık göstermeyen kronolojik anlatımlar almıştır. Örnek olarak Bkz. Fahmeddin Başar, “51 Yılda Dağılmanın Eşiğinden Cihan İmparatorluğuna”, *Derin Tarih Dergisi*, 76 (Temmuz 2018): 36-44.

yazılmaya başlanmıştır. Tek zorluk ışık altında sayfanın parlaması nedeniyle okumanın zorlaşmasıdır. Derginin her sayısında bolca fotoğraf, harita, resim ve canlandırma kullanılmıştır.

Derginin reklam kaynaklarına da değinmek gerekmektedir. Çünkü dergide yer alan reklamlar, derginin hem tirajı hem de malî imkânları açısından genel bir fikir verebilir. Dergide yerel tarzda (mesela bir esnaf ya da sadece belirli bir bölgeye mahsus bir firma) reklam yoktur. Reklamların tamamı alanında isim yapmış, ulusal ya da uluslararası faaliyet yürüten firmalardan alınmıştır.²⁰¹ Yalnız 62. sayıdan sonra büyük firmalar diyebileceğimiz marka reklamları azalmıştır. Bunda derginin 62. sayısının toplatılmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

İlk sayıdan itibaren hem bir reklam hem de kültür faaliyeti olarak değerlendirilebilecek bir bölüm de kitap tanıtım bölümleridir. “*Derin Kitap*” ve “*Vitrindekiler*” olarak iki ayrı kitap tanıtım bölümü vardır. Derin kitap bölümünde sadece bir kitap derinlemesine ele alınmaktadır. Bu bölüm birinci sayıdan kırk dördüncü sayıya kadar Prof. Dr. Mim Kemal Öke tarafından yazılmışken; kırk dördüncü sayıdan itibaren Halil Solak tarafından hazırlanmıştır.²⁰² Vitrindekiler bölümünde ise standart sayıda bir kitap tanıtımı yoktur. Bazen 10’un üzerinde kitap kısa kısa tanıtılmıştır. Onlarca kitabın tanıtımının bir kişi tarafından yapılması mümkün değildir. Bu yüzden her kitap farklı bir kişi tarafından kısaca tanıtılmıştır.

İlginç bir bölüm de bazı ünlü minyatür ve resimlerin açıklama ve yorumlarının yapıldığı “*Tablodaki Sırlar*” isimli bölümdür. Burada konu edilen resim ya da tablodaki öğeler numaralandırılarak tek tek açıklanmıştır. Kullanılan resim/tablo ise tarihî önem taşıyan yapıtlardır. Buradaki analiz ve çözümler uzman akademisyenler tarafından yapılmış ve bu bölüm, popüler bir tarih dergisinin en eğlenceli ve öğretici bölümlerinden birisi olmuştur.

Dergide Mustafa Armağan tarafından hazırlanan “*İntikad*” isimli bölümde meşhur bazı tarihçilerin yaptığı hatalar belgelendirilerek gösterilmiştir. Bu iddialardan

---

²⁰¹ Mesela Türk Hava Kurumu, Borusan Otomotiv, Garanti Bankası, Ds. Damat... gibi. Bu reklamlar içinde en dikkat çekenini ise Yeditepe Üniversitesi Hastanesi tarafından verilenlerdir. Hangi tıbbî alanda ilan verilecekse onunla ilgili tarihteki durumu ile ilgili enteresan kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Bu kısa tarih anlatımının da dikkat çeken ve gülümseten bir yanı vardır.

²⁰² “*Derin Kitap*” bölümü 65. sayı ile sona ermiştir. Altmış altıncı sayıdan itibaren kitap tanıtımları “*Vitrindekiler*” bölümü ile devam etmiştir.

birisi İlber Ortaylı'nın Sultan Abdülaziz'in ölümü/öldürülmesi ile ilgili farklı tarihlerde yaptığı iki farklı yorum olduğudur. Buna göre, Ortaylı, ilk baskısı 1983'te yapılmış olan *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı* adlı kitabında Abdülaziz'in intihar ettiğini söylerken; 2008'de yayımlanan *Tarihin İzinde* isimli kitabında ise olayı cinayet olarak yazmıştır.²⁰³ Yine Murat Bardakçı'nın *Şahbaba* adlı kitabındaki okuma yanlışları da okuyucuya sayfa fotoğrafları ile gösterilmiştir. Yazar, tespit ettikleri yanlışların sonraki baskıda düzeltildiğini söylerken; bu sefer Bardakçı'nın *19 Mayıs: Bir Devlet Operasyonu* isimli kitabındaki okuma hatalarını da tespit etmiştir.²⁰⁴ Osmanlıca okuma hataları tespit edilen bir başka akademisyen de Cezmi Eraslan'dır. *II. Abdülhamid'in Çanakkale Savunması* isimli kitabındaki yanlışlıklar sayfa fotoğrafı ve düzeltmelerle gösterilmiştir.²⁰⁵

Daha önce de belirtildiği gibi dergi, olayların şahitleri ya da kahramanları veya onlarla bir şekilde alakası olan kişilerle sözlü tarih çalışması olarak değerlendirilebilecek çalışmalar da yapmıştır.²⁰⁶ Bunlardan birisi de "*Tarihin Tanıkları*" isimli bölümdür. Bu bölümün en fazla görünen şahsiyetleri ise Osmanlı hanedanına mensup kişiler olmuştur.²⁰⁷ Sözlü tarih yöntemi sadece Osmanlı hanedanı için yapılmamıştır. 1923 sonrası için de sözlü anlatımlara başvurulmuştur.²⁰⁸

"*Kayıtlar*" isimli bölüm de belge ya da kaynak gösterimi açısından önemlidir. Bu kısım genelde bir sayfalık çarpıcı bir konu ya da konuyla ilgili bir belgenin paylaşıldığı alan olmuştur. Mustafa Armağan tarafından hazırlanan bu kısa bölümde genelde Cumhuriyet dönemine ait "*şaşırtıcı*", "*ilginç*" ve hatta "*şok edici*" bilgi ve

²⁰³ Mustafa Armağan, "İlber Ortaylı Tarih'in İzi'nde Doğru Söyler, En Uzun Yüzyılda Şaşar", *Derin Tarih Dergisi*, 94 (Ocak 2020): 9.

²⁰⁴ Mustafa Armağan, "Hatalar Meşheri 11 Satırda Tam 17 Hata", *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 9. Dergide tarih yazımı olarak değerlendirilebilecek bir başka çalışma da bazı meşhur akademik tarihçilerin biyografilerinin yazılması olmuştur. Fuad Köprülü, Halil İncik, Mükrimin Halil Yinanç, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Süheyl Ünver, Semavi Eyice dergide yer bulan tarihçilerdir.

²⁰⁵ Mustafa Armağan, "Bu Kadar Çok Osmanlıca Hatası Biraz Fazla Değil mi?", *Derin Tarih Dergisi*, 97 (Nisan 2020): 35.

²⁰⁶ Dergide bu yöntemin birkaç örneği olmakla beraber, 76. Sayıda Gazeteci Avni Özgürel'in 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında, gazeteci olarak yer aldığı çıkarma gemisindeki izlenimleri de örnek gösterilebilir. Bkz. Avni Özgürel, "Kıbrıs Harekâtı Salalarla Kazandı", *Derin Tarih Dergisi*, 76 (Temmuz 2018): 79.

²⁰⁷ Örnek için Bkz.109. Sayı, 66-70.

²⁰⁸ Örnek olarak bkz. Mustafa Armağan, "Bir Şahidin Dilinden Cehennem Devri: Tek Partinin Kur'an İmam ve Ezan Avı", *Derin Tarih Dergisi*, 103 (Ekim 2020): 12-14.

belgeler gösterilmiştir.²⁰⁹ Fakat “*Kayıtlar*” da sadece askerî, siyasî konular ele alınmamıştır. Bazen konu başlığı olarak “*gereksiz*” görülebilecek sosyal konulara ya da Osmanlı saray yaşantısına ait bir “*sevimsilik*” de sayfaya taşınmıştır.²¹⁰

Dergide Türk tarihinin İslâmiyet öncesi dönemi neredeyse hiç yazılmamıştır. İslâmiyet sonrası dönemin merkezinde ise Osmanlı tarihi yer almıştır. Bununla beraber Osmanlı dönemi, İslâm tarihi'nin ve İslâm ümmeti'nin altın çağı olarak algılanmış ve yazılmıştır. Osmanlı Devleti kendisinden önceki İslâm veya Türk-İslâm devletlerinin birçok açıdan devamı olarak gösterilmiştir. Zaten dergiye göre Türklüğün giriş kapısı müslümanlıktır ve müslüman olunmadan Türk olunmaz.²¹¹ Özellikle Selçuklular ile Osmanlı Devleti arasında teşkilat alanında benzerliklere dikkat çekilmiştir.²¹²

Geçmişî sadece bugünden yazmanın daha doğrusu anlatmanın mümkün olmadığı düşünülmüş olacak ki “*Miras Metinler*” isimli bir bölüm de dergide yer almıştır. Bu bölüm de her sayıda yoktur. Bu bölüme konulan metinler “*ilginç*” ya da günümüzdeki bir meseleye geçmişten değinen yazılardır. Yani yine okuyucuya ibretlik bir tespit okutmak amaçlanmıştır. Doğrudan okuyucunun merakını uyandırmak ve hatta bazen hayret mesajı taşıyan bölüm ise “*Bunu da Gördük*” ismindedir. Adından da anlaşılacağı üzere enteresan denilebilecek olaylara yer verilmiştir. Aynı türden olarak değerlendirilmesi gereken bölümlerden biriside “*Tarih Meraklılarına Notlar*”dır. Yirmi Üçüncü sayıdan itibaren başlatılmışsa da düzenli olarak devam etmemiştir. “*Takvim Yaprakları*” isimli bölümde ise derginin yayımlandığı aya ait ilginç bir olay anlatılmıştır. Fakat buradaki anlatım ne yöntem olarak ne de başlık ve üslup olarak akademik değildir.²¹³

²⁰⁹ Örnek olarak Bkz. Mustafa Armağan, “Bu Kimin Dışişleri Bakanı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 68(Kasım 2017): 33.; Mustafa Armağan, “İnönü'nün Lozan Planı: Musul'dan Feragat Ederek Sulh İmkânı Aramak Fikrindeyim”, *Derin Tarih Dergisi*, 68 (Kasım 2017): 51.

²¹⁰ Bkz. Sayfayı hazırlayan ya da yazar ismi yok, “Saraya Özel Kedi Siparişi”, *Derin Tarih Dergisi*, 68 (Kasım 2017): 21.

²¹¹ Mustafa Armağan, Mehmet Önder (Konuşanlar), “Teoman Duralı: Osmanlı'nın Yıkılmasının Sebebi Kavmiyetçilik Mikrobunun Bulaştırılmasıdır”, *Derin Tarih Dergisi*, 103(Ekim 2020): 42.

²¹² Muharrem Kesik, “Bir Medeniyetin İki Yarısı Selçuklu-Osmanlı Benzerliği”, *Derin Tarih Dergisi*, 103(Ekim 2020): 24-28. Prof. Dr. Muharrem Kesik iki devlet arasında sekiz benzerlik noktası tespit etmiştir. 1. Devlet Adamı ve Asker Yetiştirme Şekilleri 2. Ekberiyet Usulleri 3. Kafes Hayatı 4. Melik ve Şehzade Eğitimi 5. Hükümdarın İmzası: Tevkii ve Tuğra 6. İktâ ve Tımar Sistemi 7. Vakıf Müessesesi 8. İhtiraslı Hatunlar: Terken- Hürrem.

²¹³ Bkz. Ayşe Nur Erdoğan, “Augustus Jül Sezar'ı Kıskandı Bahtsız Şubat Boynu Bükük Kaldı”, *Derin Tarih Dergisi*, 23 (Şubat 2014): 24.

D. Mehmet Doğan tarafından hazırlanan “*Ayın Kelimesi*” isimli bölüm derginin en ilginç bölümlerinden birisidir. Bu bölümde her sayı için bir kelime belirlenerek etimolojisi ve kullanımı anlatılmaktadır. Fakat yapılan sadece soyut bir sözlük anlatımı değildir. Aynı zamanda sosyolojik yorumlarla kelimenin farklı kullanımları ya da anlamları da anlatılmaktadır. İncelenen kelimeler bazen herhangi bir yer ismi olabildiği gibi toplumların oluşturdukları mekanlara ait isimler de olabilmektedir.²¹⁴ Bu da hem yerel tarih anlatımına hem de tarihî coğrafya incelemesine örnek olmuştur. Genelde iki sayfalık metinlerle izah yapılmıştır. Okuyucu açısından da muhtemelen çekici bölümlerden birisi olmuştur. Çünkü derginin “*Okuyucu Hattı*” adındaki kısmında bu bölümle ilgili (eğer gözden kaçırmamışsam) hiçbir olumsuz dönütle karşılaşmamıştır.

Dergiye sonradan eklenip popüler tarihçilik açısından dikkat çeken bölümlerden birisi “*Tarihte Garip Olaylar*” isimli bölümdür. Kırk yedinci sayıda başlayan bu bölüm periyodik şekilde devam etmemiştir. Yine ellinci sayıda başlayan “*Abide Şahsiyetler*” bölümü de okuyucu için çekici ve ilginç bir katkıdır. Fakat düzenli ve devamlı olamamıştır.

Genel yayın yönetmeni Mustafa Armağan, birinci sayıdaki “*Bir Mendil Niye Kanar*” başlıklı yazısında, “...dergi vasıtasıyla hakkı tutup kaldırmak” amacında olduğunu belirtmiştir.²¹⁵ Yazarın en önemli vurgusu Türkiye’de tarihin çarpıtılmış olduğu tezidir. Özellikle yakın dönemler için bu iddiayı dile getirmekte ve “*Tarih alanında yerine oturtulması gereken yığınla mesele*” olmasını derginin yayımlanma amacı olarak işaret etmektedir. Yazar, derginin yayımlanmasındaki temel motivasyonun hakikat olduğu iddiasındadır. Aynı zamanda, hem gerçekleri, gerçek sebepleri ve yorumlarıyla okuyucuya ulaştırmak hem de İslâm’a ve İslâm dünyasına katkı sağlamak amacıyla olduğunu iddia etmektedir.

Hakikati ortaya çıkartmak için tarih yazımında kullandıkları yöntemlerden birisi de yabancı devlet arşivlerinde bulunan belgelerin aktarılmasıdır. Bu yöntem özellikle İngiliz ve Rus arşivleri için kullanılmıştır. Örneğin Ermeni meselesi ve XIX. yüzyılın sonundaki Ermeni çeteleri ile ilgili anlatımlarda Rus arşivlerinde yapılan araştırmalar da

²¹⁴ Doğrudan şehir tarihi yazımına örnek olarak: Fecri Polat, Mübarek İpek, “Balkanlar’dan Tefikiye Köyüne Son Troyalılar”, *Derin Tarih Dergisi*, 75 (Haziran 2018): 116-118.

²¹⁵ Mustafa Armağan, “Bir Mendil Niye Kanar”, *Derin Tarih*, 1 (2012): 6.

okuyucuya gösterilmiştir.²¹⁶ Dergideki yazılar ve yöntemlerinden bahsederken fark edilecektir ki Türk tarihinin merkezinde Osmanlı Devleti vardır fakat, bir Türk devleti olarak değil; İslâm devleti olarak irdelenmektedir.²¹⁷ Popüler yayınların karakteristik özelliği olarak makale/yazı başlıkları güncel meselelerle ilişkilendirilmiştir. Yazı başlıklarında içerikte olduğu gibi akademik bir dil değil; dikkat çekici, günümüz insanının anlayacağı sadelikte bir dil kullanılmıştır.

Derin Tarih Dergisi'ni de kapsayacak şekilde milliyetçi/muhafazakâr/islâmcı yazımların tarihe bakışını akademik düzeyde en iyi özetleyen ise Prof. Dr. İsmail Kara olmuştur:

İslâm Dünyası, Osmanlı Devleti ve Türkiye tarih yaşının geçmiş tecrübesinin, hafızasının ve buna bağlı olarak genel tarih telâkkisinin bir kuvvet değil de (aynı zamanda) bir zaaf olarak algılanmaya başlaması hadisesiyle 19.Yüzyıl'da tanıştı dense yeridir. Sadece bizim yaşadığımız zorlu bir tecrübe değildi bu. Fakat bu durumun, İslâm Dünyası'nun tarihinden, yani kendisinden şüphe etmesi manasına geldiğini işin başında fark etmek gerekir.

Tarihin tasfiyesi (hem temizlenmesi hem devre dışı bırakılması) ve parçalanması (hem tarihin bütünlükten uzaklaşması, hem de iyi ve kötü dönemlerinin, kahraman ve hainlerin değişmesi, giderek gri bölgelerin kaybolması...) bu şüphenin problemlili fakat anlaşılabilir neticelerinden sadece birkaçıdır. Müspet işleyen tarafta da yok değil; tarih aktüel ihtiyaçlara ve icablara göre yeniden kurgulanmak ve yorumlanmak istenmektedir.

Modernleşme döneminin parçalı tarih anlayışındaki tarihi kopuk halkalar halinde algılamak, asr-ı saadete dönüş/tarihi belli bir dönemde dondurmak/tarihi yanlış anlaşılmuş ve kötü yaşanmış bir tortular manzumesi olarak değerlendirmek... gibi problemlerin, muhafazakâr-milliyetçi-mütedeyyin (sonra İslâmcı) çevrelerde, Cumhuriyet Devri

²¹⁶ Natalia Chernichenkina, "Rus Diplomat Maevskıy Ermeni Meselesi'nin Gerçek Yüzünü Açıklıyor: Türkler'in Suçluluğuna İnanmıyorum", *Derin Tarih Dergisi*, 76 (Temmuz 2018): 96-101.

²¹⁷ Dergide İslâm'ın farklı ırkları birleştirici özelliği ön plana çıkartılarak etnik vurgular ikinci plana itilmiştir. Örnek olarak bkz. Mehmet Çelik, "1400 Yıllık Müslüman- Süryani Dostluğuna Kim Göz Dikti?", *Derin Tarih Dergisi*, 76 (Temmuz 2018): 82-86.

boyunca iniş çıkışlarla birlikte varlıklarını koruduğu rahatlıkla söylenebilir.

Bu çevrelerin tarihe bakışı açısından üzerinde durulması gereken farklılıklardan biri, Osmanlı Tarihi'ne olan vurgunun ideolojik ve sembolik anlamlarla yüklü olarak yeniden canlılık kazanması hadisesidir. Bir tür tarihe kısmî dönüş de diyebileceğimiz bu farklılık bir taraftan Osmanlı Modernleşmesi'nin, Osmanlı ve İslâm Tarihini giderek daha fazla paranteze alma temayülünün tenkidini içerirken diğer taraftan da cumhuriyet ideolojisinin tarih ve din alanındaki devrimci yönelişlerini, İslâmiyet'i ve bunun üzerinden Osmanlı, Selçuklu Dönemini perdeleyerek İslâmiyet öncesine uzanma teşebbüslerini, Türk Tarih Tez'ini geçersiz kılmaya, zayıflatmaya matuftur.²¹⁸

Kara'nın izahında dikkat çeken iki nokta vardır. Birincisi cumhuriyet devrinin İslâm öncesine yönelirken Osmanlı evresini yok saymasıdır. İkincisi ise milliyetçi/muhafazakâr/islâmcı tarafın ise Osmanlı tarihine ideolojik anlamlar yüklemiş olmasıdır. Bu makaleyi okuyunca şu durum da kendini göstermektedir: Dergide İslâm öncesi Türk tarihi alanında doğrudan bu dönemi inceleyen ancak birkaç makale yazılmıştır.

Derginin içeriğinin belirlenmesinde yayımlanacağı ayda Osmanlı, Türk veya İslâm tarihinde meydana gelmiş gelişmeler ile ulusal ya da uluslararası gündem etkili olmuştur. Güncel gelişmeler tarihî arka planı ile ele alınmış ve okuyucuya “*Geçmişte de böyle olmuştu*” veya “*Bu meselenin aslı şöyledir*” mesajı verilmek istenmiştir.²¹⁹ Günümüzü geçmişte aramak ve anlamlandırmak, derginin sıkça başvurduğu yöntemlerden birisidir. Bu yöntem çok kez anakronizme neden olsa da; bu, okuyucu için fark edilir bir hata değildir. Derginin maksadı ise metni okuyucu için cazip hale getirmek ve bir anlamda onu manipüle etmektir. Üstelik bu yöntem sadece yakın dönem için kullanılmamış, 1071 Malazgirt Savaşı için dahi XX. yüzyıla ait bir tanımlama

²¹⁸ İsmail Kara, “Tarihten Kim Mesul Olacak?”, *Derin Tarih Dergisi*, 41 (Ağustos 2015): 38-39.

²¹⁹ Örnek olarak Ermenistan-Azerbaycan Savaşı'nda Karabağ meselesi tarihsel süreç içinde anlatılmıştır. XIX. ve XX. yüzyılda Kafkaslar'daki gelişmeler, bölgedeki Rus, Ermeni, İngiliz ve Alman rekabeti ile Osmanlı Devleti'nin bunları önleme çalışmaları ön plandadır. Ayrıca Ermeni çetelerinin Bolşeviklerin desteği ile gerçekleştirdiği katliamlar da anlatılarak, bir anlamda Azerbaycan ve bölge Müslümanlarının tepkilerinin haklılığı gösterilmek istenmiştir. Bkz. 104. sayı 54-69. Sayfalarda dosya konusu: Karabağ Bizimdir.

yapılmıştır. Malazgirt Savaşı, Kültür esaslı Anadolu Milliyetçiliği olarak tanımlanan “Anadoluculuk” un başlangıcı kabul edilmiştir.²²⁰

Derginin bazı yayımları yasal sınırları aşmıştır ki altmış ikinci sayıda Latife Hanım’ın mektubunun yayımlanması, derginin toplatılmasına ve genel yayın yönetmeni Mustafa Armağan’ın ceza almasına neden olmuştur. Fakat dergi bu yaptırım karşısında sessiz kalmayarak yaptığına sadece tarihî bir belgeyi yayımlamak olduğu iddiasını okuyucusuna duyurmuştur. Hatta Latife Hanım’ın yeğeninin de konu hakkındaki görüşü dergide okuyucu ile paylaşılmıştır.²²¹

2.4. Derin Tarih Dergisi: Özel Sayılar

Kasım 2014 tarihinden itibaren dört ayda bir sayı şeklinde yayımlanmaya başlayan *Özel Sayılar*, toplamda 22 sayıya ulaşmıştır (Ağustos 2022). *Özel Sayılar*, derginin eki olarak değil; ayrı bir yayım olarak ücretle okuyucuya ulaşmıştır.

Özel Sayıların içeriği de Derin Tarih Dergisi ile aynı konular etrafında yoğunlaşmıştır. Osmanlı Tarihi, İslâm Tarihi ve Medeniyeti en fazla yazılan alanlar olmakla beraber, Derin Tarih Dergisi’nden farklı olarak 1923 Sonrası hiç dosya konusu yapılmamıştır. Yine konu seçiminde Derin Tarihten bir farkı da II. Dünya Savaşı’nın ilk defa dosya konusu yapılmış olmasıdır. Yazar kadrosu ise Derin Tarih Dergisi yazarlarından oluşmuştur. Fakat bazı dosyalarda yabancı yazarlara da yer verilmiştir.

Özel Sayılar’daki görsellik, Derin Tarih Dergisine göre canlıdır. Ebatlar da daha büyük olarak ayarlandığı gibi, içerikte de daha fazla görsel kullanılmıştır. Hatta tüm sayfayı kaplayan resim, fotoğraf ve haritadan makaleler için fon oluşturulmuştur. *Özel Sayılarda* da sayfa satandardı yoktur. Örneğin Temmuz 2017 Tarihli dokuzuncu sayı 200 sayfa iken; Ağustos 2017 Tarihli 10. sayı 190 sayfa olarak yayımlanmıştır. Derin Tarih’te olduğu gibi, *Özel Sayıların* son sayfasında da “*Çizgisel Tarih*” isimli bölüm yer almıştır. Karikatür veya benzer çizilerin bulunduğu bu bölümde genelde derginin dosya konusu ile alakalı bir çizim gösterilmiştir.

Makalelerin metod ve üslûpları da yazarlarının aynı olmasına bağlı olarak Derin Tarih Dergisi ile aynıdır. İçeriklerde bilimsellik ön planda değildir. Kaynak kritiğinin

²²⁰ Mustafa Alican, “Anadoluculuk: Selçuklu’dan El Alan Bir Fikir Hareketi”, *Derin Tarih Dergisi*, 105 (Aralık 2020): 18-20.

²²¹ Mehmet Sadık Öke, “Tarihi Mahkemeler Yargılayamaz”, *Derin Tarih Dergisi*, 72 (Mart 2018): 67.

yapılmaması, Üslup, dipnot kullanımının standart olmaması öncelikli amacın bilimsellik olmadığına göstergeleridir.

Özel Sayılarda da kitap tanıtımı yapılmıştır. "Tavsiye Kitaplar" isimli bölümde çok kısa tanıtımlar yağıldığı gibi; bazı yayınevlerinden de reklamlar alınmıştır. Bu yayını, Derin Tarihten ayıran en önemli fark ise içerikte sadece kapak dosya konusunun işlenmesidir. Meselâ Mayıs 2018 Tarihli 11. *Özel Sayı'nın* konusu II. Dünya Savaşıdır ve bu sayıda yalnız II. Dünya Savaşı ile ilgili makale veya içeriklere yer verilmiştir. Bir anlamda *Özel Sayılar*, monografi niteliğinde olmuştur. Yalnız ele alınan konu sadece belli bir dönemdeki anlatımı ile bırakılmamış; günümüze kadar gelen olaylarla da yazılmıştır. Yani seçilen olgu veya şehir kronolojik süreçte değerlendirilmiştir. Olaylar ise çok yönlü olarak yazılmaya çalışılmıştır. Dergi, *Özel Sayılar* için de fihrist oluşturmuş ve okuyucuyla paylaşmıştır.

2.5.Derin Tarih Dergisi: Kitap Ekleri

Derin Tarih Dergisinin her sayısında okuyucuya ücretsiz olarak bir kitapçık hediye edilmiştir. Seçilen kitaplar ise güncellik veya bilimsellik ile ilgili olmayıp, dergide işlenen konuların paralelinde olabilecek eserlerden seçilmiştir. Örnek olarak Kazım Karabekir'in Millî Mücadele konusundaki iddialarına ve yaşantısına dergide yer verilmiş; bunun paralelinde Kazım Karabekir'in *İstiklâl Harbinin Esasları* isimli eseri de kitapçık olarak okuyucuya verilmiştir. Benzer şekilde Çerkes Ethem konusu işlenmiş ve "*Çerkes Ethem Meydan Okuyor*" ismi ile Çerkes Erhem'in hatıraları da okuyucuya verilen kitapçıklardan birisidir.

Hediye olarak verilen kitapların bazıları dergideki içeriği destekleyecek şekilde de seçilmiştir. 1925te TBMM'de işlenen Deli Halit Paşa Cinayeti, Sinan Omur tarafından yazılan, "*Halit Paşa Nasıl Öldürüldü?*" isimli kitapçıkla okuyucuya yeniden anlatılmıştır.

Kitapçıklar, "*Cep Boy*" olarak tarif edilen ebatlardadır. Karton kapak ve sarı sayfalarla basılmıştır. Kapak kısmarında içeriğe uygun resim, çizim veya haritalar kullanılmıştır. Derginin belge yayımlarken vurguladığı "*ilk kez*" uyarısı bazı kitapçıklar da da kullanılmıştır. Meselâ Çerkes Ethem'in Hatıraları kitabında bu, özellikle kapakta yazılarak gösterilmiştir. Kitapçıklarda açıklayıcı nitelikte dipnotlar kullanıldığı olmuştur. Bazı kitapçıklarda içerik ilk hangi dilde yazılmışsa o dildeki orijinal şekli de eklenmiştir. Örnek olarak Ali Seydî Bey tarafından yazılan "*Latin Harfleri Dilimize*

Uygun mu?” isimli kitapçıkta Osmanlıca metin de okuyucuya gösterilmiştir. Bu türden bir diğer örnek de “*Türkiye’nin Ermeni Sorunundaki Haklılığını Savunan İlk Kitap*” şeklinde tanıtılan ve Muhammed A.R. Webb tarafından yazılan “*Ermeni Meselesinden Kim Sorumlu?*” isimli kitapçıkta da İngilizce orijinal metin verilmiştir.

Derginin değinilmesi gereken bir diğer yayını da nerdeyse her sayıda hediye edilen; harita, resim, takvim vb. geçmiş döneme ait materyallerdir. Örneğin, Lozan Antlaşması konu edildiğinde “*Genel Kurmay Başkanlığı’nın Karşılaştırmalı Sevr ve Lozan Haritası (1928)*” , ek olarak verilmiştir. Harita ek olarak verildiğinde orijinalliği görülebilecek bir baskıda sunulmuştur.

Dergi her ne kadar bilimsel içerik üretmek amacıyla olmasa da yayımlanan makalelerin birçoğu araştırmacıların dikkatini çekebilecek belge paylaşımı da yapmıştır. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı arşivi ve Cumhuriyet arşivinden alınmış belge örnekleri hayli fazladır. Araştırmacılara katkı sağlayacak bir diğer yanı da derginin hem *Özel Sayıları* hem de hediye olarak verdiği kitapçıkları da kapsayan fihrist hazırlanmış olmasıdır. İlk altmış sayının fihristi okuyucuya 60. sayının beraberinde ek olarak verilmiştir. Fihristte yazar ismine ve konuya göre sıralamalar yapılmıştır.²²²

---

²²² Derginin Nisan 2017 tarihli 61. sayısı ile okuyucuya, 1-60. sayıları kapsayan fihrist ek olarak verilmiştir. Fihrist hem yazar hem de konu adına göre hazırlanmıştır. Fihristte verilen listeleme ile dergideki içeriğin örtüştüğü görülmüştür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK, İSLAM VE DÜNYA TARİHİ

3.1. Avrupa ve Dünya Tarihi

Dergide dünya tarihi anlatımında her sayıda yer alan yöntem, her ay dünya tarihinde neler olduğunu kısa kısa notlarla açıklayan bölümdür. “*Mayıs’ın Dünyası*”, “*Kasım’ın Dünyası*” gibi başlıklarla iki sayfa şeklinde hazırlanmıştır. Seçilen içerik ise Dünya’da farklı coğrafyalarda meydana gelmiş, genelde ilginç veya meşhur olayların gösterilmesidir. Bazı sayılarda bu bölüm, harita üzerinde işaretlemelerle anlatılmıştır ki okuyucu için daha zevkli ve kolay bir anlatım yöntemi olmuştur.²²³

Dünya tarihi alanında değerlendirilmesi gereken bir başka kısım ise “*Eşyanın Kalbi*” isimli bölümdür. Burada da günlük hayatta kullanılan herhangi bir eşyanın nasıl ve neden ortaya çıktığı, hangi evreleri geçirdiği anlatılmıştır. Anlatımlarda kaynak gösterilmemiş fakat eşya ile ilgili bazı çizim ya da fotoğraflar kullanılmıştır.²²⁴

Yine kısa notlar halinde dünya tarihi anlatımı olarak değerlendirilebilecek bir diğer bölüm de “*I. Dünya Savaşı’nda Bu Ay*” isimli kısımdır.²²⁵ Burada her ay Savaşta yaşanan ve genellikle ilgi çekici nitelikte olan olaylar kısa kısa gösterilmiştir. Bu bölümde de konuyu çağrıştıracak resim veya fotoğraflar kullanılmıştır. “*Lezzet Tarihi*” ise yiyeceğin geçmişten günümüze taşınmasının anlatımıdır.²²⁶

²²³ Örnek olarak bkz. Nedim Emin, “Nisan’ın Dünyası”, *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 16-17.

²²⁴ Örnek olarak bkz. Şeyma Aydın, “Mazinin Başındaki Mağrur Bekçi”, *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 34-35. Dikkat çeken nokta ise yazı başlıklarının eşyanın ismi değil; O eşyayı çağrıştıracak edebî bir tanım olmasıdır.

²²⁵ Dergide I. Dünya Savaşı ile ilgili olarak yapılan en İronik tespit ise Norman Stone’a aittir. Stone, savaşın amacının Türkiye’yi ortadan kaldırmak olmasına rağmen; Savaştan sonra kurulan devletler içinde bugün hâlâ yaşamaya devam eden tek devletin Türkiye olduğudur. Bkz. Norman Stone, “100. Yılında I. Dünya Savaşı ve Ortadoğu”, *Derin Tarih Dergisi*, 32 (Kasım 2014): 114-118. Bir başka enteresan tespit ise savaşın en ağır yenilgisini alan Almanya’nın bugün Avrupa’nın en güçlü devleti olmasıdır. Bkz. Norman Stone, “Hani I. Dünya Savaşı’nı Almanya Kaybetmişti?”, *Derin Tarih Dergisi*, 35 (Şubat 2015): 128-130.

²²⁶ Örnek olarak bkz. Özlem Kocukeli Özbay, “Tadı Boğazı Yakar, Mazisi Köleleri”, *Derin Tarih Dergisi*, 52 (Temmuz 2016): 126-130.

Avrupa veya daha kapsamlı olarak *Batı* olarak adlandırılan Dünya, iki kıta üzerine yazılan anlatımlardan oluşmaktadır. Birincisi bugünkü sınırları ile Avrupa Kıtası; ikincisi ise daha geç dönemlerde dünya tarihi'nde adı yazılmaya başlanan Amerika Birleşik Devletleridir.²²⁷ Amerika daha çok güncel gelişmelere paralel olarak dergide yazılmıştır.

Son zamanlarda üzerinde yoğunlaşılın konulardan birisi CIA eliyle ABD'nin Dünyanın birçok yerinde yürüttüğü istikrarsızlaştırma çalışmalarıdır. Bu konunun dergide işlenmesinde 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimi etkili olmuştur. Amerika'nın sadece Türkiye'de değil; dünyanın birçok yerinde bu illegal müdahaleleri yaptığı anlatılmıştır.²²⁸

ABD tarihi ile ilgili en farklı anlatım “*Kovboy*” olgusudur. *Kovboyluk*, XIX. yüzyılın sonunda Amerika'da açık alan sığır yetiştiriciliğinin bir figürüdür. 1865-1895 arasında *Kovboyluk*, altın çağını yaşamışsa da aslında efsaneleştirildiği gibi değildir. Gerçekte sığır çobanı olan bu karakter, efsanelerde “*Kahraman*” rolündedir. 1886 yılının kışının ağır geçmesi, açık alan hayvancılığının sınırlı alan hayvancılığına dönmeye başlamasına neden olmuştur. Yani bu, bir anlamda *Kovboyluk*'un rolünün değişmesi demektir. Bir de efsaneden farklı olarak, kovboylar genelde beyaz Anglo-Saksonlar değildir; tam tersine çoğu zencidir.²²⁹

---

²²⁷ ABD Tarihi içinde en ilginç yazı, Amerika'da İslâm'ın Serüvenini ve Malcol X'i anlatan makedir. Buna göre Kolomb'dan önce İspanya ve Batı Afrikalı Müslümanlar henüz X. Yüzyılda Amerika'ya ulaşmışlardır. Makalede Dil ve elbiselerde görülen benzerlikler ile bazı arkeolojik çalışmalardan kanıtlar da sunulmuştur. Bkz. Celal Emanet, “Kolomb'dan Önce de Malcolm X'ten Sonra da İslâm Hep Orada”, *Derin Tarih Dergisi*, 36 (Mart 2015): 114-118. Derginin Mart 2017 Tarihli 60. Sayısı *Amerika'nın Kanlı Tarihi*'ni dosya konusu olarak işlemiştir.

²²⁸ J. Dan Stuster, “ABD Bunu Hep Yapıyor”, *Derin Tarih Dergisi*, 55 (Ekim 2016): 108-113. Makalede kısa bilgiler halinde Amerika'nın müdahalesi ile farklı ülkelerde yapılan darbeler maddeler halinde yazılmıştır. İstikrarsızlaştırma girişimleri, sadece ülkelerin iç politikalarına müdahale ile anlatılmamıştır. ABD'nin Dünyanın farklı bölgelerine *demokrasi götürme(?)* faaliyetleri de çok yakın zamanlara ait fotoğraf, haber gibi döneme ait belgelerle anlatılmıştır. Bkz. Mustafa İnal, “ABD'nin Maksadı DAES'le Mücadele Değil Sünnileri Musul'dan Atmak”, *Derin Tarih Dergisi*, 56 (Kasım 2016): 94-100.

²²⁹ Lonn Taylor, “Kovboy Efsanesi”, *Derin Tarih Dergisi*, 41 (Ağustos 2015): 86-93. Bu yazı aslında ABD'nin Sosyal Tarihi'ne örnek olduğu gibi, sinemadaki tarihin de bir eleştirisidir. Çünkü Kovboy Efsanesi gerçeğinden farklı olarak beyaz perdede yaratılmıştır. Türkiye'de de 1970'li yıllardan itibaren ünlenen kovboy filmleri ve hâlâ TRT 2 Kanalında hafta sonları bu filmlerin yayımlanmaya devam etmesi, okuyucunun bu yazıyla ilgilenmesini sağlamı olabilir.

Batı ile ilgili neredeyse tüm yazılardaki mesaj: İnsanlık dışı yaşantıların, emperyalizmin,²³⁰ soykırımın ve her türlü istismarın merkezi olduğu tezine dayanmaktadır.²³¹ Bu yüzden de dergide ele alınan ilk Avrupa tarihi yazılarında yamyamlık konusu işlenmiş, Avrupa'nın biyolojik vahşeti kendi kaynaklarındaki anlatımlarla okuyucuya gösterilmiştir.²³² Yine Avrupa'da bebek ölümleri ile ilgili iddia ise daha çarpıcıdır. Buna göre Antikçağ'dan beri Avrupa'da anneler bebeklerini öldürmektedirler ve bu, XIX. yüzyılın sonlarına kadar da devam etmiştir. Doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlaşması ile de azalma başlamıştır.²³³

Avrupa emperyalizminin tarihi yazılırken²³⁴ Kürtler de bu politikanın mağdurlarından olarak dergide birkaç defa dosya konusu olmuşlardır. “Lozan ve Kürtler”, “Atatürk ve Kürtler” iki ayrı dosya olarak incelenirken; ayrıca Kürtlerin tarihi ve dili de yine derginin farklı sayılarda değiştiği konular arasında yer almıştır. Gerek İngiliz emperyalizmi anlatılırken, gerekse Lozan'da Kürtlerle ilgili olarak dergideki iddia Kürtlerin aldatılmış olduklarıdır. Yine dergide İngiltere'nin hem Lozan'da hem de 1923 sonrasında Türklerle anlaşmış olduğu için Kürtleri bıraktığı iddia edilmiştir.²³⁵

²³⁰ Avrupa Emperyalizmi'nin nasıl yayıldığı sorusuna Norman Stone tarafından çok net şekilde cevap verilmiştir. İngiltere'nin 400 milyonluk nüfusa sahip Hindistan'ı nasıl sömürgeleştirdiği sorusu üzerinden yapılan tahlilde cevap verilmiştir ki: Tabii ki Hintlilerin çoğunun İngilizlerle işbirliği yapmasıdır. Bkz. Norman Stone, “İngiltere'ye Hindistan Kitası Açan Savaş”, *Derin Tarih Dergisi*, 4 (Temmuz 2012): 68.

²³¹ Avrupa'nın sömürgeci ve soykırımcı tarihi anlatılırken kullanılan yöntemlerden birisi de Avrupa'nın Türkler için kullandıkları soykırım iddialarına kendi tarihlerini hatırlatmaktır. Bu, Fransa olduğunda Afrika'yı; İngiltere olduğunda Dünyanın 1/5'ni delilleriyle kendilerine göstermek şeklinde yazılmıştır. Özellikle Ermeni Soykırımı İddiaları gündeme geldiğinde dergi, bu anlatımlara yer vermiştir. Bkz. Norman Stone, “Papa'nın Ülkesi Arjantin'de Tek Bir Yerli Yok; Çünkü...”, *Derin Tarih Dergisi*, 39 (Haziran 2015): 48-51.

²³² 2011 Yılında *GEO Dergisi*'nde “Avrupa'da Yamyamlık” üzerine hazırlanan dosya, *Batı*'nin kendisini anlatması olarak gösterilmiştir. Yani Avrupa hakkındaki tezimiz, sadece bizim iddiamız değildir mesajı okuyucuya verilmek istenmiştir. Bkz. Ayşe Eren, “Avrupa'da Yamyamlığın Karanlık Tarihi”, *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 67. Makaledeki ilginç bilgilerden birisi ise günümüzde modern bilimin kurucusu olarak bilinen Francis Bacon'ın da yamyamlığa bulaşmış olmasıdır. Ayrıca çeşitli idam ve sonrasındaki yamyamlık sahnelerinin yer aldığı, o dönemlere ait tasvirler de gösterilmiştir.

²³³ Sandra Newman, “Batı'nın Gizlediği Kara Leke Bebek Cinayetleri”, *Derin Tarih Dergisi*, 94 (Ocak 2020): 36-39.

²³⁴ Derginin Avrupa Sömürgeciliğini anlatırken ortaya koyduğu tezlerden birisi de Avrupa kendi coğrafyasında da sömürgeci kafaya sahiptir ve kendi coğrafyasında da vahşetten kaçınmamıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı anlatımlarında bu vurgulama öne çıkmıştır. Bkz. Sefa Yürükel, “Avrupa'nın Hiroşima'sı Dresden”, *Derin Tarih Dergisi*, 56 (Kasım 2016): 128-130.

²³⁵ Norman Stone, “Kürtler İngiltere'nin Büyük Hedeflerinin Neresindeydi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 16 (Temmuz 2013): 80-83. Ayrıca Derginin Temmuz 2013 Tarihli 16. sayısı “Lozan ve Kürtler” başlığı ile dosya konusu yapmıştır. “Atatürk ve Kürtler” dosyası ise Kasım 2014 tarihli 32. sayıda işlenmiştir.

Dergide Avrupa tarihi için okuyucuya sunulan farklı bir anlatım yöntemi de Rönesans dönemine ait bazı tabloların deşifre edilmesidir. Tablodaki unsurlar numaralandırılarak tek tek okuyucuya ne olduğu, niçin tabloda yer aldığı ve ne anlama geldiği izah edilmiştir.²³⁶

Daha önceki bölümlerde ifade edildiği gibi, Avrupa ve dünya tarihi içerikleri de genelde güncel gelişmelerin tarihsel sürecinin açıklanması mantığına göre hazırlanmıştır. Mesela Yunanistan ile sık sık yaşanan Ege veya Batı Trakya merkezli sorunlar, Yunanistan'ın kim olduğu meselesinin dergide yazılmasını sağlamıştır.²³⁷ Bu makaledeki Yunanistan konusu Türk tarihi ile doğrudan ilişkilidir.

Güncel gelişmelerin dergide işlenmesi konusundaki bir örnek de Suriye İç Savaşı'nın tarihsel alt yapısı ile ele alınmasıdır. Ağustos 2012 tarihli beşinci sayıda dosya konusu olarak işlenmiştir. İlk olarak bugünkü Esed yönetiminin nasıl ortaya çıktığı; Baas Rejimi'nin kurulması ve Baba Hafız Esed'in devlet başkanı olmasıyla başlayan süreç ele alınmıştır. Anlatımlarda çok yakın dönemler olmasının etkisiyle gazete haberleri ve fotoğraflar kullanılmıştır.²³⁸ Bugünkü Suriye'nin tanıtılmasından sonra Suriye'nin Türk ve İslâm Tarihi içindeki yeri de gösterilmiştir.²³⁹

²³⁶ Örnek olarak bkz. Gülcan Çalışkan, "Bu Kurukafa da Nereden Çıktı?", *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 90-91.

²³⁷ Norman Stone, "Yunanistan Bir Lanetle Doğdu", *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 24-25. Makalede günümüz Yunanistan'ının (Makale 2012 yılında yazılmıştır) ilk ortaya çıktığı 1829'da da borç batağı içinde olduğu ve günümüzde de bu durumun değişmediği anlatılmıştır. Aynı yazar 2012 yılında gündemde olan İskoçya'nın Bağımsızlık Meselesini de dergiye taşımıştır. Hatta İskoç Tarihi ile ilgili *Cesur Yürek* isimli filmdeki anlatıma da değinilmiştir. Bkz. Norman Stone, "İskoçya Nereye Gidiyor?", *Derin Tarih Dergisi*, 2 (Mayıs 2012): 108-109. Bir başka makalesinde ise İskoçya'nın Bağımsızlık Macerasını anlatan yazar, İskoçya'yı Avrupa'nın Afganistan'ı olarak tanımlamıştır. Benzerlik sebebi ise "Umutsuz derecede fakir" olmasıdır. Bkz. Norman Stone, "Avrupa'nın Afganistan'ı Nasıl İskoçya Oldu?", *Derin Tarih Dergisi*, 33 (Aralık 2014): 114-116.

²³⁸ Gökhan Bacık, "Suriye Krizinin İzlerini Tarihte Aramak", *Derin Tarih Dergisi*, 5 (Ağustos 2012): 30-35. Makalede "Sosyalizm ve Suriye Milliyetçiliği" olarak tarif edilen Suriye Baası'nın anlatılması 40 yaş altı okuyucu için aydınlatıcı olmuştur. Kırk yaş üstü ise Hafız Esed'i rahatlıkla hatırlayacaktır.

²³⁹ Bkz. Mustafa Demirci, "Bizans'a İndirilen İlk Darbe: Suriye'nin Fethi", *Derin Tarih Dergisi*, 5 (Ağustos 2012): 36-37.; Fahameddin Başar, "Sınırlarımızın Dışındaki Yegane Toprağımız", *Derin Tarih Dergisi*, 5 (Ağustos 2012): 38-39.; Abdülkadir Özcan, "Osmanlı'nın İlk İsyankâr Valisi: Canbirdi Gazali", *Derin Tarih Dergisi*, 5 (Ağustos 2012): 40-41. Dergide Suriye'nin Türk Tarihi ile ilgili diğer zamanlarındaki gelişmelerini de ele alan makaleler yayımlanmıştır. Suriye'de yaşanan iç krizin ilk olmadığı ve Türkiye'nin de konuyu her dönemde yakından takip ettiği de okuyucuya anlatılmıştır. Bkz. Arda Baş, "55 Yıl Önce de Bir Suriye Krizi Yaşamıştık", *Derin Tarih Dergisi*, 5 (Ağustos 2012): 46-51. Bu makale özellikle dönemin gazete haberleri açısından zengindir. Fotoğraf ve arşiv belgesi de kullanılmıştır. Suriye İç Savaşı, Arap Baharı olarak adlandırılma sürecin bir yansımasıdır. Arap Baharı kamuoyunda 2011'de Tunus'ta meydana gelen olaylarla başlamış olarak bilirse de dergi, Arap Baharı'nın 1979 Kâbe Baskını ile başladığını

Irak'ta 1990 yılından beri yaşanan kaos, ülkenin hem etnik hem de dinî yapısının sık sık gündemde kalmasını sağlamıştır. Bu durum dergiye de yansımış ve IŞİD Terörü'nden kaçan *Yezidîler*'in dergide işlenmesini sağlamıştır.²⁴⁰ Bir örnek de Ermeni soykırımı iddialarının Avrupa ve Amerika'da her yıl gündeme gelmesi üzerine; mesele Norman Stone tarafından yazılmıştır.²⁴¹

Gündeme bağlı olarak derginin okuyucuya izah ettiği bir diğer konu da Filistin meselesidir.²⁴² Anlatımlarda Filistin meselesi tüm kronolojik ayrıntıları ile yazılmıştır. Siyonizm, II. Abdülhamid'in mücadelesi, I. Dünya savaşı, Balfour Deklarasyonu, 1948'de İsrail'in Kuruluşu ve günümüze kadar genişlemesi, Mescid-i Aksa'nın kutsallığı, Filistin Kurtuluş Örgütü ve Hamas bu konuda yazılan makalelerin başlıca temalarıdır.²⁴³

Siyasî tarihle alakalı olmasa da kamuoyunun bildiği meşhur bazı olaylar da bu kısımda yer almıştır. Örnek olarak *Titanic Hadisesi*, içindeki Osmanlı vatandaşları boyutuyla yazılmıştır.²⁴⁴

Dergide Avrupa tarihi içinde tüm dünyayı şaşırtan olay olarak tarif edilen ve 1943'te İtalyan Diktatör Mussolini'nin Hitler tarafından kaçırıldığı "*Gran Sasso*

---

savunmaktadır. Bkz. Mustafa Özcan, "Arap Baharı'nın Öncüsü Kanlı Kâbe Baskını", *Derin Tarih Dergisi*, 32 (Kasım 2014): 124-128. Makalenin yazarı Mustafa Özcan'ın olay yaşandığı sırada Suudî Arabistan'da bulunması, olayla ilgili hem Suud Yönetimi'nin hem de Suud Kamuoyu'nun tepkilerini yakından takip etmesini sağlamıştır. Yazarın kendisinin de söylediği gibi "*Olayların dolaylı şahidi*" konumundadır.

²⁴⁰ Yaşar Kaplan, "Kim Bu Yezidîler?", *Derin Tarih Dergisi*, 30 (Eylül 2014): 20-26.

²⁴¹ Norman Stone, "Ermeni Soykırımını Reddedtiğim İçin Cezam Ne olur?", *Derin Tarih Dergisi*, 25 (Nisan 2014): 94-97. Diğer Ermeni Meselesi yazılarından farkı, bu konuda yazan konuşan yabancı bilim insanlarını da değerlendirmiş olmasıdır.

²⁴² Dergide "*Filistin Meselesi veya sorunu*" tanımı kullanılmamıştır. "*Filistin Davası*" tanımı kullanılmaktadır ki bu da derginin İslâm Dünyası'nın sorunlarını sahiplenme duruşunu göstermektedir. Konu Derginin Ağustos 2017 Tarihli 65. sayısında doya konusu olarak incelenmiştir. Buna göre: 1. Filistin Davası tüm İslâm Dünyasının kanayan yarasıdır. 2. Bu coğrafya aynı zamanda 1917'ye kadar Türk Toprağıdır; yani vatandır. 3. Bölge üç semâvî din için de kutsaldır.4. Bölgenin 1914-1918 arasındaki yıkım ve kaybı sürecinde sadece Yahudi faaliyetleri, İngiltere değil; Arapların da (Şerif Hüseyin gibi) etkileri vardır. Hatta Filistin Devleti'nin kurulmasını engellemek için İsrail ve Ürdün işbirliği dahi yapmışlardır. Bkz. Olcay Can Kaplan (Konuşan), "Prof. Dr. Avi Shlaim: Ürdün ve İsrail Filistin Devleti'nin Kurulmaması İçin İşbirliği Yaptı", *Derin Tarih Dergisi*, 65 (Ağustos 2017): 42.

²⁴³ Ağustos 2014 Tarihli 29. sayısında Siyonizm dosya konusu yapılmıştır. Bkz. *Derin Tarih Dergisi*, 29 (Ağustos 2014): 66-75. Dergi, İsrail'e karşı Filistin Cihadı'nın sembolü olan Hamas'ın da İsrail tarafından hukuken tanınması gerektiğini belirtmiştir. Bkz. Norton Mezvinsky, "İsrail Hamas Gerçeğini Kabul Etmeli", *Derin Tarih Dergisi*, 30 (Eylül 2014): 51-54.

²⁴⁴ Orhan Turan, "Osmanlı'nın Avrupa'daki Son Muhteşem Eseri Titanic'ten Çıktı", *Derin Tarih Dergisi*, 2 (Mayıs 2018): 52-55. Bu makalede de o döneme ait gerçek fotoğraflar kullanıldığı gibi tasvir çizimler de bulunmaktadır.

Harekatı” oldukça ayrıntılı şekilde anlatılmıştır. İtalya’da ıssız bir dağ otelinden yapılan operasyona ait gerçek fotoğraflar kullanılmıştır. Mussolini’nin kaçırıldığı uçağa binış anı, kendisini kaçıran Nazi komandolarıyla yürüyüşü, olayın mekanı olan otele ait fotoğraflar okuyucuya gösterilmiştir.²⁴⁵

Dergide II. Dünya savaşı ile ilgili dikkat çeken bir diğer konu ise 1945’te ABD tarafından Japonya’ya karşı atom bombasının kullanılması olmuştur. Yazıda bombanın kullanılma süreci yani nasıl karar verildiği, Truman’ın kararlığı anlatılırken; asıl amacın Japonya’yı durdurmak olmadığı tespit edilmiştir. Çünkü Japonya zaten teslim olmak üzeredir. Truman’ın asıl hedefi Sovyetleri durdurmaktır. Çünkü bu silah, ABD’ye müthiş bir diplomatik üstünlük sağlayacaktır. Makalenin yöntem olarak özelliği ise gerçek fotoğraflara yer vermesidir.²⁴⁶

Hristiyanlık, derginin dünya tarihi anlatımında önemli bir yer tutmaktadır. Ağırıklı olarak bu din içinde ortaya çıkan tarikatlar, mezhepler vb. gibi gruplaşmalar anlatımın merkezinde yer almıştır. Genelde, dinler tarihi uzmanı Prof. Dr. İsmail Taşpınar ve bazen de Kürşat Demirci tarafından yazılan makalelerde akademik bir dil kullanılmıştır. Hristiyanlığın yayılması ve Hristiyanlık içinde ortaya çıkan grupların Hz. İsa’nın konumu hakkındaki fikirleri başlıca konulardır.²⁴⁷ Hristiyan dünyası içindeki ayrışmalarda reform en önemli geçiştir. Fakat sadece Katolik kilisesi’nin uygulamalarından doğmamıştır. Türkler’in XVI. yüzyılda Avrupa’daki ilerleyişleri de Luther’in Katolik Kilisesi’ni suçlamasında etkili olmuştur. Çünkü Luther’e göre “...siyasî idarecilerin Türkler’in ilerleyişine karşı ciddî bir tepki koyamamalarının ardındaki neden, yanlış yolda olan Papalığa ve Kiliseye bağlı hareket etmeye devam etmeleridir”.²⁴⁸ Reform hareketleri ile ilgili bir diğer görüş ise, reformun aslında XVI. yüzyılda Martin Lutherle değil; XIV. yüzyılda Bohemya’da Jan Hus’un ilmî çalışmaları ile başlamış olduğudur.²⁴⁹

²⁴⁵ Osman Öndeş, “Hitler Mussolini’yi Nasıl Kaçırdı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 3 Haziran 2013): 80-87.

²⁴⁶ David Elstein, “ABD Atom Bombasını Kızıl Ordu’yu Durdurmak İçin Atmıştı”, *Derin Tarih Dergisi*, 5 (Ağustos 2012): 86-93.

²⁴⁷ Örnek olarak bkz. Kürşat Demirci, “Tolstoy’a İlham Veren Anadolu Kökenli Mezhep”, *Derin Tarih Dergisi*, 4 (Temmuz 2012): 114-116.

²⁴⁸ İsmail Taşpınar, “Martin Luther Türklere Çok Şey Borçluydu”, *Derin Tarih Dergisi*, 16 (Temmuz 2013): 46-51.

²⁴⁹ İsmail Taşpınar, “Reform Hareketlerini Luther’den Bir Asır Önce Jan Hus Başlattı”, *Derin Tarih Dergisi*, 79 (Ekim 2018): 79. Prof. Dr. İsmail Taşpınar Reform Hareketleri hakkındaki bu görüşünü, Ortaçağ Hristiyan Dünyası’nda ortaya çıkan ve *Muvahhid* olduğu belirtilen *Katharlar*

Hristiyanlık tarihi anlatımında gündemin etkisi de görülmektedir. Papa XVI. Benedikt'in 11 Şubat 2013 tarihinde görevinden feragat edeceğini duyurması, dergide Papaların istifalarının yazılmasını sağlamıştır.²⁵⁰

Dünya tarihi içinde en az yazılan kısım Tarih öncesi ve ilkçağdır. Hatta Tarih öncesi bazı özel bölgelerden (Göbeklitepe gibi) dolayı dergide yer almıştır.²⁵¹ Sadece askerî, siyasi belgeler ya da arkeolojik buluntulardan hareket edilen bir ilkçağ anlatımı yoktur. Destanlar, mitolojiler gibi gerçekliğe uzak metinlerden de yararlanılmıştır.²⁵²

Ülkemizde tarih alanındaki popüler sansasyonlar dünya tarihine de uzanmaktadır. Son yıllarda sosyal medya alanlarında bolca görülen Che Guevara'nın öldüğünde çantasında çıkan kitaplardan birisinin de *Nutuk* olduğu iddiası da dergide yalanlanmıştır. Dergide, Arjantin'deki Che Guevara Kütüphanesi'nden alındığı belirtilen bilgiye göre Che öldüğünde çantasından beş kitap çıktığı iddia edilmiştir.²⁵³

1. Karl Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirisine katkı
2. S.R. Vygotsky, Güncel Kapitalizm Teorileri Üzerine Makaleler
3. Paul Carrel, Ils Arrivent
4. H.B. Philips, Analitik Geometri
5. Luis Penaloza, Bolivya Ekonomi Tarihi

Hareketi'ni anlatırken de tekrar etmiştir. *Katharlar*'ın Katolik Kilisesi'nin Ruhban Sınıfı anlayışına karşı çıkması, Hristiyan bireyin kutsal kitabı okuyarak hayatını ona göre yaşaması gerektiği görüşlerini savunmaları reformcu düşüncelerinin kanıtları olarak gösterilmiştir. Bkz. İsmail Taşpınar, "Ortaçağ'da Muvahhid Bir Hristiyan Hareketi Katharlar", *Derin Tarih Dergisi*, 81 (Aralık 2018): 26.

²⁵⁰ Bkz. İsmail Taşpınar, "Papalar Neden İstifa Ederdi?", *Derin Tarih Dergisi*, 12 (Mart 2013): 30-33.
²⁵¹ Derginin Şubat 2021 Tarihli 107. Sayısında Göbeklitepe *Özel Dosya* konusu olarak ele alınmıştır. Anlatımlarda Göbekli Tepe'nin niçin ve nasıl yapıldığına dair tahminler ile Anadolu Coğrafyasının tarihin her döneminde önemli olduğu tezi vurgulanmıştır.

²⁵² Kürşat Demirci, "Mezopotamya'nın Bilge Kralı: Gılgamış", *Derin Tarih Dergisi*, 6 (Eylül 2012): 36-39. Kürşat Demirci, benzer bir okumayı Cervantes'in *Donkişot*'u için de yapmıştır. Oma göre *Donkişot*, İspanyol kripto Yahudileri veya *Yeni Hristiyanlar Cemaati*'nin kendi arasındaki iletişim dilidir ve *Kabalacı Yahudilik'in* romanımsı tefsir kitabıdır. Bkz. Kürşat Demirci, "Don Kişot'ta Gizlenen Yahudi Sırları", *Derin Tarih Dergisi*, 8 (Kasım 2012): 31. Dergide XIX. Yüzyılın sonlarındaki Amerikan İç Savaşı anlatılırken de meşhur çizgi romanlara işaret edilmiş; oradaki her şeyin hayal olmadığı belirtilmiştir. Hatta makale içinde çizgi roman sayfalarından örnek de gösterilmiştir. Bkz. Niyazi Berkoğlu, "CIA ve FBI'nın Temellerini ABD İç Savaşındaki Casuslar Attı", *Derin Tarih Dergisi*, 7 (Ekim 2012): 92-95. Edebi ürünler ve edebiyatçılar üzerinden tarih okumaya bir örnek de: Ümit Bayazoğlu, "Dostoyevski Ayasofya'ya Haç Takılmasını İstemişti!", *Derin Tarih Dergisi*, 7 (Ekim 2012): 96-99. Kamuoyunda adı bilinen Savaşlardan Truva Savaşı da Homeros'un *İlyada*'sından yola çıkılarak tahlil edilmiştir. Bkz. Halid Kandemir, "Truva Savaşı Gerçekten Oldu mu?", *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 36-39.

²⁵³ Mustafa Armağan, "Che Guevara'ya Nutuku'ü Okutamadık Gitti", *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 6.

Derginin dünya tarihi yazımındaki yöntemlerinden birisi de Avrupa üzerinde Türk veya İslâm medeniyetinin etkilerinin anlatılmasıdır.²⁵⁴ Bu anlatımlarda bir eşyanın, bir yöntemin Avrupa’da kullanılması ya da dinî bir etkileşim de yer alabilmiştir.

Dergide dünya tarihi yazıları sadece Avrupa ile sınırlı değildir. Asya toplumları da bazen okuyucuya hatırlatılmıştır. Bunlardan birisi Prof. Dr. Nadir Devlet tarafından Cengiz Han’ın bir lider olarak anlatıldığı makaledir. Okumayı kolaylaştırmak, akılda kalacak kalıplar oluşturmak için anlatım maddeler halinde oldukça sade bir dilde yapılmıştır. Dikkat çeken nokta ise Cengiz Han’ın hem asker, hem lider olarak karakterini şekillendiren etkenin çocukluk yılları olduğudur. *Moğol İmparatorluğu’nun Mimari* olarak tanımlanan Cengiz Han’ın liderlik sırları yirmi madde ile gösterilmiştir. Makalede iki adet savaş eşyası fotoğrafı, minyatür ve bir harita da görsel malzeme olarak kullanılmıştır.²⁵⁵

Avrupa dışında yazılan bir diğer coğrafya da İran’dır.²⁵⁶ Osmanlı tarihi anlatımında, özellikle de Yavuz döneminde adı geçen Safevîler’in Türk olduğu büyük ihtimalle birçok okuyucuyu şaşırtmıştır. Daha enteresan olan ise Safevîler’in şiileşme sürecinin sonradan gerçekleşmiş olmasıdır. Hatta Safevî Devleti, bir tarikatın devletleşme süreci olarak da yorumlanmıştır.²⁵⁷ Şah İsmail, İran’ı şiileştirmiştir. Bu ise doğal, kültürel değişim süreciyle değil, şiddet ve baskı ile gerçekleştirilmiştir. Bu ise “*Safevî Şiasî*” diye tarif edilen yeni bir şiilik ortaya çıkartmıştır. Bu da İran’ın İslâm âleminde kopmasına neden olmuştur.²⁵⁸

Ortadoğu²⁵⁹ içeriğinde İran’ın yanında: Filistin, İsrail, Suriye, Irak ve Suudî Arabistan dergide ele alınan başlıca ülkelerdir. Suudî Arabistan, genelde I. Dünya savaşı

²⁵⁴ Örnek olarak bkz. Donna Landry, “Majestelerinin Soylu Atları Osmanlı’dan”, *Derin Tarih Dergisi*, 20 (Kasım 2013): 34-39.; Hasan Ali Karasar, “Asya’nın Kalbi Burada Atıyor”, *Derin Tarih Dergisi*, 40-45.; İsmail Taşpınar, “Sicilya Kralı Müslüman Mıydı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 20 (Kasım 2013): 46-49.

²⁵⁵ Nadir Devlet, “Cengiz Han’ın 20 Liderlik Sırrı”, *Derin Tarih Dergisi*, 35 (Şubat 2015): 42-47.

²⁵⁶ Geçmişten bugüne İran Derginin Eylül 2015 Tarihli 42. sayısında dosya konusu yapılmıştır.

²⁵⁷ Mohammad Bolland, “Sünnî İran Nasıl Şii Oldu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 42 (Eylül 2015): 52-57.

²⁵⁸ Mustafa Armağan, “Kızılbaşlıktan Şiiliğe Neden ve Nasıl Geçildi? İran’da Sünnî Katliamları”, *Derin Tarih Dergisi*, 42 (Eylül 2015): 58-61.

²⁵⁹ *Ortadoğu* Tanımı da okuyucuya açıklanan süreçlerden birisidir. Buna göre *Ortadoğu* ifadesini ilk defa I. Dünya Savaşı Yıllarında İngiliz Gizli Servisi kullanmıştır. Hatta 20-30 yıl kadar, İngilizler’den başka kullanan da çıkmamıştır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra ise Amerikalılar bu kavramın yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bir başka iddiaya göre de bu kavramı ilk kez 1901’de

sırasındaki İngiliz politikaları, sonrasında yine İngiltere güdümünde kalması yönleriyle ele alınmıştır.²⁶⁰ Günümüzde ise ABD'nin Ortadoğu'daki operasyon üssü ve silah pazarıdır.²⁶¹

“Tanrıya çok yakın, ABD’ye çok uzak”²⁶² diye tarif edilen Rusya, eğer coğrafi olarak düşünülürse Avrupa’nın dışındaki anlatımlara örnektir. Dergide Osmanlı siyasi tarihinin baş aktörü olarak adı sıkça geçse de müstakil olarak nadir yazılan konulardandır.²⁶³ Osmanlı Devleti ve Avrupa’ya karşı nasıl bir güç olarak ortaya çıkmaya başladığı ise Prof. Dr. Norman Stone tarafından yazılmıştır. Dipnot ve kaynak gösterimi diğer makalelerinde olduğu gibi bunda da yoktur. Fakat kolay anlaşılır oldukça sade bir anlatımı vardır. Osmanlı tarihi içindeki net olmayan, hayalî olarak yazılmış ve hiçbir rasyonel çözümlemesi yapılmamış Rusya, ilk defa bu makalede analitik bir bakışla değerlendirilmiştir. XVIII. yüzyılın başında birden askerî bir güç olarak ortaya çıkışı, askerlik alanındaki reformları ve dini kontrol edici çalışmalarıyla I. Petro yeni Rusya’nın mimarıdır.²⁶⁴

Avrupa ve dünya tarihinin popüler alanlardaki meşhur konularına da akademik olmayan nitelikte değinildiği de olmuştur. Örneğin ortaçağ Avrupası denildiğinde ilk akla gelen “Cadılık”, “Büyü”, “Sihir” gibi konular sadece bir makalede kısaca ele alınmıştır.²⁶⁵ Yine Türkiye’de neredeyse deyim içinde kullanılacak derecede popülerleşmiş ama ne olduğu bilinmeyen “Nobel” konusu da buna örnektir.²⁶⁶

Amerikalılar kullanmış, 1916’dan itibaren ise İngilizler yaygınlaştırmıştır. Bkz. Nicholas Danforth, “Kim İcad Etti Bu Ortadoğu’yu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 98 (Mayıs 2020): 91.

²⁶⁰ Mehmet Çelik, “İngilizler’in Arabistan Projesi: Osmanlı’dan Al, Suud Ailesine Ver”, *Derin Tarih Dergisi*, 69 (Aralık 2017): 28-29.

²⁶¹ Mehmet Ali Büyükkara, “Suud’da Taht Oyunları”, *Derin Tarih Dergisi*, 69 (Aralık 2017): 20-24.

²⁶² Norman Stone bu tanımı Meksika hakkında söylenmiş bir sözden uyarladığını belirtmiştir. Bu tarif, 1945 sonrasındaki Rusya’yı daha iyi tasvir ediyor gibi görünmektedir. Bkz. Norman Stone, “Rusya’yı Süper güç Yapan Dâhi”, *Derin Tarih Dergisi*, 44 (Kasım 2015): 43.

²⁶³ Ocak 2016 Tarihli 46. sayıda Dosya konusu olarak işlenmiştir. Bu incelemede Rusya’nın hem Osmanlı hem de diğer alanlardaki yayılması, Kırım Tatarlarına yüzyıllardır uyguladığı yok etme politikaları, Deli Petro’dan beri devam eden Sıcak denizlere inme politikası diye adlandırılmış Akdeniz ve Ortadoğu’daki faaliyetleri kronolojik sürece göre işlenmiştir. Okuyucu için dikkat çekici olabilecek tespit ise I. Petro ile Putin’in benzetilmesidir.

²⁶⁴ Norman Stone, “Rusya’yı Süper güç Yapan Dâhi”, 43. Makalede Türk okuyucuların kolayca dikkatini çekebilecek bir tespit yapılmıştır ki; Stone’a göre I. Petro ve Mustafa Kemal’in icraat ve zihin olarak benzedikleri iddiasıdır.

²⁶⁵ Hetta Howes, “Ortaçağın Şeytan Üçgeni: Cadılar, Sihir, Tıp”, *Derin Tarih Dergisi*, 45 (Aralık 2015): 38-40.

²⁶⁶ Betül Kayahan, “Nobel’in Dinamitlerinde Barış Ne Gezer?”, *Derin Tarih Dergisi*, 46 (Ocak 2016): 35-36.

Dergide batı edebiyatı üzerinden Avrupa tarihi okuması ve yorumlamasına bir örnek de *Pamuk Prenses* üzerine yapılmıştır. Buna göre gerçek *Pamuk Prenses*, XVI. yüzyılda yaşamış olan Margarete Von Waldeck'tir. Hikâyede geçen *Yedi Cüceler* ise, gerçekte Margarete'in babasının madende çalıştırdığı ve gelişim bozukluğu olan çocuklardır. Yani masum gibi görünen bir hikâyede yine Avrupa'nın insanlık dışı yüzü vardır.²⁶⁷

Dergide Dünya ve Avrupa tarihi için en farklı anlatım yöntemi Prof. Dr. Mustafa Özel tarafından yapılmıştır. Roman türü üzerinden Afrika'daki sömürgeciliği anlatmaya çalışmıştır. Anlatımın yapıldığı romanın yazarının Afrikalı olması da bir tür içeriden anlatım olarak görülmüştür. Romanların tarihsel bir belge olmamakla beraber, sömürgeciliğin psiko-sosyal yanlarını ortaya koyması bakımından önemli olduğu da vurgulanmıştır.²⁶⁸ Özel'in en önemli tespitlerinden birisi ise aydınlanmacı düşünürler dâhil, liberallerin de sömürgeci bir zihniyete sahip olduklarıdır.²⁶⁹

Avrupa'nın zihin dünyasına yönelik tahliller de Avrupa tarihi'nin doğru yorumlanması için okuyucuya gösterilmiştir. Avrupa'nın "içi boş algıları"ndan en meşhur olanı Yunan veya Helen hayranlığıdır. Özellikle XIX. yüzyılda zirveye ulaşmış olan bu politika, Yunanistan'ı şımartmış; Müslüman Osmanlılar'a karşı büyük katliamlara girişmelerinde cesaret kaynağı olmuştur. Bu cüretkârlığı yine Avrupa'nın desteği ve teşvikiyle Mütareke dönemi'nde de göstermiştir. Gerçekteki Yunanistan ise Avrupa'nın hayaline dayalı antik çağdaki Helenler'den oldukça farklı ve vahşidir.²⁷⁰

Avrupa'daki İslâm dünyası da dergide unutulmamıştır. Dikkat çekilen bölge Bosna-Hersek'tir. Osmanlı egemenliğine alınışından günümüze kadarki süreci anlatılmıştır. Özellikle 1992-1995 Arasındaki Bosna Savaşı ve Sırp vahşeti üzerinde durulmuştur. Yakın dönem olması nedeniyle oldukça zengin görsel malzeme

---

²⁶⁷ Özlem Kocukeli Özbay, "Pamuk Prenses Hangisi? Talihsiz Margarate Mi, Üvey Anne Mağduru Maria Mı?", *Derin Tarih Dergisi*, 69 (Aralık 2017): 87.

²⁶⁸ Mustafa Özel'in roman üzerinden yaptığı analiz için örnek olarak bkz. Mustafa Özel, "Sömürgeci Yüreğin Karanlığı", *Derin Tarih Dergisi*, 61 (Nisan 2017): 42-47. Özel, Avrupalı sömürgeciyi, Afrikalılar'ın diliyle "*Beyaz Adam*" olarak adlandırmıştır. Bu *Beyaz Adam*, aynı zamanda sahtekardır. Polonyalı Yazar Joseph Conrad'ın romanını irdeleyen Özel, tarih ve sosyal bilimin sömürgeciliğin makro boyutunu incelediğini; insanî ve vicdanî boyutunu anlamaya çalıştığını ima etmiştir.

²⁶⁹ Mustafa Özel, "Liberal Sömürgeci", *Derin Tarih Dergisi*, 63 (Nisan 2017): 117.

²⁷⁰ Bekir Tank, "Selanik'te Yunan Mezalimi", *Derin Tarih Dergisi*, 67 (Ekim 2017): 24-27. Makalede Selanik'te yaşayan bir Alman'ın arkadaşına gönderdiği mektuptaki vahşet anlatımı ispat olarak okuyucuya gösterilmiştir.

kullanılmış, olayların canlı tanıklarından yararlanılmıştır. Avrupa'nın ortasında yani “İnsan Hakları Düşüncesinin Merkezinde” (?) nasıl bir vahşetin yaşandığı gösterilerek Avrupa'nın ikiyüzlülüğü ortaya konulmuştur.²⁷¹

3.2. İslâm Tarihi

Dergide hem makale sayısı olarak hem de makalelerin nüfuz ettiği alan olarak en az içeriğe sahip yazım alanıdır. Makaleler çoğunlukla aynı yazarlar tarafından yazılmıştır. Dinler tarihi alanına değinenler hariç, yazılarda bir problem ya da tez yoktur. Dergi gündemine paralel, Hz. Peygamber veya sonrasına ait örneklendirme yazıları ağırlıktadır. Tarih bilgisi ortaya koymak amaç değildir. Amaç okuyucunun ibret ya da örnek olarak inancını kuvvetlendirmesidir.²⁷² Bu içerik, bazen komşu hakları, bazen çevre bilinci gibi yaşam alanlarını da kapsayacak makaleler de ortaya çıkartmıştır.²⁷³

İslâm Dini'nin ortaya çıkardığı ideal toplum modelinde dayanışmanın kaynağı ortak inanç yani imandır ve bu topluma ilk örnek de hicretten sonra kurulan Medine toplumdur. Bu şehir aynı zamanda küçük bir devlet ve kamu örgütlenmesi örneğidir. Bu toplumda kamu hukukunun korunmasının en önemli yollarından birisi işin ehline verilmesidir.²⁷⁴

Tüm makalelerde Hz. Peygamber ve sahabesine karşı saygılı bir dil kullanılmıştır.²⁷⁵ Oryantalist bir üslûp yoktur.²⁷⁶ İfadeler genelde kolay anlaşılır

²⁷¹ Yazarı Belli Değil, “Avrupa'nın Ortasında Yok Edilen İnsanlık”, *Derin Tarih Dergisi*, 70 (Ocak 2018): 14-15.

²⁷² Adnan Demircan, “Kabile Dayanışması Yerine Akide Dayanışması”, *Derin Tarih Dergisi*, 116 (Kasım 2021): 120-125. Mesela bu makalede okuyucuya İslâm'ın toplumsal yaşamı değiştirdiği gibi soyut inanca değil, davranışa dayalı bir din olduğu anlatılmıştır.

²⁷³ Adnan Demircan, “Hz. Muhammed'in Şehircilik ve İskân Tasavvuru: Yesrib'i Medine Yapmak”, *Derin Tarih Dergisi*, 109 (Nisan 2021): 34-35.

²⁷⁴ Adnan Demircan, “Hz. Muhammed'in İşi Ehline Verme Prensibi Neden Sürdürülemedi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 103 (Ekim 2020): 18-22. Makalede okuyucunun ders çıkartması, tarihten ibret alması amaçlanmıştır. Örnek alması gereken dönem *Asr-ı Saadet* ve örnek alması gerek model de Hz. Peygamberdir. Tarihin amacı iyi bir kul olmak için ümmete numuneler sunmaktır.

²⁷⁵ Hz. Peygamber sadece peygamber olarak değil insanî değerler olarak da dergide anlatılmıştır. Hatta günümüzün ön plana çıkan insanî değerlerine sahip olduğu örnek olaylarla okuyucuya izah edilmiştir. Bkz. Adnan Demircan, “Resulullah'ın Görme Engelli Vekili İbn Ümmü Mektûm”, *Derin Tarih Dergisi*, 84 (Mart 2019): 66. Okuyucu için örnek kişilikler sahabeden ve Ehl-i Beyt'ten örneklerle de anlatılmıştır. Bkz. Adnan Demircan, “Hz. Muhammed'den Hanımı Ümmü Seleme'ye: Sen Zaten Hayırla Birliktesin”, *Derin Tarih Dergisi*, 82 (Ocak 2019): 78-80.

²⁷⁶ Makalelerde kullanılan dil İslâm'a ve İslâm Tarihi'ne bakışla doğrudan ilgilidir. Batılı tarih yazıcılarının dilinden farklı, içeriden bir dilin kullanıldığına örnek olabilecek konuların başında İslâm Devleti'nin Fetihleri ve fethedilen yerlerdeki halka muamele gelmektedir. Fetih olgusu,

şekildedir. Fakat sayısı az olmakla beraber, popüler okuyucu kitlesinin çok da ilgisini çekmeyecek, İslâm düşüncesi ve felsefesi alanında da yazılar vardır.²⁷⁷ Hz. Peygamber dönemi anlatımlarında Kur'an ve hadisler de kaynak olarak kullanılmıştır.²⁷⁸

Asıl amacın okuyucuya katkı sağlamak olması, dergide ibadetlerin tarihinin yazılmasını da sağlamıştır. En fazla hac ibadeti üzerinde durulduğu gibi, kurban ve oruç da tarihsel süreçte anlatılan ibadetlerdendir. Okuyucu için bu anlatımlarda şaşırtıcı olabilecek kısımlar İslâmiyet öncesinde de bu ibadetlerin var olduğudur.²⁷⁹ İbadetlerin tarihsel sürecinin yazımı, ortaya çıktığı coğrafyanın ve toplumun tarihinin yazılmasını da sağlamıştır. Örneğin Hac İbadeti anlatılırken; Kâbe, Mekke, Hicaz bölgesi, İslâmiyet öncesi Arap toplumu²⁸⁰ gibi mekan ve olgular da okuyucuya aktarılmıştır.²⁸¹ Tarihsel süreç sadece Hz. Peygamber dönemi ya da İslâm devletleri ile bitirilmemiştir. İbadetlerin Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki yaşanırlarının yanında günümüzdeki yaşantı da yazılmıştır.²⁸²

İslâm tarihine dair geçmiş dönem kitapları da derginin okuyucusuna sunduğu ilginç tanıtımlardandır. Bir anlamda zihinlerde geçmişin bugünlerden çok farklı olduğu düşüncesi olsa da; bazı alanlarda insan zihnindeki soruların her devirde aynı olduğu vurgusu da vardır. Bilindiği gibi Türk-İslâm dünyası'nın tarih yazımında Hz. Ali önemli bir yer tutmuştur. Gerçekle ilgisinin tartışmalı olduğu birçok cenk, gazâ, masal, hikâye,

---

işgal, egemenlik alanını genişletme, başka toplumlari yok etme, oraların kaynaklarını ele geçirme gibi kavram ve teorilerle anlatılmamıştır. Yapılan faaliyet *I'la-yı Kelimetullah* yani *Cihad*'dır. Bkz. Adnan Demircan, "İslâm Fetih Politikası Savaş ve Zaferden İbaret Değildi", *Derin Tarih Dergisi*, 102 (Eylül 2020): 80-82.

²⁷⁷ Örnek için bkz. Hülya Küçük, "İbnü'l-Arabî'ye Göre Allah'ın Sıfatları'nın Bir Kısmı Kadında Bir Kısmı Erkekke Tecelli Etmiştir", *Derin Tarih Dergisi*, 108 (Mart 2021): 54-59.

²⁷⁸ Örnek olarak Bkz. Adnan Demircan, "İslâm Fetih Politikası Savaş ve Zaferden İbaret Değildir", 81. Burada Bakara Suresi 190. Ayet, kaynak olarak gösterilmiştir. Yani İslâm Devleti'nin fetih politikası Kur'an ile anlamlandırılmıştır.

²⁷⁹ Adnan Demircan, "Hz. İbrahim'den Hz. Peygambere Değişen Usûl ve Kaideler", *Derin Tarih Dergisi*, 112 (Temmuz 2021): 36-38.

²⁸⁰ İslâm Dininin neyi değiştirdiğini göstermek için tüm Hz. Peygamber ve Dört Halife Dönemi anlatımlarında "*Cahiliyye*" olarak bilinen, İslâm Öncesi Dönem de yazılmıştır. Örnek olarak bkz. Adnan Demircan, "Cahiliye Araplarında Ticareti Besleyen Üç Memba", *Derin Tarih Dergisi*, 111 (Haziran 2021): 12-13. Bu döneme iat şaşırtıcı bilgilerden birisi de İmrü'l-Kays'ın Hz. Peygamberin en sevdiği şair olarak atılması ve mezarının da Ankara'da olduğu iddiasıdır. Bkz. Mehmet Sılay, "Hz. Muhammedi'in Övdüğü ŞAİRİN Mezarı Ankara'daymış", *Derin Tarih Dergisi*, 108 (Mart 2021): 62-63.

²⁸¹ Hüseyin Gökalp, "Raşid Halifeler ve Emeviler Döneminde Hac ve Toplumsal Restorasyon", *Derin Tarih Dergisi*, 112 (Temmuz 2021): 40-43. Makalenin sonunda kaynak ve dipnot gösterilmiş olmakla beraber, akademik bir dil kullanılmamıştır.

²⁸² Taha Kılınc, "Modern Dönemde Harameyn'in Yönetimi ve Hac", *Derin Tarih Dergisi*, 112 (Temmuz 2021): 58-73.

menkûbe özellikle sözlü olarak aktarılırken, yazıya geçirilenler de olmuştur. Dergide Osmanlı toplumunda en çok okunduğu belirtilen ve Muhammed B. Muhammed tarafından yazılan *Altıparmak Tarihi*, gizemli soru ve cevapları ile okuyucuya tanıtılmıştır.²⁸³

Dergide İslâm tarihi yazımı sadece Arap Yarımadası'ndaki gelişmelerle sınırlı değildir. İslâm medeniyetinin izlerinin sürülmesi farklı din, toplum ve medeniyetlere ilişkin yazıları da ortaya çıkartmıştır.²⁸⁴ Beraberinde İslâm dininin ulaştığı ve artık Müslüman bir nüfusun bulunduğu coğrafyalardaki İslâm medeniyetine ait eserler ya da kalıntıları da yazılara taşınmıştır.²⁸⁵ Bu eserler yalnızca camiler değildir. Kütüphaneler, su sarnıçları, kaleler vs. gibi sivil mimariye ait örnekler de yer almıştır. Anlatımlarda fotoğraf kullanımı yaygındır. Özellikle de günümüzde hâlâ ayakta olan bir yapıysa son haline ait görsel örnekler bolca kullanılmıştır.²⁸⁶

Dergide tüm yazım alanları gündemden içerik olarak etkilenmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi derginin başta dosya konusu olmak üzere içeriğini belirleyen en önemli kriter güncel gelişmelerdir. Bu durumu İslâm tarihi alanında da görmek mümkündür. Türkiye'de ilk covid vakasının tespit edilmesinden sonra çıkan Nisan 2020 tarihli 97. sayıda Hz. Ömer döneminde bugünkü Kudüs yakınlarında ortaya çıkan ve çıktığı yerin adıyla anılan *Amvâs Salgını* anlatılmıştır. Konuya koruyucu hekimlik ve karantina uygulaması açısından bakılmıştır. Hz. Ömer'in salgın bölgesine gidip gitmeme konusundaki kararını Hz. Peygamber'in hadisine göre vermesi de okuyucuya

²⁸³ Ekrem Sakar, "Sadece İlmin Kapısı Hz. Ali'nin Cevaplayabileceği Sorular", *Derin Tarih Dergisi*, 109 (Nisan 2021): 72-75.

²⁸⁴ Türk Tarihi İslâm Tarihi'nin devamı olarak görülmüş ve anlatılmıştır. Mesela 1453'te İstanbul'un Fethi, Mute Savaşı ile başlayan İslâm- Bizans Mücadelesi'nin finali olarak yorumlanmıştır. Bkz. Mustafa Demirci, "Bizans'a İndirilen İlk Darbe: Suriye'nin Fethi", *Derin Tarih Dergisi*, 5 (Ağustos 2012): 36.

²⁸⁵ Örnek anlatım için bkz. Deniz Çıkkılı, "Babri Mescid Hinduların Ayasofya'sı Mı?", *Derin Tarih Dergisi*, 117 (Aralık 2021): 30-33. Bu türden anlatımların ağırlıklı olarak konu bulduğu coğrafya: Uzak Doğu, Filistin, Mısır ve Balkanlar olmasında bu bölgelerde Müslümanlara yönelik şiddet ve diğer yok etme faaliyetlerinin devam ediyor olmasıdır. Örnek olarak bkz. İbrahim Bozbeşparmak, "Şeyh İzzeddin El-Kassam", *Derin Tarih Dergisi*, 116 (Kasım 2021): 96-99. ; Yusuf Sami Kamadan, "Cezayirli Mücahidin Osmanlı Diyarındaki Son Yılları", *Derin Tarih Dergisi*, 116 (Kasım 2021): 32-35. Kişilerin anlatımı aynı zamanda hangi coğrafyaya ait ise oranın tarihinin yazımı niteliğinde de olabilmektedir. Yani Cezayirli bir İslâm Âlimi ve ya Libyalı bir tefsirci anlatılırken; o bölgenin tarihi de aktarılmıştır. Bu türe örnek olarak bkz. Murat Yiğit, "Cezayir Bağımsızlık Savaşı", *Derin Tarih Dergisi*, 116 (Kasım 2021): 28-31; İsmail Kara, "Atina'da Cami İnşası Nasıl "Millî-Dinî" Bir Mesele Oluyor?", *Derin Tarih Dergisi*, 115 (Ekim 2021): 56-61. Dergide özellikle yakın tarih alanında bu türden makale sayısı fazladır.

²⁸⁶ Örnek: Taha Kılınc, "Baybars'ın Şam'a Hediyesi: Zâhiriyye Kütüphanesi", *Derin Tarih Dergisi*, 114 (Eylül 2021): 66-67.

gösterilen bir anlamlandırma metodudur. Çıkarılması gerek ders ise Hz. Peygamber ve ashabı insan sağlığı konusunda dikkatliydi ey okuyucu siz de onlar gibi davranındır.²⁸⁷

Hz. Peygamber dönemine ait İslâm tarihi bilgilerinden Veda Hutbesi ile ilgili olarak bir değerlendirme de yapılmıştır. Buna göre Veda Hutbesi, sadece Arafat'ta bir defa okunan bir metin değildir. Prof. Dr. Adem Apak, hem kaynaklardan yola çıkarak hem de bazı mantık yürütmelerle Veda Hutbesi'nin Mina'da da müslümanlara irad edilmiş olduğu; daha sonra farklı rivayetlerle bugünkü Veda Hutbesi metninin oluştuğu kanaatindedir.²⁸⁸

Dergide Hz. Peygamber döneminin İslâm tarihi açısından önemli bir gelişmesi de kıblenin Mescid-i Aksa'dan Kâbe'ye değişmesidir. Bu konu aynı zamanda ibadetlerin tarihsel süreci açısından da değerlendirilebilir. Çünkü doğrudan namaz ibadetinin farzlarından birisi değişmiştir. Kıblenin değiştirilmesinde hem Hz. Peygambere inen ayet, hem de Medine'deki Yahudiler'in tacizleri etkili olmuştur.²⁸⁹

Dört Halife döneminden ilk olarak Hz. Ebubekir kaleme alınmıştır. Bilinen kronolojik sıralamanın yanında insanî yönü, Hz. Peygambere sadakati ve halife olma süreci anlatılmıştır.²⁹⁰ Hz. Ömer devri ise İslâm devletinin teşkilatlanma evresi olarak anlatılmıştır. Toplum ve devlet yapısında nelerin değiştiği maddeler halinde gösterilmiştir. Amaç okuyucu için konuyu anlaşılır hale getirmektir.²⁹¹

Emevîler dönemi içinde okuyucuya anlatılan konulardan birisi İstanbul'un kuşatılmasıdır. Kuşatma Muaviye zamanında 669'da gerçekleştirilmiştir. Bu kuşatma, Muaviye'nin başarısı olarak yorumlanmıştır.²⁹² Aslında başarılı olmamış bu kuşatmanın dergide yer almasında iki amaç vardır. Birincisi İslâm devletinin fetih hedeflerinin nereye kadar ulaştığını göstermek; ikincisi ise Osmanlı padişahı II. Mehmed'in İslâm

²⁸⁷ Adnan Demircan, "İslâm'da İlk Koruyucu Hekimlik ve Karantina Uygulaması", *Derin Tarih Dergisi*, 97 (Nisan 2020): 50-52. Aynı konu yine Prof. Dr. Adnan Demircan tarafından derginin Mart 2020 Tarihli 96. sayısında da işlenmiştir. Bkz. Adnan Demircan, "Müslümanlar Koronavirüs Gibi Hastalık ve Afetlerle Nasıl Mücadele Etmişti", *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 14-16.

²⁸⁸ Adem Apak, "Veda Hutbesi Sadece Arafat'ta Mı Gerçekleşti?", *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 116-119.

²⁸⁹ Ebubekir Sifil, "Kıble Neden Mescid-i Aksa'dan Kâbe'ye Döndü?", *Derin Tarih Dergisi*, 19 (Ekim 2013): 51.

²⁹⁰ Adnan Demircan, "Hz. Ebubekir Savaşta Bile İnsanı Öğütlerdi", *Derin Tarih Dergisi*, 112-117.

²⁹¹ Adnan Demircan, "İlklerin Halifesi Hz. Ömer", *Derin Tarih Dergisi*, 85 (Nisan 2019): 36-37.

²⁹² Mustafa Demirci, "Muaviye'nin Liderlik Sırları", *Derin Tarih Dergisi*, 4 (Temmuz 2012): 58-61. Bu makalede aynı zamanda İslâm Tarihi'ndeki Muaviye yazımlarına da eleştiri vardır. Yazara göre, Genellikle olumsuz bir bakış açısı hâkimdir. Fakat Muaviye'nin kişisel özelliklerinden kaynaklanan birçok başarısı da vardır.

tarihi için ne derece önemli bir başarı kazandığını belirginleştirmektedir.²⁹³ Henüz Muaviye dönemi'nde Hz. Ali taraftarlarının takibata uğrayıp, idam dahi edilmeleri, İslâm Dünyası'nda dönüşü olmayacak parçalanmaların ortaya çıkacağına habercisi olmuştur.²⁹⁴

Emevîler dönemi ile ilgili ele alınan konulardan birisi Haricîler olmuştur. Daha önce Hz. Ali dönemi'nde *Sıffin Savaşı* sırasında yaşanan *Hakem Olayı* ile ortaya çıkış süreci anlatılan grup,²⁹⁵ Emevîler'e karşı *muhaliif hareketlerden* birisi olarak tanımlanmış ve daha çok Emevîler'in kendilerine karşı mücadeleleri okuyucuya anlatılmıştır. Yazıda satır aralarında o döneme ait kaynaklar da referans olarak gösterilmiştir. Haricîler'e karşı izlediği siyaset nedeniyle Emevî halifeleri içinde üzerinde özellikle durulanlardan birisi de Ömer b. Abdülaziz'dir. Üç yıllık Halifeliği süresince Haricîler'e karşı mücadele yöntemi ile bilindiği gibi; devrindeki refah ile de duyulmuştur.²⁹⁶ Yaygın olan Emevî anlatımları, genellikle İslâm dünyasındaki bölünmelere neden olan gelişmeler, sınırların genişlemesi, Arap milliyetçiliği politikası, Emeviler dönemi mimarîsinin gelişimi ağırlıklıdır.

Bilim ve kültür alanındaki çalışmalar denildiğinde ise Endülüs Emevîler'i aklı gelmektedir. Emevîler'in de bu alanda yoğun faaliyetleri olduğu dergide yazılarak okuyucuya az bilinen bir bilgi alanı gösterilmiştir. Makalede Emevîler'in İslâm dünyasındaki ilk teşebbüslerini gerçekleştirdikleri bilgisinin yanında; hangi alanlarda hangi çalışmaları yaptıkları da ayrı başlıklar halinde anlatılmıştır.²⁹⁷

Dergide İslâm toplumunun geri dönüşü olmayacak şekilde bölünmesinin nedeni olan Kerbelâ Olayı da Prof. Dr. Adnan Demircan tarafından yazılmıştır. Bilinen sürecin

²⁹³ Adnan Demircan, "Emevî Askerleri İstanbul Surlarında", *Derin Tarih Dergisi*, 91 (Ekim 2019): 16-17.

²⁹⁴ İdam edilen kişiler ve nedenleri için bkz. "Muâviye Hz. Ali Yanlısı Sahabeyi Niçin İdam Ettirdi?", *Derin Tarih Dergisi*, 72 (Mart 2018): 98-101.

²⁹⁵ İslâm Dünyasının İlk Muhaliifleri Haricîler", *Derin Tarih Dergisi*, 6 (Eylül 2012):30-34.; Dergide Sıffin Savaşı ve Hakem Olayı'nın ele alındığı bir diğer makale de Prof. Dr. Mehmet Çelik tarafından yazılmıştır. Makalede İslâm Ümmeti içindeki siyasî gruplaşmaların ortaya çıkışının başlangıcı olarak değerlendirilmiştir. Bkz. Mehmet Çelik, "1400 Yıldır Fitne Üreten Yara Cemal ve Sıffin", *Derin Tarih Dergisi*, 23 (Şubat 2014): 60-67.

²⁹⁶ Adnan Demircan, "Onun Döneminde Zekât Verilecek Kimse Kalmamıştı", *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 82-87. Haricîler, günümüzdeki bazı grupların anlamlandırılmasında tarihsel örnek olarak da okuyucuya sunulmuştur. Yani bugünü geçmişte aram yöntemi İslâm Tarihi yazımlarında da kullanılmıştır. Bkz. Adnan Demircan, "DEAŞ'ın İlham Kaynağı Ezrakilerdi", *Derin Tarih Dergisi*, 61 (Nisan 2017): 126-129.

²⁹⁷ Adnan Demircan, "Emevîler'de İlim ve Sanat Nasıl Gelişti?", *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Şubat 2018): 94-97.

dışında makalede farklı olan kısım Kerbela Algısını besleyen üç kaynağın tespit edilmiş olmasıdır. Buna göre birincisi zamanla insanların muhayyilesinde yer eden efsanevî anlatımdır. İkincisi, ideolojik anlatımlardır. Üçüncüsü ise Hz. Hüseyin'in durumunu farklı şekillerde ortaya koyan kaynaklardır. Bu üç yaklaşım da bilimsellikten uzaktır.²⁹⁸

Hz. Osman'ın şehit edilmesi genel olarak İslâm tarihinde bölünmelerin başlangıcı olarak kabul edilmekle beraber Şia'nın bunu henüz Hz. Peygamber hayatta iken yaşadığı iddia edilen ve Hz. Ali'yi kendisinden sonraki varis ilan ettiği söylenen Hadise kadar götürdüğü vurgulanmaktadır. Yine Şia'nın ileri sürdüğü tezlerden birisi de Hz. Peygamber vefat ettiğinde, yerine kimin geçeceği ile ilgili Ensar toplanmış; sonradan bu toplantıya Hz. Ebubekir, Hz. Ömer de katılarak Hz. Ebubekir'e biat etmişlerdir. Fakat bu toplantıya Ehl-i Beyt'ten kimse davet edilmemiştir. Dolayısıyla Hz. Ali'nin hakkı gasp edilmiştir. Bu süreç göstermektedir ki İslâm Dünyası'ndaki Şia ve Sünnî bölünmesinin kökeninde dinî fikir ayrılıkları değil, siyasî çekişmeler vardır. Ayrıca dergide Şia'nın “Çatı bir isimlendirme” olduğu belirtilerek tek bir Şia olmadığı vurgulanmıştır.²⁹⁹

Endülüs Emevîleri ise İslâm medeniyeti'nin batıya açılan kapısıdır. Yalnız burada Batı'dan ithal eden değil; batıya medeniyet götüren bir İslâm vardır. İspanya'da oluşturdukları yazılı kültür, Yahudiler aracılığıyla Avrupa'ya aktarılmıştır. Bu aktarım sadece düşünce değil, Arapça'dan birçok kelimenin Avrupa diline geçmesidir.³⁰⁰ Sonuç olarak dergide Endülüs Emevî uygarlığı ortaçağda İslâm dünyası'nın Avrupa'dan çok daha ileri bir uygarlığa sahip olduğunun kanıtıdır.³⁰¹ İslâm medeniyeti'nin batıyı etkilediğine örnek yazılardan birisi de XIII. yüzyılda yaşamış olan Şîrâzî isimli çok yönlü bilgidir. Tıp, Matematik alanlarında çalıştığı gibi müzik alanında da “*Müzik*

²⁹⁸ Adna Demircan, “Kerbela'da Ne Oldu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 26 (Mayıs 2014): 123.

²⁹⁹ Adnan Demircan, “Muhalefetten İktidara Şia'nın Yükselişi”, *Derin Tarih Dergisi*, 56 (Kasım 2016): 44-48. Ehl-i Byet konusunda popüler alanda genelde art niyetli olarak duyulan konulardan birisi de Hz. Aişe'nin iffeti konusundaki uydurmalarıdır. Dergide bu konu da okuyucuya izah edilmiş bizzat Hz. Peygamberin fitne ve iftiraya karşı nasıl davrandığı da gösterilmiştir. Bkz. Adnan Demircan, “Müjde Ey Aişe!”, *Derin Tarih Dergisi*, 66 (Eylül 2017): 88-91.

³⁰⁰ Arapça'dan İngilizce'ye geçen 40 örnek kelime gösterilmiştir. Burda önemli bir nokta okuyucuya hatırlatılmıştır ki kelimelerin İngilizce'ye geçişi doğrudan olmamıştır. Önce İtalyanca veya İspanyolca'ya geçmiş; sonra diğer Avrupa Dillerine geçmiştir. Bkz. Elon Gılad, “Arapça'dan İngilizce'ye Kelime Göçü”, *Derin Tarih Dergisi*, 38 (Mayıs 2015): 46-48.

³⁰¹ Lütfi Şeyban, “Endülüs'ten Avrupa'ya Kelime Yağmuru”, *Derin Tarih Dergisi*, 7 (Ekim 2012): 42-44. Makalede Arapça'dan İspanyolca'ya geçen kelime örnekleri de verilmiştir.

Risâlelerinde notasyon, nüans terimlerini ilk kez kullanan kişi” olarak tanıtılmıştır.³⁰² Endülüs, sadece yarattığı entelektüel çalışmalar ve mimarisi ile değil; “*Mağribî kılık-kiyafet*” ile de Avrupa’yı etkilemiştir. Bu giyim tarzının XIII. yüzyılda Avrupa’da etkili olduğu belirtilmiştir.³⁰³

İslâm’ın ve müslümanların yani İslâm medeniyetinin Hristiyan batı üzerindeki tesirini sadece somut kültür öğelerinde aramak doğru değildir. İslâm Dini, itikadî olarak da Hristiyan dünyasını etkilemiştir. Fakat bu iddia dergide “*Evet İslâmiyet, Hristiyanlık ritüellerinde kesinlikle etkilidir*” şeklinde yazılmamıştır. Etkilemenin “*muhtemel*” olduğu düşüncesiyle, Bizans’taki tasvir kırıkcılık hareketinin kökeninde İslâm İnancının etkili olduğu düşünülmüştür.³⁰⁴

Abbasiler dönemi anlatımında ele alınan konulardan birisi oldukça güçlü ve her yeri sıkı takip altında tutan Emeviler’den halifeliği nasıl aldıkları meselesidir. Aslında İslâm tarihinin Hz. Osman’dan sonraki birçok gelişmesinin temel nedeni halifeliktir. Dergide Abbasi Devleti’nin kuruluşu da bu konu etrafında ele alınmıştır. Kronolojik olay aktarımı yapılmış, okuyucu için dikkat çekici bir olay ya da yöntem kullanılmamıştır. Günümüz kavram ve tanımları da anlatımda kullanılmıştır.³⁰⁵

Tasavvuf, İslâm tarihi anlatımında da yer almıştır. Osmanlı Devleti’ndeki tasavvuf anlatımlarından farklı olarak tarikatların ortaya çıkışı, silsileleri, temsilcileri, zikir şekilleri gibi daha ayrıntılı içerikler oluşturulmuştur. Bu tür makalelerde okuyucuya temel kavramlar da öğretilmeye çalışılmıştır.³⁰⁶ Tüm makalelerde olmamakla beraber bazen konu edilen tarikatın temel kaynaklarına değinildiği de olmuştur.

İslâm tarihi içinde “*Tecdit*” meselesi yüzyıllardır tartışılan konulardan birisidir. Okuyucu için önce “*Tecdit*” in anlamı ve temel kavramları açıklanmıştır. Bu kavramın

³⁰² Fazlı Arslan, “Giovanni’dan 3 Asır Önce Müzikte Yaşanan Şîrâzî Devrimi”, *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 106-109. Makalede *Dürretü’l- Tac* isimli eserin Ayasofya’da bulunan nüshasından, Şîrâzî’nin nüans terimlerini kullandığı “*hafîf*” usulünde muhayyer-i hüseyinî makamındaki eserin ilk sayfası da gösterilmiştir.

³⁰³ Dona Violante Sebastian, “Endülüs Modası”, *Derin Tarih Dergisi*, 50 (Mayıs 2016): 31-32.

³⁰⁴ Casim Avcı, “Bizans Tasvir Kırıkcılığı İslâm Düşüncesinden mi Etkilenmişti?”, *Derin Tarih Dergisi*, 49 (Nisan 2016): 58-65.

³⁰⁵ Mesela makaledeki alt başlıklardan birisi “*İhtilal kendi çocuklarını yedi*” tanımıdır. Bkz. Adnan Demircan, “Abbasiler Devleti Nasıl Kuruldu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 95 (Şubat 2020): 12-15. Makalede okuyucunun ilgisini çekebilmek için olay, “*İntikam*” hikâyesi gibi kurgulanmıştır.

³⁰⁶ Örnek anlatım için bkz. Mehmet Cemal Öztürk, “Halvetîlik”, *Derin Tarih Dergisi*, 117 (Aralık 2021): 70-74.

ortaya çıkmasında müslümanların ortaya çıkan sorunları çözme gayreti yer almaktadır. Fakat dinin sabitlerinin değiştirilmesi söz konusu değildir. Bu tartışmada “tecdit” ve “Reform” kavramlarının da farklı olduğu belirtilmiştir. Çünkü “Reform”da temel metinlere ve sabitlere yönelik bir sorgulama vardır. Kavramsal farklılıklardan sonra İslâm anlayışında sorun çözmenin klasik usulleri de anlatılmıştır. Yine satır aralarında kaynak gösterimi de yapılmıştır.³⁰⁷

İslâm tarihi alanında da okuyucuya güncel bazı konularda ders çıkartmasını sağlayacak konular yazılmıştır. Hicret sonrasında Mekkeli müslümanlara (Muhacir) her türlü yardımı yapan Medineli müslümanlar (Ensar)’ın fedakârlığı örnek gösterilmiştir. Bunun nedeni ise Suriye İç Savaşı nedeniyle yüzbinlerce insanın Türkiye’ye sığınması ve buna karşı kamuoyunda oluşan tepkilerdir.³⁰⁸

Dergide İslâm tarihi bölümünde Hz. Peygamberin ailesi (Kızı, Eşleri, torunları), arkadaşları ve bazı sahabeler hakkında da biyografi içerikli yazılar yayımlanmıştır. Bu makalelerin hiçbirinde tarihsel açıdan bir tez ya da problem üzerinde durulmamış, ders çıkartmak amaçlı anlatımlar yapılmıştır. Vurgulanan kısımlar ise onların zor hayatları ve buna rağmen İslâm’a ve Hz. Peygambere sadakatleridir.³⁰⁹

Kur’an-ı Kerîm’in nüzûlü, yazıya geçirilmesi, mushaf haline getirilmesi, çoğaltılması ve harekelendirilmesi süreci bir anlamda Kur’an’ın tarihinin yazılmasını sağlamıştır. Okuyucu için ilginç olabilecek sorular sorulmuş ve bunlara hem önceki dönemler de verilen cevaplar aktarıldığı gibi; hem de ayet ve hadislerden yola çıkılarak rasyonel cevaplar verilmeye çalışılmıştır.³¹⁰

Dergide İslâm’a yönelik ithamlara cevap niteliğinde yazılar da bulunmaktadır. Bu tür yazılar, askerî, siyasî konulardan çok bilim, sanat, mimarî, entelektüel birikim ve İslâm’da Kadın temaları üzerine yoğunlaşmıştır. Amaç ise hem ülkede hem de dünyada İslâm Dininin geçek niteliğini anlatmaktır. Bir anlamda derginin amacı daha önceki

---

³⁰⁷ Adnan Demircan, “Dinde Tecdit Mi Yoksa Reform Mu yapmak Lazım?”, *Derin Tarih Dergisi*, 76 (Temmuz 2018): 92-95.

³⁰⁸ Adnan Demircan, “Muhacire Ensar Mülteciye Kardeş olmak”, *Derin Tarih Dergisi*, 44 (Kasım 2015): 101-104.

³⁰⁹ Örnek olarak bkz. Adnan Demircan, “Hz. Hatice”, *Derin Tarih Dergisi*, 46 (Ocak 2016): 38-43. Bu makale sadece bir örnek künyesi verilmiştir. Bunun dışında Hz. Fatıma, Bilâl-i Habeşî, Ebu Zer vs. gibi bazı sahabeler için de yazılar yayımlanmıştır.

³¹⁰ Muhsin Demirci, “Kur’an Bugüne Kadar Değişmeden Geldi Ama Nasıl?”, *Derin Tarih Dergisi*, 47 (Şubat 2017): 50-55.

kısımlarında bahsettiğimiz gibi *İslâmofobi* olarak tanımladığı düşmanlıkla mücadele etmektir.³¹¹

İslâm inancında ve İslâm toplumunda kadının konumu derginin Nisan 2013 tarihli 73. sayısında dosya konusu olarak irdelenmiştir. Ağırlıkla ilâhiyat kökenli akademisyenlerin işlediği konu: Cahiliye döneminde kadın, İslâmiyetle beraber kadının değişen konumu, kadın sahabeler, İslâm dünyasındaki kadının Hristiyan dünyasındaki kadın olgusuyla karşılaştırılması, müslüman kadın alimler, Hz. Peygamber ve eşleri başlıkları altında toplanabilir. Buna göre makalelerdeki vurgulamalar ise şöyledir: Kadın, cahiliye döneminde insanî değeri olmayan bir varlıktır.³¹² Ümmet, peygamberinden gördüğü üzere kadınlara emanet olarak bakmış; tüm insanî haklarını korumuştur.³¹³ Hz. Peygamber dönemi kadınları, eve kapanmış kadınlar değildir. Hayatın farklı alanlarında etkili ve başarılı olmuşlardır.³¹⁴ Hatta Uhud savaşına oğluyla katılabilecek kadar cesurdurlar. Fakat Hz. Peygamberden sonra kadın hakları konusunda İslâm toplumunda geriye dönüşler de yaşanmıştır.³¹⁵

İslâm Dini ile ilgili tartışma konularından birisi de İslâm'ın köleliği niçin kaldırmadığıdır. Bu konu dergide diğer dinler, Avrupa ve Amerika'daki uygulamaları ile karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır. Buna göre Avrupa ve Amerika'daki kölelik ile İslâm dünyasındaki kölelik uygulamaları arasındaki en belirgin fark kölelerin gördüğü muameledir. Dergiye göre, köleliğin kaldırılması İslâm dünyasını Avrupa karşısında zayıflatabilirdi. Yine savaş esirlerinin kölelik sayesinde yaşaması sağlanırdı. Köleler kişilerin şahsî malları gibi olduğundan kişilerin malî haklarını koruma düşüncesi olduğu da söylenmiştir.³¹⁶ Yine İslâm medeniyetine ait *Vakıf Kültürü* de bir kalkınma modeli olarak batıya örnektir.³¹⁷

---

³¹¹ Örnek makale için bkz. Salim Aydüz, “İslâm Dünyasının Âlim Hanımları”, *Derin Tarih Dergisi*, 49 (Nisan 2016): 30-37.

³¹² Yazarı belli değil, “Cahiliye’den Bugüne İslâm’da Kadın”, *Derin Tarih Dergisi*, 73 (Nisan 2018): 41.

³¹³ Adnan Demircan, “Peygamberin Gözünde Kadın Ümmetin Değerli Parçası”, *Derin Tarih Dergisi*, 73 (Nisan 2018): 43-47.

³¹⁴ Feyza Betül Köse, “Müslüman Hanımların Adı Hem Siyasette Hem de Ekonomide Vardı”, *Derin Tarih Dergisi*, 73 (Nisan 2018): 72.

³¹⁵ Rıza Savaş, “Müslüman Kadın Hiçbir Zaman Hristiyanlıktaki Gibi Nefret Objesi Olmamıştır”, *Derin Tarih Dergisi*, 73 (Nisan 2018): 51.

³¹⁶ Ali Bakkal, “10 Soruda İslâmiyet ve Kölelik”, *Derin Tarih Dergisi*, 69 (Aralık 2017): 73-77.

³¹⁷ Selim Argun, “Peygamber Mirası Vakıflar”, *Derin Tarih Dergisi*, 51 (Haziran 2016): 102-107.

3.3. Türk-İslâm ve Selçuklu Devletleri Tarihi

Derginin tüm dönem anlatımlarında olduğu gibi Türk-İslâm tarihi anlatımı da belirli bir sisteme göre değildir. Yazarların akademik uzmanlık alanları, gündemdeki gelişmeler genelde bu alanın da içeriğini belirlemiştir. Bu alanın geçmişteki akademik duayenleri de hem çalışmaları hem de hayat hikâyeleri ile dergide yer bulmuştur. Yazı yoğunluğu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri ile karşılaştırılmayacak kadar azdır. Yine önceki konularda olduğu gibi Türk-İslâm tarihi alanında da odaklanılan konular bulunmaktadır. Genel bir değerlendirme yapıldığında Selçuklu Devletleri, Malazgirt Savaşı, Haçlı seferlerine karşı Müslüman Türkler, Türklerin Abbasi Devleti ve halifesiyle ilişkileri dergide ağırlık göstermektedir.

Dergide Türklerin müslüman oluşuyla ilgili dikkat çekilen ilk nokta coğrafî yakınlığı olmayan iki kültür arasındaki etkileşimin başlamasıdır. Buna göre ilk tanışmalar Çin'e kadar giden Arap tüccarlardır. Siyasî anlamda ilk temaslar ise müslümanların İran'ı fethi ile başlamıştır. Karşılaşmanın ikinci sathı ise Kafkaslar'da Hazar Türkleri ile. Yani kısaca Müslüman Arapların fütûhatı, Türklerin çalkantılı siyasî hayatları iki toplumun etkileşimlerinin özetidir.

Anlatımın müfredata uygun bir kısmı da Türkler üzerinde Araplar'ın askerî baskı (kılıç zoru) kurma çabalarının onların müslüman olmaları üzerinde etkisinin olmadığını. Çünkü Araplar'ın fetihçi yaklaşımı Türkleri daha da keskinleştirmiştir. 751'deki Talas Savaşı ile artık Araplar ve Türkler birbiriyle mücadeleyi bıraktılar.³¹⁸

Türklerin İslâmlaşma süreçleriyle ilgili farklı bir görüş ise İran etkisidir.³¹⁹ Dergi bu süreci düz metinlerle anlatmak yerine okuyucu için daha anlaşılır olabilecek, soru-cevap tarzında ele almıştır. Sorular ise alan dışındaki bir okuyucu için hazırlanmış net cevabı olan sorulardır.

Dergide İlk Müslüman Türk Devleti olarak İtil Bulgarları anlatılmaktadır. Bu bilgi müfredatta yer alan Karahanlılar bilgisinden farklıdır. Fakat bu tanımlamayı yapan

³¹⁸ Tufan Gündüz, "Kılıç Zoruyla mı? Gönül Rızasıyla mı? Türkler Nasıl Müslüman Oldu", *Derin Tarih Dergisi*, 47 (Şubat 2016): 78-87. Yazar, *Kılıç Zor'u* denilen yöntemin Türklerin Müslüman olmasında etkili olmadığına kanıt olarak VIII. Yüzyıl'da Hazarlar'ın ve Türgişler'in Emeviler karşısındaki askerî başarılarını kanıt olarak göstermiştir. Makalede herhangi bir kaynak gösterilmediği gibi karşılaştırma da yapılmamıştır.

³¹⁹ Osman G. Özgüdenli, "İslâmlaşmada İran Etkisi Açık", *Derin Tarih Dergisi*, 47 (Şubat 2016): 90. Özgüdenli, bu etkinin kanıtı olarak Türkçe'de yer etmiş olan: Abdest, namaz, oruç vs. gibi kelimeleri kanıt olarak göstermiştir.

Prof. Dr. Muharrem Kesik, yazısında neden Karahanlılar değil de İtil Bulgarlarıdır? Sorusunun cevabını vermemiştir. İtil Bulgarlarının askerî, siyasî tarihi değil; daha çok sosyal ve ekonomik özellikleri anlatılmıştır. Anlatımda günümüz kavram ve tanımları kullanılmıştır.³²⁰

Türklerin müslüman olmalarında Selçuklular'ın nasıl müslüman oldukları ayrı bir önem kazanmaktadır. Çünkü Türkler, İslâm'ın siyasî gücü olma vasfını ilk defa Selçuklular zamanında kazanmışlardır. Bu konudaki görüşlerden ilki Oğuz Yabgu Devleti'nden ayrılıp Cend şehrine geldiklerinde bu coğrafyada tutunmak istemeleri, İslâmiyet'i kabul etmelerinde etkili olmuştur. Fakat dergiye göre, sadece siyasî nedenlerin etkili olduğunu düşünmek yeterli değildir. Çünkü Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'in namaz ve oruç konusundaki hassasiyeti tek nedenin siyasi olmadığına dair ipuçları vermiştir. Ayrıca gaza ruhuyla hareket ediyor olmaları, Oğuz Yabgu Devleti'nin kendilerinden vergi istemesi üzerine “*Müslüman bir devletin kâfir bir devlete vergi vermeyeceği*” şeklindeki karşı çıkışları da bunun kanıtlarından olarak gösterilmiştir. Dergide sunulan bir başka kanıtta ise Selçuklu Tarihi'nin kaynaklarından Ebu'l- Ferec'in söylediği “*yalnız kalmamak*” teorisine de karşı çıkmıştır. Mustafa Alican'a göre henüz Cend Şehrine göç edilmeden Selçuklular İslâmiyet'i benimsemişlerdir.³²¹

Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluş sürecinde dönüm noktası olan gelişme 1040 Dandanakan Savaşı da farklı bir yorum yapılmadan bilinen kronolojiye göre anlatılmıştır. Alan dışı okuyucu için bağımsızlığın sembolleri ve halife tarafından onaylanma sürecine de değinilmiştir.³²²

Selçuklu tarihinin izlerinden birisi de Musul'daki Zengîler Atabeyliği olup, Nureddin Zengî de dergide tıpkı Selahaddin Eyyûbî ve Alparslan gibi kişisel özellikleri ile anlatılmıştır. İnsanî vasıflarının yanında öne çıkartılan bilgi, Haçlılara karşı mücadelesi ve Kudüs'ün geri alınmasına zemin hazırlamış olmasıdır.³²³

³²⁰ Muharrem Kesik, “İlk Müslüman Türk Devleti Nasıl 7 Asır Ayakta Kaldı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 93 (Aralık 2019): 26-27.

³²¹ Mustafa Alican, “Selçuklular İslâmiyet'i Neden Seçtiler?”, *Derin Tarih Dergisi*, 36 (Mart 2015): 106-108.

³²² Mustafa Alican “Dandanakan İslâm Tarihine Düşen Cemre”, *Derin Tarih dergisi*, 66 (Eylül 2016): 26-31.

³²³ Muharrem Kesik, “Dört Halifenin İzinde Kudüs'ün Fethini Hazırladı”, *Derin Tarih Dergisi*, 67 (Ekim 2017): 80-85.

Derginin Türk-İslâm tarihi anlatımlarında en çok öne çıkarılan husus Türklerin İslâm medeniyetine katkılarının anlatılması olmuştur. Zaten derginin bu konudaki temel tezi Türklüğün İslâmiyet ile yükselmeye başladığıdır. Fakat medeniyet katkısı tek taraflı değildir. Yani Türkler, savaşçılıkları, teşkilatlılıkları gibi nitelikleriyle de İslâm'ın yükselişini sağlamışlardır.³²⁴

XIII. yüzyıl Anadolu'su da Türklerin İslâm medeniyetine katkı sağladıkları önemli bir zamandır. Siyasî durumla çelişir şekilde, XIII. yüzyılda Türkiye Selçukluları, çöküş sürecinde olsalar da Anadolu, tarihinde ikinci defa (Birincisi Antik Dönemdir) entelektüel merkez konumundadır. Konya merkezli büyük bir ilim halkası oluşmuştur.³²⁵

Türkiye tarihinin başlangıcı kabul edilen Malazgirt savaşı³²⁶ ilk defa derginin 5. sayısında ele alınmıştır. İstanbul Üniversitesi'nden Doç. Dr. Muharrem Kesik tarafından yazılan makale alışılmış kronolojik anlatımdır.³²⁷ Popüler yazım açısından hamasî bir içerik taşımakla beraber aslında yine son zamanlarda çokça söylenen “*Alparslan'ın Ordusunda Kürtler ve Ermeniler de vardı*” iddiasına da kısaca değinmiştir. Buna göre Kürt ve Ermeni askerlerin varlığı kabul edilmekle beraber; yalnızca iki kaynakta Kürt askerlerin varlığından bahsedildiği de eklenmiştir.³²⁸ Fakat Doç. Dr. Muharrem Kesik, Malazgirt savaşını yazdığı bir başka sayıda, yine Selçuklu ordusundaki Kürt askerleri ve

³²⁴ Abdülkadir Özcan, “Türklük ve İslâmiyet Etle Tırnak Gibidir”, *Derin Tarih Dergisi*, 47 (Şubat 2016): 90. Bu tezi desteklemek için Türkler arasından çıkmış meşhur ilim ve tasavvuf adamları da anlatılmıştır. Hoca Ahmed Yesevî , bu örneklerin başında gelmektedir. Gayet anlaşılır, net bilgiler sunulmuştur. Biyografisi anlatımda önceliklidir. Çünkü “*Kimdir Yesevî ?*” denilerek okuyucuya tanıtılması vurgulanmıştır. Bkz. Necdet Tosun, “Hoca Ahmed Yesevî: Türkistan Güneşi”, *Derin Tarih Dergisi*, 47 (Şubat 2016):94-99. Makalede Ahmed Yesevî tarafından 12. Yüzyılda yazıldığı bilinen *Şecerênâme*'den örnek sayfalar gösterilmiştir.

³²⁵ Ekrem Demirli, “Konya Rönesans'ı: Anadolu'da Marifet Çağı”, *Derin Tarih Dergisi*, 2 (Mayıs 2012): 44-47.

³²⁶ Savaşların nasıl kazanıldığı da okuyucu için merak edilen konulardandır. Tarihin en büyük imparatorluklarından birisini kurmuş olan Selçuklular'ın bunu nasıl başardıkları sorusunun cevaplarından birisi de savaş kabiliyetleridir. Bkz. Muharrem Kesik, “Bozkırın Korkusuz Atlıları Selçuklulara Zafer Getiren 10 Savaş Taktiği”, *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Şubat 2018): 36- 41. Anlatılan taktiklerin hangi savaşlarda kullanıldığına da değinilmiştir.

³²⁷ Malazgirt Savaşı'nın sonuçlarının tahlili ise Mustafa Alican tarafından yapılmıştır. Müfredat bilgisi dışında okuyucu için yeni denilebilecek bir tespit yoktur. Bkz. Mustafa Alican, “Dünya Tarihinde Malazgirt Mührü”, *Derin Tarih Dergisi*, 65 (Ağustos 2017): 68-73. Malazgirt Savaşı'nın adı bilinen aktörlerinden Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'in anlatımı da ilginçtir. Çünkü ilk defa karşı tarafın kim olduğu ortaya konulmaya çalışılmış, bir anlamda hem Bizans Olgusu hem de bir savaş silüeti somutlaştırılmıştır. Bkz. Mustafa Alican, “Romanos Diogenes'in Hristiyanları Utandıran Sonu”, *Derin Tarih Dergisi*, 95 (Şubat 2020): 32-34.

³²⁸ Muharrem Kesik, “Türkiye'nin Miladı Malazgirt Savaşı”, *Derin Tarih Dergisi*, 5 (Ağustos 2012): 68.

sayısı konusunda kaynak kritiği yapmadan Kürtlerle beraber diğer milletlerden gelen asker sayısının 10 bin civarında olduğunu yazmıştır.³²⁹ Dergide Malazgirt savaşının anlatımı üzerine en farklı bakış açısı Doç. Dr. Brian Todd Carey tarafından ortaya konulmuştur. Carey, kendisiyle yapılan söyleşide adeta Malazgirt Savaşı'nın analitik çözümlemesini yapmıştır ki tarafların at sayıları, atlarının özellikleri ve savaşa etkisi, her iki tarafın askerleri arasında kullanılan diller, savaşın yapıldığı coğrafi alanın topografyası gibi rasyonel değerlendirmeler yapılmıştır.³³⁰

Osmanlı fetihleri anlatımında vurgulanan *gönüllerin de fethedilmesi*, Alparslan'ın da yöntemlerindedir. Alparslan sadece cesur bir komutan değil, merhametli, iletişim becerisi yüksek, insanî değerleri üst seviyede bir hükümdardır.³³¹ Malazgirt savaşının Türklerin zihninde hâlâ diri kalması da derginin ilginç tespitlerindedir. Bunda Mustafa Kemal Paşa'nın tarihe ilgisi, Mehmet Altay Köymen, Fuad Köprülü ve Osman Turan'ın akademik çalışmaları etkili olmuştur. Halkın nazarında yer etmesinde ise 1971'de yapılan 900. yıl etkinlikleri, sembolik para basılması, Malazgirt'te yaptırılan dev heykeller etkili olmuştur.³³²

Malazgirt savaşından sonra Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde Selçuklular'ın en önemli faaliyetlerinden birisi de doğudan gelen Türkmenler'in Anadolu'da iskânı

³²⁹ Muharrem Kesik, "Malazgirt' Kürtler de Savaşmıştı", *Derin Tarih Dergisi*, 44 (Kasım 2015): 49. Derginin çeşitli sayılarında : Lozan ve Kürtler, Atatürk ve Kürtler, Türkler ve Kürtler dosya başlıklarının hazırlanması ülke gündemi ve "Beka" tartışmaları ile ilgilidir. Sadece Malazgirt veya Millî Mücadele anlatımlarında bu tez işlenmemiştir. Ayrıca, Yavuz'un İran'a karşı mücadelesinde de en büyük destekçisinin Kürtler olduğu iddia edilmiştir. Bkz. Murad Ciwan, "Yavuz'u Çaldıran'a Kürtler mi İkna Etti?", *Derin Tarih Dergisi*, 44 (Kasım 2015): 52-59. Dergide Kürt-Türk birlikteliğinin tarihsel kökeni o kadar çok önemsenmiştir ki her döneme ait bir kanıt ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunun duyulmamış örneklerinden birisi de Şeyh Edebali'nin de bir Kürt Kızıyla evlenmiş olduğudur. Bkz. Mustafa Armağan, "Şeyh Edebali Bir Kürt kızıyla Evlenmişti", *Derin Tarih Dergisi*, 44 (Kasım 2015): 74-77. ; Millî Mücadele ve Lozan süreçlerinde Mustafa Kemal'in Kürt Hassasiyeti ve Politikası için bkz. Mustafa Budak, "Lozan'ın Gerçek Kaybedeni Kürtler", *Derin Tarih Dergisi*, 44 (Kasım 2015): 67-73.

³³⁰ Özlem Kocukeli Özbay, "Malazgirt 21. Yüzyılda Türkiye'nin Yılmaz Askerî Gücünün ve Bağımsızlığının Sembolüdür", *Derin Tarih Dergisi*, 113 (Ağustos 2021): 86-94.

³³¹ Muharrem Kesik, "Sultan Alparslan Önce Gönüllerin, Sonra Anadolu'nun Kapısını Açtı", *Derin Tarih Dergisi*, 23 (Şubat 2014): 85-89.

³³² Carole Hillenbrand, "Kuruluş Miti Olarak Malazgirt", *Derin Tarih dergisi*, 5 (Ağustos 2012): 76-77. Malazgirt Savaşı'nın Türk Tarihçiliğinde nasıl değerlendirildiği konusu Doç. Dr. Mustafa Alican tarafından özetlenmiştir. Her ne kadar 1971'de 900. Yıl kutlamaları yapılmışsa da "Müslüman Türkleri diğer Türklerden ayrı bir sosyoloji olarak kodlayan ve İslâmî Değerlerin kurucu unsurlar olduğuna işarette muhafaza edilmeleri gerektiğini ileri süren Malazgirt merkezli Anadoluçu düşünce hiçbir zaman devletin resmî politikası olmamıştır. Bunun nedeni de açıktır. Siyasî ve kültürel açıdan ulus devlet anlayışını ve din dışı referansları temel alan modern Türkiye Cumhuriyeti'nin seküler, pozitivist ve batılılaşmacı değerleri ile Anadoluçu kavrayışın işaret ettiği değerler arasında kapanmaz bir uçurum vardır". Bkz. Mustafa Alican, "Malazgirt'i Ne Zaman Keşfettik?", *Derin Tarih Dergisi*, 89 (Ağustos 2019): 42.

olmuştur. İskân çalışmaları şehirleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Yani Anadolu'daki Ermeni ve Rum şehirleri hem demografik olarak hem de mimarî açıdan Türkleşip, müslümanlaşmaya başlamıştır. Bu sürecin yazımı, Anadolu'nun fethi olgusunu somutlaştırmış, bir anlamda Selçuklu Anadolu'sunun sosyal tarihini okuyucuya anlatmıştır.³³³

Selçuklu medeniyetinin izleri de dergide okuyucuya gösterilmek istenmiştir. Dikkat çeken ise Anadolu dışındaki unsurların da anlatılmasıdır. Bu yöntem ile alan dışındaki okuyucu için bir zamanlar Müslüman Türklerin ne kadar geniş bir coğrafyada etkinlik sağladıklarını kanıtlamak amaçlanmıştır.³³⁴

Büyük Selçuklu Devlet ile zihinlerde eşleştirilmiş olan Nizamiye Medreseleri de dergide değerlendirilmiştir. İslâm medeniyeti içinde bu medreseleri farklı kılan özelliklerinden birisi *resmî* nitelikte olması yani devlet okulu statüsü taşımalarıdır. Devlet kurumu olarak kurulmuş olmalarının amacı ise Fatımî'lere karşı sünnî paradigmayı savunmak; Şia'ya karşı mücadele etmektir.³³⁵ Selçuklular dönemi yoğun mezhep çatışmalarına da sahne olmuştur. Bir yandan Nizamiye Medreseleri³³⁶ ile ilmî yollardan sünnî İslâm'ı müdafaa ederken diğer yandan uzlaşmacı ve itidali sağlayan askerî ve siyasî tedbirleri de uygulamışlardır.³³⁷

Selçuklu medeniyeti ile ilgili bir diğer konu ise Selçuklu vakıflarıdır. Osmanlı dönemi ile karşılaştırıldığında Selçuklular'da vakıfların sayısının az olduğu görüşüne

³³³ Tülay Metin, "Anadolu'yu Türkiye Yapan, Selçuklular'ın İskân ve Şehirleşme Politikalarıydı", *Derin Tarih Dergisi*, 106 (Ocak 2021): 62-65.

³³⁴ Örnek anlatım için bkz. Mehmet Tütüncü, "Selçuklu'nun Canlı Şahidi Artık Yok", *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 98-101. Anlatılan minare Halep'te Selçuklu Hükümdarı Melikşah tarafından 1090'da yaptırılmıştır. İki anlam taşımaktadır. Birincisi Suriye'de Selçuklu Hâkimiyeti'nin sembolüdür. İkincisi ise farklı bir mimarî tarzda yapılmış olmasıdır. Minare kare şeklinde altı kattan oluşmakta ve he katında Selçuklu Sultanlarına ait kitabeler bulunmaktadır. Bir diğer önemi ise Suriye İç Savaşı'nda Esed Rejimi tarafından bombalanarak yıkılmış olmasıdır. Makalede teknik çizimlerle anlatım yapıldığı gibi fotoğraf da kullanılmıştır.

³³⁵ Mustafa Alican, "Medreseler Neden Resmîleştirildi?", *Derin Tarih Dergisi*, 44 (Kasım 2015): 12. Yukarıdaki izahta *Paradigma* tanımı bizim tarafımızdan kullanılmıştır. Çünkü Sünnilik bu dönemde siyasal bir anlam da taşımaktadır. Abbasî ve Fatımî mücadelesi, meseleye siyasî bir boyut da kazandırmıştır. Hem Selçuklu hem Abbasî Devletleri'nin egemenliği, Sünnî akideye dayanmaktadır.

³³⁶ Nizamiye Medreseleri, yalnızca dinî ilimlerin okutulduğu bir yer değildir. Aklî ilimler olarak adlandırılan, matematik, astronomi, geometri ve trigonometri gibi ilimlerde okutulmuştur. Hatta bu dönemde bir Selçuklu Rasathanesi de kurulmuştur. Bkz. Mustafa Alican, "Gökyüzünün Selçuklu Kâşifleri", *Derin Tarih Dergisi*, 84 (Mart 2019): 80-81.

³³⁷ Muharrem Kesik, "Mezhep Çatışmalarında Selçuklu Çözümü", *Derin Tarih Dergisi*, 59 (Şubat 2017): 40-44. Nizamiye Medreselerinin temel misyonunun Şia'ya karşı ilmî yöntemlerle mücadele etmek olduğunu savunan bir makale de bkz. Mustafa Alican, "Şia Tehdidine Eğitim Panzehiri Nizamiye Medreseleri", *Derin Tarih Dergisi*, 60 (Mart 2017): 123-127.

cevap aranmıştır. Bu algının sebebi olarak kaynakların azlığı nedeniyle bilgilerine ulaşamaması gösterilmiştir.³³⁸

Selçuklu hanedanının kadınları da devlet içindeki fonksiyonları ile ele alınmıştır. Tarih anlatımlarında pek duyulmasa da Selçuklu hatunlarının zaman zaman devlet işlerine müdahil oldukları belirtilmiştir. Ayrıca hatunlar için “*Selçuklu’nun Hürremleri*” benzetmesi yapılmıştır.³³⁹ Hatunlar içinde Terken Hatun ön plana çıkanlardandır. Bunun sebeplerinden birisi de Sultan Melikşah’ın öldürülmesindeki şüphelilerden birisi olmasıdır. Bu şüphe kendi devrinde değil fakat bugünkü tarih yazıcılarında ortaya çıkmıştır. Ekrandaki tarih dizileri nedeniyle kamuoyunun bildiği iki isim: Sultan Melikşah ve Terken Hatun, dergide *kriminal* bir anlatımla değerlendirilmiştir. Yazara göre Melikşah’ın öldürülmesinde ikinci dereceden şüphelidir. En kuvvetli şüphe ise Abbasi halifesi El-Muktedî’dir.³⁴⁰

Selçuklu tarihinin popüler alanda en çok şöhret bulan meselesi belki de Hasan Sabbah ve Alamut Batınîliği olarak bilinen Şia hareketidir. Dergide bilinen kronoloji ve fikirleri anlatılmakla beraber, Hasan Sabbah’ın fedailerinin haşhaş kullanarak, bilinçlerini kontrol edemez durumda iken cinayetleri işledikleri tezine karşı çıkmıştır. Yazar Mustafa Alican’a göre bu tez, XIII. yüzyılda Hasan Sabbahı ziyaret eden Marco Polo ile ortaya çıkmış; daha sonra Amin Maolouf ile yerleşmiş bir bilgi olup, tartışmalıdır. Doç. Dr. Alican, döneme ait kaynaklarda haşhaş ile ilgili bir bilgi olmadığını söylemektedir.³⁴¹

Büyük Selçuklu tarihinin bilinmeyen bazı ilginç konularından da bahsedilmiştir. Bunlardan birisi Selçuklu Devleti’nin bürokratik yapısını oluşturduğu kabul edilen Vezir Ebu Nasr Küdürîdir. Hükümdar Tuğrul Bey’e Harezşah ailesinin kızını istemesi olarak özetlenecek konu, okuyucunun ekranlarda gördüğü türden bir sahne

³³⁸ Mustafa Alican, “Selçuklu Vakıfları Nasıl Çalışırdı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 69 (Aralık 2017): 17.

³³⁹ Bülent Kaçın, “Selçuklu’nun Hürrem Sultanları”, *Derin Tarih Dergisi*, 74 (Mayıs 2018): 76-80.

³⁴⁰ Mustafa Alican, “Kriminolojik Bir Yaklaşım: Sultan Melikşah’ı Kim Öldürdü?”, *Derin Tarih Dergisi*, 88 (Temmuz 2019): 80-82.

³⁴¹ Mustafa Alican, “Selçuklular Batınî Terörünü Neden Önleyemedi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 45 (Aralık 2015): 90-95. Haşhaşilik konusu, derginin 54. sayısında (Eylül 2016) soru-cevap şeklinde ele alınmıştır. 54.sayının yayın tarihine dikkat edilirse 15 Temmuz 2016’daki darbe girişiminden sonradır. Dolayısıyla dergide Fetö Örgütü ile ilgili birçok tarihsel benzetme aranmıştır. Bunlardan birisi de Hasan Sabbah liderliğindeki Batınî örgütlenmedir. Dinin kullanılarak insanların kontrol altına alınması, farklı eylemler için kullanılmaları, örgüt liderine koşulsuz bağlılık yönünden benzerlikler tespit edilmiştir.

çizmiştir. Yazar, olayı rivayet edildiği şekliyle kabul etmeyip muhtemel bazı izahlarda da bulunmuştur.³⁴²

Türkiye tarihinin başlatıcılarından olan Kutalmış oğlu Süleyman Şah'ın anlatımı da Alparslan'ın anlatımıyla aynıdır. Fetihlere dayalı bir kahramanlık portresi çizilerek okuyucunun göğsünü kabartmak amaçlanmıştır. Dönemle ilgili olarak üzerinde durulan, tahlili yapılan bir kaynak da yoktur.³⁴³

Türkiye tarihinin en az değinilen kısmı Beylikler dönemidir. Siyasî, askeri gelişmelerden çok Anadolu'da bıraktıkları izlerle dergide yer almışlardır. Örnek yazılardan birisi Karamanoğulları tarafından 1408'de yaptırılan Aksaray'daki Ulu Camidir. Sadece müezzin kısmındaki akustik düzenleme kısaca anlatılmıştır. Günümüz ses düzenlemeleri niteliğinde olduğu belirtilerek okuyucuda hayranlık uyandırılmak istenmiştir.³⁴⁴

Anadolu'daki kaos ortamı dergideki anlatımlara göre XII. yüzyılda dahi vardır. Yani XIII. yüzyıldaki Moğol istilasından önceki karmaşa Türkiye Selçukluları, Dânişmendliler, Musul Atabeyliği ve Bizans arasındaki denge arayışları üzerindedir. Bu ittifak girişimleri II. Kılıçarslan'ın Bizans ile ittifak antlaşması yapmasına da neden olmuştur. Yani 1071 Malazgirt savaşından sonra Anadolu'da Türkler için tek düşman Bizans değildir. İlginç denilecek ve belki de birçok okuyucu için ilk defa duyulan olay ise Türk Tarihinde Hezarfen Ahmet Çelebi'den beş asır önce bir Selçuklu Türkü'nün İstanbul'daki uçma girişimidir.³⁴⁵

Selçuklu dönemi Türkiyesi'nin sosyal hayatı da dergide yer almıştır. 1114 yılında meydana gelen Maraş depremi Urfalı Mateos'un verdiği bilgilere göre anlatılmıştır. Dikkat çeken bilgi ise yıkımın en fazla Hristiyanların yaşadığı bölgelerde tahribata neden olduğudur. Yine aktarım yapılan bir diğer kaynak da Malatya'da yaşamış olan Süryani Patriği Mikhail'dir. Depremin yarattığı etki "*Maraş'ın kendi*

---

³⁴² Mustafa Alican, "Tuğrul Bey'den Dünya, Alparslan'dan Ahiret Saadeti Almıştı", *Derin Tarih Dergisi*, 70 (Ocak 2018): 28-33.

³⁴³ Muharrem Kesik, "Anadolu'yu Türkiye Yapan Sultan Süleyman şah", *Derin Tarih dergisi*, 26 (Mayıs 2014): 80-87.

³⁴⁴ Yazarı Belli Değil, "Aksaray'daki Ses Petekleri", *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 26.

³⁴⁵ Muharrem Kesik, "Hezârfenden Evvel Bir Selçuklu Uçmak İstedi", *Derin Tarih Dergisi*, 19 (Ekim 2013): 72-75. Yazar, kaynak olarak 1155-1220 yılları arasında yaşamış Rum Tarihçi Niketas Khoniates'in *Historia* isimli eserini göstermiştir.

halkına mezar olduğu” şeklinde ifade edilmiştir.³⁴⁶ Türkiye Selçukluları’ndaki sosyal hayatı ilgilendiren bir diğer makale Veba Salgını üzerinedir. Dergide bu konunun ele alınma nedeni covid salgını ve Mart 2020’de Türkiye’de de vaka tespit edilmiş olmasıdır. Yazıda 1150’lerde meydana gelen salgında 12 bin insanın öldüğü; çok sayıda da hayvanın telef olduğu belirtilmiştir.³⁴⁷

Dânişmendliler, dergide, müfredatta az bilgi verilmesi nedeniyle bilinmeyen ve Türkiye tarihi anlatımlarında da birkaç satırla geçirilen önemli bir Beylik olarak takdim edilmiştir.. Doç. Dr. Muharrem Kesik, Süryani tarihçiler Ebul- Fereç ve Patrik Mikhail’den alınan bilgileri tenkit ederek okuyucuya sunmuş ve Patrik Mikhail’in Dânişmendli hükümdarı Emir Gazi hakkındaki “*katil*”, “*hilekâr*” gibi ithamlarının gerçeği yansıtmadığını belirtmiştir.³⁴⁸

Malazgirt savaşından sonra Anadolu’nun fethi için görevlendirilen Çaka Bey derginin bir başka kahramanıdır. Ege Denizi’nde kendisini imparator ilan edecek kadar güçlüdür. Türk denizciliğinin başlatıcılarından.³⁴⁹

Haçlı seferleri anlatımında da farklı denilebilecek bilgi veya yazım yöntemi yoktur. İkinci Haçlı seferinin yazıldığı 31. sayıda Selçuklular’ın savaşçılıkları, haçlı ordusunun kalabalık olması gibi okuyucunun uzak olmadığı bilgilere değinilmiştir.³⁵⁰ Dergiye göre haçlı seferlerinin Anadolu’daki en önemli etkisi ise sosyal ve kültürel alanda görülmüştür. Çünkü seferlerin siyasî etkileri kalıcı olamamıştır.³⁵¹ Makaledeki tema, merhamet ve kahramanlıktır.³⁵² Haçlı seferlerine karşı kahramanlığı ile tanınan bir

³⁴⁶ Muharrem Kesik, “Ortaçağ’da Güney Anadolu’nun Deprem Travması”, *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 78-79.

³⁴⁷ Muharrem Kesik, “Veba Salgını Selçukluları da Vurmuştu”, *Derin Tarih Dergisi*, 97 (Nisan 2020): 69.

³⁴⁸ Muharrem Kesik, “Anadolu’nun Unutulan Fatihî Dânişmendli Emir Gazi”, *Derin Tarih Dergisi*, 38 (Mayıs 2015): 92-95.

³⁴⁹ Muharrem Kesik, “İstanbul’u Alamadı Ama Türk Denizciliğine İlk Çapayı O Attı”, *Derin Tarih Dergisi*, 39 (Haziran 2015): 82-87. Makalede yazar, Bizanslı Anna Komnena’nın Alexiad isimli kitabında Çaka Bey ile ilgili ilk bilgilerin yer aldığını belirtmiştir. Yazının genel niteliği kahramanlıktır.

³⁵⁰ Haçlı Seferleri dergide günümüz Avrupa zihniyetinin de temeli olarak yorumlanmıştır. Buna göre Haçlı seferleri,” *Avrupa’da İslâm Karşıtlığı*”nın temelidir. Bu tespit Avrupa’da gündemden düşmeyen *İslâmofobi* tartışmalarının bir yansımasıdır. Bkz. Mustafa Alican, “Anadoluculuk, Selçuklu’dan El Alan Bir Fikir Hareketi”, *Derin Tarih Dergisi*, 105 (Aralık 2020): 20.

³⁵¹ Mustafa Alican, “Haçlı Seferleri’nin Nedeni Malazgirt Savaşıydı”, *Derin Tarih Dergisi*, 111 (Haziran 2021): 18.

³⁵² Muharrem Kesik, “Selçuklu’nun Affettiği 3 Bin Haçlı Nasıl Müslüman Oldu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 31 (Ekim 2014): 34-37. Daha önce de makaleleri bulunan yazar ilk defa bu yazıda harita göstermiştir.

diğer Türkmen beyi ise Artukoğulları'ndan Emir Belek'dir. Urfalı Mateos'tan alınan bilgilere göre anlatım yapılmıştır. Kahramanlık yine ön plandadır.³⁵³

Selçuklular'ın insanî değerlere saygılı ve merhametli olduklarını, nerede savaşmış nerede durmaları gerektiğini bildikleri bir diğer konu da egemen oldukları coğrafyada Süryanilere gösterdikleri koruyuculuktur. Prof. Dr. Mehmet Çelik, Bizans tarafından yok edilmek istenen Süryaniler'in önce Araplar daha sonra da müslüman Türkler tarafından korunduğunu, Süryani kilisesinin en büyük Patriği Mor Mihoyel Rabo'nun kroniğinden aktarmıştır.³⁵⁴ Selçuklular'ın Anadolu'da Süryanilere karşı gösterdikleri hoşgörölü ve koruyucu tavrı, Bizans ve Haçlı saldırılarına karşı Ermenilere karşı gösterdikleri de belirtilmiştir.³⁵⁵

Eyyubiler devleti dergide Selçuklular'dan sonra en fazla yazılan Türk-İslâm devleti olmuştur. Makalelerin merkezinde ise Selahaddin Eyyübî³⁵⁶ yer almaktadır. Haçlılara karşı mücadelesi, özellikle de Hittin savaşı'ndaki kahramanlığı ön plandadır. “*Bu emsalsiz komutan*” ın liderliği on madde ile okuyucuya izah edilmiştir. 1. İlme önem vermesi 2. İnançlı ve kararlı olması 3. Cömert olması 4. Tevazu sahibi olması 5. Münakaşadan uzak durması 6. Adil olması 7. Basit hatalara takılmaması 8. Gönül almaya meyil etmesi 9. Affedici olması 10. Güvenilir olmasıdır.³⁵⁷ Selahaddin Eyyubî eşsiz bir komutan olarak anlatıldığı gibi Ortadoğu'da İslâm birliğinin sağlayıcısıdır. Çünkü Mısır'daki Fatımî Devleti'ni yıkarak, ideolojik parçalanmayı sona erdirmiştir.³⁵⁸ Daha önce Osmanlı padişahlarından bazıları için yapıldığını belirttiğimiz Psiko-sosyal tahlil yöntemi Selahaddin Eyyübî için de yapılmıştır. “*Psikologların Gözüyle*”

³⁵³ Muharrem Kesik, “Emir Belek Gazi”, *Derin Tarih Dergisi*, 33 (Aralık 2014): 109-112.

³⁵⁴ Mehmet Çelik, “Türk-İslâm Hâkimiyeti'nden Günümüze Süryâniler”, *Derin Tarih Dergisi*, 31 (Ekim 2014): 38-39.

³⁵⁵ Her ne kadar XII. Yüzyılda zaman zaman çatışmalar yaşansa da Ermeniler'in tercihi Selçuklu Egemenliği olmuştur. Bkz. Muharrem Kesik, “Ermeniler Bizans'ı Değil Selçuklu'yu Tercih Etmmişti”, *Derin Tarih Dergisi*, 41 (Ağustos 2015): 32-37. Yazarın bilgisine başvurduğu kaynak yine Urfalı Mateos'tur.

³⁵⁶ Selahaddin Eyyubî, *Derginin Ekim 2016 Tarihli 55. Sayısında dosya konu olarak yazılmıştır.*

³⁵⁷ Muharrem Kesik, “Selahaddin Eyyubî'nin 10 Liderlik Sırrı”, *Derin Tarih Dergisi*, 36 (Mart 2015): 78-82. Bu makalede, Popüler alanda konuşulan Selahaddin Eyyubî'nin etnik kökenine dair veri yoktur. Selahaddin Eyyubi için yapılan bu Karakter analizi, derginin Eylül 2015 Tarihli 42. sayısında Selçuklu Hükümdarı Sultan Alparslan için de yapılmıştır. Karakter analizi, tarihi somutlaştırmak ve insan öznesinin olaylardaki rolünü anlamak için önemli bir yöntemdir. Fakat söz konusu kişilerin kişilik bilgilerinin nerden alındığı yani kaynakları; ve kişiler hakkında yapılan yorumların hangi kritere dayandığı belirtilmiş olsaydı disiplinler arası bir çalışma yöntemi ortaya konulmuş olurdu. Bkz. Mustafa Alican, “Sultan Alparslan'ın 10 Liderlik Sırrı”, *Derin Tarih Dergisi*, 42 (Eylül 2015): 104-109.

³⁵⁸ Ramazan Şeşen, “Selahaddin Eyyubî ev Ortadoğu'da İslâm Birliği”, *Derin Tarih Dergisi*, 55 (Ekim 2016): 53-62.

başlığında karizmatik lider oluşunun sebepleri okuyucuya izah edilmiştir. Bulgulara ulaşmalarını sağlayan ise, askerî ve siyasî başarılarıdır.³⁵⁹

Türkiye Selçuklu tarihinde son dönem dizilerin de etkisiyle ismi duyulan Vezir Sadeddin Köpek de dergide adı geçen tarihî simalardandır. Anlatım İbn Bîbî'nin verdiği bilgilere dayanmaktadır. Vezirin ismindeki *Köpek* üzerine analiz yapılarak, halkın da ekrandan tanıdığı bu adama aslında hayvan olan köpek anlamında bu ismin verilmediği izah edilmiştir. İzahta Vezir Sadeddin Köpek'in Konya'nın Tömek Köyü civarına yaptırdığı kervansarayın kitabesi kaynak olarak gösterilmiştir. Köpek'in ölümü ve cesedinin teşhiri sırasında yaşandığı rivayet edilen cesedin birinin üstüne düşmesi hadisesi de okuyucu için ilginç gelmiş olmalıdır.³⁶⁰

Türkiye Selçukluları tarihi içinde enteresan değinilerden birisi de tahnit yani mumyalamadır. Okul müfredatında olmayan ve genelde zihinlerde (Avrupa'nın marifeti olarak) mumya denildiğinde Mısır Medeniyeti ve Firavunlar canlanmıştır. Halbuki dünya tarihinde farklı uygarlıklarda bu işlemin mezara kadar taşıma ve koruma yöntemi olduğu; Türkiye Selçukluları'nda da kullanıldığı belirtilmiştir. Buna göre Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Kılıçarslan tahnit edilen Selçuklu hükümdarlarıdır.³⁶¹

Alaaddin Keykubat'tan sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçen II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in "*Korkaklığı*" 1243 Köseadağ yenilgisinin³⁶² sebeplerinden birisi olarak görülmüştür. Sonrasında Moğol hükümdarı Baycu'nun Konya'yı kuşatması ve Konya'nın bu kuşatmadan kurtarılması, bir hatibin akıllı ve cesur tavrına; bir diğer rivayete göre de Mevlana'nın kerametine göre açıklanmıştır.³⁶³ Anlatımda her iki rivayetin de kaynağı belirtilmemiştir. Fakat önemli olan okuyucunun ilgisi ve hayretidir.

Alevîlik, Türkiye tarihinin her döneminde konuşulan, anlaşılması gerektiği vurgulanan bir olgu olarak dergide okuyucuya sunulmuştur. Alevîlik ile ilgili ilk tespit,

³⁵⁹ John Man, "Bütün Zamanların Hükümdarı", *Derin Tarih Dergisi*, 55 (Ekim 2016): 64-69.

³⁶⁰ Muharrem Kesik, "Selçuklu Tahtına Göz Diken Vezir Sadeddin Köpek", *Derin Tarih Dergisi*, 32 (Kasım 2014): 91-95.

³⁶¹ Talha Uğurluel, "Mısır'dan Osmanlı'ya Hükümdarlar Nasıl Mumyalanırdı?", *Derin Tarih Dergisi*, 35 (Şubat 2015): 125-126.

³⁶² Dergide Köseadağ Savaşı müstakil olarak da yazılmıştır. Anlatım yine okuyucunun aşına olduğu kronolojik süreci içermektedir. Bkz. Mustafa Alican, "Selçuklu Sancağının Son Devrilişi Köseadağ Bozgunu", *Derin Tarih Dergisi*, 80 (Kasım 2018): 66-69.

³⁶³ Muharrem Kesik, "Konya'yı İşgalden Selçuklu Hatibi Kurtarmıştı", *Derin Tarih Dergisi*, 37 (Nisan 2015): 36-38.

alevîliğin İslâm İnancı içinde yer aldığıdır. Bir diğer husus “*kendine has, eklektik bir kimlik yumağıdır, XIII. asırdaki tasavvuf ve tarikat hareketleri, Anadolu’daki siyasî gelişmeler, Anadolu Selçuklu Devleti’nin siyasî yapısı, dinî siyaseti, Moğol İstilasası, ardından Selçuklu Devleti’nin inkırazı bu süreçte Anadolu’ya Maverâünnehir, Horasan, İran ve Hint kıtasından göçler, Yesevî, Vefaî vs. dervişleri bu kimliğin oluşum faktörleridir*”. Bir diğer nokta ise alevîliğin XIII. yüzyıldan beri değişik sebeplerle takibata uğramış olduğudur.³⁶⁴

Türkiye Selçuklu Devleti tarihinde en dikkat çeken konulardan birisi, Nasreddin Hoca’nın Ahi Evren olduğuna dair Prof. Dr. Mikail Bayram’ın tespitinin dergide işlenmesidir. Dergide aktarılan araştırmaya göre böyle düşünmeyi gerektirecek nedenler şunlardır: İki de filozoftur, İki de doktorluk yapmıştır, İki de kadılık ve vezirlik yapmıştır. Dönemlerinde bilgilerden kabul görmüşlerdir, her fende mâhirdirler, isimlerinde benzerlik vardır (Çünkü Ahi Evren’in gerçek ismi Hâce Nasîrüddin Mahmud El-Hûyî’dir), ikisinin de hanımları zor tabiatlıdır, yemek yeme ve söz söyleme adabları benzerdir, latifeleri de benzemektedir.³⁶⁵

Türkiye Selçukluları da İslâm medeniyetinin kadına verdiği değeri gösteren örnek dönemlerdendir. Gevher Nesibe örneğinde Müslüman Türk kadınlarının ilme, insanlığa katkıları da dergide anlatılmıştır.³⁶⁶ Hatta XIII. yüzyıl Anadolu’da yapılan tıp çalışmaları nedeniyle “*Tıp bilgisinin kalbi*” olarak tanımlanmıştır.³⁶⁷ Türkiye Selçuklu Devleti’nde eğitim konusu da okuyucuya kısa başlıklar halinde aktarılmıştır. Buna göre aileden başlayarak beş eğitim basamağı kat edildiği gösterilmiştir.³⁶⁸

Dergideki tespite göre Selçuklu Devletleri aynı zamanda hem beylikleri hem de Osmanlı Devletini birçok açıdan etkilemişlerdir. Bu etki, daha çok kurumsal devamlılık açısından olmuştur. Prof. Dr. Muharrem Kesik, teşkilat açısından sekiz benzerlik

³⁶⁴ Müfid Yüksel, “Alevî Bektaşî Kimliği”, *Derin Tarih Dergisi*, 23 (Şubat 2014): 50-55. Yazar, makalede Hacı Bektaş-ı velî’nin *Makalât*’ından sayfa örnekleri de göstermiştir. Alevîliğin ele alındığı bir başka makale ise XIII. Yüzyıldan kısa şekilde bahsetmiştir. Bu makalede ağırlıklı olarak Bektaşîlik üzerinde durulmuştur. Bkz. Reşat Öngören, “Bektaşîlik Başlangıçta Sünnî Bir Tarikattı, Ya Sonra?”, *Derin Tarih Dergisi*, 35 (Şubat 2015): 33-35.

³⁶⁵ İnci Döndaş, “Bizim Nasreddin Hoca Ahi Evren imiş Meğer”, *Derin Tarih Dergisi*, 37 (Nisan 2015): 112-115. Makalede iddianın sahibi Prof. Mikail Bayram’ın kullandığı kaynaklardan sadece Sadreddin Konevî’nin Ahi Evren’e gönderdiği bir mektuptan bahsediliyor.

³⁶⁶ Salim Aydın, “İslâm Dünyasının Âlim Hanımları”, *Derin Tarih Dergisi*, 49 (Nisan 2016): 31-34.

³⁶⁷ Mustafa Alican, “Selçuklu Tıp Rönesansı”, *Derin Tarih Dergisi*, 90 (Eylül 2019): 88.

³⁶⁸ Muharrem Kesik, “Türkiye Selçuklularında Eğitim”, *Derin Tarih Dergisi*, 115 (Ekim 2021): 32-33.

noktası tespit etmiştir. Buna göre: 1. Devlet adamı ve asker yetiştirme sistemleri benzemektedir. Selçuklu Devleti'ndeki Gulam sistemi, Osmanlı Devleti'ndeki devşirmenin temeli olarak görülmüştür. 2. Ekberiyet de denilen büyük şehzadenin tahta çıkması geleneği 3. Kafes Hayatı, yani şehzadelerin sarayda tutulması 4. Atabeylik ve Lalalık uygulaması, yani şehzadelerin yetiştirilmesi 5. Tevki ve Tuğra, yani hükümdar imzası 6. İktâ ve timar sistemleri, yani askerî yapıya dayalı toprak ve üretim organizasyonu 7. Vakıf geleneği 8. İhtiraslı hatunlar, yani saray kadınlarının yönetimdeki tesirleridir.³⁶⁹

Türk-İslâm devletleri içinde yer alan Memlûkler, dergide üç tarihsel rol ile anlatılmıştır. 1. Memlûkler, haçlılarla mücadele ederek İslâm dünyasının koruyucusu olan Türk devletlerindedir. 2. 1260'ta Moğol İstilasını durdurarak hem İslâm dünyasını hem de Mısır'a kadarki tüm Ortadoğu'nun kaderini etkilemişlerdir. 3. Osmanlı Devleti ile olan mücadelesidir. Anlatımda herhangi bir kaynak gösterilmemiştir. Kronolojik süreç, Baybars'ın kahramanlığı merkezinde işlenmiştir.³⁷⁰ Ayn Calut savaşı ile Moğol istilâsının durdurulması tüm yazılardaki ortak sonuçtur. Dergide doğru bir yöntem olarak görülmesi de “*Acaba Ayn Calut Savaşı'nı Moğollar kazansa ne olurdu?*” sorusuna cevap aranmıştır. Ortaya çıkan ihtimaller ise şöyle: Anadolu'dakine benzer bir kaos tüm Ortadoğu'ya yayılırdı fakat Moğollar Mısır ve Suriye'de kalmazlardı çünkü buralarda hayvanları için yeteri kadar otlak yoktu. İslâm dünyası küçük prensliklere bölünürdü; bu da haçlıların işini kolaylaştırırdı; Birçok şehir yok olur; beraberinde İslâm dünyasının tüm entelektüel birikimi yok olurdu (Bağdat'taki gibi); Sünnî İslâm'ın etkisi azalır Şia'nın etkisi artardı, hatta Moğol yıkımı Arapça'nın dahi gerilemesine neden olurdu.³⁷¹

Dergide Gazneliler Devleti'nin anlatımında vurgulanan dönem ise Gazneli Mahmud dönemidir. Sultan Mahmud'un başarısının sebebi üzerinde durulmuş ve babası

³⁶⁹ Muharrem Kesik, “Bir Medeniyetin İki Yarısı Selçuklu ve Osmanlı Benzerliği”, *Derin Tarih Dergisi*, 103 (Ekim 2020): 24-28.

³⁷⁰ Mustafa Akkuş, “Moğol İstilasını Durduran Çılgın Türk Baybars”, *Derin Tarih Dergisi*, 22 (Ocak 2014): 40-45.

³⁷¹ Derginin Eylül 2021 Tarihli 114. sayısında, “Moğol İstilasına Memlûk Kalkanı: Ayn Calut” başlığı ile Ayn Calut Savaşı dosya konusu yapılmıştır. Yukarıdaki sonuçlar ise tek bir makaleden değil, dosyanın genelinden alınmıştır. Bkz. 56-79.

Sebük Tegin'in nasihatleri tespit edilmiştir. Bu nasihatlerin yer aldığı *Pendnâme*'den aktarım da yapılmıştır.³⁷²

Mısır'daki ilk Türk İslâm Devleti olan Tolunoğulları, hoşgörü, eşit muamele ve bayındırlık faaliyetleri ile bilinen kronolojik şekilde anlatılmıştır.³⁷³

3.4.Osmanlı Tarihi

Derginin Nisan 2012 tarihinde başlayan birinci sayısından itibaren en fazla makale yazılan alan Osmanlı tarihi olmuştur. Dergide okul müfredatından alışık olduğumuz şekilde bir Osmanlı tarihi sınıflandırması yoktur.³⁷⁴ Zaten ilerleyen satırlarda değinileceği üzere Osmanlı tarihinin kuruluş,³⁷⁵ yükselme, duraklama, gerileme ve dağılma şeklinde dönemlere ayrılması doğru bir yöntem olarak da görülmemektedir.³⁷⁶ Tabi ki dergi bir örgün eğitim materyali değildir. Genel yayın

³⁷² Muharrem Kesik, “Gazneli Mahmud’un Başarı Kılavuzu Pendnâme”, *Derin Tarih Dergisi*, 43 (Ekim 2015): 100-105. Yazar, Pendnâme örneğini Erdoğan Merçil’den aldığını makale sonunda göstermiştir. Yazar, Gazneli Mahmudu Derginin Aralık 2017 Tarihli 69. sayısında yeniden yazmıştır. Bu makalesinde ise kişisel özelliklerinin yanında “*Hindistan Fatih*” tanımıyla anlatmıştır.

³⁷³ Muharrem Kesik, “Mısır’da Türk Egemenliğini Başlatan Tolunoğlu”, *Derin Tarih Dergisi*, 49 (Nisan 2016): 66-71.

³⁷⁴ Derginin Osmanlı tarihinin kronolojisi için görüşü, bilinen sınıflandırmanın dışında olması gerektiği iddiasıdır. Bkz. Mustafa Armağan, “Geçmiş Geçmemiştir”, *Derin Tarih Dergisi*, 108 (Mart 2021): 50-53. Makalede, Osmanlı tarihi aşiret, beylik, dünya gücü, değişim çağında Osmanlı gibi isimlendirilen evrelerde anlatılmaktadır. Derginin itiraz ettiği sınıflandırmadan en önemli farkı ise eş zamanlı olarak dünya ve orta doğudaki gelişmelerle ilişkili bir anlatım olmasıdır.

³⁷⁵ Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Meselesi derginin 94. sayısında dosya konusu olarak incelenmiştir. Yazılarda genel olarak devletin kuruluş yılı 1299 veya 1302 yılı mıdır? Üzerinde durulmuştur. Mustafa Armağan mevcut tezler içinde Halil İnalıcık’ın 1299 Sülemiş İsyanı Görüşünü değerlendirmiş ve 1299’un kuruluş tarihi olarak makul olduğu sonucuna varmıştır. Bkz. Mustafa Armağan, “Osmanlı Kuruluşunu Bir İsyan mı Borçlu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 94 (Ocak 2020): 50-53.; Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu tartışmalarına katılan bir diğer akademisyen de Prof. Dr. Ahmet Şimşirgil olmuştur. Şimşirgil de dergide yazdığı makale ile Halil İnalıcık’a itiraz ederek, Osmanlı Devleti’nin kuruluş tarihini 1299 olarak tespit etmiştir. Bkz. Ahmet Şimşirgil, “Osmanlı 1299’da Kuruldu”, *Derin Tarih Dergisi*, 22(Ocak 2014): 60-63. Dergide dikkat çeken tespitlerden birisi de İstanbul’un Fethine kadar devletin model döneminin Orhan Bey Dönemi olduğudur. Bkz. Mustafa Armağan, “Osmanlı’nın Enmuzec-i Evveli Orhan Gazi”, *Derin Tarih Dergisi*, 94(Ocak 2020): 66. Ayrıca Kuruluş konusundaki romanlara da değinilmiştir. Edebiyatın inceleme alanı olarak görülen romanların bazı dönemleri anlamada katkıları olduğu belirtilmektedir. Bkz. Şaban Sağlık, “Roman Roman Kuruluş”, *Derin Tarih Dergisi*, 94 (Ocak 2020): 58-61. Dergi Kuruluş Meselesi dâhil Osmanlı Tarihi’nin doğru anlaşılması ve yazımında Batılı bakış açısının bırakılmasını önermiştir. Bkz. Mustafa Armağan (Konuşan), “Aykut Kazancıgil: Osmanlı Sömürmediği İçin Yıkıldı”, *Derin Tarih Dergisi*, 94 (Ocak 2020): 85. Tartışılan sadece Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu olmayıp, Osmanlı Soyu’nun kökeni de derginin 111. sayısında ele alınmıştır. Bkz. Samet Tınas, “Osmanlılar Kayı Boyundan Mıydı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 111 (Haziran 2021): 78-80.

³⁷⁶ Mustafa Armağan (Konuşan), “Tarihe Farklı Gözlerle Bakan Tarihiç Ariel Salzman”, *Derin Tarih Dergisi*, 42 (Eylül 2015): 110-115.; Halil Solak (Konuşan), “Prof. Dr. Palmıra Brummet:

yönetmenin de ifade ettiği gibi bir popüler tarih dergisidir. Diğer alanlarda olduğu gibi Osmanlı tarihi alanında dergiye taşınan konular kamuoyunda bir şekilde bilinen, üzerinde çeşitli platformlarda tartışılan ya da tartışılmış; ilgi çekecek sansasyonel olarak tanımlanabilecek konulardır.

Osmanlı tarihi içinden konuların seçiminde bir diğer etken de politik gündemdir. Türkiye’de politika alanında tarih hiçbir dönem delil deposu olma vasfını kaybetmemiştir. Çünkü Türkiye’de politikanın neredeyse günümüze gelinceye kadar amacı sadece refah yaratmak olmamıştır. İdeal insan oluşturmak, Türk tarihinin neredeyse her döneminde devletin birinci vazifesidir. Bu yüzden de toplumun hayat standardını yükseltmek yerine ideolojik saflar hem partileri belirlemiş hem de bu partilerin taraftarlarının –neredeyse- değiştirilemez parçalarından olmuştur. Yani siyasetin gözünün geleceğe değil geçmişe dönük olması, geçmişin konularının siyasete taşınmasına neden olmuştur.

Ulus devlette tarihin “*Ortak Geçmiş*” adıyla birleştirici olması gerekirken; aynı müfredatı okumuş olan bireyler farklı politik dünyalar kurmak için ayrı sebepler bulmuşlardır. Dolayısıyla bu durum günümüzde popüler tarih denilen oldukça etkili, merak uyandırıcı ve hayret verici alanın da yaşam kaynağıdır.

Dergiye göre, Türkiye Cumhuriyeti’nin Osmanlı Devleti’nin fiilen devamı olmasına rağmen 1930’lardaki resmî tarihin zihinlere yerleştirdiği tarih algısı formel eğitimle günümüze kadar ulaşmıştır. Etkinliği ya da kabul edilebilirliği büyük oranda azalmış olmasına rağmen hâlâ politik arenanın örneklendirmesi için kalıp olarak zihinlerde yaşamaktadır. İşte izah etmeye çalıştığımız nokta da bu. Yani Osmanlı tarihi içinden yazılacak konular bir anlamda ülkenin politik gündeminin sağlaması ya da arkeolojisi olmuştur. Somutlaştırmak gerekirse dergide hakkında doğrudan ya da dolaylı olarak en fazla yazı/makale çıkan padişah II. Abdülhamid’dir. Dönem olarak oldukça zengin bir alan olmakla beraber Türkiye’de Padişahın kendisi dahi bir ayrışma merkezidir. İsmail Kara’nın ifadesi ile “*Sultan Abdülhamid üzerinden de bir bölünme yaşıyoruz.*”³⁷⁷

Şah İsmail Batılılar Tarafından Kurtarıcı Olarak Görüldü”, *Derin Tarih Dergisi*, 45 (Aralık 2015): 43.

³⁷⁷ İsmail Kara, “Sultan Abdülhamid Üzerinden de Bir Bölünme Yaşıyoruz”, *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Şubat 2018): 87.

3.4.1. Osmanlı Tarihi'ne Ait Bazı Karakteristik Anlatımlar

Derginin Osmanlı tarihi üzerine yoğunlaştığı dönem XIX. yüzyıl ve XVI. yüzyıldır. XIX. yüzyılın en fazla işlenen dönem olması Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askeri çöküş süreci olmasıdır. Aynı zamanda bu süreç, günümüz ile de benzerdir. Bu dönemle ilgili bilimsel ya da tamamen popüler tarzda yazılmış yazılar, çöküşü ağırlıklı olarak “*Dış dünya*” ya bağlamışlardır. Dış güçler diye de ifade edilebilecek olan bu etken dergiye göre, Coğrafi Keşiflerden itibaren insanlıktan çıkmışçasına sömürgeci ve yayılcı bir kimlik kazanan Avrupa'dır.

XVI. yüzyılın en fazla yoğunlaşılan bir diğer dönem olması da devletin askerî ve siyasi gücünün zirvede olmasıdır. Hatta XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren; İstanbul'un Fethiyle başlayıp II. Selim'e kadarki süreç okuyucuya anlatılmıştır. Ayrıca bu evre Osmanlı tarihinde hamasî metinler oluşturulmaya en müsait dönemdir. Dikkat çeken nokta ise ele alınan konular en meşhur siyasî/askeri olaylardır. Mesela I. Selim dönemi sadece hilâfetin Osmanlı Devleti'ne geçiş süreci ve Şia'nın bertarafı üzerinedir. Hatta birkaç sayıda aynı konu bazen dosya konusu olarak, bazen de münferiden işlenmiştir.³⁷⁸ Kanunî dönemi ise Avrupa'daki ilerleyiş ve denizlerdeki faaliyetlerle ele alınmıştır.

Derginin özellikle ilk kırk sayısında XVI. yüzyılın yazımı akademisyenler tarafından gerçekleştirilmiştir. Yani yazılar hikâyeci bir anlatımdan uzaktır. Bazı metinlerde satır aralarında kaynak karşılaştırmaları dahi vardır. Mesela “*İdris-i Bitlisî şöyle anlatırken*” şeklinde tahlil ve karşılaştırmalar yapılmıştır.

Gerek akademisyenler gerekse araştırmacı/yazarlar tarafından dipnot kullanımında bir standart yoktur. Fakat genelde birçok makalenin sonunda okuma önerisi sunulmuştur. XVI. yüzyılın dergiye konu edilen bir diğer alanı da mimarîdir. Dolayısıyla okura Osmanlı'nın yalnız savaşan bir devlet değil; insan merkezli medeniyet kuran bir millet olduğu hatırlatılmıştır.

Dergide milletin kim olduğu okuyucunun anlayışına bırakılmıştır. Osmanlı tarihi anlatımlarında “*Millet*”ten İslâmî kimliği ön planda, alperen, mücahid, savaşçı Türkler anlaşılmaktadır. Fakat derginin hiçbir yerinde bu milletin kim olduğunu tarif eden net bir tanımlama yoktur. I. Dünya savaşı, Milli Mücadele ve sonrası için “*Bu Millet*” ifadesi kullanılırken de yine okuyucunun anlaması gereken tanım Anadolu insanıdır.

³⁷⁸ I. Selim ve Şia politikası derginin 16, 18 ve 19. sayılarında ele alınmıştır.

Dergide etnik vurgu yerine birleştirici olduğu düşünölen “Müslöman olmak” ön plandadır.

XVII. yüzyıl anlatımlarında II. Osman, Yeniçeri zorbalığı, IV. Murat, Celâlî isyanları, saray halkı ve yaşantısı, Kösem Sultan, Köprölöler; makalelerin odağındaki konulardır. II. Osman, kokuşmuş ve cihad gayesini yitirmiş yeniçerilerin mağdurudur. Ama Padişah Genç Osman’ın tavırları da nefret toplamasına yetmiştir. IV. Murat sadece otoriter bir padişah değildir. Küçük yaşta tahta çıkmış olmanın ağır yükünü taşımış, devlet otoritesini tesis eden bir fedakârdır. Şiir yazacak kadar da ince ruhludur. Celâlî isyanları çok yönlüdür. En az bilinen etken ise iklim değışikliğine bağılı olarak XVII. yüzyıldaki kuraklık ya da ürün azlığıdır.³⁷⁹ Dergide XVII. yüzyıl anlatımlarında yer alan önemli bir nokta ise devlet adamlarının etkinliğinin artmasıdır. Köprölöler, olumlu etkisi olan bir aile olarak derginin konusu olmuştur.

Osmanlı toplumunun devlet nazarındaki konumunu belirleyen kriter aslında etnisitesi değildir. Sadece Osmanlı Devleti için değil imparatorlukların genelinde “...Yönetilen sınıfın dili ve dini, merkez için önemsizdir. İmparatorluğa katılan olan unsurlar, tâbi oldukları güce karşı (esasen askerî ve ekonomik) görevlerini yerine getirdikleri sürece yaşama biçimlerine karşılmaz.”³⁸⁰ Yedinci sayıda yer alan bu makale alışılmış “İstimâlet Politikası” yorumunun dışında analitik tek yorumdur. Yani her devletin kendine has özellikleri olmakla beraber benzer nitelikler taşıdıkları kanısından hareket edilerek toprağı ve askerî güce dayalı bir Osmanlı İmparatorluğu yorumu yapılmıştır. Diğer makalelerden farklı bir tarafı da İmparatorluktaki değışim ve gelişmenin kişilere, kahramanlıklara göre değil coğrafyaya ve tarihsel aktarıma göre açıklanmış olmasıdır.

Derginin anlatımlarında Osmanlı Devleti ne kadar özel ise Osmanlı insanı da aynı şekilde özeldir. Devletin siyasî seyrine paralel bir Osmanlı Toplumunu algısı vardır. Yani fütûhat ve genişleme zamanında hasletleri sokağı yansıyan, insancıl, uzlaşmacı, mütedeyyin ve her halinde bir incelik olan Osmanlı vatandaşı, inkıraz ile değışmeye başlamıştır. Yani XVII. yüzyıldan itibaren devlet düşüşe başlarken insan da bozulmaya başlamıştır.³⁸¹ Bu yorum Osmanlı Devleti’nin sadece bir devlet değil aynı zamanda

³⁷⁹ Havva Önalın, “Osmanlı’nın Buz Devri”, *Derin Tarih Dergisi*, 39 (Haziran 2015): 116-122.

³⁸⁰ Hayati Develi, “Osmanlı’nın Dilleri”, *Derin Tarih Dergisi*, 7 (Ekim 2012): 104.

³⁸¹ Mehmet Çelik, “Koca Yusuf’un Karşısındaki Çocuk”, *Derin Tarih Dergisi*, 7 (Ekim 2012): 112-113.

“Medeniyet” olduğu gerçeğine dayanmaktadır. Yine bu anlayışın bir sonucu olarak Osmanlı kültür tarihi de dergide yer almıştır. Öne çıkan bilim insanları anlatılırken Osmanlı Devleti dâhil Türk hükümdarlarının bilime ve bilim insanlarına tarih boyunca destek verdikleri, onları yanlarında bulundurup taltif ettikleri belirtilmiştir.³⁸²

Osmanlı tarihi alanındaki tüm yazılar popüler ya da akademik tarzda değildir. Akademisyenler tarafından kaleme alınmış olmakla beraber yeni bir bilgi içermeyen okuyucu kitlesi için ilginç gelebilecek olayların olmadığı kronolojik anlatımlar da bulunmaktadır.³⁸³

Osmanlı tarihi içinde Çanakkale savaşları, derginin mart ayı sayılarındaki en önemli konudur. Seyid Onbaşı belgelerle anlatılmıştır. 12. sayı, 88. sayfada Seyid Onbaşı'nın aile nüfus kayıt örneği verilmiş; 26 Ekim 2007 tarihinde vefat eden kızı Ayşe'ye ait bir fotoğraf da paylaşılmıştır. Böylece birçok insan için hayal konumunda olan kahraman müşahhas hale getirilmiştir.³⁸⁴ Çanakkale savaşlarının Türk tarihindeki önemi ile beraber dikkat çekilen bir diğer yanı da Cumhuriyet dönemi'ndeki anlatımıdır. Derginin iddiasına göre Cumhuriyet döneminde Çanakkale zaferi önemsenmemiştir. Hatta “Çanakkale hep ötekilerin zaferi olarak görülmüştür”.³⁸⁵ Çanakkale savaşlarının da içinde olduğu I. Dünya savaşı anlatımlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti, Enver Paşa, Savaşta Arap coğrafyası ve Arap kabilelerinin tavırları, İngiltere ve emperyalist planları üzerinde durulan ana temalardır.

Çanakkale savaşları ile ilgili tezlerden birisi de Mustafa Kemal Paşa'nın rolüdür. Çanakkale zaferi'nin Mustafa Kemal Paşa'ya mâl edilmesi kemalist ideolojinin işgüzarlığıdır. Bu ideoloji Çanakkale'yi Mustafa Kemal Paşa ile özdeşleştirmiştir.³⁸⁶ Dergide 1915 Çanakkale savaşlarının anlatımında yalnızca I. Dünya savaşındaki süreç yer almamıştır. Dergide üzerinde yoğunlaşılacak konu Cumhuriyet döneminde yazılan Çanakkale savaşları tarihleri ve bu yazımlarda Mustafa Kemal Paşa'nın rolünün abartıldığı ve asıl diğer kahramanların üzerlerinin örtüldüğü tezidir. Dergide bu tezi

³⁸² Salim Aydüz, “Üç Sultanın Âlimi, Üç Şehrin Bekçisi: Ali Kuşçu”, *Derin Tarih Dergisi*, 8(Kasım 2012): 42-47.

³⁸³ Abdülkadir Özcan, “Hakkı Yenmiş Bir Padişah”, *Derin Tarih Dergisi*, 12(Mart 2103): 40-45. Prof. Dr. Özcan'ın Cem Sultan'ı anlattığı makalenin başlığı dikkat çekicidir. Alan dışındaki okuyucu için “Hakkı Yenmek” ifadesi merak uyandırıcıdır.

³⁸⁴ Talha Uğurluel, “Seyid Onbaşı Bir Varmış Bir Yokmuş”, *Derin Tarih Dergisi*, 12 (Mart 2013): 86-89.

³⁸⁵ Talha Uğurluel, “Seyid Onbaşı Bir Varmış Bir Yokmuş”, 87.

³⁸⁶ Mustafa Armağan, “Çanakkale'de Kemalist Mitolojinin Örttüğü Bir Yenilgi”, *Derin Tarih Dergisi*, 37 (Nisan 2015): 52-55.

desteklemek için hem birinci elden kaynaklar belge olarak kullanılırken hem de Genel Kurmay Başkanlığı tarafından yazdırılan *Çanakkale Tarihi Cilt V, 3.kitap; İngiliz Deniz Harekâtları Tarihi Cilt 3, s.25*'deki bilgiler delil olarak gösterilmiştir. Yine Mustafa Kemal Paşa'nın Ruşen Eşref Ünaydın'a verdiği ve 1918'de *Çanakkale Nüsha-i Fevkalâdesi* adıyla çıkan *Yeni Mecmua*'daki mülakatının 1918 ve 1930'daki yayımlanmalarında yapılan karşılaştırma ile de Çanakkale'deki ruhun nasıl farklı bir anlatıma dönüştürüldüğü gösterilmiştir.³⁸⁷

Diğer tez ise Yarbay Mustafa Kemal Paşa'nın Çanakkale savaşlarındaki rolünün “gerçeğe uygun olmayan” bir anlatımdır. Bu tez için ise General Celal Erikan tarafından yazılan *Komutan Atatürk* adlı eser birinci elden kaynak olarak değerlendirilmiştir. *19 Mayıs Faciası* olarak adlandırılan olayda Yarbay Mustafa Kemal Paşa'nın başında bulunduğu 19.tümen,19 Mayıs 1915 sabah 03.30'da taarruz girişiminde bulunduysa da başarılı olamamıştır. Hatta 13 subay ve 1181 er yitimine neden olmuştur. Burada dikkat çeken noktalardan biriside sadece Mustafa Kemal Paşa veya Türk kuvvetleri ile ilgili düzeltme ve itirazlar değildir. Anzaklar'ın kayıplarının da resmî tarihlerde anlatıldığı gibi büyük sayılarda olmadığı; toplamda 160 ölü ve 486 yaralıların olduğu iddiasıdır.³⁸⁸

Çanakkale savaşlarının az bilinen kahramanlardan birisi de Cevad (Çobanlı) Paşadır. 18 Mart 1915'te imkânsızlıklara rağmen İtilaf donanmalarının boğazlardan geçişine mani olan kahramanlardandır. Cevad Paşa, maharetli bir asker olduğu gibi aynı zamanda milli bir ruha sahiptir. Osmanlı topçu birliklerinin teftiş eden Alman müfettişe haddini bildirecek kadar ince bir bağımsızlık ruhuna sahiptir. Fakat Cumhuriyet

---

³⁸⁷ Buna göre Yeni Mecmua'nın 1918'deki neşrinde mülakat şu şekildedir: “İngilizler Arıburnu ihracında bu cephelerdeki muharebelerde kumandanlarının, askerlerinin gösterdikleri cesareti, metaneti, cegâverâne meziyetleri fevkalade bir lisan-ı takdirle yâd ve ilan etmektedirler. Fakat düşünün ki, bütün muharebe vesaitiyle mükemmel surette mücehhez olarak büyük bir inad ve azimle Arıburnu sahillerine ayak basan düşmanımız, yine o sahil kenarlarında kalmaya mecbur olmuştur. Binaenaleyh zabitlerimiz, askerlerimiz hissiyat-ı vatanperverane ve dindaraneleriyle, şecaat-i mahsusa-i milliyeleri bu derece kuvvetli bir düşmana karşı **Darü’-Hilafe ve Saltanat kapılarını muhafaza etmekle** cidden şayan-ı iftihar bir mevki kazanmışlardır.” 1930 yılındaki ikinci neşrinde ise “**Darü’l-Hilafe ve Saltanat**” ifadeleri kaldırılmış sadece “**Payitaht kapılarını muhafaza etmekle**” şeklinde yazılmıştır. Bkz. Mustafa Armağan, “Esad Paşa Sansürsüz Hatıratında Çanakkale Savaşı Nasıl Anlatır?”, *Derin Tarih Dergisi*, 72 (Mart 2018): 39-40.

³⁸⁸ Mustafa Armağan, “Çanakkale’de Kemalist Mitolojinin Örtüğü Bir Yenilgi”, 52-55.

döneminin tarih yazımı, Mustafa Kemal Paşa'nın isminin gölgelenmemesi için Cevad Paşayı da unutturmuştur.³⁸⁹

1914-1922 döneminde üzerinde en fazla durulan iki isim vardır. Birincisi Enver Paşa, ikincisi ise Nuri (Kılıgıl) Paşadır. Bu iki ismin dergide özel olarak yer bulmalarında “*yok sayılmaları*” iddiası etkilidir.³⁹⁰

Yine kamuoyunun hakkında hazır bir yargıya sahip olduğu isimlerden birisi de VI. Mehmed Vahdettin'dir. Öncelikle resmî tarihin anlatısına dikkat çekilerek, bu anlatımdaki “*Hain*” ithamının iftira olduğu belirtilmiştir. Akademik camianın ise bu konulara girmekten imtina ettiği söylenerek son padişah Vahdettin ve tarihsel rolü izah edilmiştir. Dergide işaret edilen hakikatler, Vahdettin'in vatanseverliği, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya görevlendirilmesindeki rolü ve ülkeden ayrılışı (dergiye göre kaçış değil) anlatılmaktadır. Dergiye göre, Sultan Vahdettin hakkındaki gerçeklere ilk neşter vuran ise Necip Fazıl Kısakürek'tir. 1968'de yayımlanan “*Vatan Haini Değil Büyük Vatan Dostu Vahidüddin*” isimli kitap ilk kez resmî tarihin dışında bir bakışı ortaya koymuştur. Dergiye göre Vahdettin hakkında gerçekçi bulunan bir başka çalışma ise 1978'de Kadir Mısıroğlu tarafından *Sebil Dergisi*'nde neşredilmiştir. Vahdettin hakkında yazılıp değerlendirilen bir diğer çalışma da Araştırmacı Murat Bardakçı tarafından yazılan *Şahbaba* isimli kitaptır. Bu kitabı önemli kılan yanı birçoku ilk kez yayımlanan belgeleri kullanmış olmasıdır. Fakat Bardakçı'nın kitabının Osmanlıca okumalar bakımından hatalar içerdiği örnekler ve düzeltmelerle gösterilmiştir.³⁹¹

Osmanlı padişahları ağırlıklı olarak dönemlerindeki askerî ve siyasî gelişmelerle ele alındığı gibi dergide iki defa da psiko-sosyal açıdan tahlil edilmişlerdir. II. Mehmed, IV. Murad ve V. Murad psikolojik tahlilleri yapılan Osmanlı padişahlarıdır. Örneğin V. Murad'ın değerlendirmesini yapan yazar, tahttan indirilmesinin isabetli olduğu sonucuna varmıştır.³⁹²

Dergi, bilinen bazı gerçeklerin de yeniden tanımlanmasını önermektedir. Örneğin Piri Reis haritasının nasıl çizildiği ile ilgili farklı görüşler aktarılırken Piri

³⁸⁹ Ahmet Yurttakal, “Çanakkale Zaferi'nin Unutulan Kahramanı Cevad Paşa”, *Derin Tarih Dergisi*, 72 (Mart 2018): 55-58.

³⁹⁰ Derginin 78. Sayısının dosya konusu Enver ve Nuri Paşalardır. Örnek olarak bkz. Musa Qasımlı, “Osmanlı'nın Son Zaferi”, *Derin Tarih Dergisi*, 78 (Eylül 2018): 44-79.

³⁹¹ Mustafa Armağan, “Şahbaba'nın Günah Galerisi”, *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 53.

³⁹² Sefa Saygılı, “Psikiyatrist Gözüyle Sultan V. Murad'ın Amansız Hastalığı”, *Derin Tarih Dergisi*, 78 (Eylül 2018): 84-86.

Reis'in “*Keşifler Çağı Haritacı*”; çizdiği haritanın da “*Yeni Dünya Haritası*” olarak tanımlanması gerektiğini belirtmektedir.³⁹³ ,

Korsanlık, XVI. yüzyılda Osmanlı hizmetine giren denizciler, kahramanlıkları, başarıları ve cevvaliyetleri ile okuyucuya sunulmuştur.³⁹⁴ Derginin 117. sayısında (Aralık 2021) Osmanlı denizciliği kapsamlı şekilde anlatılmıştır. Başlangıçta kullanılan kadırgalardan XVII. yüzyılda kalyon denilen yelkenli gemilere geçilmesi, Akdeniz’de ve çevresinde hâkimiyet kurulması, Akdeniz’de Venedik, Ceneviz, Floransa ve İspanya ile yaşanan rekabet Osmanlı Denizciliğinin önemsenen konuları olmuştur. Osmanlı Devleti’nin karalarda egemen olabilmesini sağlayan etkenlerden birisi de XVI. yüzyılda denizlerde güçlenmiş olmasıdır.³⁹⁵

Osmanlı tarihi yazılarında yer verilen bir diğer konu da Osmanlı şehirleri ve mimarisidir. Bu konularda vefatına kadar yazıları ile devamlılık sağlayan kalem Prof. Dr. Semavi Eyice’dir.³⁹⁶ Aslında Osmanlı medeniyet tarihinin en somut örneği mimarisidir. Çünkü günlük yaşantıya ait verileri somutlaştıran alan mimaridir. Bu da derginin sosyal tarih alanını ihmal etmediğini göstermektedir.

Osmanlı sosyal hayatı üzerine alıntılar Reşat Ekrem Koçu ve Ahmet Refik Altınay’dan yapılmıştır. Bu yüzden de anlatılan dönem genelde XVIII. yüzyıl sonrasdır.³⁹⁷ “*Kayıtlar*”, “*Öteki Tarih*” ve “*Miras Metinler*” başlığını taşıyan bölümlerde Osmanlı ya da sonrası için çok bilinen yanlış (İtham/İftira) lara da cevap verilmiştir. Bu yöntem dergide sık tekrarlan bir tarzdır. Genelde II. Abdülhamid ve Cumhuriyet dönemi ile ilgili başlıklar ele alınmış, belgeleriyle doğrusu anlatılmıştır.³⁹⁸

³⁹³ İdris Bostan, “Keşifler Çağında Bir Osmanlı”, *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 56.

³⁹⁴ Örnek olarak: M. Hasan Bulut, “Karayip Korsanı Jack Sparrow Bizim Yusuf Reis Çıktı”, *Derin Tarih Dergisi*, 12 (Mart 2013): 69-71.

³⁹⁵ İdris Bostan, “Denizlerde Hâkim Olmadan Karalar Elde Tutulamaz”, *Derin Tarih Dergisi*, 117 (Aralık 2021): 38-49.

³⁹⁶ Prof.Dr. Semavi Eyice’nin sağlık problemleri nedeniyle yazılarına ara vermesi üzerine “Usta Kalemler” adlı bu bölümü Prof. Dr. Aykut Kazancıgil yazmaya başlamıştır. Prof. Kazancıgil, ağırlıklı olarak tıp alanındaki Türk bilim insanlarını ve çalışmalarını anlatmıştır.

³⁹⁷ Semavi Eyice, “İstanbul’un Büyük Yangınlarından 1870 Beyoğlu Yangını”, *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 99.; Ümit Bayazoğlu, “Yeniçeri Mezarları Hortladı”, *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 103.; Ümit Bayazoğlu, “Aziziye Camii’nin Arazisi Nasıl Yağmalandı”, *Derin Tarih Dergisi*, 16 (Temmuz 2013): 106-109.

³⁹⁸ Örnek olarak Bkz. Kayıtlar, *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 20.

Osmanlı tarihinin tartışmalı konularından birisi olan I. Selim³⁹⁹ (Dergide Yavuz ismi kullanılıyor), yazımlarının merkezi, İran politikası ve alevîlere yönelik faaliyetleridir. Konu ilk kez derginin 16. sayısında ele alınmıştır. Prof. Dr. Abdülkadir Özcan tarafından yazılan ve “*Yavuz Sultan Selim’in Kürt Politikası*” başlığı taşıyan makalesinde etnik ya da mezhep odaklı bir kıyım yapılmadığı İran (Safeviler) ’a karşı tedbirler alındığı; yani bir *Alevî Soykırımı* yapılmadığı ispatlanmaya çalışılmıştır. Özellikle metin içinde kırmızı punto ile “*40 bin Alevî’yi öldürdü Masalı*” spotu ile okuyucuya verilmek istenen mesaj belirgin hale getirilmiştir.⁴⁰⁰

Popüler tartışma konularından birisi de Osmanlı padişahlarının hacca gitmemesi meselesidir.⁴⁰¹ Derginin sorular etrafında içerik oluşturması geçmişte Ahmet Akgündüz tarafından yazılan “*Bilinmeyen Osmanlı*” kitabının tarzına benzemektedir. Hatta okuyucu tarafından sorulan sorulara konunun uzmanları tarafından cevap verilen “*Siz Sorun, Tarihçiler Cevaplandırın*” isimli bir bölüm dahi oluşturulmuştur.

Osmanlı tarihi içinde cevap verilen tartışmalı konular yalnız popüler alanla sınırlı kalmamıştır. Özellikle ilk kırk sayıda akademik camianın üzerinde ihtilaf yaşadığı konular da bazen dergide yer almıştır. Bunlardan birisi de Osmanlı Devleti’nin kuruluş tarihi ve ortaya çıkış sürecidir. Okul ders kitaplarında devletin kuruluş yılı için 1302 senesi gösterilirken dergi Osmanlı Devleti’nin kuruluşunu 1299 olarak okuyucuya anlatmıştır.⁴⁰² Kamuoyunda Osmanlı Devleti’nin “*İnsanlık dışı*” olarak gösterilen tartışmalı meselelerinden birisi de kardeş katlidir. Yine Klasik dönemle ilgili makaleler yazan Prof. Dr. Abdülkadir Özcan konuyu “*Devletin Bekası*” açısından izah etmiştir.⁴⁰³

³⁹⁹ Dergide II. Abdülhamid’den sonra en fazla üzerinde durulan padişah I. Selim’dir. Derginin 16, 18 ve 102. Sayıları’nın dosya konusu olmuştur. Özellikle 102. sayıda (Eylül 2020) I. Selim tahta geçişinden Alevî Politikasına, hastalığı ve ölümüne kadar ayrıntılı olarak irdelenmiştir.

⁴⁰⁰ Abdülkadir Özcan, “Yavuz Sultan Selim’in Kürt Politikası”, *Derin Tarih Dergisi*, 16 (Temmuz 2013): 54.

⁴⁰¹ Abdülkadir Özcan, “Osmanlı Padişahları Neden Hacca Gitmedi”, *Derin Tarih Dergisi*, 19 (Ekim 2013):34-43. Özcan, padişahların hacca gitmeme nedeni olarak devrin şartlarında uzun sürecek hac yolculuğunun pay-ı tahtın boş kalmasına neden olup, merkezî otoriteye zarar vermesi olduğunu söylüyor.

⁴⁰² Ahmet Şimşirgil, “Osmanlı 1299’da Kuruldu”, *Derin Tarih Dergisi*, 22 (Ocak 2014): 61. Makalede Halil İnalcık’ın 1302 Bafeon Savaşı olarak tespit ettiği tarihin doğru olmadığı itirazı ile 1299 tarihinin “*Bağımsızlık için asıl delillerin kaynaklara yansımaları*” bu yıla aittir denilmektedir. Buna göre ilk kez sikke bu yıl bastırılmış, Osman bey adına ilk hutbe de Karacahisar’da Osman Bey adına okunmuştur. Bu makaleyi dergide farklı kılan bir özellik de kaynaklar ve verdikleri bilgilerin kritiğinin yapılmış olmasıdır.

⁴⁰³ Abdülkadir Özcan, “Osmanlı Padişahları Kardeşlerini Neden Öldürürlerdi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 22 (Ocak 2014): 70-81. Makalede İslâmiyet Öncesi Türk Devletleri’nde var olan Kut İnancının aslında devamlılık gösterdiğine dikkat çekilmiştir. Bu aynı zamanda sadece siyasal egemenlik anlayışının değil; medeniyetin devamlılığına da bir örnektir. Osmanlı Medeniyeti Avrupa’nın

Derginin Osmanlı tarihini okuyucuya anlatma şeklinde yalnızca savaşan, fetih yapan asker devlet algısı oluşturmamak amaçlanmıştır. Bunun için de Osmanlı Medeniyeti çok yönlü olarak sayfalara taşınmıştır. Mutfak kültürü, sokak yaşamı, sosyal yardımlaşma, tasavvufî hareketler, tarikatlar, tekkeler, mimari, mezarlıklar, mezar taşları, deyimler, dil vs. gibi siyasî tarihin gerisinde kalan konular da her sayıda olmasa da dergide işlenmiştir. Bu türden en dikkat çeken makalelerden birisi de Osmanlı'da sokak hayvanları üzerine yapılmış olan araştırmadır. XIX. Yüzyıl'da Osmanlı Başkentine gelen Avrupalılar'ın anlatımlarından yola çıkılarak, hem Osmanlı hem de Türk-İslâm kültüründeki merhamet olgusu anlatılmıştır. Bu da üst bir insanî değer olarak Osmanlı medeniyeti hanesine eklenmiştir.⁴⁰⁴

Dergide, Osmanlı Devleti'nin 1922'de son bulması, sadece siyasi bir yıkılıştır. Aynı toplum üzerine yeni bir devlet kurulmuş ve 1923 sonrasında Osmanlı Toplumuna yeniden şekil verilerek bir “Ulus” inşa edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla Cumhuriyet dönemindeki her şey 1923'te ortaya çıkmış değildir. Hatta Cumhuriyet'in en temel felsefesi olan “Ulusal Egemenlik” ve “Ulusal İrade” dahi Osmanlı Devleti'nde var olan, kısmen uygulanmış bir yeniliktir. Şükrü Hanioglu'na göre “*Hâkimiyet-i Milliye, 1908 öncesinde de tartışılan bir kavramdı; onu Cumhuriyetle özdeşleştirmek hatalı bir yaklaşımdır.*” Hatta İttihad ve Terakki'ye muhalefet olarak kurulan Osmanlı Demokrat Fırkası “*Hâkimiyet-i Milliye*” kavramını demokrasi ile ilintilendirerek savunmuştur. Fırka *Hâkimiyet-i Milliye* adında bir gazete de çıkartmıştır.⁴⁰⁵

Cumhuriyet döneminde birçok önemli gün ve millî bayram olduğu gibi Osmanlı döneminde de bazı önemli gün kutlamaları vardır. Örneğin İstanbul'un Fethi ilk olarak 1910'da kutlanmaya başlanmıştır.⁴⁰⁶

Dergide Osmanlı tarihi anlatım yöntemlerinden birisi de “Soru-Cevap” şeklinde yapılan mülakatlardır. Her sayıda uygulanmamış ve dergide ayrı bir bölüm haline

---

eşiğinde orijinal bir medeniyet kurmuş olduğu gibi önceki Türk ve Türk-İslâm Devletlerinden de miras aldığı uygulamalara sahiptir.

⁴⁰⁴ Mustafa Özcan, “Osmanlı'dan Günümüze Sokak Hayvanlarını Medeniyete Nasıl Kurban Ettik?”, *Derin Tarih Dergisi*, 24 (Mart 2014): 114-118.; Semavi Eyice, “İstanbul'un Mekansız Sakinleri”, *Derin Tarih Dergisi*, 38 (Mayıs 2015): 32-33. Derginin 63. Sayısı, 127. Sayfada Osmanlı Dahiliye Nezareti tarafından yayımlanmış ve kuşların öldürülmesini yasaklayan bir belge gösterilmiştir.

⁴⁰⁵ Şükrü Hanioglu, “Osmanlı'da Soyut Bir İdeal Olarak Hâkimiyet-i Milliye”, *Derin Tarih Dergisi*, 25 (Nisan 2014): 76-77.

⁴⁰⁶ Kırk Ambar, “İlk Fethi Kutlamaları Nasıl Yapılmıştı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 26 (Mayıs 2014): 44.

getirilmemiş olmakla beraber zaman zaman alanın uzmanlarına sorular yöneltilmiştir.⁴⁰⁷ Yine yöntem olarak dikkat çeken bir diğer uygulama da Osmanlı arşiv kaynaklarının yanında konuyla ilgisi olan devletlerin kayıtlarına da zaman zaman yer verilmiş olmasıdır. Bu konuda arşivinden en fazla yararlanan devlet İngiltere'dir. Özellikle XIX. yüzyıl'ın ikinci yarısı ve XX. yüzyıl konularında İngiliz arşivine ait vesikalar yayımlanmıştır.⁴⁰⁸

Akademik alanın dışına çıkamayacak konular hariç Osmanlı tarihi yazılarındaki temel motivasyon, Osmanlı Devleti hakkındaki iddialara cevap vermektir. Yine en kamuoyundaki tartışmalı alanlardan birisi Osmanlı sarayı, harem ve saray kadınlarıdır. Öncelikle oryantalistlerin anlatımlarının doğru olmadığı gibi bazı seyyahların verdiği bilgilerin de hayale dayalı olduğu belirtilmiştir. Osmanlı sarayının rastgele yaşanılan bir yer olmadığı, harem dahi bürokratik bir hiyerarşiye sahip olduğu vurgulanmıştır. Fakat popüler anlatım tarzından tamamen uzak bir yazım da yoktur. Mesela Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mustafa'nın katli anlatılırken “*Kumpas*”, “*Entrika*” gibi kelimeler kullanılarak bir senaryo çekiciliği oluşturulmaya çalışılmıştır.⁴⁰⁹

Dergide Osmanlı tarihinin popüler anlatım tarzına en uygun isim Yavuz Bahadıroğlu'dur. Otuz İkinci sayıdan itibaren “*Biz Osmanlıyız*” isimli sayfada yazmaya başlamıştır. Bahadıroğlu'nun makalelerinin tamamında amaç ibret almak ya da geçmişin büyüklerinden ders çıkartıp onlarla guru duymaktır. Yazılarda hiçbir zaman akademik bir üslup kullanılmamıştır. Olaylar isim olarak gerçek olmakla beraber içerikleri yazarın hayal dünyasında dramatize edilmiştir. Tarihî bir şahsiyet tıpkı Yeşilçam aktörleri havasında konuşulmaktadır. Şahsiyetlerin üslubu da filmlerde

⁴⁰⁷ Ali Satın, “Bilinmeyen I. Dünya Savaşı”, *Derin Tarih Dergisi*, 31 (Ekim 2014): 88-93. Makalede meşhur “Yanlış” lar verilerek kısaca “Doğrusu” anlatılmıştır. Bu yöntem de alan dışı okuyucu için çekicidir. Çünkü okuyucunun hem ilgisi çekilmiştir. Hem de çok duyulan yanlışlar vurgulanmıştır.

⁴⁰⁸ Gültekin Yıldız, “Mark Sykes ve İngiliz Savaş Komitesi Gözünden 1915 Sonunda Arap Meselesi”, *Derin Tarih Dergisi*, 31(Ekim 2014): 106-111. Dergide Sykes -Picot Sözleşmesi I. Dünya Savaşı konularında en fazla değinilen noktalardandır. Bunda Suriye İç Savaşı nedeniyle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın “Bölgede yeni bir Sykes-Picot'a izin vermeyeceğiz” şeklindeki çıkışı da etkili olmuştur. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi derginin konularının belirlenmesinde gündem oldukça etkilidir.

⁴⁰⁹ Abdülkadir Özcan, “Şehzade Mustafa Olayı”, *Derin Tarih Dergisi*, 31 (Ekim 2014): 119.; Yılmaz Öztuna, “Cariye Kimdir?”, *Derin Tarih Dergisi*, 37 (Nisan 2015): 20. Yılmaz Öztuna'nın makalesinde harem ve cariyelik konusunun Türkiye'de belirli çevreler tarafından istismar edilen konuların başında geldiği belirtilmiştir. Osmanlı Harem'i ve saray kadınları müstakil bir dosya konusu olarak dergide işlenmemiştir. Fakat eğitim ve yardımseverlik dosyalarında saray kadınları, farklı makalelerde yer bulmuştur. Örnek olarak bkz. Nermin Taylan, “Padişah Kızları Mektebi: Duhter-i Hümayun” *Derin Tarih Dergisi*, 80 (Kasım 2018): 74-75.

duyulan repliklere benzemektedir. Kahramanlıklar ve fedakârlıkları insanüstüdür.⁴¹⁰ Zaten Bahadıroğlu'nun yazdığı bölümün ismi (*Biz Osmanlıyız*), okuyucunun kendisini nerde görmesi gerektiğine işaret etmektedir. Çünkü popüler tarihin amacı genelde okuru toplumsal ve siyasal olarak doğru yere yerleştirmektir. Bahadıroğlu'nun daha çok askerî ve siyasî olaylarda aradığı/gösterdiği keramet ve mucizeler, Osmanlı Tarihi'nin farklı alanlarındaki anlatımlarında da kendisini göstermiştir.⁴¹¹

3.4.2. Güncel Gelişmeler Perspektifinden Osmanlı Tarihi

15 Temmuz 2016 Tarihinde meydana gelen darbe girişimi sonrasında derginin en önemli gündem içeriklerinden birisi de darbelerdir. Fakat henüz 15 Temmuz Darbe Girişiminden bir yıl öncesinde Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve katledilmesi derginin Osmanlı tarihi içinde ele aldığı popüler konulardandır. Anlatımda en dikkat çeken nokta ise darbeye yani Abdülaziz'in tahttan hall'i ve katledilmesinde Midhat Paşa'nın önderliğindeki ekibin ve İstanbul'daki Prodos Mason Locası üzerinden uluslararası bir boyutunun olmasıdır.⁴¹² Okul müfredatları ya da resmî tarih yazımı göz önüne alındığında ilginç görülebilecek bir bilgidir.

Türk tarihinin yakın dönemleri için “*Dış Müdahale*”, “*Mason Locaları*”nın⁴¹³ illegal faaliyetleri, ülkede siyasetin dış güçlere göre yönlendirilmesi olguları sadece okul ders kitaplarında değil; üniversite okumalarında dahi karşılaşılan bir yorum değildir. Aynı tez, yani Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve katledilmesinde İngiliz ve Mason tertibi olduğunu izah eden yazılardan birisi de yine 38. sayıda Süleyman

⁴¹⁰ Yavuz Bahadıroğlu'nun bahsedilen tarzdaki anlatımına örnek olabilecek karakteristik bir örnek için Bkz. Yavuz Bahadıroğlu, “Ne Günlere Kaldık Bre”, *Derin Tarih Dergisi*, 32 (Kasım 2014):70-75.

⁴¹¹ Örnek bir hikâye için Bkz. Yavuz Bahadıroğlu, “Keramet Eseri Kibleşi Pusula ve Saat Ayar Merkezi Oldu”, *Derin Tarih Dergisi*, 70 (Ocak 2018): 98-100.

⁴¹² Mehmet Ali Beyhan, “Sultan Abdülaziz Neden ve Nasıl Öldürüldü”, *Derin Tarih Dergisi*, 38(Mayıs 2015): 69.

⁴¹³ Osmanlı Devleti üzerinde masonik etkinin ortaya çıkmasında dönüm noktası olan gelişme Kırım Savaşı'dır. Bkz. Süleyman Kocabaş, “Kanlı Darbede İngiliz Mason İşbirliği”, *Derin Tarih Dergisi*, 38 (Mayıs 2015): 74. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde Masonlar ve Mason Faaliyetleri derginin 39. Sayısında kapak dosya konusu olarak incelenmiştir. Yine Osmanlı Ülke'sinde Masonlar ve faaliyetlerinin müstakil olarak ele alındığı bir diğer sayı da 68. sayı olmuştur. Kasım 2017 tarihli dergi, “*Osmanlı'yı İçeriden Yikan Misyoner Ajanlar*” dosya başlığı ile yayımlanmıştır. Misyonerlik faaliyetleri sadece Osmanlı Devleti'nin son bulması ile durmamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde de özellikle Protestan Amerikan Okullarında gizlice İncil okumaları başta olmak üzere Hristiyanlaştırma çalışmalarına devam etmişleridir. Bkz. Olcay Can Kaplan(Konuşan), “Bursa Amerikan Kız Kolejinde Dört Müslüman Kızı Nasıl Hristiyan Yaptılar?”, *Derin Tarih Dergisi*, 72 (Mart 2018):93-96. Masonluğun sembolleri de farklı platformlarda okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Bu yüzden 73. Sayıda bu semboller ve anlamları da izah edilmiştir. Bkz. Efsaneler ve Gerçekler, “Masonlukta Ne, Nedir?”, *Derin Tarih Dergisi*, 73 (Nisan 2018): 102-103.

Kocabaş tarafından yazılmıştır.⁴¹⁴ Aynı tezi yani dış güçler ve mason tertibi iddiasını savunan yazarlardan birisi de Mustafa İnal'dır. Buna göre 1865'te ortaya çıkan Yeni Osmanlılar İtalyan Carbonari Mason Teşkilatı'na bağlıdır ve Sultan Abdülaziz, İngiltere, Fransa ve Masonlar tarafından tahttan indirilip katledilmiştir.⁴¹⁵ 1876 Darbesi⁴¹⁶ ile ilgili verilen ilginç bilgilerden birisi de "Osmanlı sarayının ilk kez bir Harem talanı ve mücevher yağması yaşamasıdır."⁴¹⁷ Anlatılan konunun çok yönlü olarak incelenmesi ve okuyucuya olayların farklı boyutlarını göstermek de kullanılan yöntemlerdendir. Yani 1876 Darbesi tarihsel kronoloji içerisinde anlatılabilir ve yeterli görülebilirdi. Bunun yerine devrin hukukuna aykırılık yönü Prof. Dr. Ekrem Buğra Ekinci tarafından incelenmiş, Abdülaziz'in Hall'inin "Düzmece Fetva" ile gerçekleştirildiği izah edilmiştir.⁴¹⁸ Konunun güncel terimlerle anlatımına bir diğer örnek de Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve katlini planlayan ekibin "Cunta" olarak tanımlanmış olmasıdır.⁴¹⁹

Derginin Osmanlı tarihinde güncel gelişmelere örnek ya da benzer olay yorumlaması yaptığı da görülmektedir. 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı, Türkiye'ye yönelik büyük sığınmacı göçleri ortaya çıkartmıştır. Bu ise kamuoyunda tepkiyle karşılanmıştır. İşte dergi bu kamuoyu tepkisine cevap oluşturmak için – belki de kendi okuyucuları içinden de sığınmacılara karşı çıkanları ikna etmek için- Osmanlı Tarihi içinden örneklerle tez oluşturmaya çalışmıştır.⁴²⁰

Osmanlı tarihinden bazı konuların seçiminde son zamanlara kadar çok duyulmayan başlıklar da bulunmaktadır. Bu gruptan olarak en fazla vurgulanan konulardan birisi Kutu'l-Amare Zaferi'dir. Kutu'l-Amare Zaferi'nin anlatılması

⁴¹⁴ Süleyman Kocabaş, "Kanlı Darbede İngiliz- Mason İşbirliği",74-75.

⁴¹⁵ Mustafa İnal, "Osmanlı'dan Bugüne Milli İradeye Saplanan Yedi Hançer Darbesi", *Derin Tarih Dergisi*, 64 (Temmuz 2017): 31-37.

⁴¹⁶ Darbe tanımı Türkiye'de 27 Mayıs 1960 Darbesi ile kullanılmaya başlanan bir terimdir. Cumhuriyet öncesi dönem için ise hem okul ders kitaplarında hem de bazı yayınlarda yer almaya başlamıştır. Bkz. Komisyon, MEB 11. Sınıf Tarih Ders Kitabı,(2020): 174. Bu tanımlamaların ve darbelerin müfredata girmesinde 15 Temmuz 2016 Tarihi'ndeki girişimin etkisi vardır.

⁴¹⁷ Arzu Tozduman Terzi,"Sultan'ın Haremine de El uzattılar", *Derin Tarih Dergisi*, 38 (Mayıs 2015): 79.

⁴¹⁸ Ekrem Buğra Ekinci, "Düzmece Fetva Sultan Aziz'i Nasıl Tahttan Etti?", *Derin Tarih Dergisi*, 38 (Mayıs 2015): 81-84. Bu makalede hall fetvasının orijinal metni verilmiş ve günümüz alfabesine transkripsiyonu da yapılmıştır.

⁴¹⁹ Mehmet Çelik, "Cuntanın Sinsi Planı", *Derin Tarih Dergisi*, 38 (Mayıs 2015): 86.

⁴²⁰ Olcay Can Kaplan, Samet Tınas (Konuşan), "Kemal Karpaz: Osmanlı Mültecileri Paşa Bile Yapmıştı", *Derin Tarih Dergisi*, 44 (Kasım 2015): 106.

Batı'nın yazdığı tarihe karşı bir vatan görevi olarak kabul edilmiştir.⁴²¹ Bu zaferle ilgili kanaat, İngiltere ve diğer batı zihniyetli yazımlarda İngiltere'nin mağlubiyetinin gizlenmeye çalışıldığıdır. İngiliz raporlarında yenilginin nedenleri olarak coğrafi şartlar, ikmal eksiklikleri ve sağlık şartlarındaki olumsuzluklar üzerinde durulurken; Osmanlı Ordusu'nun iradesi, cevvaliyeti ve savaşçılığı örtbas edilmiştir.⁴²² Dergi, resmî tarih tarafından Kut'ul-Amare Zaferi'nin üstünün örtüldüğü görüşündedir.⁴²³ Cumhuriyet dönemi'nde Kut'ul-Amare Zaferi'nin görmezden gelinip, unutturulmak istenmesinde hem Halil Kut Paşa'yı egale etme düşüncesi hem de İngiltere'nin baskısı etkilidir.⁴²⁴ I. Dünya savaşında “*Arap İhaneti*” olarak bilinen genellemenin bir kısmı da Irak Cephesi ve Kut'ul-Amare savaşı ile ilgilidir. Dergide bazı Arap araştırmacıların görüşlerine de yer verilerek “*İhanet*” söyleminin anlaşılmasına katkı sağlanmıştır.⁴²⁵

3.4.3. II. Abdülhamid

Dergide II. Abdülhamid ile ilgili yazıların tamamı “*Son Sultan*”ı doğru tanıtmaya iddiasını taşımaktadır. Bu amaç yazıların birçoğunun günümüzde ya da geçmişte padişah hakkındaki iddialara cevap verir nitelikte yazılmasına neden olmuştur. Öyle ki padişah anlatılırken sadece yerli taraftar ya da karşıtlarının görüşlerine yer verilmemiştir. Aynı zamanda Abdülhamid'in bizzat zamanında yabancı devletler nezdindeki izlenimlerine de belgeler ile örnekler verilmiştir.⁴²⁶

Dergide, İkinci Abdülhamid'in tarihsel rolü olmasaydı Türkiye Cumhuriyeti de olmazdı kanısına kadar ulaşılmıştır.⁴²⁷ Fakat bununla beraber sultan'ın insanî yönü de

⁴²¹ Altay Cengiz, “İngiltere'nin Gözüyle Kut Yenilgisi”, *Derin Tarih Dergisi*, 49 (Nisan 2016): 87.

⁴²² Şükrü Hanoğlu, “İngiltere Yenilgiyi Nasıl Soruşturdu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 49 (Nisan 2016): 96. Bu makalede İngiliz Hükümeti'nin Çanakkale ve Kut yenilgilerini soruşturmak için oluşturduğu komisyonlar tarafından hazırlanan raporlar da kaynak olarak gösterilmiş ve bazı örnek rapor fotoğrafları verilmiştir.

⁴²³ Yazar, konuşan kişi belli değil, “Halil Kut Paşa Unutkanlığımızın Kurbanlarından”, *Derin Tarih Dergisi*, 49 (Nisan 2016): 111.

⁴²⁴ Mustafa Armağan, “Kut'ul-Amare Zaferi Neden Unutturuldu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 49 (Nisan 2016):120-123.

⁴²⁵ Dane El- Ömerî Siyam, “Kut'ul-Amare Zaferi'nin Ardından Bağdat'a Hazin Veda”, *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 88-90.

⁴²⁶ Ahmet Uçar, “Amerika'dan Sultan'a Kadın Eğitimi İçin Teşekkür”, *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Şubat 2018): 59. Makalede II. Abdülhamid'in kızların meslekî eğitimi için yaptığı okullaşma ve teşvik çalışmaları anlatılarak bir anlamda günümüzdeki kadın hakları tartışmalarında İslâm Dünyası adına bir cevap verme eğilimi de vardır.

⁴²⁷ Süleyman Kocabaş, “Abdülhamid Han Olmasa Türkiye Cumhuriyeti Olmazdı”, *Derin Tarih Dergisi*, 55 (Ekim 2016): 88. Makalenin başlığı tarih metodolojisi açısından dikkat çekicidir. Şartları “se” ve “sa” anlayışlarına göre yorumlamak doğru bir yöntem değildir. Fakat derginin niteliği zaten bu tür yorumlarla ortaya çıkmaktadır.

ele alınmıştır.⁴²⁸ Hatta Sultan II. Abdülhamid bir fikir ve tez olarak yaşamaktadır. Dergiye göre, günümüzde Abdülhamid düşmanlığı/karşıtlığının da temel sebebi budur.⁴²⁹ Türkiye’de tarih dinleyen ya da herhangi bir kaynaktan tarih okuyan insanların II. Abdülhamid Dönemi hakkında en fazla şahit oldukları “bilgi” “İstibdat Dönemi” kalıbıdır.⁴³⁰

Dergide son yıllara kadar Osmanlı tarihinin neredeyse tamamının insansız, masalsı ve ucube bir devlet kronolojisi olarak aktarılmasına da cevap oluşturmak için, II. Abdülhamid’in sosyal politikaları da sıkça anlatılmıştır.⁴³¹ Yazılarda ifade edilmemekle beraber, genel yayın yönetmeni Mustafa Armağan, derginin genel tavrını resmî tarihin yalan/yanlışlarına cevap niteliği taşıdığını vurgulamıştır. II. Abdülhamid ve dönemi ile ilgili farklı sayılarda hatta zaman zaman Osmanlı Tarihi ile ilgili olmayan yazılarda bile bu padişaha ve sosyal devlet politikalarına değinildiği olmuştur. II. Abdülhamid’e dergide bu kadar yoğun ve etraflı şekilde yer verilmesinde ülke ve dünya gündemi birinci sebeptir. Suriye, Irak ve özellikle Filistin konusu, padişahın dergi sayfalarına taşınmasına neden olmuştur. Mesela Filistin’de İsrail yıkımı gündeme geldiğinde II. Abdülhamid’in Siyonistlerle görüşmeleri, Theodor Herzl ile uzun süren üstü örtülü pazarlığı anlatılarak “Akıllıca izlediği” dış politikası ve “Uyanıklığı” okuyucuya gösterilmiştir.⁴³²

⁴²⁸ Örnek olarak Bkz. M. Metin Hülagü, “Son Sultan’ın Bir Günü”, *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Şubat 2018): 70-72. Makalede Padişahın sadeliği vurgulanmaktadır. Böylece okuyucunun nazarında takvası ile malûm Abdülhamid’in düşünüldüğü gibi şatafat ve rahat içinde yaşayan bir saray memuru konumunda olmadığı gösterilmek istenmiştir.

⁴²⁹ Mustafa Armağan, “Sultan Abdülhamid Hakkında Yanlış Bildiğimiz 10 Şey”, *Derin Tarih Dergisi*, 55 (Ekim 2016): 90.

⁴³⁰ Jön Türk basınının II. Abdülhamid’e karşı kullandığı dil günümüzde iktidara muhalif olan basın kullandığı dile benzetilmiştir. Örnek olarak bkz. Fatma Toksoy, “Jön Türk Neşriyatının Kutsal Misyonu”, *Derin Tarih Dergisi*, 98 (Mayıs 2020): 66-71. Dergide Jön Türk ve İttihat ve Terakki olguları için olumlu denilebilecek hiçbir tespit yoktur. Jön Türkler ve İttihatçılar genellikle politik tecrübesi olmayan, İngiltere kontrolünde Abdülhamid’i yıkma ideali taşıyan ama sonrasına dair hiçbir projesi olmayan, kendi içlerinde dahi köken ve fikir olarak homojenliği sağlayamamış zararlı muhalif silsile olarak anlatılmaktadır. Örnek olarak bkz. Süleyman Kocabaş, “Meşrutiyetçi Jön Türkler’in Utanç Operasyonları”, *Derin Tarih Dergisi*, 99 (Haziran 2020): 80-83.

⁴³¹ Örnek olarak Bkz. Mustafa Hacıömeroğlu, “Türkiye’de Mikrobiyoloji Uygulamalarını II. Abdülhamid Başlattı”, *Derin Tarih Dergisi*, 4 (2012): 110-113. Ayrıca II. Abdülhamid’in doğrudan dosya konusu yapıldığı ya da güncel gelişmelere bağlı olarak döneminin anlatıldığı sayılar ise 4, 11, 29, 54, 59, 64, 67,68, 71 ,85, 89, 92, 105 ve 109. Sayılardır. Korona Salgını derginin gündemine tarihteki salgınlar ve tedbirlerin de yer almasını sağlamıştır. Sultan Abdülhamid bu alandaki çalışmalarıyla da anlatılmıştır. Örnek olarak bkz. Arif Emre Gündüz, “Abdülhamid’in Kolera Tedbirleri”, *Derin Tarih Dergisi*, 98 (Mayıs 2020): 36-39.

⁴³² II. Abdülhamid’in Filistin Meselesi başta olma üzere Siyonizme karşı izlediği politika için bkz. Mustafa Armağan, “Filistin: Son Sömürge”, *Derin Tarih Dergisi*, 29 (Ağustos 2014): 8., Mustafa Armağan, “Abdülhamid’in Siyonizm ile Savaşı”, *Derin Tarih Dergisi*, 29 (Ağustos 2014): 58-65.

Derginin popüler tüm yayınlarda olduğu gibi içerik belirleme ölçütü gündemdir. Bu her zaman ulusal ya da uluslararası politik gelişmeler değildir. Bazen medyada yer alan bir haber ve hatta akademik camianın bir konu hakkındaki kanısı bile derginin bir konuyu sayfalarına taşımasında etkili olmuştur.

Popüler yayınların okuyucu için kullandıkları yöntemlerden birisi de şimdiki zamana ait bir kavram ya da olayın geçmişle benzetilmesidir. Yani bir anlamda “*Aynı geçmişteki şu olay gibi olmuştu*” deme eğilimidir. Dergide bu yöntemin örneklerinden birisi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile II. Abdülhamid arasında yapılmıştır.⁴³³ Ortak tespit her ikisinin de hem emperyalizme hem de içerideki işbirlikçilerine karşı mücadele ediyor olmalarıdır. Öne çıkartılan bir diğer yanları da her iki liderin de “*Ülkeyi yeniden İslâm’ın rengine boyamalarıdır*”.⁴³⁴ Abdülhamid Dönemi için dikkat çekilen noktalardan birisi de “*Dış Müdahale*”dir. Siyonizmden sonra devrin siyasi gelişmelerinde etkili unsur İngiltere’dir. Muhafifler İngilizler tarafından desteklenmektedir.⁴³⁵ 15 Temmuz 2016 Tarihi’nde yaşanan darbe girişimi bu Abdülhamid–Erdoğan benzetmesi yapılmasında bir diğer etkidir. Yine 54. sayıda Süleyman Kocabaş, hem Abdülhamid’in hem de Erdoğan’ın bir tasfiye planına maruz kaldıklarını; tespit etmeye çalıştığı beş benzerlik üzerinden anlatmıştır.⁴³⁶ Dönemler arasında yapılan benzerlik arayışı ayrıntıdan uzaktır. Olaylar olgulardaki benzerliklerden yola çıkılarak yorumlandığından benzer olarak değerlendirilmiştir. Bir anlamda Okuyucuya: “İçinde yaşanan zaman tarihin kendisidir. Geçmiş aslında geçmemiştir. İmparatorluğun başına gelenler şuanda yaşananlarla aynıdır. Uyanık ve farkında olmalısın niteliğinde çağrışımlar kurdurmak amaçlanmıştır.

Abdülhamid devri için yazılan ve dipnotlarda gösterdiğimiz yazılarda bazen satır aralarında kaynaklara işaret edilse de akademik yöntemde kaynak ve dipnot gösterimi Prof. Dr. Şükrü Hanioglu ve Dr. Ahmet Uçar’ın makalelerinde vardır. Zaten derginin amacı bilim literatürüne katkı sağlayacak bir ürün ortaya koymak değildir. Sadece Abdülhamid ve dönemi ile ilgili değil; tüm konu ve dönemlerin yazımındaki amaç gerçeği okuyucuya göstermek, bilinç oluşturmaktır.

⁴³³ Mustafa Armağan, “Abdülhamid ve Erdoğan Tarihin Buluşturduğu İki Lider”, *Derin Tarih Dergisi*, 54 (Eylül 2016): 39-47.

⁴³⁴ Armağan, “Abdülhamid ve Erdoğan Tarihin Buluşturduğu İki Lider”, 47.

⁴³⁵ Şükrü Hanioglu, “II. Abdülhamid Dönemi’nde Bürokratlar ve Darbe”, *Derin Tarih Dergisi*, 54(Eylül 2016): 50.

⁴³⁶ Süleyman Kocabaş, “Abdülhamid ve Erdoğan’a Yönelik Tasfiye Planlarındaki Beş Benzerlik”, *Derin Tarih Dergisi*, 54 (Eylül 2016): 56-59.

Siyasî gelişmeler üzerinden yapılan benzerlik arayışının bir diğer alanı da topluma yönelik hizmetleridir. Yani dergiye göre, hem Sultan Abdülhamid hem de Cumhurbaşkanı Erdoğan, sosyal devlet politikaları üretmiş ve millete somut hizmetler sunmuş liderlerdir. Bu tezin anlatıldığı iki alan ön plana çıkartılmıştır. Birincisi II. Abdülhamid Dönemi'ndeki de sağlık yatırımlarıdır. Aşı ve mikrobiyoloji çalışmaları yapılmış hatta Avrupa'daki bazı çalışmalar bile desteklenmiştir. Sağlık alt yapısı çalışmalarına bakıldığında Sultan Abdülhamid ve Erdoğan aynı vizyona sahiptirler ve bu yönleriyle de diğer liderlerden farklıdır.⁴³⁷

Abdülhamid yazılarının aslında asıl varmaya çalıştığı yer onu bu zamana kadar maruz kaldığı ithamlar karşısında aklamaktır. Paranoyak, müstebdit, hırslı, kızıl sultan değildir Abdülhamid. Vizyonerdir, ulaşım alanında yaptığı çalışmalar da güzümüze benzemektedir. Yani çağının ötesine geçmiş, bilime ve teknolojiye aşına, pratik sonuçlar arzu etmiş bir devlet adamıdır. Toplumcu ve hatta halkçıdır. Toplumun refahı ve ümmetin selameti onun için ön plandadır. Kendi toplumuna hizmet ederken bütüncül yaklaşmıştır. Bu vasıflarını gösteren hizmet alanlarından birisi de ulaşım alt yapısı çalışmalarıdır.⁴³⁸ Ayrıca sultan'ın devlet adamı olma vasfını gösteren farklı alanlarda da çalışmaları vardır. Hafıye teşkilatı kurmuştur ki bu onun şüpheli ya da paranoyak olmasından değil içinde bulunulan şartlarla ilgilidir.⁴³⁹

Dergide günümüz ithamlarına cevap verme amaçlı bir diğer tez de II. Abdülhamid döneminde imparatorluğun toprak kaybetmediği savunusuna 1908'de Bulgaristan'ın kaybının örnek gösterilmesine verilen cevaptır. Tabi ki makale böyle bir soru ile başlamıyor fakat 1870'de Bulgar kilisesinin Fener Rum patrikhanesinden ayrılması, yani Bulgar eksarhlığının kurulması ile Bulgaristan'ın zaten bağımsız olduğu belirtilmektedir. Yani Abdülhamid'den önce zaten Bulgaristan kaybedilmiştir.⁴⁴⁰

⁴³⁷ Cevdet Erdöl, "Sağlıkta Büyük Adamların Adımları", *Derin Tarih Dergisi*, 54 (Eylül 2016): 62.

⁴³⁸ Ahmet Uçar, "Vizyoner Sultanla Geleceğe Dönüş", *Derin Tarih Dergisi*, 59 (Şubat 2017): 48-55. Makalede Abdülhamid'in günümüzde de hayata geçirilmesi nedeniyle "Vizyon sahibi" olduğunu gösteren dört projesi anlatılmıştır. 1) İstanbul Boğazı'nın iki yanını birleştirme 2) Boğazın altından tüp geçit 3) Raylı Sistem projeleri 4) Konya Ovasını sulama projesi. Bu anlatımlarda tez ile ilgili önemli olan kısım ne anlatıldığı değildir. Metod olarak II. Abdülhamid'in güzümüzle ya da günümüzün Abdülhamidle karşılaştırılmasıdır.

⁴³⁹ Mehmet Ali Beyhan, "Hafıye Teşkilatı Sultan'ın Şüpheliğinin Mahsülü mü?" , *Derin Tarih Dergisi*, 59 (Şubat 2017): 56. Şükrü Hanioglu'nun 199 numaralı dipnotta gösterilen makalesini hatırlarsak yani devrin muhaliflerinin İngilizler tarafından desteklediği ve Osmanlı bürokrasisinin durumunu, hafıye teşkilatı bir gereklilikte tezi ortaya koyulmuştur.

⁴⁴⁰ Mehmet Çelik, "Bulgaristan Abdülhamid'den Çok Önce Elden Çıkmıştı", *Derin Tarih Dergisi*, 59 (Şubat 2017): 58-61. Bu makalede de daha önce değindiğimiz gibi Bulgaristan'ın kopuşunda Avrupalı Misyonerlerin parmağı vardır.

Sultan Abdülhamid hakkında cevap verilen iddialardan birisi de dinî kitapları toplatarak sansür uyguladığı tezidir. Bu konuyu dergide tartışan ilk yazar Prof. Dr. İsmail Kara olmuştur. Kara, *Mızraklı İlmihâl*'in toplatılmasını incelediği makalede⁴⁴¹ ilmihalin toplatılma nedeni dinî bir yayın olması değildir. Benzer bir tartışma konusu da Abdülhamid'in kitap yaktırdığı iddiası üzerinedir. Dr. Ahmet Uçar tarafından “*İlk kez yayımlanan Belgelerle*” bu iddiaya cevap verilmiştir. Buna göre Sultan kitap yaktırmamıştır.⁴⁴²

Padişah II. Abdülhamid ile ilgili gündeme gelen konular genelde askerî ve siyasî gelişmeler merkezlidir. Dergi çok az bilinen bir konuyu yine cevap vermek amaçlı olarak sayfalarına taşımıştır.⁴⁴³ Buna göre II. Abdülhamid gibi şeriat konusunda hassas bir hükümdarın aynı anda dokuz eşinin olması meselesi nasıl izah edilmelidir? Hukuk Tarihi profesörü Ekrem Buğra Ekinci konuya şerî Hukuk⁴⁴⁴ açısından yaklaşarak, şer'an bir erkeğin talakı eşine bildirmek mecburiyetinde olmadığını, dolayısıyla eşin gıyabında talakta bulunarak diğer evliliklerini yaptığını ileri sürmüştür.⁴⁴⁵ Prof. Ekinci'nin Ali Akyıldız'ın görüşlerini eleştirmesi ve hatta Prof. Dr. Ali Akyıldız'ı “*Hukuşinas olmamakla*” yani konunun dışında olmakla itham etmesi üzerine Akyıldız 92. sayıda Ekinci'ye cevap vermiştir. Buna göre Haremdeki bazı kadınların yazdıkları hatıraları ve

⁴⁴¹ İsmail Kara, “Sultan Hamid Devrinde Mızraklı İlmihâl Yasaklanmış mıydı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 77 (Ağustos 2018): 36-40. Yazar makalenin 39. Sayfasında toplatılma nedeni olarak Mızraklı İlmihale eklenen şu ifadenin neden olduğunu tespit etmiştir. “*Bir kimse zalim kimseye (Yani Sultan Abdülhamid Hazretlerine) adil dese kâfir olur demişler*” cümlesi imiş. Yine aynı makalenin 38. sayfasında ilmihalin toplatılması ile ilgili arşiv belgeleri de okuyucuya gösterilmiştir.

⁴⁴² Ahmet Uçar, “Sultan Abdülhamid Kitap Yaktırmadı”, *Derin Tarih Dergisi*, 90 (Eylül 2019): 24-26. Yine aynı yazar, derginin 91. sayısında da Abdülhamid'in Kur'an yaktırdığı iddialarına da belgelerle cevap vermiştir. Buna göre Padişah, Kur'an imha ettirmemiştir. Meclis-i Tedkik-i Mesahif-i Şerife adlı komisyonu kurarak Kur'an'ın tam ve eksiksiz basımını sağlamak istemiştir. Ahmet Uçar, “Sultan Kuran-ı Kerim'i İmha Etmedi, Hatalı Nüshaları Topladı”, *Derin Tarih Dergisi*, 91 (Ekim 2019): 74-77. Ayrıca II. Abdülhamid Dönemi'nde meşrutiyetin ilanı ve yeni okulların açılması kitap basımını canlandırmıştır. Bkz. Fatma Nur Uçar, “Modern Kitabevlerinin ve Yayıncılığın Temeli de Abdülhamid Devrinde Atılmıştı”, *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 81.

⁴⁴³ Prof. Dr. Ali Akyıldız'ın Harem ve Mahrem isimli kitabında “II. Abdülhamid'in Aynı Anda 9 Kadınla Nikahlı Olması Meselesi” başlıklı bölümde yer alan tezine karşı cevap verilmiştir.

⁴⁴⁴ Osmanlı Devleti'nin karakterini yansıtacak en önemli anlatım hukuk meselesi iken dergide Osmanlı Hukuk Sistemi de müstakil olarak ele alınmayan konulardan birisidir. Bazı yazılarda şerî hukuka ithaflar varsa da bunun ne anlama geldiği izah edilmemiştir. Yani popüler alan okuyucusu için muallakta kalan bir terimdir. Osmanlı Devleti'nin hukukî tanımlamasının tartışıldığı tek makale ise bkz. Cafer Talha Şeker (Konuşan), “Mehmet İpşirli: Osmanlı'nın Laik veya Anti-Laik Gibi Tabirlere Hiç İhtiyacı Yoktu”, *Derin Tarih Dergisi*, 86 (Mayıs 2019): 31-38.

⁴⁴⁵ Ekrem Buğra Ekinci, “Sultan Abdülhamid Dokuz Zevcesiyle Aynı Anda Nikahlı mıydı?” *Derin Tarih Dergisi*, 90 (Eylül 2019): 74-79. Yazar, 1967 yılında Enver Ören'in bu durumu, II. Abdülhamid'in son zevcesi Behice İkbâl Efendi'ye sorup bu yönde cevap aldığını belirtmiştir.

Abdülhamid'in veraset ilamına dayanarak, padişahın eş sayısının şerî haddi aştığını göstermiştir.⁴⁴⁶

Sultan Abdülhamid'in İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından kamuoyundaki imajının oluşturulmasında 31 Mart Olayı da dönüm noktası olarak gösterilmektedir. Sultan'ın tahttan indirilmesi ile neticelenen bu olay İngiliz ve mason tezgâhıdır.⁴⁴⁷ Padişah ayaklanmada rolü olup, müslüman kanının dökülmesine neden olduğu iddiasına dayalı hall fetvasına göre hall edilmiştir.⁴⁴⁸ Tüm olaylar zincirinin ve tabii ki İttihatçıların asıl amacı Abdülhamid'i tahttan indirmektir. Ayaklanmayı bastırmak, Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelme bahanesi idi.⁴⁴⁹ Ayaklanma sonrasında Yıldız Sarayı yağmalanmış ve Sultan'ın şahsi mücevherleri de yağmalanarak satışa çıkartılmıştı.⁴⁵⁰ Anlatımda önemli nokta ise devre ait belgelerin de yayımlanmış olmasıdır. Bu aslında hem okuyucuya gerçeği gösterme gayretidir hem de akademik camiaya konunun aslı budur mesajı vermektir.

59. sayıda “*Sultanı Sorduk*” başlığı ile kamuoyunda Abdülhamid hakkında en fazla konuşulan iddialara soru-cevap şeklinde karşılıklar verilmiştir. Sorular alanında uzman akademisyenler tarafından cevaplandırılmış böylece okuyucu için bilimsel ikna edicilik de kullanılmıştır.⁴⁵¹ Padişah yani devlet adamı olması yanında II. Abdülhamid'in vurgulanan yanlarından birisi de mütedeyyin kişiliğidir. Bu kişiliğin tarihî sürece yansımaları kadar derginin okuyucusunun da beklentisine cevap verecek yanları gösterilmiştir. Hükümdarın kişiliği Hikâyeci tarzda veya duygulara istinaden yazılmamıştır. Abdülhamid'in kızı Ayşe Osmanoğlu'nun Hayat Dergisi'nde yayımlanan hatıralarına atıf yapılmıştır.⁴⁵² Bununla beraber padişahın insanî yönünü gösterecek yazılar da kaleme alınmıştır. Polisiye roman merakı, marangozluğa yeteneği, müşfik

⁴⁴⁶ Bkz. Ali Akyıldız, “Eleştirinin Eleştirisi: Sultan Abdülhamid 9 Zevcesiyle Aynı Anda Nikahlı mıydı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 92 (Kasım 2019): 24.

⁴⁴⁷ Derginin 85. Sayısında 46 – 51. Sayfalarda 1995 yılında Mehmet Çetin Börekçi tarafından kaleme alınmış olan yazı yayımlanmıştır. Dergi, Börekçi'nin şu tespitini ön plana çıkarmıştır: 31 Mart Hadisesini batıcı – Mason – Siyonist Güçler tarafından planlamıştır.

⁴⁴⁸ Mustafa Armağan, “Sultan Abdülhamid'i Tahttan Nasıl İndirmişlerdi”, *Derin Tarih Dergisi*, 85 (Nisan 2019): 54-55. Bu makalede 56. Sayfada padişahın hall fetvasının fotoğrafı da verilmiştir.

⁴⁴⁹ Necmettin Alkan, “31 Mart Vakası Nerede Başlar Nerede Biter?”, *Derin Tarih Dergisi*, 85 (Nisan 2019): 53.

⁴⁵⁰ Arif Emre Gündüz, “Hareket Ordusu'nun ve Yıldız Yağması'nın Kirli Çehresi”, *Derin Tarih Dergisi*, 59 (Şubat 2017): 64-65,67. Derginin yayın hayatına başlarken okuyucuya vadettiği yöntemlerden birisi de bazı belgelerin ilk defa Derin Tarih Dergisi tarafından yayımlanacağı iddiası idi. Gösterilen sayfalarda bahsi geçen yağmaya dair belgelerin fotoğrafları “İlk kez” spotuyla yayımlanmıştır.

⁴⁵¹ Sorular ve cevaplar için bkz. 59. Sayı (Şubat 2017): 70-77.

⁴⁵² Mustafa Armağan, “Sultan Hamid'in Vefatı”, *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Şubat 2018): 48-53.

oluşu, Yıldız Sarayı'ndaki bir günü, resmî ya da gayr-ı resmî misafirlerine karşı nezaketi de anlatılarak okuyucuya onun iyi bir insan olduğu gösterilmek istenmiştir.⁴⁵³

Derginin II. Abdülhamid hakkındaki önemli amaçlarından birisi de onun ülke içinde olduğu kadar sınırlar dışında da faal olduğunu göstermektir.⁴⁵⁴ Bu amaçla dergi, II. Abdülhamid'in çalışmalarını şu şekilde değerlendirmiştir. Sınırlar dışındaki askeri-siyasî çalışmalar dergi gündemine alınarak hem günümüzdeki gelişmeler için hem de II. Abdülhamid dönemi için benzerlikler bulup; okuyucunun iki farklı devri anlamasını sağlamak amaçlanmıştır.⁴⁵⁵ Derginin 89. sayısında konu edindiği hafiye teşkilatı birçok kişi tarafından ilk defa okunacak ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Makalede kamuoyunda yaygın olduğu şekilde Abdülhamid devrinde jurnalcılık bir dedikodu kazanı değil; sistemli ve kontrollüdür. Yalan yanlış jurnalde bulunanlar cezalandırılmaktadır.⁴⁵⁶ Padişahın hafiye faaliyeti sınır ötesine de taşınmıştır. Hatta Paris emniyet müdürü dahi kullanılmıştır.⁴⁵⁷

Abdülhamid karşıtı çevrelerde (popüler anlamda) dillendirilen ve sultana iftira edildiği söylenen bir diğer konu ise Abdülhamid'in Filistin ve Irak'ta bazı bölgelerin mülkiyetinin hanedana veya hazine-i hassa'ya geçirmesidir. Bu iddiaya da 67.sayı (Ekim 2017) da cevap verilmiştir. Buna göre padişah Musul ve çevresinin yeraltı zenginliğini bilmektedir. Bölgeye sık sık uzmanlar gönderip haritalar çıkarttırmıştır. Dolayısıyla tapuları hanedan üzerine yaptırma amacı emperyalist İngilizlere karşı alınmış bir tedbirdir. Yani kamuoyunda ima edildiği gibi sultan kendi toprağını çalmak gayretinde değildir.⁴⁵⁸ Yani derginin iddiasına göre, II. Abdülhamid'in Irak

⁴⁵³ Bkz. Metin Hülagü, "Son Sultan'ın Bir Günü", *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Şubat 2018): 70-72.

⁴⁵⁴ Mustafa Armağan, "Sultan Abdülhamid'in İngiltere ile Onur Savaşı", *Derin Tarih Dergisi*, 92 (Kasım 2019): 42-45. Ayrıca II. Abdülhamid'in diğer sınır ötesi askeri ve siyasi çalışmaları için 92. Sayı, 41-67. Sayfalara bakılabilir.

⁴⁵⁵ Derginin Kasım 2019 Tarihli 92. Sayısında 41. Sayfada bu amaç açıkça ifade edilmiştir. Sınır ötesi askeri faaliyetlerin tarihî arka planı Abdülhamid örneğinde anlatılırken; Barış Pınarı Harekâtı ile ilgili olarak Bkz. Mustafa İnal, "Barış Pınarı Harekâtının Tarihî Önemi Nedir?", *Derin Tarih Dergisi*, 92 (Kasım 2019): 68-71.

⁴⁵⁶ Mehmet Ali Beyhan, "Hafiye Teşkilatı Abdülhamid'in Zafiyeti mi?", *Derin Tarih Dergisi*, 89 (Ağustos 2019): 62-65.

⁴⁵⁷ Mirza Mahmut Demir(Konuşan), Emre Gör: "İstihbarat Merkezinin Yıldız Sarayı Olması Devletin Elini Güçlendirmiştir", *Derin Tarih Dergisi*, 89 (Ağustos 2019): 73.

⁴⁵⁸ Mustafa Armağan, "II. Abdülhamid Han Musul'daki Petrol Bölgelerinin Neden Hanedan'ın Üzerine Tapulamıştı?" , *Derin Tarih Dergisi*, 67 (Ekim 2017): 60. Bu makalede de 62. ve 63. sayfalarda toplam üç belge yayımlanmıştır.3 Ağustos 1888 Tarihli belge, Musul Vilayeti'nin yeraltı zenginlikleri ile ilgili padişaha sunulan rapordur. 6 Şubat 1889 tarihli belge Musul Vilayeti'nde padişaha ait arazide çıkan petrolün arama ve işletme hakkının Hazine-i Hassa'ya verildiğine dairdir. Üçüncü belge ise 1316 tarihli olup, Musul ve Bağdat petrol madenlerinin idaresinin birleştirilerek imtiyaz hakkının Hazine-i Hassa Nezareti'ne verilmesine dairdir.; Arif

coğrafyası'nda 16 milyon dönümlük arazisi olduğu doğrudur fakat emlâkın hanedanda olma amacı farklıdır.⁴⁵⁹ Dergide II. Abdülhamid'in Irak'taki emlâkı üzerinden Cumhuriyet döneminde de Musul ve Kerkük süreci işlenmiştir. Aslında derginin okuyucuda oluşmasını istediği düşünce karalanan Abdülhamid ile övülen Cumhuriyet'in dış politikadaki tavırlarıdır.

Derginin bugünü geçmişte arama yöntemine yine II. Abdülhamid üzerinden bir örnek gösterilebilir. *İslâmofobi*'nin tartışıldığı daha doğrusu Fransa'da İslâm Dini ve Müslümanlar aleyhine yürütülen karalama faaliyetlerine cevap verme gerekliliği duyulmuştur. Macron'un başında bulunduğu Fransa'ya Sultan'ın tavrı ne olurdu sorusuna cevap aranmıştır ve "...layık-ı veçhile cevap verirdi" şeklinde bir duygu ifade edilmiştir.⁴⁶⁰ Gündemin paralelinde 1887'de Fransa'da yazılan *Mahomet* adlı ve Hz. Peygambere hakaret içeren bir piyesin oynanmasının Abdülhamid'in girişimleriyle engellenme süreci anlatılmıştır. Sultan Abdülhamid konu İslâm olunca dışarıda da muktedirdir. Düvel-i Muazzama'ya dahi ikaz verecek gücü vardır. Ama en önemlisi ise İslâm Dini ve Hz. Peygamber hassasiyetidir.⁴⁶¹ Padişah II. Abdülhamid yalnızca Fransa'ya karşı değil; ABD, İngiltere ve İtalya'da da Hz. Muhammed'e yönelik Hakaretler içeren oyunların sahnelenmesini önlemiştir. O, "*Din ve Maneviyatımızın koruyucusudur*".⁴⁶² Makalenin içeriğinde anlatılan Abdülhamid portresi netleşmiştir. Fakat Popüler Tarih anlatımı/yazımı açısından dikkat çeken taraf ise yazıda kullanılan kavramlar ve yöntemdir. Yazının girişinde "*İslâmofobi*" kavramı kullanılmaktadır ki 21. yüzyıla ait bir tanımlamadır. 19. yüzyıl için kullanılmış olmasında sakınca

---

Emre Gündüz, "Demiryolunu al Petrolü Ver", *Derin Tarih Dergisi*, 68 (Kasım 2017): 80-83. Petrol bölgeleri ve Abdülhamid odaklı bu makalelerin sonucu, padişahın batılı emperyalistlere karşı akıllıca mücadelesidir. Bu makalelerde arşiv belgesi örnekleri de okuyucuya gösterilmiştir.

⁴⁵⁹ Metin Hülagü, "Musul, Erbil ve Kerkük'ün Büyük Kısmı Sultan II. Abdülhamid'in Tapulu Malıdır", *Derin Tarih Dergisi*, 67 (Ekim 2017): 52. Hülagü, "Tapulu bu araziler için Cumhuriyet Dönemi'nde bir şeyler yapılabilirdi ama ihmal edildi" diye de eklemiştir. Ayrıca aynı makalede 57. Sayfada Abdülhamid'in Bağdat, Basra, Musul, Süleymaniye ve Kerkük'teki mülkleri hektar olarak bir İngiliz belgesinde gösterilmiştir. Dergide herhangi bir belge gösterilirken "Belgeler Konuşuyor" spotu kullanılmıştır. Bu yöntem de yine alan dışındaki okuyucuya ispat sunma şeklidir. Yani yazılı bir metin okumasından öte, okuyucuyla konuşuluyormuş- sohbet havası oluşturulmak istenmiştir.

⁴⁶⁰ Mustafa Armağan, "Her Yönü Ayrı Bir Destan Sultanımızın", *Derin Tarih Dergisi*, 105 (Aralık 2020): 1.

⁴⁶¹ Ahmet Uçar, "Sultan II. Abdülhamid'in Fransız Kurtlarla Dansı", *Derin Tarih Dergisi*, 105 (Aralık 2020): 64-65. Bu makalede 65. Sayfada Sadrazam Kamil Paşa tarafından II. Abdülhamid'e sunulan "İslâm şiarına uymayan bu piyesin engellenmesi için yeni baştan tedbirlerin alınması gerektiğini ifade ettiği, 27 Ocak 1890 Tarihli Rapor yayımlanmıştır.

⁴⁶² Mustafa Armağan, "Din ve Maneviyatımızın Koruyucusu Sultan Abdülhamid'den İslâmofobiye Karşı Beyaz Diplomasi", *Derin Tarih Dergisi*, 105 (Aralık 2020): 74-75.

görülmemiştir. İkincisi yine 20. yüzyıl siyasî tarihine ait “*Beyaz Diplomasi*” terimidir. Belki de yazarlar tarafından bu kullanım bilinçli yapılmıştır. Yani okuyucunun zihninde geçmiş somutlaştırmak ya da daha anlaşılır kılmak için bilinçli bir tecahüldür.

Dergideki II. Abdülhamid, Tanzimat politikalarını da sona erdirip yeni, özgün bir politika ve kendi rejimini yaratan devlet adamı vasfı da taşımaktadır.⁴⁶³ II. Abdülhamid dönemi anlatımlarında padişahın yakın çevresindeki bazı devlet adamları da belirtilmiştir. Bunlar arasında en fazla karşılaştığımız simalar Sadrazam Kamil ve Midhat Paşalardır. Padişahın yakınındaki bu kişiler de Abdülhamid’in otoritesine muhaliflerdir. Bu yönüyle de padişah yalnız bir devlet adamıdır. Emri altındaki bürokrasi dahi ondan yana değildir.⁴⁶⁴ “*Cihânşümûl Padişah*”ın en zor günleri hall’inden sonraki Selanik sürgünüdür. Bu evre dergide yine haksızlığa uğramış, bir anlamda aldatılmış hükümdar olarak anlatılmaktadır. Bu makaledeki “*Cihânşümûl*” tavsifi de dünya arenasında etkili ve güçlü padişahın Mason, İngiliz ve yerli işbirlikçilerinin gayretiyle nasıl bir tahkire maruz kaldığını göstermektedir.⁴⁶⁵

3.4.4. I. Dünya Savaşı ve Arap İhaneti Meselesi

Osmanlı tarihi’nin son dönemlerinde yoğunlaşılacak konulardan birisi de I. Dünya savaşıdır. Birçok sayıda büyük savaş ile ilgili makaleye rastlandığı gibi; ayrıca “*I. Dünya Savaşında Bu ay*” isimli bir bölüm de oluşturulmuştur. Bu bölümde o ay I. Dünya Savaşında hangi mühim gelişmeler meydana gelmişse kısa bilgiler halinde anlatılmıştır.

Birinci Dünya savaşı içinde yine resmî tarihin tezlerine karşı çıkılan konulardan birisi de “*Arap İhaneti*” meselesidir. Dergiye göre Arap kabileleri’nin tamamı için bir isyandan ya da ihanetten bahsetmek mümkün değildir. Hatta devletin karşısında olan

---

⁴⁶³ Gökhan Çetinsaya, “93 Harbi ve Berlin Antlaşması Osmanlı Modernleşmesinin Rengini Değiştirmiştir” (Konuşan: Munise Şimşek), *Derin Tarih Dergisi*, 109 (Nisan 2021): 41.

⁴⁶⁴ Ahmet Uçar, “İstanbul’u Abdülhamid’in Elinden Kurtarm”, *Derin Tarih Dergisi*, 109 (Nisan 2021): 88-93.

⁴⁶⁵ Necmettin Alkan, “II. Abdülhamid’i Selanik Sürgününden Balkan Harbi Kurtardı”, *Derin Tarih Dergisi*, 7 (Ekim 2012): 34. II. Abdülhamid düşmanlığı sadece ülke içindeki muhalefete açıklanamaz. Dr. Ahmet Uçar, derginin 111. Sayısından itibaren yazmaya başladığı “Sultan II. Abdülhamid Düşmanlığının Kaynakları” isimli makale serisinde “Kızıl Sultan”, “Kanlı Katil” gibi iftiraların hangi dış etkenle ve kimler tarafından ortaya atıldığını göstermiştir. Bu makale dizisi 114. Sayıdaki Amerikan Protestan Misyoner Okullarının anlatıldığı makale ile son bulmuştur. Bkz. Ahmet Uçar, “Sultan II. Abdülhamid Düşmanlığının Kaynakları I: İngiltere’de Gladstone ve Dostları”, *Derin Tarih Dergisi*, 111 (Haziran 2021): 26-31.

kabile oranı %10 civarındadır.⁴⁶⁶ Arap isyanı konusunda odaklanılan noktalardan birisi İngilizler'in Hicaz ve diğer bölgelerdeki⁴⁶⁷ faaliyetlerine karşı Osmanlı Devleti'nin Teşkilat-ı Mahsusa vasıtasıyla yürüttüğü asimetrik savaştır.⁴⁶⁸ Arap İsyanı ya da İhaneti konusu 58. sayıda dosya konusu olarak incelenmiştir. Dosyanın editörlüğünü ise çalışmalarını Türk-Arap İlişkileri ve Ortadoğu üzerine yoğunlaştırmış olan Prof. Dr. Zekeriya Kurşun yapmıştır. Dosyada varılan sonuçlardan birisi: Yaşananlar Arap isyanı değil, Şerif Hüseyin İsyanıdır.⁴⁶⁹

Arap isyanı/ihaneti algısının doğru olmadığını izah etmek için I. Dünya savaşı sonrasında Arap toplumlarının Millî Mücadele ve Atatürk'e bakış açıları ile ilgili değerlendirmelerinden de yola çıkılmış ve Arap dünyasının Türklere bakışının nefret olarak tanımlanamayacağı sonucuna varılmıştır. Bugünkü yaygın kanı olan “*Arap İhaneti*” ve “*Türk Sömürüsü*” tarihsel bir gerçekliğin değil propagandanın ürünüdür.⁴⁷⁰

Konunun incelenmesinde yalnızca Türkiye'deki çalışmalar ya da uzmanlardan bilgi aktarılmayarak Arap araştırmacılara da yer verilmiştir. Türkiye'deki algıya (Arap İhaneti) bakılırken Arap ülkelerindeki yorumlara da değinilmiştir. Bu önemli ve Türkiye'de yapılmayan bir karşılaştırmadır. Buna göre Arap tarih kitaplarında 1916'daki Şerif Hüseyin İsyanı “*Arap İsyanı*” veya “*Arap Uyanışı*” olarak adlandırılmıştır. Ayrıca Şerif Hüseyin isyanı I. Dünya savaşının kaderini etkileyebilecek nitelikte bir olay olarak görülmemiştir.⁴⁷¹ Arap isyanı ile ilgili birbirinden nitelik olarak

⁴⁶⁶ Munise Şimşek (Konuşan), “Zekeriya Kurşun: Arap İsyanı Değil, Şerif Hüseyin İsyanı”, *Derin Tarih Dergisi*, 58(Ocak 2017): 75. “Arap İhaneti” genellemeninin doğru olmadığına verilen bilgilerle işaret edilen bir makale de yine I. Dünya Savaşı sırasında Fahreddin Paşa'nın komutanı olduğu Medine Müdafasıdır. Anlatımda Fahreddin Paşa ile bazı Arap Aşiretleri ve Şeyhlerinin de Medine'yi birlikte müdafaa etkileri anlatılmaktadır. Bkz. Mustafa Armağan, “Fahreddin Paşa'ya ir de Düşmanı Abdullah'tan Dinleyin”, *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Ocak 2018): 23.

⁴⁶⁷ Dergide Suriye-Filistin Cephesi özellikle Mustafa Kemal'in içinde bulunduğu 7. Kolordu'nun yenilgisi ve Filistin'deki Yahudi oluşumları açısından ele alınmıştır. Filistin, farklı sayılarda gündemde yaşanan gelişmelere bağlı olarak makale konusu olmuştur. 1917'deki Balfour Deklarasyonu sonrasında bölgenin nasıl Yahudi İşgaline uğradığı, bugünkü İsrail'in ortaya çıkışı, İsrail'in 1948 sonrasında Filistin'deki yüz ölçüm olarak genişlemesi de üzerinde durulan konulardandır. Hatta bölgedeki Araplar'ın Yahudilere toprak satmasının da İsrail'in büyümesi sağlayan sebeplerden olduğu iddiasına da tarihsel süreç anlatılarak cevap aranmıştır. Örnek makale için bkz. Yusuf Sami Kamadan, “Araplar Yahudilere Toprak Sattı mı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 111 (Haziran 2021): 94-97.

⁴⁶⁸ Polat Safi, “15 Maddede Teşkilat-ı Mahsusa'dan Umum Âlem-i İslâm'a”, *Derin Tarih Dergisi*, 51 (Haziran 2016): 46-55.

⁴⁶⁹ Munise Şimşek(Konuşan), “Zekeriya Kurşun: Arap İsyanı Değil, Şerif Hüseyin İsyanı”, 73.

⁴⁷⁰ Abdulrahim Abu-Husayn, “Dost muyuz, Düşman mı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 58 (Ocak 2017): 79-83.

⁴⁷¹ Hasan Kayalı, “İsyan Arap Milliyetçiliği'nin İlham Kaynağı mı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 58 (Ocak 2017): 90. Şerif Hüseyin İsyanı'nın I. Dünya Savaşı'nın kaderini etkilemediği yorumu, savaşın

tamamen farklı iki gelişmenin değerlendirilmesi yapılmıştır. Buna göre 1916 sonrasında Arap vilayetlerindeki haşimî taraftarlığı ile 1918-22 yıllarında Anadolu'daki Müdafaa-i Hukuk taraftarlığı arasında bir karşılaştırma yapılırsa her ikisinin de İstanbul Hükümetleri'ne karşı gelişen bir güvensizlik nedeniyle ortaya çıkan yeni bir örgütlenme ve arayış oldukları söylenmiştir.⁴⁷²

I. Dünya savaşında odaklanılan bir diğer ayrıntı Mustafa Kemal Paşa'nın görev ve faaliyetleridir. Osmanlı Devleti'nin savaşta en ağır yenilgisi olarak anlatılan Megiddo (Mecidiye) Muharebesidir. İngilizler bu galibiyeti Osmanlı Devleti'nin Suriye cephesinde görevli 7. orduya karşı almıştır. Bilindiği gibi Mustafa Kemal Paşa da bu orduda görevlidir.⁴⁷³ Suriye-Filistin cephesi derginin farklı yazı ve sayılarda en sık değindiği cephe'dir. Burada İngilizlere karşı mücadele edilmesi, cephe komutanının Alman olması, İsrail Devletine giden yolun 1917'de bu cephedeki gelişmelerle ilgili olması ve Mustafa Kemal Paşa'nın bu cephede görev yapması derginin odaklanmasının nedenleridir. Filistin Cephesi'ndeki başarısızlıkla ilgili az bilinen, müfredatta yazmayan sebep ise cephe genelindeki yenilginin nedeni Alman General Falkenhayn'ın savunma isteksizliğidir.⁴⁷⁴

3.4.5. Osmanlı Tarihi'nin Diğer Alanları: Modernleşme, Sanat, Batı Dünyası, Tasavvuf ve Osmanlı Toplumu

Türk Tarihi'nde yenileşme ya da modernleşme konusu ayrı bir dosya konusu olarak ele alınmamıştır. Fakat Osmanlı/Türk yenileşmesi, düşünce tarihi seyri içinde satır aralarında değerlendirilmiştir.

Prof. Dr. İsmail Kara'nın "*Defter*" isimli bölümde kaleme aldığı yazılar ağırlıklı olarak Osmanlı Dönemi ve sonrasındaki tasavvufî düşüncenin seyri üzerinedir. Tabii ki konu salt bir tasavvuf tarihi süreci olarak incelenmemiş, Osmanlı toplumu ve Cumhuriyet dönemi gelişmeleri ile değerlendirilmiştir. Bu da aslında gelenekten moderne geçiş anlatımı ortaya çıkartmıştır.

---

niteliği açısından doğru olmayabilir. Çünkü bu savaş tek cephede iki taraf arasında yapılmış bir çatışma olmayıp, çok taraflı ve çok cephelidir.

⁴⁷² Hasan Kayalı, "İsyan Arap Milliyetçiliğinin İlham Kaynağı mı?", 91.

⁴⁷³ Yazar ismi verilmemiş, "Armagedon I. Dünya Savaşı'ndaki en Ağır Yenilgimiz", *Derin Tarih Dergisi*, 61 (Nisan 2017): 130-133.

⁴⁷⁴ Mehmet Nuri Yardım (Konuşan), Nurettin Taşkesen: "Kudüs'ü Alman General Falkenhayn'ın Savunma İsteksizliği Yüzünden Kaybettik", *Derin Tarih Dergisi*, 70 (Ocak 2018): 81.

Modernleşme konusunda, Türk tarihi içinde devamlılık noktasından değerlendirme yapan bir diğer isim de Prof. Dr. Hüsamettin Arslan olmuştur. Arslan'ın "...Klasik Osmanlı Sistemini Mustafa Kemal değil, 1826'da II. Mahmut yıkmıştır." Yorumu, Mustafa Kemal ve XIX. yüzyıldaki bir Osmanlı padişahının aynı sürecin aktörleri olarak değerlendirildiğini göstermektedir.⁴⁷⁵

Osmanlı medeniyeti'nin popüler alandaki çok bilinen isimlerinden Mimar Sinan sanat tarihi veya mimarî eserleri açısından ele alınmamıştır. Son yıllarda televizyon sektöründeki tarih senaryolarının da etkisiyle Osmanlı Sarayı –özellikle harem ve saray kadınları- bazı hikâyelerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan birisi de Mimar Sinan ile Kanunî Sultan Süleyman'ın Kızı Mihrimah Sultan arasında gönül ilişkisi olduğu iddiasıdır ki dergi tarafından böyle bir ilişkinin olmadığı; ve bu iddianın tamamen uydurma olduğu ifade edilmiştir. Yine Mimar Sinan tarafından yapılan bazı camilerin kilit taşlarında bulunduğu söylenen mektuplar konusu da yalanlanmıştır.⁴⁷⁶

Osmanlı Devleti'nin askerî ve siyâsî gücünün özellikle batı/Avrupa karşısındaki etkinliği üzerinde durulmaktadır. Bu bir anlamda İslâm toplumu'nda yeniden öz güven oluşturma çabasıdır. Buna göre Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyıl'ın sonuna kadar Avrupa'daki varlığı günümüz Avrupa'sı için hâlâ bir korku nedenidir.

Bugünkü batının kaynağı sömürgecilik ve soykırımdır.⁴⁷⁷ Bu tez, Osmanlı-Hollanda ilişkileri dosyasında farklı bir anlatım ile Prof. Dr. Mustafa Özel tarafından ele alınmıştır. Prof. Özel, Polonya asıllı İngiliz yazar Joseph Conrad'ın "*Karanlığın Yüreği*" isimli romanından hareketle sömürgeciliğin psiko-sosyal boyutunu izah etmeye çalışmıştır. Bu derginin *Miras Metinler* bölümündeki yöntemine benzese de birkaç sayı boyunca devam eden inceleme, daha kapsamlı ve analitiktir. Yazarın bu yöntemi kullanma amacı ise tarih ve sosyal bilimin sömürgeciliğin makro boyutunu ortaya

---

⁴⁷⁵ Hüsamettin Arslan, "Babalarımız gibi Osmanlı da Kaderimiz", *Derin Tarih Dergisi*, 59 (Şubat 2017): 120.

⁴⁷⁶ Halil Solak, "Şişenin İçindeki Efsane", *Derin Tarih Dergisi*, 59 (Şubat 2017): 132-134. Yazıda bu rivayetin sadece sosyal medyada değil bazı köşe yazılarında vs. yer aldığı gibi Amasya Belediyesi'nin internet sitesinde de bu bilgi(?) nin yer aldığı belirtilmiştir.

⁴⁷⁷ Arif Emre Gündüz, "Hollanda'nın Endonezya'daki Lawrence'ı: Snouck", *Derin Tarih Dergisi*, 61 (Nisan 2017): 40-41. Bu makalede Hollanda örneğinden yola çıkılarak Batı/Avrupa'nın sömürgeciliği anlatılmıştır. Yine bu makalede Osmanlı Devleti'nin Endonezya ve Açe ile ilgili yazışmaları da yayımlanmıştır.

koyarken; sömürgeciğiliğin yazmında eksik kalan insanî ve vicdanî yönü tamamlamaktır.⁴⁷⁸

Batı'nın sömürgeleştirme yönteminin XIX. yüzyılda “*Medenîleştirme*” kılıfına bürünmesi günümüz ile çağrışım yaptırmaktadır.⁴⁷⁹

Bugünü geçmişte aramak ya da bugünü anlamak için geçmişten belge toplamak diyebileceğimiz konulardan birisi de *İslâmfobi*'dir. Bu kavramın dergide işlenmesi yine gündem ile ilgilidir. Avusturya Millî Meclisi'nin 25 Şubat 2015 tarihinde kabul ettiği “*İslâm Yasası*” üzerine *İslâmfobi* ve Avrupa'daki genel İslâm düşmanlığı dergi gündemine girmiştir. Avrupa'nın bugünkü İnsan Hakları ve demokrasi merkezli tutumunun aslında “*Avrupa'nın gerçek yüzü*” olmadığı, XVII. yüzyılda Osmanlı-Avusturya savaşlarında yaşanan gelişmelerden yola çıkılarak yorumlanmıştır. Konu edinen makalede Avusturya'nın Osmanlı esirlerine muamelesi, onları zorla Hristiyanlaştırma tutumu ve diğer yayıldıkları coğrafyalardaki eylemleri aktararak; tarihsel olarak da Avrupa'da farklılıklara karşı düşmanlık ve yok etme düşüncesi olduğu belirtilmiştir.⁴⁸⁰

“*Batı*” ve “*Doğu*” yani Avrupa Medeniyeti ve İslâm Dünyası arasındaki münasebetler antik dönemlerden günümüze kadar tasvirine rastlanan bir konudur. Derginin özellikle 70. Sayısı nerdeyse tamamen bu sürecin tartışılmasına ayrılmıştır. Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Prof. Dr. İbrahim Kalın'ın 2017'de çıkan “*Ben, Öteki ve Ötesi*” isimli kitabının çevresinde batı ve doğu medeniyetleri yeniden ele alınmıştır. Karşılıklı etkileşim temel tezdur. Yani son üçyüz yıldır Batı Medeniyeti İslâm dünyası'nın birçok yerinde değişik derinlik ve şekillerde örnek alınmış olsa da “*Batı'nın sahip olmak istediği bir takım özellikleri, doğunun barındırdığı*” izah edilmeye

---

⁴⁷⁸ Mustafa Özel, “Bizans Koleji'nin Pervaneleri”, *Derin Tarih Dergisi*, 78 (Eylül 2018): 98-102.; Mustafa Özel, “Sömürgeci Eğitimde Katolik ve Protestanlar”, *Derin Tarih Dergisi*, 80 (Kasım 2018): 34-37.

⁴⁷⁹ Erhan Bektaş, “Hollanda'nın Sömürgecilik Yalanları”, *Derin Tarih Dergisi*, 61 (Nisan 2017): 48-49. Büyük İhtimalle okuyucunun ABD liderliğindeki koalisyonun Ortadoğu başta olmak üzere Dünya'ya demokrasi götürmesi ile irtibatlandırması amaçlanmıştır.

⁴⁸⁰ Aynur Kırıcı, “Viyana'nın Zafer Sloganı: Esir Türkler Vaftiz Edilsin”, *Derin Tarih Dergisi*, 54 (Eylül 2016): 99-102. Dergide Avrupa Tarihi hakkındaki bu kanı sadece bu makaleden yola çıkılarak ifade edilmemiştir. Çalışmamızın “Avrupa ve Dünya Tarihi Bölümü” nde bu tezle ilgili diğer makalelerden de bahsedilecek. Derginin 70. sayısında “*Batı/Avrupa*”nın düşünce yapısının oluşumu, Batı'nın İslâm algısı ve İslâm Dünyası ile Batı arasındaki düşünsel etkileşim müstakil bir dosya konusu olarak ele alınmıştır.

çalışılmıştır.⁴⁸¹ Aslında “Doğu ve Batı bir bütünüün iki yarısıdır”⁴⁸² ve bu iki dünya arasındaki sorunların çözümü çoğulculuk ve uzlaşmacılıktır.⁴⁸³ İslâm dünyasındaki her olumsuzluk Batı kaynaklı mıdır? Ya da batı ile İslâm dünyası’nın çatışması mı fazla yoksa İslâm dünyasının kendi içindeki çatışma mı? Şeklinde öz eleştiride bulunan derginin vardığı sonuç, İslâm dünyasının kendi içindeki çatışmaların daha fazla olduğudur.

Dergide gündemi tarihle yorumlamak ve hatta bazı yazılarda kamuoyunu ikna etmek gayretine bir örnek de Türkiye’de Nisan 2017’de cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş süreci olmuştur. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, II. Meşrutiyetin İlanı ile karşılaştırılmıştır. Buna göre II. Meşrutiyet bir elit hareketi iken şimdiki başkanlık/cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, referandum neticesinde ortaya çıkması nedeniyle “*Halk Hareketi*” olarak tanımlanmıştır.⁴⁸⁴ Ayrıca kamuoyundaki “*Rejim Değişikliği*” iddialarına karşı; yapılan değişim “*Cumhuriyetin yeniden inşası*” olarak anlatılmıştır. Ayrıca ulus devlet vizyonundan imparatorluk vizyonuna geçiş olarak da yapılan yorum bir anlamda derginin referandum sürecinde taraf olduğunu göstermektedir.⁴⁸⁵

Derginin Osmanlı tarihini yorumlamasında en dikkat çeken nokta ise devletin 1922’de resmen sona ermesinin yok olduğu anlamına gelmediğidir. Yani Osmanlı

⁴⁸¹ Avni Özgürel, “O, Ben, Öteki”, *Derin Tarih Dergisi*, 70 (Ocak 2018): 55. Yazar, İtalyan Ressam Gentile Bellini tarafından XV. Yüzyıl’da yapılmış “*St. Mark’ın İskenderiye Vaazı*” isimli tablosunun yorumundan hareketle yukarıdaki yorumu yapmıştır.

⁴⁸² İsmail Taşpınar, “Bir Bütünüün İki Yarısı”, *Derin Tarih Dergisi*, 70 (Ocak 2018): 57.

⁴⁸³ Erol Göka, “Ötekiyle Barış İçinde Yaşamamızın Şartı”, *Derin Tarih Dergisi*, 70 (Ocak 2018): 53.

⁴⁸⁴ Derginin Mart 2017 Tarihli 60. sayısında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi üzerinde durulmuş ve adeta okuyucu yapılacak referandum için ikna edilmeye çalışılmıştır. Bu sayıdaki bazı tespitler önemlidir. Buna göre Cumhurbaşkanlığı Sistemi, bir rejim değişikliği değildir. Cumhuriyetin yeniden inşası ve devletin paradigma değişimidir. Hatta bu sistem, 1908’deki Meşrutiyetin ilanı ile karşılaştırılmıştır. Buna göre II. Meşrutiyet, bir elit hareketi iken; 2018’de referandumu yapılacak olan Cumhurbaşkanlığı sistemi, bir halk hareketidir. Bkz. Hüsamettin Arslan, “Cumhuriyetin Yeniden İnşasına Kimler Karşı Çıkıyor?”, *Derin Tarih Dergisi*, 60 (Mart 2017): 37-38. Hüsamettin Arslan bir başka makalesinde Osmanlı Toplumunu birlikte yaşama becerisine sahip olması nedeniyle daha demokratik bulmuştur. Kemalizm’i ise “*Seküler teoloji formu*” olarak tanımlarken; Anıtkabir için ise “*Cumhuriyetin seküler panteonu*” demiştir. Mustafa Kemal ve kadrosunun inkılapların yöntemi konusunda da yanlış yaptığını, halkla savaşa girdiğini söylemiştir. Osmanlı Devleti’nin doğru anlaşılmasını nedeni de hem akademik camiada hem de popüler alanda, Osmanlı’ya ulus devlet mantığı ile bakılması tespitini yapmıştır. Bkz. Hüsamettin Arslan, “Babalarımız Gibi Osmanlı da Kaderimizdir”, *Derin Tarih Dergisi*, 59 (Şubat 2017): 116-120.

⁴⁸⁵ Hüsamettin Arslan, “Cumhuriyet’in Yeniden İnşasına Kimler Karşı Çıkıyor?”, *Derin Tarih Dergisi*, 60 (Mart 2017): 36-39.; Yine aynı konu ile ilgili bir diğer tarihî örnek de Cumhuriyetin İlanı ile kabine sistemine geçildiği belirtilerek Kemalist itiraz çevrelerine cevap verilmiştir. Bkz. Mustafa Armağan, “Cumhuriyet Bir Sistem Bunalımı Üzerine İlan Edilmişti”, *Derin Tarih Dergisi*, 60(Mart 2017): 102-105.

toplumu, 1923ten itibaren Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmuştur. 1923'ten itibaren Ulus Devlet kurma amacı resmileşmişse de imparatorluk kültürü toplumsal bazda varlığını devam ettirmiştir. Türkiye'nin hem iç politika hem de uluslararası alanda karşılaştığı bazı sorunlar, Yeni Cumhuriyet'in siyaseten de imparatorluktan hâlâ kopmadığını göstermektedir. Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti “*Vatandaşlık ilkesi*” üzerine bir toplum inşa etmeye çalışmış olsa da ülkenin demografisi aslında sınırları küçülmüş bir imparatorluk görünümündedir.⁴⁸⁶

Osmanlı medeniyeti⁴⁸⁷ anlatımlarında günlük hayatın en önemli görülen kesiti Ramazan Aylarıdır. Öyle ki dergi de Osmanlı medeniyeti için “*Ramazan Medeniyeti*” tanımı yapılmıştır. Aslında 2012 yılından itibaren dergi, her yıl ramazan ayı için bölümler ayırmıştır. Bu da derginin içeriğinin sadece ülkedeki ya da dünyadaki politik gündeme bağımlı olmadığını; İslâm dünyasının hal-i hazırının da içeriği etkilediğini göstermektedir.⁴⁸⁸ İslâm toplumunu ilgilendiren konularda “*eğlencelik*” havasında Osmanlı toplumsal yaşamı referans alınırken; ibadet ve takva boyutunda ise Hz. Peygamber dönemi anlatımları ön plana çıkartılmıştır.⁴⁸⁹

Osmanlı toplumunda müslümanlar için kusursuz bir insanlık örneği algısı vardır. Yavuz Bahadıroğlu'nun yazılarında sezilen bu duruma bir örnek de Araştırmacı Mehmet Fatih Can tarafından verilmiştir. Tehcir döneminde (1915-16) yaşanmış olduğu anlaşılan olayda Ermeni bir ekmek ustasının müslüman müşterilerini veresiye defterine yazmamasından çıkartılan derse işaret edilmiştir.⁴⁹⁰

⁴⁸⁶ Hüsamettin Arslan, “İmparatorluğun Dansı”, *Derin Tarih Dergisi*, 61 (Nisan 2017): 60-63.; Mustafa Budak, “TBMM Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Devamı mı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 61 (Nisan 2017): 64-71.

⁴⁸⁷ Dergide Osmanlı Medeniyeti, İslâm Tarihi ve Medeniyeti'nin bir parçası olarak anlatılmaktadır. Özellikle yabancı seyyah ve yazarların anlatımlarında böyle algılandığı belirtilmiştir. Bkz. Munise Şimşek, “Müslüman Hayırseverliğinin Sebeb-i Hikmeti, Osmanlılar Biriktirmek Yerine Servetlerini Neden Vakıflara Yatırdılar?”, *Derin Tarih Dergisi*, 116 (Kasım 2021): 126-130.

⁴⁸⁸ Mustafa Armağan, “Ramazan Medeniyeti”, *Derin Tarih Dergisi*, 63 (Haziran 2017): 46-53.; Yavuz Bahadıroğlu, “Bir Devleti Osmanlı, Bir Şehri İstanbul Yapan O Mukaddes Ay”, *Derin Tarih Dergisi*, 63(Haziran 2017): 58-62. Bahadıroğlu'nun makalesinde tüm zaman ve mekan “Osmanlı” ifadesi içindedir. Yani Osmanlı Devleti'nin hangi coğrafyasından ya da şehirden bahsedildiği belli değildir. Aynı zamanda sanki tüm Osmanlı Tarihi boyunca aynı hayat tarzının yaşandığı gibi bir kabul vardır. Yani yazıda zaman ve mekan belli değildir. Yine ilginç bir ifade de “*Huzur Dersleri*” için “*Beyin Fırtınası*” benzetmesinin yapılmış olmasıdır.

⁴⁸⁹ Adnan Demircan, “Yeme- İçmeden Evvel Kötü Söz ve Davranışları Terk edin”, *Derin Tarih Dergisi*, 63 (Haziran 2017): 54-57.

⁴⁹⁰ Mehmet Fatih Can, “Hayk Efendi'nin Veresiye Defterinde Niçin Müslüman Kaydı Yok”, *Derin Tarih Dergisi*, 63 (Haziran 2017): 89-91.

Osmanlı medeniyeti ve Osmanlı toplumu⁴⁹¹ yanında zaman zaman dergide dikkat çekilen bir diğer konu da Osmanlı coğrafyası olmuştur. Sistemli bir inceleme sözü konusu değildir. Yani ne tarihî coğrafya ne de idarî bölümlere göre ele alınan bir şehir ya da bölge yoktur. Rastgele ya da bazen derginin dosya konusuna göre bir şehir masalsi olarak ele alınmıştır. En fazla ismi geçen şehir Kudüs olmuştur.⁴⁹² Şehirlerin demografik yapısı hakkında bilimsel hiçbir veri yoktur. Stratejik açıdan önemli olduğu bazen ifade edilmekle beraber masalsi bir anlatımla rüya şehir portresi çizilmiştir.⁴⁹³

Osmanlı siyasî tarihi içinde Anadolu'nun demografik yapısını belirleyen göç olgusu da ele alınan başlıklardandır. Osmanlı ve göç düşünüldüğünde alışılmalı anlatım Osmanlı ülkesinden göç eden Ermenilerin veya Rumların göçleridir. Son yıllarda ise Rusya ile yapılan savaşlardan dolayı Balkanlar'dan ve Kafkaslar'dan Anadolu'ya gerçekleşen göçler önemsenmiştir. Bu göçler -özellikle de 93 Harbi ve Balkan savaşları⁴⁹⁴ ile yaşananlar- insan hayatının yok edilmesi ve ortaya çıkan büyük mağduriyetler açısından incelenmiştir. Yani dergide okuyucu için gösterilen hedef: Savaşlardan zarar görenler sadece Gayr-ı Müslimlerin olmadığıdır. Müslüman halk onlardan daha fazla zarar görmüş hatta yok edilmeye karşı karşıya kalmıştır.⁴⁹⁵ Aslında göçleri anlatan bu yazılarda önemli vurgulama Müslüman olmaktır. Dolayısıyla Anadolu'nun demografik mayasının da İslâm Dini olduğuna işaret edilmektedir. Göç Olgusunun anlatımında dergide karşılaşılan yazımlardan birisi de örnek niteliğinde bazı olayların incelenmesidir. Örnek olarak, Derginin 109. Sayısında Natalia Chernichenkina tarafından yazılan “*Ermeniler'in Göç Hareketleri Karşısında Rus Faaliyetleri*” isimli makale içerik olarak farklı bir bakış açısına sahiptir. Makalede, Ermeni çetecileri ve Rus

⁴⁹¹ Osmanlı Toplumunun her daim huzur içinde yaşayan, asayişin sürekli ber-kemal olduğu masalsi bir toplum olmadığı da az da olsa dergide anlatılmıştır. Yani dergi için ideal olan bu toplumda da suç her yönüyle vardı ve kendi zamanındaki şartlara göre soruşturulur, mahkemesi yapılır ve cezalandırılırdı. Örnek makale için bkz. Eyüp Şahin, “Müslüman Halka Hristiyan Polis”, *Derin Tarih Dergisi*, 117 (Aralık 2021): 14-16.

⁴⁹² Örnek olarak Derginin 69. Sayısı Kudüs Dosyası olarak hazırlanmıştır.(Aralık 2017).

⁴⁹³ Bkz. Yazarı belli değil, “Artık Ne Halep Orada, Ne Arşın Burada”, *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Ocak 2018): 10-11.

⁴⁹⁴ Dergide Balkan Savaşları 7. Sayıda (Ekim 2012) dosya konusu yapılmıştır. Balkan Savaşları anlatımlarında: 1. Türk ve Müslüman nüfusun yaşadığı mağduriyetler 2. Göçler 3. Osmanlı Ordusundaki çekişmeler 4. Mehmet Şükrü Paşa'nın kahramanlığı ön plandadır. Derginin zaman zaman yaptığı sözlü tarih anlatımı örneği Balkan Savaşları için de yapılmıştır. Bkz. Mustafa Armağan (Konuşan), “Edirne Kahramanı Şükrü Paşa'yı Torunu Sevgi Kutlucan Anlatıyor”, *Derin Tarih Dergisi*, 7 (Ekim 2012): 72-75.

⁴⁹⁵ Yazarı belli değil, “Sancak Nereye Biz Oraya”, *Derin Tarih Dergisi*, 109 (Nisan 2021): 54-56.; Cihan Yalvar, “Milyonlarca Kafkasyalı Göç Yollarında”, *Derin Tarih Dergisi*, 109 (Nisan 2021): 57.

kışkırtması sırasında Müslüman ve Ermeni toplumu arasındaki sürtüşmeleri incelenerek bunun Ermeni göçüne etkisi üzerinde durulmuştur.⁴⁹⁶

3.4.6. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bazı Tartışmalı Konular

Osmanlı tarihi yazılarında en fazla yer tutan padişah II. Abdülhamid olduğu gibi; dergi tarafından toplum nezdinde aklanmaya çalışılan bir diğer Sultan da VI. Mehmed Vahdettin'dir. Daha önce de belirtildiği üzere tarih, dergi için bir hesaplaşma alanıdır. Bu anlayışın neticesinde Cumhuriyet döneminin tarih anlatılarına itiraz etmek de derginin yazım yöntemlerinden birisi olmuştur. Dergide Padişah VI. Mehmed Vahdettin ile ilgili odaklanılan dört mesele vardır. 1) Vahdettin'in Millî Mücadele'nin Başlamasındaki rolü. 2) Padişahın Mustafa Kemal ile olan münasebeti 3) Padişah'ın Sevr Antlaşması'nı onaylayıp-onaylamadığı konusu 4) Saltanatın Kaldırılması ile Padişah'ın ülkeden ayrılması/kaçması ve "hainliği" meselesidir.

Bu dört mesele etrafında oluşturulan anlatımda varılan sonuç: Bu iddiaların 90 yıllık kuyruklu yalanlar olduğu iddiasıdır. Bu bilinen meşhur tartışma konularına Mustafa Armağan tarafından bir yenisi eklenmiştir ki o da Sultan Vahdettin'in Kuran'ın basılmasını yasakladığı iddiasıdır. Makalede padişahın söz konusu yasaklama ile ilgili kararnamesi günümüz harflerine çevrilmiş şekilde okuyucuya gösterilmiştir. Sonuç olarak; getirilen yasak, Kuran'ın basımı değil; gazetelerde Kuran'ın aynen ve tamamen sayfalara aktarılmasıdır. Yani gazetelerin okunduktan sonra yerlere atılması suretiyle Kuran'a saygısızlığı önleme düşüncesidir.⁴⁹⁷

Dergide Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinin aslında fikren Cumhuriyetin hazırlık dönemi olduğu fikri hâkimdir. Bu tez herhangi bir yazıda bu şekilde ifade edilmemiştir. Fakat özellikle Atatürk dönemi inkılapları'nın anlatımında Tanzimat, Meşrutiyet veya II. Meşrutiyet dönemlerinde inkılapların fikrî kökenini bulma yöntemi vardır. Buna en önemli örnek alanı: Eğitim, kadınların eğitimi ve hakları ile bir de harf inkılabıdır.

Derginin harf İnkılabı konusundaki tezi de iki alanda odaklanmıştır. Birincisi bu inkılap ile Müslüman Türk Osmanlı toplumu kültürel bağlarından ve tarihinden koparılmıştır. İkincisi ise Latin alfabesine geçilmesi meselesi yeni bir tartışma değildir.

⁴⁹⁶ Natalia Chernichenkina, "Ermeniler'in Göç Hareketleri Karşısında Rus Faaliyetleri", *Derin Tarih Dergisi*, 109 (Nisan 2021): 60-63.

⁴⁹⁷ Mustafa Armağan, "Sultan Vahidüddin'in Kur'an'ın Basılmasını Yasakladığı Yalanı", *Derin Tarih Dergisi*, 68 (Kasım 2017): 96-97.

Öyle ki 1909'da *İmla Komisyonu* kurulmuş; 1912'de "*İslahat-ı Huruf Cemiyeti*" dahi kurulmuştur.⁴⁹⁸ Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi'ndeki harf İnkılabı ile ilgili derginin tespitlerinden birisi de: Latin alfabesine geçilmesi durumunda devletin müslüman unsurlarının "*tespihin taneleri gibi dağılacağı*" görüşüdür.⁴⁹⁹

Daha önce de değindiğimiz gibi dergide zaman zaman Osmanlı hanedanının kişilerle mülakatlar yapılmıştır. Hanedanla ilgili üzerinde durulan ağırlıklı konu, 3 Mart 1924 Tarihi'nde hilâfetin ilgası ve Osmanlı hanedanının yurt dışına sürgünüdür.

Anlatımda öne çıkartılan husus Mustafa Kemal'in TBMM'nin açılışında saltanat ve hilâfet makamlarının devamını işaret eden konuşmalarıdır. Kaynak olarak da TBMM Zabıt Cerideleri Gösterilmiştir. İkinci bir nokta da Mustafa Kemal'in saltanat, hilâfet ve hanedan hakkındaki fikrinin neden değiştiğidir. Son olarak ise halifeliğin kaldırılması ile 10-12 gün gibi bir sürede hanedan üyelerinin sürgüne zorlanmasıdır. Dergi tarafından bu uygulama anlamsız, nedensiz ve haksız olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca Son Halife Abdülmecid Efendi'ye vali tarafından sürgün emrinin tebliği sırasında ve sonrasında yaşananlar acıma duygusu ile anlatılmıştır. Okuyucunun aklına gelmesi muhtemel soru ise şudur: Peki neden 1920'den 1924'e kadar beklenildi? Dergiye göre sebep: Osmanlı hanedanının halk nazarında devam eden itibarından çekinilmiştir.⁵⁰⁰ Hanedan üyelerini en çok üzen şey ise kendileri hakkındaki "*Hain*" yaftasıdır.⁵⁰¹

Derin Tarih Dergisi'nin Osmanlı tarihine bakışını akademik düzeyde en iyi özetleyen ise Prof. Dr. İsmail Kara olmuştur:

"İslâm Dünyası, Osmanlı Devleti ve Türkiye tarih yaşının geçmiş tecrübesinin, hafızasının ve buna bağlı olarak genel tarih telâkkisinin bir kuvvet değil de (aynı zamanda) bir zaaf olarak algılanmaya başlaması hadisesiyle 19.Yüzyıl'da tanıştı dense yeridir. Sadece bizim yaşadığımız zorlu bir tecrübe değildi bu. Fakat bu durumun, İslâm Dünyası'nın

⁴⁹⁸ Nermin Taylan, "Harf İnkılabından 66 Yıl Önce Yeni Osmanlı Alfabesi", *Derin Tarih Dergisi*, 68 (Kasım 2017): 90.

⁴⁹⁹ Mustafa Armağan, "'Sultan Vahidüddin'in Kur'an'ın Basılmasını Yasakladığı Yalancı", 93.

⁵⁰⁰ İbrahim Pazan, "Halife Abdülmecid'den Dündar Efendi'ye Sürgündeki Osmanlılar", *Derin Tarih Dergisi*, 72 (Mart 2018): 74-81. İbrahim Pazan, derginin 74. Sayısında da hanedanın sürgünü konusunu kaleme alarak hayatta olan şehzade ve sultanların yaşadıkları yerleri de içeren bir listesini vermiştir. Burada ilginç olan ise yazara göre ülkenin içinde bulunduğu zorluklarda Osmanlı Hanedanı'na yapılan haksızlıkların (vebali-ahı tutmak) da etkisi vardır. Bkz. İbrahim Pazan, "Hanedan Sürgünü Neyi Hatırlatır?", *Derin Tarih Dergisi*, 74 (Mayıs 2018): 119.

⁵⁰¹ Burak Sadıkoğlu (Enver Paşa'nın Oğlu Ali Enver'in Torunu), "Büyükanem Naciye Sultan Efendi Bu Hasret Beni Hasta Etti Derdi", *Derin Tarih Dergisi*, 72 (Mart 2018): 83.

tarihinden, yani kendisinden şüphe etmesi manasına geldiğini işin başında fark etmek gerekir.

Tarihin tasfiyesi (hem temizlenmesi hem devre dışı bırakılması) ve parçalanması (hem tarihin bütünlükten uzaklaşması, hem de iyi ve kötü dönemlerinin, kahraman ve hainlerin değişmesi, giderek gri bölgelerin kaybolması...) bu şüphenin problemlili fakat anlaşılabilir neticelerinden sadece birkaçıdır. Müsbet işleyen tarafı da yok değil; tarih aktüel ihtiyaçlara ve icablara göre yeniden kurgulanmak ve yorumlanmak istenmektedir.

Modernleşme döneminin parçalı tarih anlayışındaki tarihi kopuk halkalar halinde algılamak, asr-ı saadete dönüş/tarihi belli bir dönemde dondurmak/tarihi yanlış anlaşılmuş ve kötü yaşanmış bir tortular manzumesi olarak değerlendirmek... gibi problemlerin, muhafazakar-milliyetçi-mütedeyyin (sonra İslâmcı) çevrelerde, Cumhuriyet Devri boyunca iniş çıkışlarla birlikte varlıklarını koruduğu rahatlıkla söylenebilir.

Bu çevrelerin tarihe bakışı açısından üzerinde durulması gereken farklılıklardan biri, Osmanlı Tarihi'ne olan vurgunun ideolojik ve sembolik anlamlarla yüklü olarak yeniden canlılık kazanması hadisesidir. Bir tür tarihe kısmî dönüş de diyebileceğimiz bu farklılık bir taraftan Osmanlı Modernleşmesi 'nin, Osmanlı ve İslâm Tarihini giderek daha fazla paranteze alma temayülünün tenkidini içerirken diğer taraftan da cumhuriyet ideolojisinin tarih ve din alanındaki devrimci yönelişlerini, İslâmiyet'i ve bunun üzerinden Osmanlı, Selçuklu Dönemini perdeleyerek İslâmiyet öcesine uzanma teşebbüslerini, Türk Tarih Tez'ini geçersiz kılmaya zayıflatmaya matuftur.⁵⁰²

Kara'nın izahında dikkat çeken iki nokta vardır. Birincisi Cumhuriyet Devri'nin İslâm öncesine yönelirken Osmanlı evresini yok saymasıdır. İkincisi ise milliyetçi/muhafazakâr/islâmcı tarafın ise Osmanlı tarihine ideolojik anlamlar yüklemiş olmasıdır.

⁵⁰² İsmail Kara, "Tarihten Kim Mesul Olacak?", *Derin Tarih Dergisi*, 41 (Ağustos 2015): 38-39.

Osmanlı tarihi Derin Tarih Dergisi'nin merkezinde yer almasına rağmen her alanda doyurucu bir anlatım yapılmamıştır. Bu durum elimizdeki materyalin bir tarih ders kitabı olmayıp, popüler amaçlı bir dergi olmasıyla doğrudan ilgilidir. Bununla beraber Osmanlı Hukuk Sistemi, Osmanlı ekonomisi, toprak sistemi, toplumdaki suç olgusu, asayiş vb. konular oldukça eksiktir.⁵⁰³ Ön planda yer alan konular genelde askerî ve siyasî tarihin tartışmalı konularıdır. Ramazan ayı, hac ibadeti, mevlid etkinlikleri ise dergide yer bulan konulardır. Bu başlıklar üzerinden Osmanlı toplumsal hayatı da kısmen anlatılmıştır.⁵⁰⁴

Yine Osmanlı tarihi içinde müstakil olarak ele alınmamakla beraber, devletin tarihi hakkındaki meşhur bazı genellemelere de cevap verilmiştir. Mesela Osmanlı Devleti'nin çöküşü anlatımlarındaki en bilinen ifadelerden birisi Osmanlı medreselerinden aklî ilimlerin okutulmadığı, dinî ilimlerin ezberci bir mantıkla tekrardan öteye geçmediği iddiasıdır ki derginin 112. sayısında Prof. Dr. Ekrem Buğra Ekinci tarafından konu izah edilmiştir. Ekinci, bu indirgemeci yorumun kökeninde devrin birinci elden kaynaklarının da etkili olduğunu tespit ederek Kâtip Çelebi'nin dahi yanıldığını belirtmiştir. Aynı makalede yazarın okuyucuya izah ettiği bir diğer *yanlış bilgi* de padişah II. Mahmud'un *Gavur Padişah* olarak isimlendirilmesinin yanlış sebebe dayandığıdır. Buna göre *Gavur Padişah*, II. Mahmud'un yaptığı Avrupaî ıslahatlardan kaynaklanmamıştır. “*Gavurluk*” yakıştırması, Padişahın Bektaşî Tekkelerini kapatmasından dolayı 1837'de Galata Köprüsü'nden geçişi esnasında yolunu kesen Saçlı Şeyh adındaki bir meczubun padişaha “*Gavur Padişah*” şeklinde bağırmasından ortaya çıkmıştır.⁵⁰⁵

⁵⁰³ Bununla beraber yerel nitelikli bazı ilginç olaylar da dergide nadiren yer almıştır. Örneğin 1871'de Kastamonu Vilayeti Adatepe Köyü'nde meydana gelen ve *Adatepe Fesad Cemiyeti* olarak bilinen olay gösterilebilir. Bkz. Fatih Öztop, “Anadolu'da İki Hasan Sabbah Dudu ve Esmâ Hatun”, *Derin Tarih Dergisi*, 112 (Temmuz 2021): 132-136. Benzer tarzda örnek bir diğer makale bkz. H. Yıldırım Ağanolu, “Belge Işığında Bosna Semalarından Düşen Bir Acayip Çadır”, *Derin Tarih Dergisi*, 115 (Ekim 2021): 28-31. Makalede arşiv belgelerinin kullanılmış olması dikkat çekicidir.

⁵⁰⁴ Derginin 102. ve 110. sayılarında örnek anlatımlar bulunmaktadır.

⁵⁰⁵ Ekrem Buğra Ekinci, “Osmanlı Medreselerinde Fen ve Felsefe Okutulmaz Mıydı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 112 (Temmuz 2021): 104-108.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ

4.1. Mütareke Dönemi, Millî Mücadele ve Mustafa Kemal

Derginin genel yayın yönetmenliği görevini uzun süre yapmış olan Mustafa Armağan'ın 108. sayıdaki vedası aynı zamanda derginin yayımlanma amacının da yeniden ifadesi niteliğindedir. Belirtilen amaçların ortaya konulacağı iki tarihsel alan bulunmaktadır. Birincisi İslâm tarihi'nin zirvesi olan Osmanlı Devleti; ikincisi ise *Nutuk'un şerhi*⁵⁰⁶ niteliğinde olan İnkılap tarihidir.⁵⁰⁷

Hem resmî tarih hem de onun yegâne kaynağı olarak gösterilen bu iki yazıma da yapılan itirazlardan birisi Erzurum Kongresi anlatımlarınadır. Okul müfredatlarında Erzurum Kongresi, Samsun'dan yola çıkan Mustafa Kemal Paşa'nın planları dâhilinde toplanmıştır. Dergide ise Erzurum Kongresi'nin toplanmasında Mustafa Kemal Paşa'nın hiçbir rolü olmadığı iddia edilmiştir. Hatta Mustafa Kemal Paşa'nın kongreye katılmasına delegelerden itirazlar gelmiştir.⁵⁰⁸ Dergiye göre, kongre kararları konusunda da birçok tarihçi, Nutuk'ta ne yazıyorsa sadece onu yazmış; hatta kongrenin orijinal tutanaklarına bakmamışlardır. Yine dergiye göre Erzurum Kongresi tutanaklarında olmadığı halde varmış gibi bilinen iki meşhur madde ise şunlardır: 1. Millî sınırlar içinde vatan bir bütündür, bölünemez. 2. Manda ve himaye kabul olunamaz.⁵⁰⁹

⁵⁰⁶ Dergide zaman zaman Nutuk'taki Millî Mücadele anlatımı da tenkit edilmiştir. Özellikle İngilizlerle ilişkiler konusuna dikkat çekilmiştir. Bkz. Mustafa Armağan, "İngilizler Atatürk'e Neden Fahrî Doktora Vermemişler", *Derin Tarih Dergisi*, 35 (Şubat 2015): 102-104. Bu makalede gösterilen kaynaklardan birisi de Bilal Şimşir'in *İngiliz Belgelerinde Atatürk* isimli araştırmasıdır.

⁵⁰⁷ Mustafa Armağan, "Osmanlı'yı Yıkan Cephede Neler Oldu?", *Derin Tarih Dergisi*, 31 (Ekim 2014): 95.

⁵⁰⁸ Mustafa Armağan, "Bilinmeyen Erzurum Kongresi, Tutanaklar Nutuk'ta Nasıl Saptırıldı?", *Derin Tarih Dergisi*, 41 (Ağustos 2015): 63. Yazar, Kongrenin toplanması ile ilgili bu iddiasını Kazım Karabekir'e dayandırmaktadır. Şükrü Hanioglu ise Erzurum Kongresi'nin toplanmasının 19 Mayıs 1919'da başlayan sürecin devamı olduğunu iddia etmiştir. Bkz. Şükrü Hanioglu, "Bir Kongre Olarak Erzurum Kongresi", *Derin Tarih Dergisi*, 41 (Ağustos 2015): 68.

⁵⁰⁹ Mustafa Armağan, "Bilinmeyen Erzurum Kongresi, Tutanaklar Nutuk'ta Nasıl Saptırıldı?", 65. Aynı sayfada yazar, Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum Kongresi'nin açılışında yaptığı fakat Nutuk'a almadığını söylediği konuşmayı da okuyucuya göstermiştir. Hatta Mustafa Kemal Paşa

Millî Mücadele'nin başlangıcı olan Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919 tarihinde IX. ordu müfettişi sıfatıyla Samsun'a gönderilmesi,⁵¹⁰ derginin resmî tarih anlatımına karşı itiraz ettiği konuların başındadır. Derginin 86. sayısında dosya konusu olarak incelen meselede başlıca tartışma konuları ise şunlardır: 1. Mustafa Kemal Paşa Samsun'a gönderilmiş midir? Yoksa kendisinin Nutuk'ta belirttiği gibi uzun zamandır hazırladığı planın uygulanmaya başlanması mıdır? 2. Birçok üst rütbeli asker varken neden Mustafa Kemal Paşa bu göreve getirilmiştir? 3. Padişah Vahdettin ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki bağ nedir? 4. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a gidişi İngiltere'nin kontrolünde olan bir gelişme midir? 5. Mustafa Kemal Paşa'nın Sultan Vahdettin'i *Millî Mücadele'nin hasmı* olarak tanımlamasının sebebi nedir? 6. Mustafa Kemal Paşa hangi yetkilerle Samsun'a gönderilmiştir? 7. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a gitmeden evvel İngilizlerle bağlantısı var mıdır?

Dergiye göre Mustafa Kemal Paşa'nın Nutuk'ta Padişah Vahdettin için "*Millî Mücadele'nin hasm-ı bî-aman'ı*" ifadesini kullanma nedeni işgaller veya düşmanın yurttan atılması konusundaki tavrı değildir. Sorun padişahın millî iradeye dayalı yeni bir yönetimi anlayamamasıdır. Dergideki bu tespit aslında Padişah Vahdettin'i aklama amacının da göstergesidir. Çünkü Nutuk'ta yer alan bu ifade padişahın vatana kastının olmadığını kanıtı olarak yorumlanmıştır. Dolayısıyla okuyucunun kafasındaki "Vahdettin hain midir?" sorusunun da cevabı verilmiştir. İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mustafa Budak aynı makalede Mustafa Kemal Paşa'yı, Millî Mücadele'yi başlatmak için Vahdettin'in göndermediği kanaatindedir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıkmadan evvel İngilizlerle herhangi bir anlaşma da yapmamıştır. Mustafa Kemal'in *Minber* gazetesindeki yazısında İngilizler'den "*Hayırhâh Dost*" şeklinde bahsetmesi de maksatlardır. Yani Ordu Müfettişliği görevini alabilmek için yaptığı bir takıyedir. İngilizlerle görüşülmesi ve anlaşılması tartışmasına dergide M. Fatih Can tarafından ise farklı bir yaklaşım sergilenmiştir. Buna göre Mustafa Kemal Paşa, 14 Kasım 1918 tarihinde İngilizler'in *Daily Mail* gazetesine verdiği mülakatta: İngiliz idaresine karşı hoşnutsuzluk gösterilmemesini istemiş ve tecrübeli bir Türk valisi olarak

---

tarafından üstü çizilen metnin aslı da gösterilmiştir. Ayrıca dergide, kongrenin orijinal belgesi olduğu iddiasıyla bir takım belgelere de yer verilmiştir.

⁵¹⁰ Dergiye göre Millî Mücadele 19 Mayıs 1919'dan önce Anadolu'da Müdafaa-yı Hukuk Dernekleri'nin kurulmasıyla başlamıştır. Bkz. Ali Satan, "Millî Mücadele 19 Mayıs'ta mı Başlamıştır?", *Derin Tarih Dergisi*, 86 (Mayıs 2019): 58. Doç. Ali Satan aynı makalede Mustafa Kemal Paşa ve maiyetinin Samsun'a çıkışının Osmanlı Devleti'nin planlı bir organizasyonu olduğu kanaatindedir.

İngilizler'in hizmetinde olabileceğini söylemiştir.⁵¹¹ Prof. Budak'ın makalesinde cevap verdiği sorulardan birisi de Mustafa Kemal'in Samsun'a gönderilmesindeki planlamadır. Yazara göre Padişah Vahdettin'in rolü olmamakla beraber bu iş Harbiye nezaretindeki bir kadronun organizasyonudur.⁵¹² Mustafa Armağan ise İrade-i Milliye gazetesinde, Mustafa Kemal Paşa'nın, kendisini Anadolu'ya Padişah Vahdettin'in gönderdiğini bizzat yazdığını; hatta 24 Nisan 1920'de TBMM'de yaptığı konuşmada da bunu ifade ettiğini iddia etmiştir.⁵¹³

Dergide Osmanlı tarihinde olduğu gibi Milli Mücadele,⁵¹⁴ Atatürk dönemi ve sonrası için de sistematik bir anlatım yoktur. Çünkü derginin içeriğini, güncel gelişmeler ya da yayımlandığı aya denk gelen önemli gelişmeler belirlemiştir. Böylece oldukça dağınık bir yazı birikimi ortaya çıkmıştır. Hem Osmanlı tarihi hem de inkılâp tarihi anlatımları tarihsel gerçeklikte olduğu gibi iç içe de olmuştur. Özellikle Mütareke dönemi ve Cumhuriyete geçişte inkılap tarihinin mağdurları anlatılırken bilinçli bir yok sayma, karalama ve hatta düşman gösterme eğiliminin olduğu dergide öne sürülmüştür. Daha önce de değinildiği gibi bu isimler arasında Enver Paşa, Halil Kut ve Kazım Karabekir en fazla tartışılan kişilerdir.

Dergi, Karabekir Paşa'yı şöyle tasvir etmektedir: “*Kazım Karabekir Paşa yakın tarihimizin kırılma noktalarından birinde yaşamış, I. Dünya Savaşı'nın Kafkaslar'daki son zaferlerine imza atmış, 19 Nisan 1919'da Trabzon'a çıkararak Millî Mücadele'ye ilk zaferini hediye etmiş bir kahraman*”dır.⁵¹⁵ 1923 sonrasında ise tasfiye edilecekler

⁵¹¹ M. Fatih Can, “Resmî Tarih Yazımı Niçin Bir Yalanla Başladı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 86 (Mayıs 2019): 56. Dergideki bir başka makalede Mustafa Kemal'in 14 Kasım 1918'de İstanbul Pera Palas Oteli'nde İngiliz işgal Komutan Allenby ile görüştüğü ve kendisine valilik teklif edildiği yazılmıştır. Hatta İngiliz yazışmalarında İngiltere Başbakanı Lloyd George, Mustafa Kemal Paşa'nın Türk Hükümeti tarafından Erzurum'a vali olarak tayin edildiğini söylediği yazılmıştır. Bkz. Cengiz Yazoğlu, “Mustafa Kemal'i Anadolu'ya İngilizler mi Gönderdi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 86 (Mayıs 2019): 65. Yazoğlu, aynı iddiasını derginin 79. sayısındaki makalesinin 56. sayfasında da ifade etmiştir.

⁵¹² Mustafa Budak, “Mustafa Kemal'i Anadolu'ya Sultan Vahdettin mi Gönderdi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 86 (Mayıs 2019): 48-50.

⁵¹³ Mustafa Armağan, “19 Mayıs Neden Gençlik ve Spor Bayramı Olarak Kutlanıyor?”, *Derin Tarih Dergisi*, 86 (Mayıs 2019): 63.

⁵¹⁴ Millî Mücadele'de bilinen süreçler ve tartışmalı olaylar anlatıldığı gibi az bilinen bazı konular da dergide yer almıştır. Örnek olarak Osmanlı Devleti'nden kalan uçakların durumu, İngilizlerin bu uçakların kullanımına engel olma tedbirleri ve bu uçakların Anadolu'ya kaçırılma hikayeleri, okul müfredatlarında görülmeyen bilgilerdendir. Bkz. Arif Emre Gündüz, “Millî Mücadele'ye Destek İçin Maltepe'den Uçak Kaçırılmış”, *Derin Tarih Dergisi*, 75 (Haziran 2018): 112-118.

⁵¹⁵ Mustafa Armağan, “Karabekir Paşa Açıklıyor: Laiklik Lozan'da Dayatıldı”, *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 49. Bu makalede Karabekir'in kendi anlatımına (*Nutuk'a Cevaplar*) binaen Millî Mücadele'yi başlatan kişi olarak tanımlanması dikkat çekicidir. Belki de derginin *Resmî Tarih'e* itirazının da anahtar fikirlerindedir. Kazım Karabekir derginin 1. sayısının dosya konusudur.

arasında yer almıştır. Dergiye göre, Karabekir, 1926'da Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik suikast girişiminin arkasındaki isimlerden birisi olarak gösterilmiş; böylece kendisine yapılanları hak ettiği algısı yaratılmak istenmiştir. Karabekir Paşa'nın sadece siyasî hayatı rencide edilmemiş; Erenköy'deki evi takibata alınarak aile fertleri dahi mağdur edilmiştir. Dergi, Karabekir'in ötelenmesinin esas nedeninin laiklik konusundaki tavrı ve Mustafa Kemal Paşa'nın tek adam olma isteği olduğunu iddia etmektedir.⁵¹⁶ Ayrıca dergi, millî kudrete dayanarak Kuva-yı Milliye ruhu ve Millî hükümet fikri ve bunların tahakkuku için de İstiklâl harbinin yapılması zarureti fikirlerinin Kazım Karabekir'e ait olduğu kanaatinde. Hatta dergiye göre Millî Mücadele'de Şark harekâtı, Mustafa Kemal Paşa'nın karşı çıkmasına rağmen Karabekir Paşa tarafından mesuliyeti üstlenilerek gerçekleştirilmiştir. Ancak derginin iddiasına göre İstiklâl kazanılmasından sonra Kazım Karabekir'in hakkı gözardı edilmiştir.⁵¹⁷

Dergiye göre mütareke sonrasında yerel direniş hareketleri sadece Anadolu ile de sınırlı değildir. Irak ve Suriye'de de direniş için örgütlenme çalışmaları yürütülmüştür. Üstelik işgaller sona erdikten sonra da Suriye halkı, Anadolu'dan ayrı bir devlet kurma fikrinde de değildir.⁵¹⁸ 20 Ekim 1921 tarihinde Fransa ile Ankara Antlaşması'nın imzalanmasına, Suriye'deki müdafaa-yı hukuk dernekleri ciddi şekilde tepki göstermiş ve kendilerine Anadolu tarafından ihanet edildiğini düşünmüşlerdir.⁵¹⁹

Karabekir Paşa ile ilgili dikkat çeken vurgulamalardan birisi millet ayrımı yapmaksızın yetim çocukları himaye etmesidir. Paşa'nın bu insanî vasfı düşmanları tarafından dahi takdir edilmiştir. Bkz. Sadık Tekeli, "Kazım Karabekir Paşa'ya Mektup Var", *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 55. Yöntem olarak dikkat çeken husus, Kazım Karabekir'in kızları Hayat ve Timsal Hanımlarla sözlü tarih çalışması niteliğinde röportaj yapılmasıdır. Dergide Karabekir Paşa hakkındaki bilimsel bir bakış açısı ile yazılmış anlatım ise Şükrü Hanioglu'na aittir. Bkz. Şükrü Hanioglu, "Kazım Karabekir'i Nasıl Tarihselleştirelim?", *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 62-63.

⁵¹⁶ Samet Tinas, Mirza Mahmut Demir, Özlem Kocukeli Özbay (Konuşanlar), "Tarihe Mustafa Armağan Kaleminden Bir İmza", *Derin Tarih Dergisi*, 97 (Nisan 2020): 27-32.

⁵¹⁷ Mustafa Armağan, "Kazım Karabekir Tarihten Silinmiştir", *Derin Tarih Dergisi*, 79 (Ekim 2019): 66-68. Mustafa Kemal'in Çanakkale'deki rolünün gerçeği yansıtmadığını iddia eden dergi, Millî Mücadele fikrinin de Mustafa Kemal'den önce İttihatçıların zihninde olduğunu söylemektedir. Çanakkale Savaşları sırasında şayet İtilaf Devletleri durdurulamazsa Anadolu içlerinde mücadele etmek fikri vardır. Bkz. Erik Jan Zürcher, "Cumhuriyet Fikri İttihat Terakki'den mi Çıktı?", *Derin Tarih Dergisi*, 76 (Temmuz 2018): 4.

⁵¹⁸ Mehmet Çelik, "Kurtuluş Savaşı Sevr'in Talimatıydı", *Derin Tarih Dergisi*, 43(Ekim 2015): 69. Bu makalede de Resmî Tarih'in anlatımına cevap vardır. Yani Anadolu'da direniş hareketleri Mustafa Kemal Paşa'dan önce başlamıştır.

⁵¹⁹ Mehmet Çelik, "Kurtuluş Savaşı Sevr'in Talimatıydı", 70. Yazar, Ankara Antlaşması'na karşı tepkini Suriye Arşivlerinden elde edilen bilgi olduğunu belirtmiştir; fakat ne kayıt numarası ne de belgenin fotoğrafı gibi bir kaynak gösterilmemiştir. Aynı makaledeki Önemli bir tez de İngiltere ve Fransa'nın güneydeki varlıklarının kabul edilmesi karşılığında Yunanistan'a Anadolu'daki savaşı bitirmesi için baskı yaptıklarıdır. Bu iddia için de kaynak gösterilmemiştir.

Atatürk dönemi, 1923 sonrası için yapılmış bir tanımdır. Dolayısıyla 1923'ten itibaren Millî Mücadele'nin lideri olmak vasfının yerine Mustafa Kemal Paşa'yı yeniden tanımlayan bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Bunlardan ilk akla gelen, cumhurbaşkanlığının yanında; CHF'nin de genel başkanı olmasıdır. Prof. Dr. Şükrü Hanioglu'na göre artık müdafaa-yı hukuk cemiyetleri değil, Halk Fırkası vardır ve müdafaa-yı hukuk cemiyetleri ile aynı yapı değildir. Aralarında bir devamlılık da söz konusu değildir. Parti ile birlikte hem örgütlenme biçimi hem de müdafaa-yı hukuk düşüncesi ve ideolojisi değişmiştir.⁵²⁰

Türkiye'de muhafazakâr kesimde popüler alandaki konulardan birisi Mustafa Kemal Paşa'nın etnik kökeni, nereli olduğu, aile fertleri, evlilikleri, vefatı gibi; askerlik ve devlet adamlığı ile doğrudan ilgili olmayan biyografisidir. Dergide Mustafa Kemal Paşa'nın ailesi (anne-baba ve kardeşleri) üzerine sadece bir makale yayımlanmıştır. Makalede Falih Rıfkı Atay'ın eserlerinden yararlanılmıştır. Bu makalede dikkat çeken ilk bilgi, okul kitaplarında ve her yerde görülen Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi'ye ait olduğu kabul edilen fotoğrafın aslında Ali Rıza Efendi'ye ait olmadığı iddiasıdır. Hatta Mustafa Kemal'in bu fotoğraf için “*Bu bizim peder değildir*” şeklinde konuştuğu belirtilmiştir. Yine Mustafa Kemal'in Fikriye adında ve evlerine gidip-gelen bir hanımla gizlice evlendiği iddiası da vardır.⁵²¹ Atatürk'ün sağlık durumuna dair birinci elden kaynaklar kullanılarak bilgi verilmiştir.⁵²² Buna karşılık derginin Atatürk anlatımı onun siyasî faaliyetleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bazen dış basın ve tarihçilerin Atatürk'ün siyasî mizacı hakkındaki yorumları da dergiye taşınmıştır.⁵²³

⁵²⁰ Şükrü Hanioglu, “CHP Müdafaa-yı Hukuk'un İdeolojik Mirasçısı Mıdır?”, *Derin Tarih Dergisi*, 30 (Eylül 2014): 92-96. Hanioglu'nun Erik Jan Zürcher'den aktardığına göre en belirgin fark, Müdafaa-yı Hukuk Cemiyetleri'nin “*Müslüman milliyetçi*” olmalarıdır.

⁵²¹ Ekrem Buğra Ekinci, “Gazi'nin Saraydaki Akraları da Sürgün Edilmişti”, *Derin Tarih Dergisi*, 106(Ocak 2021): 22-27. Makalede Mustafa Kemal'in ailesine ait fotoğraflar, gizlice evlendiği iddia edilen Fikriye Hanım'ın Çankaya Köşkünde bir fotoğrafı gösterilmiştir. Cumhurbaşkanlarının eşleri de dergide bir defa olarak okuyucu için anlatılmıştır. Eşler için ideolojik bir değerlendirme söz konusu değildir. Kadın, anne, eş ve “*First Lady*” olma yanları anlatılmıştır. Fakat sunulan bilgilerin kaynağı hakkında bir veri yoktur. Bkz. Ürün Dirier, ‘First Lady’lerin Penceresinden Köşkün Anlatılmayan Tarihi”, *Derin Tarih Dergisi*, 29 (Ağustos 2014): 94-99.

⁵²² Sayfayı hazırlayan belli değil, “Tütünsüzlük Baş Ağrısı Yapınca 6 Sigaraya İzin Çıktı”, *Derin Tarih Dergisi*, 77(Ağustos 2018): 42-43. *Kayıtlar*, isimli bölümde hazırlanmış olan bu yazıda Atatürk'ün 22-23 Mayıs 1927 Tarihinde kalp krizi geçirmesi üzerine hazırlanan “*Müşahede Raporu*” okuyucuya gösterilmiştir.

⁵²³ Bkz. “Atatürk Diktatör Müydü?”, *Derin Tarih Dergisi*, 8 (Kasım 2012): 41. Yazarı belirtilmeyen sayfada Avrupa Basınında yer almış bir karikatür de belge olarak kullanılmıştır.

Dergide 1923'ten itibaren Türkiye'de demokratik bir yönetim oluşturulduğu iddiasına da karşı çıkmaktadır. 1923 sonrasında⁵²⁴ Türkiye'de millet hâkimiyeti değil; tek adam hâkimiyeti vardır denilerek uygulanan seçim sistemi⁵²⁵ anlatılmış ve tez ispatlanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla dergi için göstermelik bir hâkimiyet-i milliyeye vardır.⁵²⁶ Demokrasi arayışının ve partilerin kapatılmasının da resmî tarihin anlattığı gibi olmadığı iddiası, örnekler verilerek ispatlanmaya çalışılmıştır. Mesela Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın⁵²⁷ kapatılmasında bu partinin Samsun Belediyesini kazanmasının etkili olduğu bilgisi okuyucuya sunulmuştur.⁵²⁸

1930 seçimleri devrin gazete haberlerine göre incelenmiştir. Buna göre CHP'nin seçim hileleri basında geçen haberlere göre ele alınmıştır. *Son Posta*, *Yarın* ve *Vakit* gazetelerinden alınan haberlere göre, ceplerinden iç çamaşırlarına kadar CHP oyları doldurulmuş memurlar, altları delinen oy sandıkları ve kaçırılan oy pusulaları türünden birçok haber, fotoğraf ve karikatür okuyucuya gösterilmiştir.⁵²⁹ Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın seçimi kazandığı tek yer Samsun değildir. Menemen'i de Serbest Fırka kazanmıştır. Dergi, bu durumu “*Menemen Olayı*” olarak bilinen “*Oyun*”un sergilenmesinin nedenlerinden birisi olduğu şeklinde değerlendirmiştir.⁵³⁰

⁵²⁴ Dergide 1923 sonrasında Cumhuriyetin üç evresi olduğu belirtilmiştir. 1923-1946, 1946-2018 ve 2018 sonrasıdır. Bu dönemlendirme cumhuriyetin uygulanma şekilleri ile ilgilidir. Buna göre birinci evre tek parti dönemidir. İkinci evre ise CHP dışında farklı siyasî partilerin de bulunduğu dönemdir. Yani çok partili siyasi hayatın başlamasıdır. 2018'de ise Parlamenter sistemden bugün devam eden Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmiştir. Bununla beraber dergi, Cumhurbaşkanlığı Sistemi denilen yeni hükümet modelini desteklerken; okuyucuya da tarihten örnekler sunmuştur.

⁵²⁵ Dergiye göre Türkiye'de 1923'ten 1950'ye kadar iki dereceli bir seçim sistemi uygulanmıştır. Millet, temsilcisini doğrudan seçemediği gibi, CHP'nin tepesindeki ismin belirlediklerini seçer gibi yapmıştır. Yani derginin ifadesiyle ne seçim vardır ne demokrasi. Yapılan uygulamalar mizansen ve göstermeliktir. Bkz. Ensar Yılmaz, “Şaibeli Seçimlerin Anatomisi”, *Derin Tarih Dergisi*, 75 (Haziran 2018): 28.

⁵²⁶ Fatma Aksu (Konuşan), “Kadir Mısıroğlu: Mevsim Müslümanlara Bahar, Ehl-i Küfre Sonbahardır”, *Derin Tarih Dergisi*, 98 (Mayıs 2020): 53-56.

⁵²⁷ Derginin Haziran 2013 Tarihli 15. sayısında Serbest Cumhuriyet Fırkası dosya konusu olarak anlatılmıştır. Dikkat çeken bilgilerden birisi, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi meselesini CHP'den önce gündeme getirdiği yazılmıştır. Bkz. Mustafa Armağan, “Cumhuriyetin İnkılap Yarası”, *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 64. Bu makalede yine ilk defa yayımlandığı sunumuyla Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın taşra teşkilatlarına yapılan taarruzlar anlatılmıştır. Döneme ait belgelerin kullanılarak yapılan bir başka Serbest Cumhuriyet Fırkası anlatımı da: Murat Yılmaz, “Serbest Cumhuriyet Fırkası Kötülerin Partisi mi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 72-77. Bu makalede kullanılan belgeler CHP taşra teşkilatları tarafından, buldukları yerlerdeki Serbest Cumhuriyet Fırkası üyeleri için yaptıkları fişlemelerdir.

⁵²⁸ Yavuz Bülent Bakiler, “Atatürk Yobazlığı”, *Derin Tarih Dergisi*, 91 (Ekim 2019): 42.

⁵²⁹ Fatma Toksoy, “1930 Yerel Seçim Skandalları”, *Derin Tarih Dergisi*, 84 (Mart 2019):62-65.

⁵³⁰ Dergide popüler tarihin önemli konularından olan Menemen Olayı, bir tiyatro ve oyun olarak tanımlanmıştır. Bkz. Mehmet Çelik, “Menemen'de Gerçekte Ne Oldu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 45 (Aralık 2015): 84. Prof. Dr. Çelik, Menemen'de yaşananların Türkiye'de doğru şekilde

Esasında derginin okuyucuya göstermeye çalıştığı noktalardan birisi de Türkiye’de çok partili demokrasinin de Atatürk’le başlamadığı iddiasıdır. Çünkü 1908’de meşrutiyet döneminde birden fazla siyasî parti vardır.⁵³¹ Dergiye göre 1946’da çok partili siyasi ortamın meydana gelmesi de iç dinamiklerin sonucu değil, batının serbest seçim ve çok partili demokrasi baskısıdır. Dergiye göre, CHP’nin 1950 seçimlerini kaybetme nedeni de seçim sisteminin değişmesi ve CHP’nin din karşıtı tutumudur.⁵³²

Mondros Mütarekesi sonrasındaki anlatım,⁵³³ Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a gönderilmesi, yerel tepkiler ve kongreler etrafında toplanmıştır. Bu dönemin panoraması, yerel basından faydalanılarak çizilmiştir. İşgal yıllarında İstanbul, İzmir, Antep, Maraş ve Bursa dergide yer alan şehirler olmuştur. İzmir ve Bursa, İstanbul’dan sonra Milli Mücadele açısından en fazla anlatılan iki şehirdir. Özellikle Bursa’daki Yunan işgali, “594 yıldır beklenen rövanş” olarak tanımlanmıştır. Çünkü Bursa, Osmanlı Devleti’nin devletleşme merkezidir. Anlatımda kaynak olarak birinci elden kaynak niteliğindeki Hâkimiyet-i Milliye gazetesi kullanılmıştır.⁵³⁴

Anadolu’nun işgali meselesi aynı zamanda ilk kurşun tartışmasını da gündeme getirmiştir. Hasan Tahsin ismi nerdeyse Millî Mücadele’nin başlaması ile eşleştirilmiştir. Fakat bu bilgiye, ilk defa derginin Mayıs 2015 tarihli 38. sayısında itiraz edilmiştir. Makalede ilk direnişin Hasan Tahsin tarafından değil; Süleyman Fethi Bey

---

yazılmadığı hatta kimsenin de bundan rahatsızlık duymadığını belirterek akademik tarihçileri de eleştirmiştir. Yazar, anlatımında olayı dönemin gazetelerinden fotoğraflarla örneklendirmiştir. Fakat, Olay sonrasında Divan-ı Harp’teki yargılamalardan ve suçlamalardan bahsetmesine rağmen bir kaynak göstermemiştir. Yazara göre *Menemen Oyunu*’nun hedeflerden birisi de Nakşibendî Tarikatını ezmektir.

⁵³¹ Mustafa Armağan, “Millî İrade Gasbı”, *Derin Tarih Dergisi*, 75(Haziran 2018): 1.

⁵³² Olcay Can Kaplan(Konuşan), “Avni Özgürel: Demokrasi Herkesin İkinci Tercihine Razı Olduğu Rejimin Adıdır”, *Derin Tarih Dergisi*, 75 (Haziran 2018): 42.

⁵³³ Dergide Mütareke’nin basındaki yansımaları okuyucuya anlatılmıştır. Buna göre Mustafa Kemal’in *Minber Gazetesi* dâhil, kamuoyu mütarekeden umutludur. Bkz. Mustafa Budak, “Osmanlı Kamuoyunda Bir Tek Ali Kemal Mondros’a Muhalifti”, *Derin Tarih Dergisi*, 79(Ekim 2018): 59. Yine Mondros’a karşı Mustafa Kemal’in tepkisini anlatan bir başka makaleye göre de: Mütareke’nin henüz imzalandığı sıralarda Mustafa Kemal, devletin ve milletin istiklâline saygılı oldukları sürece İngilizler’in en hayırlı dost olduklarını söylemiştir. Bkz. Cengiz Yazoğlu, “Mustafa Kemal’i Anadolu’ya Gönderen, Mondros’tan Güç Alan İngilizler mi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 79 (Ekim 2018): 55.

⁵³⁴ Ahmet Uçar, “Osman Gazi ve Orhan Gazi Türbelerine Nasıl Saldırdılar?”, *Derin Tarih Dergisi*, 94 (Ocak 2020): 79.

tarafından başlatıldığı tezi işlenmiştir. Anlatımda İzmir Ahz-ı Asker Heyeti Reisi Miralay Süleyman Fethi Beyle ilgili dört adet belge de paylaşılmıştır.⁵³⁵

Dergi yazarlarından Eyüp Şahin, Genel Kurmay Arşivi (ATESE)'nden elde edilen bilgilere göre ilk kurşunun, İzmir'in işgalinden 5 ay önce 19 Aralık 1918 tarihi'nde Hatay'ın Dörtyol İlçesi Karakese Köyü'nde Kara Mehmet tarafından atıldığını tespit etmiştir.⁵³⁶ Resmî tarih'in öğrete geldiği Hasan Tahsin bilgisi ise yazar tarafından 1960 Darbesi'nden sonra ortaya çıkan bir propaganda olarak değerlendirilmiştir. Ömer Sami Coşar, Nurdoğan Taçalan ve Bilge Umar bu propagandanın yayılmasında etkili olan isimlerdir. Hatta dergide Hasan Tahsin ismine Atatürk döneminde yazılmış olan Tarih IV kitabında bile rastlanmadığı ileri sürülmüştür. Nutuk'a göre Yunan işgaline karşı ilk silahlı direniş 28 Mayıs 1919'da Ayvalık'ta başlamıştır.⁵³⁷ İşgal sırasında İzmir'de bulunan Celal Bayar'ın ifadesi de anlatıma eklenmiştir. Bayar, Hasan Tahsin isminin ön plana çıkartılmasında Selanikli sosyalist bir gazeteci olmasının etkili olduğu kanaatindedir.⁵³⁸ Üstelik dergiye göre, İzmir'de Yunan'a ilk karşı koyan Albay Süleyman Fethi Bey'dir.⁵³⁹ Hasan Tahsin ise direnişe karşıdır ve işgalcilerle işbirliği yapmıştır.⁵⁴⁰

Dergide edebî türler de zaman zaman kaynak olarak değerlendirilmiş; hatta bazı dönemlerin tasviri için romanlara atıf yapılmıştır.⁵⁴¹ Mondros Mütarekesi sonrasındaki işgaller ve işgallere karşı gösterilen tepkilerin yazımında yerel tarih örneklerini görmek

⁵³⁵ İ. Göksel Baykan, "İzmir'in İşgalinde Gerçek Kahraman Hasan Tahsin Değil, Süleyman Fethi Bey'dir.", *Derin Tarih Dergisi*, 38 (Mayıs 2015): 50-60.

⁵³⁶ 29 Ocak 1992 Tarihli, ATESE: 3214-4-92 Numaralı belge okuyucuya gösterilmiştir. Hatta yazar, bu bilginin gizlenmesi için, Genel Kurmay'da bu belgeye ulaşan uzmana baskı yapıldığını da iddia etmektedir. Bkz. Havva Akdağ (Konuşan), "Eyüp Şahin: Hasan Tahsin Masalı 60 İhtilali'nin Propagandalarından Biridir", *Derin Tarih Dergisi*, 93 (Aralık 2019): 46-51.

⁵³⁷ Havva Akdağ (Konuşan), "Eyüp Şahin: Hasan Tahsin Masalı 60 İhtilali'nin Propagandalarından Biridir", 51-52, 55.

⁵³⁸ Havva Akdağ (Konuşan), "Eyüp Şahin: Hasan Tahsin Masalı 60 İhtilali'nin Propagandalarından Biridir", 56. Dergide Hasan Tahsin anlatımında vurgulanan noktalardan birisi de Müslüman-Türk olmayıp; dönme ve mason olduğudur. Şemsi Paşa ve Fevziye Mektepleri'nde eğitim görmüştür. Gayr-ı İslâmî bir yaşantısı vardır. İtihtat ve Terakki kökenli iken onlarla arası açılınca Damat Ferit ve Hürriyet İtilafçı olmuştur. Bkz. M. Ertuğrul Düzdağ, "Hasan Tahsin Müslüman ve Türk Değil Bir Dönmedir", *Derin Tarih Dergisi*, 93 (Aralık 2019): 57.

⁵³⁹ Mustafa Armağan, "Hasan Tahsin Efsanesi Yerine Süleyman Fethi Gerçeği", *Derin Tarih Dergisi*, 93 (Aralık 2019): 42-44.

⁵⁴⁰ Yalçın Küçük, "Hasan Tahsin Bir İşbirlikçidir", *Derin Tarih Dergisi*, 93 (Aralık 2019): 45.

⁵⁴¹ Örnek olarak bkz. Şerife Nihal Zeybek, "Halide Nusret Zorlutuna'nın Kaleminden Cumhuriyetin İlk Yıllarında Verilen Şok Edici Talimat", *Derin Tarih Dergisi*, 94 (Ocak 2020): 90-91. Ayrıca Mustafa Özel de Kemal Tahir ve Attila İlhan'dan yaptığı alıntılarla inkılapları açıklamaya çalışmıştır. Bkz. Mustafa Özel, "Yerli Kolejlerle Sömürgeciliğe Direniş", *Derin Tarih Dergisi*, 93 (Aralık 2019): 60-61.

de mümkündür. Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivinden elde edilen belgelere göre Antep savunması ve savunmanın kilit ismi Körükçü Mehmet Fevzi Efendi üzerine yazılan makale buna örnektir. Mehmet Fevzi Efendi'nin kahramanlığı belgelere dayalı olarak anlatılmıştır.⁵⁴²

Millî Mücadele yıllarında popüler tarihin “*Hain*” midir? “*Kahraman mıdır?*” tartışmasına konu edilen isimlerden birisi de Çerkes Ethem olmuştur. Dergiye göre, Çerkes Ethem, hem Yunan işgali hem de TBMM'ye karşı çıkartılan isyanların bastırılmasında hayatî derecede yararlılık göstermiştir. Fakat 1921'den itibaren fedakârlıkları göz ardı edilerek düşman ilan edilmiş; daha önce sadece “*Ethem Bey*” olarak bilinirken, gözden düşürmek için “*Çerkes Ethem*” şeklinde anılır olmuştur. Dergiye göre, Ethem Bey'in Mustafa Kemal Paşa ile arası açıldıktan sonra Manyas'a çekilip Yunanlar aracılığı ile tedavi görmek için Avrupa'ya gitmesi “*Yunanla işbirliği*” olarak lanse edilmiş ve kamuoyunda “*Hain*” olarak anılmasına gerekçe gösterilmiştir. Halbuki TBMM'de Çerkes Ethem'in hain olduğu şeklindeki oylamada sadece 2 oy farkla Ethem Bey “*Hain*” ilan edilmiştir.⁵⁴³ Bununla beraber dergide Çerkes Ethem'in de Mustafa Kemal Paşa hakkında “*Bolşevik olduğu*” iddiası, okuyucuya bizzat iddianın yer aldığı, Mısır'da yayımlanan Müsavat gazetesinin 23 Nisan 1928 tarihli nüshasındaki yazısıyla ispat edilmeye çalışılmıştır.⁵⁴⁴

Dergide Milli Mücadele'nin kadın kahramanlarından olan Halide Edip (Adivar)'in Amerikan mandası taraftarı olduğu iddiası, bizzat kendisi tarafından 10

⁵⁴² Eyüp Şahin, “Antep Savunmasına Damga Vuran Serkomiser Körükçü Mehmet Fevzi Efendi”, *Derin Tarih Dergisi*, 88 (Temmuz 2019): 36-39.

⁵⁴³ Turgut Türksoy, “Çerkes Ethem Hain Değildir”, *Derin Tarih Dergisi*, 33(Aralık 2014): 36-39. Yazar, bu makalede hiçbir kaynak ya da belge göstermemiştir.. Kronolojik olaylar, müfredattan değişik yorumlanmıştır. TBMM'deki oylama veya görüşmeler ile ilgili zabıtlar dahi (eğer bakıldıysa) okuyucuya gösterilebilirdi. Yazar Turgut Türksoy, derginin 35. Sayısındaki aynı konu ile ilgili makalesinde ise İsmet Paşa'nın Çerkes Ethem ve Kuva-yı Seyyare hakkında çektiği telgrafi ve Yunanlılar tarafından Çerkes Ethem'i Mustafa Kemal'e karşı kendi yanlarına çekmek için uçaklardan attıkları beyannameleri okuyucuya göstermiştir. Ayrıca Çerkes Ethem ve ailesine ait fotoğraflar da makalede yer almıştır. Bkz. Mahmut Akyürekli, “Ethem Bey'in 94 Yıllık Trajedisi Millet Kahramanı Mı? Vatan Haini Mi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 35 (Şubat 2015): 62-75. Aynı sayıda Çerkes Ethem'in yeğeni ile de Röportaj yapılarak yine sözlü tarih anlatımı örneği de yapılmıştır. Bkz. Rabia Albayrak (Konuşan), Çerkes Ethem'in Yeğeni Güner Kuban: Vatan Haininin Kızı Çığlıklarıyla Kovalandım!”, *Derin Tarih Dergisi*, 35 (Şubat 2015): 82-84. Dergide Çerkes Ethem Meselesinin Dosya konusu olmasında Dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'ın 9 Kasım 2014 Tarihi'nde Bursa'da yaptığı konuşmadaki beyanları etkili olmuştur.

⁵⁴⁴ Yazarı Belli Değil, “Çerkes Ethem İddia Ediyor: Mustafa Kemal Bolşeviktir”, *Derin Tarih Dergisi*, 36 (Mart 2015): 103. Yalnız Çerkes Ethem, Mustafa Kemal'in kendisine gönderdiği mektupta yer alan ifadeye göre Bolşevik olduğunu iddia etmektedir. Halbuki Mustafa Kemal, “*menafi'-i umumiyemiz iktizasındandır*” ifadesiyle, Ankara'da Üçüncü Enternasyonale bağlı bir genel merkez açmalarının gerçek niyetini açıklamıştır.

Ağustos 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı mektuba istinaden ileri sürülmüştür.⁵⁴⁵

Mili Mücadele'nin temel kavramlarından olan Misak-ı Millî de derginin tahlilini yaptığı olgulardandır.⁵⁴⁶ Dergiye göre, Misak-ı Millî bir sınır çizmemiştir aslında ve Mustafa Kemal Paşa'nın da 1920'den 1923'e kadarki süreçte Misak-ı Millî konusundaki ifadeleri değişmiş ve Mustafa Kemal Paşa, bu konuda çelişkiye düşmüştür.⁵⁴⁷ Üstelik 1921'den itibaren yapılan antlaşmalarda Misak-ı Millî'ye sadakat gösterilmemiş ve toprak kayıpları yaşanmıştır.⁵⁴⁸ Dergi, Misak-ı Millî'de toplumun ortak paydasının İslâmiyet olduğunu ileri sürmüştür.⁵⁴⁹

Mete Tunçay, Millî Mücadele'deki İslâmî retoriği daha açık şekilde ifade etmiştir. Ona göre Millî Mücadele, tamamen İslâm dini'nin istismarına dayanan bir şekilde kurulmuştu. Çünkü yığınları Türk milliyetçiliği adına harekete geçirmek mümkün değildi. İslâm kardeşliğine atıf yapma mecburiyeti vardı.⁵⁵⁰ Hatta Mustafa Kemal Paşa. Millî Mücadele yıllarında nüfuzlu tarikat şeyhlerine ve etki alanı geniş tasavvuf erbabına mektuplar yazarak onların desteğini istemiştir.⁵⁵¹

Derginin iddiasına göre resmî tarih anlatımlarında Türkiye'nin Sovyetlerle ilişkileri, uluslararası ilişkilerden yalıtılmış olarak Moskova ve Kars Antlaşmalarına indirgenmiştir.⁵⁵² Derginin iddiasına göre, Mustafa Kemal Paşa, henüz Samsun'dan

⁵⁴⁵ Bu mektupta Halide Edip, Mustafa Kemal'e hitaben: “*Biz İstanbul'da kendimiz için, bütün eski ve yeni Türkiye hudutlarına şamil olmak üzere muvakkat bir Amerikan Mandasını ehven-i şer olarak görüyoruz*” demektedir. Bkz. Fatma Toksoy, “Önce Mozaiklere Sıcak Ekmek, Sonra Ayasofya Kararnamesi”, *Derin Tarih Dergisi*, 101 (Ağustos 2020): 91.

⁵⁴⁶ Derginin Mart 2020 Tarihli 96. sayısında Misak-ı Milli dosya konusu yapılmıştır.

⁵⁴⁷ Bahtiyar Dedeoğlu, “Zabitler Ne Diyor? TBMM'de Lozan'a Kimler Muhalefet Etti?”, *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 58-59. Ayrıca dergiye göre 27 Şubat 1923 Tarihli TBMM Gizli Oturumunda Mustafa Kemal, Misak-ı Millî ve hudut meselesi için şunu söylemiştir: “*Misak-ı Millî şu hat, bu hat diye hiçbir vakitte sınır çizmemiştir. O hududu çizen şey, milletin menfaati ve Heyet-i Celile'nin isabet-i nazarıdır. Yoksa haritası mevcut bir hudut yoktur.*” Bkz. Mustafa Armağan, “Kerkük Misak-ı Millî'nin Dışında Mıdır?”, *Derin Tarih Dergisi*, 96(Mart 2020): 51.

⁵⁴⁸ Cemal Fedayi, “Birinci Meclis'in Lozan Kararı: Misak-ı Millî Yoktur, İstedığımız Gibi Bir Harita Çizeceğiz”, *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 53.

⁵⁴⁹ Mustafa Budak, “Misak-ı Millî Osmanlı'nın Kırmızı Çizgisiydi”, *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 43.

⁵⁵⁰ Özlem Kocukeli Özbay (Hazırlayan), “Mete Tunçay: CHF Diktatörlüğü Komünistlerin Canına Okuyordu”, *Derin Tarih Dergisi*, 90 (Eylül 2019): 70.

⁵⁵¹ Mustafa Kara, “Mustafa Kemal'in Tekke Şeyhlerine Mektup Yazdığı Doğru mu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 86 (Mayıs 2019): 70-72. Bu makalede Prof. Mustafa Kara, yazılan üç mektup örneğini okuyucuyla paylaşmıştır.

⁵⁵² Dergide Atatürk Dönemi Türk – Sovyet ilişkilerinin görünenden daha ileri seviyede olduğunu okuyucuya duyuran tek makale Norman Stone olmuştur. Dergide ağırlıklı olarak Avrupa Tarihi üzerine yazan Stone, Türk araştırmacıların Sovyetlerle olan ilişkiler konusunda yeteri kadar ilgili olmadıklarını da vurgulamaktadır. Türkiye ile Sovyet yönetimi arasındaki bağın 1920'lerde

Amasya'ya geçerken Havza'da bulunduğu 21 günde Sovyetlerle temas halindedir. Üstelik Karakol Cemiyeti üzerinden Rus yönetimiyle irtibat kurulmaktadır. Enver Paşa da 1919'da Almanya'da Lenin'in yardımcısı Karl Radek ile görüşmüştür ve Almanlar da Ruslarla görüşülmesini desteklemektedir. Çünkü İngiltere ve Fransa ortak düşmandır ve bu emperyalistlere karşı ortak mücadele etmek amaçlı, Sovyet yönetimi ile bir antlaşma bile yapılmıştır. Dergiye göre, bunun karşılığında ise Sovyet idare tarzının benimsenmesi dahi kabul edilmiştir. Antlaşmayı Karakol Cemiyeti adına Kara Vasıf Bey imzalamış fakat Mustafa Kemal Paşa kabul etmemiştir. Milli Mücadele'nin resmî yayını olan Hâkimiyet-i Milliye'de de Sovyet yönetiminden övgü ile bahsedilmekle beraber sosyalizmin Müslümanlara göre olmadığı belirtilmiştir. Sovyet sempatisi o derecedir ki “1920’lerde Ankara’da herkes bolşevikti. Mustafa Kemal dâhil Heyet-i Temsiliye’de herkes birbirine yoldaş diye hitap ederdi”.⁵⁵³

4.2. Atatürk Dönemi: Dış Politikadaki Bazı Gelişmeler, Lozan Antlaşması, İç politika ve İnkılâplar

Dergide Atatürk dönemi dış politikasının tam bağımsızlık ilkesine göre yürütüldüğü tezine karşı çıkmıştır. Mesela Türkiye'nin Hatay meselesinde Fransa karşısında kararlı duruşunun nedeni İngiltere'nin desteğini sağlamış olmasıdır. Eğer hiçbir destek almadan dış politikada etkinlik sağlanabiliyor olsaydı Yunanistan'ın 1932-1936 yılları arasında karasularını 3 milden 10 mile çıkartması karşısında sessiz kalınmazdı. Yani makaledeki tez şudur ki “1930’larda bağımsız bir Türkiye kurgudan ibarettir”.⁵⁵⁴

Türkiye’de havacılık çalışmaları hem Atatürk dönemi hem de sonrası için ele alınan özel konulardan birisidir. Vecihi Hürkuş ve Nuri Demirağ yaptıkları fedakâr

---

Ruslar'ın Millî Mücadele'ye yardımları ile başlarken; 1929-1935 yılları arasında da gayet güçlü olduğu tezini işlemektedir. Hatta 1929 Dünya Ekonomik krizi de yakınlaşma da etkili olmuştur. Stalin'in rakibi Troçki'nin sürgün yeri olarak Türkiye'nin seçilmesi bunun kanıtlarındandır. Bkz. Norman Stone, “Troçki'nin Türkiye’de Ne İş Vardı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 29 (Ağustos 2014): 54-57. Norman Stone, TBMM ile Lenin Rusyası arasındaki karşılıklı menfaate dayanan süreci derginin Ekim 2015 Tarihli 43. sayısında yine yazmıştır. Bkz. Norman Stone, “Ekim Devrimi Ankara’yı Nasıl Yoldaş Yaptı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 43 (Ekim 2015): 46-49.

⁵⁵³ Mehmet Poyraz, “Millî Mücadele’de Bolşevik Dönemin İçyüzü Ankara’nın Yoldaşları”, *Derin Tarih Dergisi*, 99 (Haziran 2020): 74-79. Makalede anlatılan bu süreç aynı zamanda Enver Paşa ve diğer bazı isimlerin Anadolu’dan uzaklaştırılma hikâyesidir.

⁵⁵⁴ Mustafa Armağan, “Lozan’dan beri Yunanistan’ı Nasıl Şımarttık?”, *Derin Tarih Dergisi*, 88 (Temmuz 2019): 52-55. Makaleye göre Yunanistan'ın birçok konudaki şımarık tavrının altında Atatürk ve İnönü Dönemleri'nin yanlış dış politikaları vardır.

çalışmalarla ele alınmıştır.⁵⁵⁵ Fakat Atatürk döneminde de havacılık çalışmalarına gereken ilgi gösterilmemiştir. Bununla ilgili dergide ilginç bir sebep ortaya konulmuştur ki ne Mustafa Kemal Paşa ne de Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak hiç uçağa binmemişlerdir. Dergide Cumhuriyet döneminde devletin, uçak yatırımlarının arkasında durmadığı iddia edilmektedir. Buna delil olarak 1926'da Kayseri Tayyare Fabrikasının açılışına ne Atatürk ne İnönü ne de Fevzi Çakmak'ın katılmamaları gösterilmektedir. Hatta derginin iddiasına göre 1932'de Eskişehir'de ilk prototip uçak üretilse de sahip çıkılmamıştır.⁵⁵⁶

Atatürk dönemi gelişmeleri içinde üzerinde en fazla durulan konulardan birisi Lozan Konferansı ve Antlaşması olmuştur.⁵⁵⁷ Osmanlı Devleti'nin tasfiyesi olarak nitelenen antlaşma,⁵⁵⁸ sadece görüşülen konular, elde edilen sonuçlar ve diplomatik yönleriyle ele alınmamıştır. Özellikle Lozan'a gönderilen Türk heyeti ve heyetin başkanı İsmet İnönü'nün faaliyetleri okuyucuya gösterilmeye çalışılmıştır.

Dergiye göre, Lozan bütün olarak değerlendirildiğinde Türkiye için bir kazanç değildir. Bu başarısızlıkta İsmet İnönü'nün görüşmelere katılırken taşıdığı psikoloji etkili olmuştur. Dergi, İsmet Paşa'nın Lozan'da muzaffer değil; mağlup ve teslimiyetçi bir komutanın psikolojisine daha yakın olduğunu öne sürmektedir. Hatta bugün Suriye'nin kuzeyinde Türkiye için ortaya çıkan tehditin temelinde Lozan'da yaşanan kayıp ve II. Dünya savaşı sırasında Halep konusunda İsmet İnönü'nün ihmali ve

---

⁵⁵⁵ Derginin 99. sayısında (Haziran 2020), 39-63. Vecihi Hürkuş ve Nuri Demirağ dosya konusu olarak işlenmiştir.

⁵⁵⁶ Turhan Utku, "Hani İstikbal Göklerdeydi?", *Derin Tarih Dergisi*, 99 (Haziran 2020): 45-46. Makalede döneme ait gazete haberleri de verilerek okuyucu için kaynak da gösterilmiştir. Hem Vecihi Hürkuş hem de Nuri Demirağ'a ait fotoğraflar da yine kullanılan kaynaklar arasındadır. Aslında derginin okuyucuya vermeye çalıştığı mesaj Türkiye'nin son yıllara kadar havacılık ve sanayi alanındaki geri kalmışlığının en önemli sebebi bilimsel-teknolojik yetersizlik değil; ihmal ve kasıttır.

⁵⁵⁷ Lozan Konferansı ve Antlaşması Derginin 4.(Temmuz 2012), 16.(Temmuz 2013), 77.(Ağustos 2018) ve 88.(Temmuz 2019) sayılarında dosya konusu olarak irdelenmiştir. Fakat Lozan ile ilgili birçok sayıda doğrudan olmasa da makaleler bulunmaktadır. Dikkat edilirse Lozan Dosyası Temmuz aylarında konu yapılmıştır. Bu durum derginin dosya konularının belirlenmesinde o ay tarihte meydana gelmiş önemli gelişmelerin etkili olduğunu göstermektedir. Dergide Lozan Antlaşması başarısızlık olarak yorumlanırken, resmî tarihin bu antlaşmayı Sevr ile karşılaştırarak başarı gibi göstermeye çalıştığı iddia edilmiştir. Bkz. Olcay Can Kaplan (Konuşan), "Mustafa Budak: Feragat, Rıza ve Tasdik Olmasaydı Lozan İmzalanmazdı"; *Derin Tarih Dergisi*, 73 (Nisan 2018): 18.

⁵⁵⁸ Mustafa Budak, "Misak-ı Milli Osmanlı'nın Kırmızı Çizgisiydi", 46. Lozan Antlaşması Osmanlı Devleti'nin tasfiyesi olarak nitelenirken bu aynı zamanda halifeliğin de tasfiyesi anlamına gelmektedir. Çünkü dergide Atatürk'ün Lozan'dan önce Halifeliğin kaldırılması konusunda İngilizlerle anlaştığı da iddia edilmektedir. Bkz. Cafer Talha Şeker, "Mustafa Kemal Hilâfeti Nasıl Kaldırdı?", *Derin Tarih Dergisi*, 86 (Mayıs 2019): 79.

korkaklığının etkili olduğu iddia edilmiştir. Dergide Türk heyetinin her ne pahasına olursa olsun anlaşma yapmak niyetinde olduğu da iddia edilmektedir.⁵⁵⁹

Kamuoyunda Lozan Antlaşması'nın 100. yılında sona ereceği de yaygın yanlışlardan birisi olarak dergide okuyucuya gösterilmiştir. Yani Lozan muvakkat bir antlaşma değildir. Lozan Antlaşması'ndaki bazı tezlerin zamanla değiştiği (Bir çelişki olarak tespit edilmiştir) ve bunun anlaşılmaz olduğu da belirtilmiştir.⁵⁶⁰

Yine dergiye göre, Lozan Antlaşması'nın onaylanma süreci, millî hâkimiyete aykırı olarak Birinci TBMM'nin Mustafa Kemal Paşa tarafından fesh edilmesine de neden olmuştur. Böylece I. TBMM 16 Nisan 1923'te kapatılmış; II. TBMM ise 11 Ağustos 1923'te açılmıştır. Yani Lozan görüşmeleri, meclisin olmadığı bir zamanda tamamlanmış ve yine meclisin olmadığı bir zamanda İsmet Paşa tarafından antlaşma imzalanmıştır.⁵⁶¹ Ayrıca dergide, Lozan Antlaşması'nın günümüzde Yunanistan ile devam eden sorunların kaynağı olduğu da ileri sürülmektedir.⁵⁶²

Dergiye göre, Atatürk döneminde yapılan inkılapların asıl amacı kemalist rejimin tahkimidir.⁵⁶³ Dergide kemalizm, bir ideoloji olarak değerlendirilmemiş; faşizmin bir alt dalı olarak tanımlanmıştır. En belirgin özelliklerinden birisi de “*Elastik bir dünya görüşü*” olduğunun ileri sürülmesidir.⁵⁶⁴ Derginin 90.(Eylül 2019) ve 91.(Ekim 2019) sayılarında kemalizm tarihsel süreci içerisinde ele alınmış; “*Kemalizm, 1930'larda ırkçıdır ve Atatürk ilahlaştırılmıştır. 1960'larda ise Atatürk dindarlaştırılmaya başlamıştır. 12 Eylül sonrasında ise dindar Atatürk portresi*

⁵⁵⁹ Cemal Fedayi, “Halep Lozan'da Kaderine Terk edildi”, *Derin Tarih Dergisi*, 97 (Nisan 2020): 84-85.

⁵⁶⁰ “*O vakitler (Lozan'da) milletin menfaati Kerkük'ün Kürt olduğunu savunmayı gerektirmişti, şimdi Arap olduğunu savunmayı gerektiriyor. Ve her ikisi de nasıl oluyorsa Misak-ı Milli'nin gereği oluyor*” Bkz. Mustafa Armağan, “Kerkük Misak-ı Milli'nin Dışında mıdır?”, 49.

⁵⁶¹ Cemal Fedayi, “Birinci Meclis'in Lozan Kararı: Misak-ı Milli Yoktur, İstedığımız Gibi Bir Harita Çizeceğiz”, 55.

⁵⁶² Mustafa Budak, “Ege'de 96 Yıllık İpotek”, *Derin Tarih Dergisi*, 88 (Temmuz 2019): 51. Bu makalede Uşi Antlaşması'nın Osmanlıca ve Fransızca Orijinal metinleri de okuyucuya gösterilmiştir.

⁵⁶³ Muhammed Mahmut Bakır, “Asrın Mehdisi Gavur Padişah mı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 38. Ahmet Uçar'a göre, Kemalizm kavramı ilk kez Amerikan Misyonerlerine ait *Muhit Dergisi*'nde kullanılmıştır. Bu dergi Mustafa Kemal'in siyasi, içtimai, ekonomik ve kültürel tüm fikirlerini benimsemiştir. Derginin amacı, dergiye Kemalizm'in yayın organı olarak gösterip, Türk Milletini İslâm'dan uzaklaştırmaktır. Fakat Bu dergi ile ilgili en ilginç nokta ise Necip Fazıl'ın da bu dergide (İyi bir telif ücreti ödediği için) yazmış olmasıdır. Bkz. Ahmet Uçar, “Kemalizm Maskeli Hristiyanlık propagandası”, *Derin Tarih Dergisi*, 80 (Kasım 2018): 19-21. *Muhit Dergisi* ile ilgili dergide yer alan iddialardan birisi de misyonerlik faaliyetlerinin cumhuriyetin ilk yıllarında da etkin şekilde devam ettiği'dir. Bkz. Ahmet Uçar, “Kemalizm Maskeli Hristiyanlık Propagandası”, *Derin Tarih Dergisi*, 79 (Ekim 2018): 18-21.

⁵⁶⁴ Samet Tınas, “Kemalistler Faşist mi Tapınakçı mı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 93 (Aralık 2019): 68.

camilere kadar sokulmuştur. 28 Şubat'ta ise yeniden laik Atatürk imajına rağbet edilmiştir. Günümüzde ise sosyal medya eksenli olarak post-kemalizm'e şahit olduğumuz" iddia edilmiştir. Bu dönemlendirmeden sonra dergide, günümüzdeki kemalist cereyanın en önemli özelliğinin Atatürk hakkında hemen hemen her türlü bilginin unutturulduğu ve onunla ilgili her şeyin sermayeye dönüştürüldüğü "Sticker Kemalizmi" olduğu ifade edilmiştir. Hatta dergiye göre, günümüzde CHP-HDP yakınlaşması ile "Kürt Kemalizmi" bile ortaya çıkmıştır.⁵⁶⁵ Okuyucunun dikkatinin çekilmek istendiği asıl ayrıntı ise kemalizmin Atatürk tarafından değil; "Atatürk'ün çevresinde, onun otoritesini kullananlar tarafından oluşturulmuş bir iktidar ideolojisi olmasıdır. Bu bağlamda Kemalizm, tek parti döneminde ve ondan sonra da militer ve bürokratik kadroların devlet üzerinden, topluma karşı bütün iktidar alanları üzerinde kurdukları tekeli, kurumsal hale getiren anlayışı ifade etmektedir."⁵⁶⁶ Bu anlatımlardan okuyucunun ulaşması gereken düşünce kemalizmin bürokraside bir istismar aracı haline gelmiş olduğu tezidir.⁵⁶⁷

Dergi, 1923'ten günümüze kadar kemalizm ideolojisinin tarihsel sürecini değerlendirmiştir. Buna göre başlangıçta "Sol", kemalizm'e karşı mücadele durumunda iken artık günümüzde kemalizm tarafından esir alınmıştır. "Sol'un Kemalizasyonu" olarak tanımlanan bu evrilme, 1960'larda "Yön Hareketi" marifetiyle gerçekleşmiştir.⁵⁶⁸ Cumhuriyet dönemi ve kemalizme farklı bakış açısıyla tanınan Fikret Başkaya da kemalistleşmiş solun savuna geldiği: kemalizmin emperyalizme karşı bir mücadele olduğu fikrine karşıdır. Tam tersine kemalizmin bir burjuva ideolojisi olduğu iddiasındadır.⁵⁶⁹

⁵⁶⁵ Mustafa Armağan, "Alparslan Türkeş'in Kemalizmle İmtihanı", *Derin Tarih Dergisi*, 91 (Ekim 2019): 51.

⁵⁶⁶ Vedat Bilgin, "Ülkücüler Kemalistleşiyor mu?", *Derin Tarih Dergisi*, 68 (Kasım 2017): 117.

⁵⁶⁷ Dergide Kemalizm ya da İnkılaplar üzerine yazılmış her makale dergi ile paralel değildir. Dergide "Bazı görüşlerine katılmasak da önemli bir yazı" olarak değerlendirilen makalelerde yayımlanmıştır. Örnek olarak bkz. Anıl Çeçen, "Kemalizm Hiçbir Zaman Sosyalizm Olmamıştır", *Derin Tarih Dergisi*, 90 (Eylül 2019): 52-54. Yine benzer şekilde değerlendirilerek "Dürüst Kemalist" olarak tanımlanan Sabahattin Selek'in yazdıklarına da değinilmiştir. Bkz. Samet Tınas, "Tarihe Sadık Kalan Bir Kemalist", *Derin Tarih Dergisi*, 90 (Eylül 2019): 68-69.

⁵⁶⁸ Mustafa Armağan, "Solun Kemalizme Teslim Oluşu", *Derin Tarih Dergisi*, 90 (Eylül 2019): 1. ; Olcay Can Kaplan, "Türk Solu Hareketi Nasıl Kemalize Edildi?", *Derin Tarih Dergisi*, 90 (Eylül 2019): 48-51.

⁵⁶⁹ Havva Akdağ (Konuşan), "Fikret Başkaya: Kemalizm Bir Burjuva İdeolojisi ve Burjuva İdeolojisinin Çapı Ne Kadarsa Kemalizm'in Çapı da O Kadardır", *Derin Tarih Dergisi*, 90 (Eylül 2019): 46.

Halifeliğin kaldırılması, her ne kadar Lozan Antlaşması sürecinde anlatılmışsa da derginin Mart 2013 tarihli 12. sayı ve Nisan 2013 tarihli 13. sayısında dosya konusu olarak okuyucuya sunulmuştur. Dikkat çeken bilgilerden ilki hilâfetin kaldırılması çalışmalarında TBMM ve kamuoyunu şer'an ikna etme faaliyetlerinin de olduğunun iddia edilmesidir. Buna göre CHP İzmir mebusu ve aynı zamanda medrese kökenli İslâm hukukçusu ve Adliye vekili Seyyid Bey, 3 Mart 1924'te mecliste uzun bir konuşma yaparak muhalefeti de etkilemiştir. Yani hilâfetin kaldırılmasının şer'an caiz olduğuna muhalifler ve kamuoyu inandırılmıştır.⁵⁷⁰ Dergiye göre halifelik meselesinin I. Dünya Savaşı yıllarından beri itilaf devletleri'nin gündeminde olması, Lozan görüşmelerinde de tartışılmış olma ihtimalini güçlendirmiştir.⁵⁷¹

Hilâfetin ilgası konusunda ele alınan bir diğer boyutta, İslâm dünyası'nda oluşan tepkilerdir. Prof. Dr. Ali Satan tarafından cumhurbaşkanlığı arşivinden elde edilen belgelere göre İslâm dünyası, halifeliğin akıbeti konusunda endişelidir. 6 Aralık 1923 tarihli, Emir Ali ve Ağa Han imzalı, Hint müslümanları adına gönderilmiş mektupta bu kaygının ifade edildiği gösterilmiştir. Mektupta hilâfetin sünnî İslâm dünyası için birleştirici etkisinden bahsedilerek, halifeliğe dokunulmaması ima edilmiştir. Burada yazarın dikkat çektiği noktalardan birisi de İslâm dünyası'ndan gelen tepkilerin İsmet İnönü tarafından Atatürk'e düzenli şekilde rapor edilmesidir. Makalede gönderilen mektupların orijinaleri de gösterilmiş, anlatım somutlaştırılmıştır. Bu makale aslında alanında yeni denilebilecek bir bilgiyi de ortaya koymuştur ki zaten yazar da belgelerin ilk defa görüldüğünü okuyucuya söylemektedir. Halifeliğin kaldırılmasının dış dünyadaki yansımalarına örnek olarak, Bulgaristan'da artık müslümanların Türk sultanlarına dua edemeyeceklerinin dillendirildiği; İtalya'da ise Mustafa Kemal'in hilâfeti Britanya'ya hediye ettiği yorumu okuyucuya gösterilmiştir.⁵⁷²

Resmî tarihle ters düşülen gelişmelerden birisi de tekkelerin kapatılması konusudur. 1925 yılına ait Resimli Gazete'nin propaganda niteliğindeki ilk sayfası okuyucuya kaynak olarak gösterilmiştir. Tekkelerin kapatılmasına karşı tarikat çevrelerinin tepkisinin resmî tarihin anlattığı gibi olmadığı; ehl-i tarîkin kararı büyük bir

⁵⁷⁰ İsmail Kara, "Hilâfeti Kim, Ne Zaman Kaldırdı?", *Derin Tarih Dergisi*, 12 (Mart 2013): 47.

⁵⁷¹ Ali Satan, "Hilâfetin Kaderi Lozan'da Mı Yazıldı?", *Derin Tarih Dergisi*, 12 (Mart 2013): 50-51. Fakat yazar makale başlığı olan soruya kendisi de cevap vermemiştir.

⁵⁷² Ali Satan, "Hilâfetin Kaldırılmasına İslâm Dünyası Ne Dedi? Hilâfet İngiliz İmparatorluğuna Hediye Edildi", *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 42-49.

ağırbaşlılıkla karşıladığı belirtilmektedir. Ayrıca bu inkılâbın ilim ve irfan hayatına da ağır bir darbe vurduğu iddia edilmiştir.⁵⁷³

Dergide tekkelerin kapatılmasının farklı bir boyutu da tekke mekanlarının akıbeti olmuştur. Birçoğu harabeye döndüğü gibi farklı kullanıma (İlkokul gibi) açılanlar da olmuştur. Bu anlatımda örnek fotoğraflar kullanılmıştır.⁵⁷⁴ Yine tekke binalarının yeniden ihyasını engellemek amacıyla satılma, üstüne çiftlik kurma, müzayedeye çıkartma, üstüne hayvan enstitüsü kurma vs. gibi uygulamalara maruz kalmalarını belgelere dayalı olarak Müfid Yüksel de yazmıştır. Bu makalede 7 adet arşiv belgesi, içerikleri açıklanarak okuyucuya gösterilmiştir.⁵⁷⁵

Derginin iddiasına göre, Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin devamı iken, Mustafa Kemal'in fikirleri ve inkılâpları ile devlet farklılaşmıştır.⁵⁷⁶ Atatürk dönemi inkılâpları içinde üzerinde en fazla durulan harf inkılâbı olmuştur.⁵⁷⁷ Harf inkılabı, dergide adeta zihinsel bir facia, Türklük ve müslümanlığın bitirilmesi, milletin tüm tarihsel bağlarından koparılması olarak anlatılmıştır. Latin harflerinin kabulünün, kültür aktarımı konusunda aksaklık ortaya çıkardığı⁵⁷⁸ ve toplumun kültür düzeyinin yükseltilmesinden çok, halkın tarihle ilişkisinin kesilmesine neden olduğu iddia

⁵⁷³ İsmail Kara, "Tekkelerin Kapanmasıyla Hangi Kapılar da Kapandı?", *Derin Tarih Dergisi*, 21 (2013): 72-75. İsmail Kara, tekkelerin kapatılmasına tasavvuf ehlinin ağırbaşlılıkla yaklaştığını yani kimseye zarar vermeyecek tarzda tepkilerin olduğunu fakat resmî tarihin anlattığı gibi bir durumun da olmadığını söylerken; Mustafa kara yine aynı sayıda tasavvuf ehlinin gözünden tekkelerin kapatılmasını okuyucuya aktarmıştır. Anlatımı, 1867 Bursa doğumlu Mehmed Şemseddin Efendi'nin yazdıklarına dayanmaktadır. Yani dönemi yaşamış bir şahidin birinci elden kaynak niteliğindeki eserleridir.

⁵⁷⁴ M. Safyüddin Erhan, "Hayali Cihan Değen Dergâhlar", *Derin Tarih Dergisi*, 21 (Aralık 2013): 76-85. Aynı sayıda sayfa 92-93'te de yine metruk tekke fotoğrafları gösterilmiştir.

⁵⁷⁵ Müfid Yüksel, "Sahibinden Satılık Tekkeler", *Derin Tarih Dergisi*, 21 (Aralık 2013): 86-91.

⁵⁷⁶ Büşra Öztürk(Konuşan), "Türkiye Cumhuriyeti Yeni Osmanlı Devleti İdi Devrimlerle Laik-Batılı Oldu", *Derin Tarih Dergisi*, 81(Aralık 2018): 39. Derginin Atatürk İnkılabları ile ilgili genel kanılarından birisi de, inkılabların bir tür "Yabancılaşma" olduğudur. Bu tespit sadece dergi yazarların ait değildir. Okuyucuyu ikan etmek için "Bir Kemalist" in de aynı fikirde olduğu gösterilmiştir. Bkz. Falih Rıfkı Atay, "Yeni mi Ölmeye Başlayan Bir Milletiz?", *Derin Tarih Dergisi*, 25 (Nisan 2014): 30.

⁵⁷⁷ Derginin 8. Sayısında "Harf İnkılabı: Amaç Neydi?", başlığı ile dosya konusu olarak incelenmiştir. Derginin konuyla ilgili olarak üzerinde durduğu noktalardan birisi harf inkılabı ile ilgili tarih yazımının sakıncalı olduğudur. Çünkü kim bu konu ile ilgili hakikatleri dile getirdiyse bedel ödemek zorunda kalmıştır. Örnek kişiler ve bu yüzden başlarına ne geldiği için bkz. Mustafa Armağan, "Harf İnkılabını İsrail de Yaptı Ama...", *Derin Tarih Dergisi*, 8 (Kasım 2012): 68-75.

⁵⁷⁸ Bekir Kütükoğlu, "Yeni Nesil Eski Kültürle Nasıl İrtibat Kuracak?", *Derin Tarih Dergisi*, 92 (Kasım 2019): 8.; Harf İnkılabı üzerine değerlendirme yapan bir isim de dönemin şahitlerinden Rıza Tevfik Bölükbaşı'dır. Bölükbaşı'na göre Harf İnkılabının asıl amacı Türk Milleti'nin Kur'anla münasebetini kesmek olduğunu söylemiştir. Bkz. Abdullah Uçman, "Rıza Tevfik'ten Sabih Şevket'e İlginç Mektup", *Derin Tarih Dergisi*, 20 (Kasım 2013): 103. Bu makalede derginin yine "İlk kez yayımlanan belge" spotu vardır.

edilmiştir.⁵⁷⁹ Hatta Atatürk'ün alfabe ve dil karşısındaki tutumunda Arapça karşıtlığı olduğu öne sürülmüştür.⁵⁸⁰ Bu iddianın ispatı olarak, Atatürk'ün nüfus cüzdanında isminin Kemal değil; Kamal olarak yazıldığı belirtilerek; Mustafa Kemal Paşa'nın kimlik fotoğrafı tarihsel belge niteliğinde okuyucuya gösterilmiştir.⁵⁸¹

Dergide Dr. Reşit Galip ve onun tarafından yazılan Andımız da gündeme gelmiştir. Bu durum aslında ülke gündeminin dergiye yansımaya da örnektir. 8 Ekim 2013 tarihinde hükümet tarafından okullarda Andımızın okutulmasına son verilmesinin ardından 2018'de Danıştay tarafından yürütmenin durdurulması, konunun dergide tarihsel arka planı ile tartışmaya açılmasına neden olmuştur. Dergi, And'ın kendisinden çok; yazarı Reşit Galip üzerinde yoğunlaşmıştır. Dergiye göre, Dr. Reşit Galip, Atatürk'ün yanındaki kişiliksiz tavırları ile ön plana çıkan bir dönme'dir. Dergi için, 1930'lardaki kafatasçı fikirleri ile ön plana çıkan Reşit Galip, Atatürk dönemi hükümetindeki birçok bakan gibi masondur.⁵⁸²

⁵⁷⁹ Ayşe Hür, "Harf İnkılabı Halkın Tarihle İlişkinini Kesmeye Yaradı", *Derin Tarih Dergisi*, 8 (Kasım 2012): 62-67. Bu anlatımda da döneme ait gazete, dergi fotoğrafları ve karikatürler kullanılmıştır. Farklı bir makalede ise Harf İnkılabı, "bir medeniyet tasfiyesi" olarak da yorumlanmıştır. Bkz. İsmail Kara, "Elsiz, Dilsiz ve Dimağısız Kalmak Yahut Trajik Başarı", *Derin Tarih Dergisi*, 8 (Kasım 2012): 83.

⁵⁸⁰ Hem Arapça karşıtlığı hem de İslâm karşıtlığı olarak yorumlanan İnkılaplardan birisi de 1932'de uygulanmaya başlanan Türkçe Ezan konusudur. Nasıl başladığı ve nasıl sona erdiği okuyucuya anlatılırken; sözlü tarih çalışması örneği de yapılmıştır. Türkçe ezana şahit olan kişilerin anlatımıyla durumun vahameti gösterilmek istenmiştir. Anlatıcı kişilerin beyanlarında herhangi bir hata ya da yanlış hatırlama olarak düzeltilmiş herhangi bir bilgi yoktur. Bkz. Mustafa Armağan, "27 Mayısçıların Ellerinden Gelse Ezanı Yeniden Türkçe Okutacaklardı", *Derin Tarih Dergisi*, 75(Haziran 2018): 98-105. Atatürk Dönemi'ndeki dil ve alfabe çalışmalarının dosya konusu olarak incelendiği sayılardan birisi de Eylül 2014 tarihli 30. sayı olmuştur. Yazılarda ortaya çıkan genel kanılardan birisi "1930'lardan 1945'e kadar Türkçe kıyımdan geçirilmiştir." Bkz. D. Mehmet Doğan, "Dil Devrimi Manevî Bir Soykırım", *Derin Tarih Dergisi*, 30 (Eylül 2014): 62. Anlatımlarda döneme ait uydurulan kelime örnekleri, alfabe değişikliği ile ilgili fotoğraflar, dönemin şahitlerine ait bazı anılar kullanılmıştır. Dergide Atatürk Dönemi'ndeki dil ve alfabe çalışmaları genelde birlikte değerlendirilmiştir. İki alandaki çalışmaların ortak değerlendirmesi ise "Yazı Düşmanlığı" olarak adlandırılmıştır. Okuyucuya bu düşmanlığı ispat etmek için 24 Ocak 1935 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararı içerikli arşiv belgesi de gösterilmiştir. Belgede hacılar için basılmış bir kitabın sırf Arapça olması nedeniyle yasaklanması istenmektedir. Bkz. Yazarı Belli Değil; "Atatürk Diyor ki: Arap Harfi ve Diliyle Basılan O Zararlı Kitabı Türkiye'ye Sokmayın", *Derin Tarih Dergisi*, 30 (Eylül 2014): 81.; Bu dönemde dil ve alfabe alanındaki çalışmalar için Mustafa Armağan da "1928'den sonra Türkçe'den Türkçe'ye çeviri dönemi başladı" tanımını yapmıştır. Bkz. Mustafa Armağan, "Türkçe Kur'an Var mı e Hey Şaşkın?", *Derin Tarih Dergisi*, 30 (Eylül 2014): 100. Bu Makalede Mehmet Akif'e meal yazdırılması ile ilgili 1925 tarihli arşiv belgeleri de okuyucuya gösterilmiştir.

⁵⁸¹ Yavuz Bülent Bakiler, "Atatürk Yobazlığı", 41. Bu makalede dil ve alfabe konusu Atatürk Dönemi'ndeki din karşıtlığı ile de açıklanmaya çalışılmıştır. 1931-1950 yılları arasında liselerde okutulan "Orta Zamanlar Tarihi" isimli ders kitabında Kur'an'ın Hz. Muhammed'in uydurması olarak gösterildiğine dikkat çekilmiştir.

⁵⁸² Mustafa Armağan, "10 Maddede And'ın Mucidi Reşit Galip'in Marifetleri", *Derin Tarih Dergisi*, 80 (Kasım 2018): 43-49. Dergi And'ın okutulmasının durdurulmasını desteklemektedir. Dönemin

Dergi için 1933'teki üniversite reformu aynı zamanda bir tasfiyedir. İstanbul Üniversitesi'nden toplamda 157 kişi (ekserisi de kişisel tercihlerle) atılmıştır.⁵⁸³ Modern üniversite kurmaktan çok yeni devletin zihin dünyasına uymayan hocalar tasfiye edilmiştir. Bu, bir anlamda Osmanlı'nın tasfiyesinin uzantısıdır. Hatta bu girişim amacına ulaşamadığı gibi yükseköğretimde de bir tahribat meydana getirmiştir.⁵⁸⁴ Dergideki bir başka görüşe göre de üniversite reformu, Atatürk'ün nasyonal pedagoji amacının bir uygulaması olması gerekirken; tam tersine gayr-ı millî bir şekil almış, aşağı sınıftan birçok Alman, Türklerin yerine geçirilmiştir.⁵⁸⁵

Dergiye göre, eğitim alanında tasfiye politikası üniversite ile sınırlı kalmamıştır. Prof. Dr. İsmail Kara'ya göre 3 Mart 1924 tarihinde çıkartılan *Tevhid-i Tedrisat Kanunu*, “geleneksel eğitim kurumlarının, yani farklı bir anlama ve yorumlama biçiminin ortadan kaldırılmasıdır”. Hatta bu kanunun, “...bugünkü eğitim sistemimizin Türkiye'yi taşıyamayacak durumda olmasının ana sebeplerinden birisi” olduğu iddia edilmektedir. Yine Prof. Kara, bu kanunun Türkiye'de sağlıklı bir din eğitimi verilememesinin nedenlerinden biri olduğunu; amacının tüm alanlarda eğitimi dinden koparmak olduğunu öne sürmüştür.⁵⁸⁶

Atatürk döneminin döneme ait birinci elden kaynak niteliğindeki belgelere göre ele alınan konularında birisi de yurt gezileri sırasındaki okul ziyaretleridir. Makale, Atatürk'ün gezi programı merkezli değildir. Anlatımın vurgusu, Gazi'nin okullarda derslere girip öğrencilerle tarih, Türklük ve dil gibi konularda mülahazalarda bulunması

Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın “*Bizim tek andımız İstiklâl Marşıdır*” sözü vurgulanmıştır. Hatta bu ifade 81. sayıda Genel Yayın Yönetmeni Mustafa Armağan tarafından yazı başlığı yapılmıştır. Dergide alfabe değişikliği, istatistiksel yönüyle de incelenmiştir. Harf İnkılabı sonrasında okur-yazar oranlarındaki durum karşılaştırılmıştır. Fakat bu rakamların nasıl elde edildiği, hangi araştırmaya dayandığı belirtilmemiştir. Bkz. Mehmed Niyazi, “Okuma – Yazma Oranı Bir Gecede %12'den %1'e Düştü”, *Derin Tarih Dergisi*, 8 (Kasım 2012): 80-81.

⁵⁸³ Fahir Yeniçay, “Türkiye'nin ilk Atom Fizikçisi”, *Derin Tarih Dergisi*, 75 (Haziran 2018): 61.

⁵⁸⁴ Aykut Kazancıgil, “Monositer Lösemisinin Kâşifi Hasan Reşat Bey”, *Derin Tarih Dergisi*, 80(Kasım 2018): 28. ; Aykut Kazancıgil, “Dev Bir Patalog Bilim Adamı ve Müderris Hamdi Suat Aknar”, *Derin Tarih Dergisi*, 79(Ekim 2018): 34.

⁵⁸⁵ Ömer Hakan Özalp, “Atatürk'ün Yakın Dostu Böyle Yakınmıştı: Âh Mustafa Kemal ! Ne Olurdu Şu İçkiyi Bu Kadar İçmeseydin?”, *Derin Tarih Dergisi*, 47 (Şubat 2016): 70. Yazar bu yorumu Atatürk'ün yakın arkadaşı ve aynı zamanda milletvekilliği yapmış olan, Saim Ali Dilemre'nin 1949'da kaleme aldığı “*Atatürk – Mebusluğum*” isimli hatıralarından almıştır. Hatta, kitabın Atatürk kitaplığındaki yeri de belirtilmiştir. Yazar, hatırat sahibinin “*Kemalist*” olduğunu vurgulayarak, verdiği bilgilerin güvenilir olduğunu ima etmiştir. Ayrıca hatıratın sayfa örneği de göstermiştir.

⁵⁸⁶ İsmail Kara, “Tevhid-i Tedrisatın Bedenimizle İrtibatlı Bir Ruhu Var mı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 36 (Mart 2015): 98-102. Makalede o dönemde Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ilgili basında yer alan karikatürleri de göstermiştir. Dönemin CHP Kocaeli delegesinin 1947 CHP Kurultayındaki konuşmasını da okuyucuya kanıt olarak sunmuştur.

ve ifade ettiği fikirleridir. Dergide, okul müdürlükleri tarafından Atatürk'ün ziyaretlerini, Yüksek Maarif Vekâleti'ne anlatan raporlar yayımlamıştır. Belgeler oldukça net ve okunaklıdır. Her ne kadar yine devlet ve devlet adamları merkezli bir içerik olsa da okullarda okutulan dersler, adı geçen konu başlıkları, ziyaret esnasındaki okul faaliyetleri de belgelere yansıdığı için bir anlamda ziyaret edilen şehrin yerel ve eğitim tarihine de katkı sağlamıştır.⁵⁸⁷ Atatürk'ün okul ziyaretleri sırasında öğrencilerle yaptığı mülahazalardan birisi de laboratuvarında kafatası incelemesi olmuştur ki bu da dergi tarafından, Atatürk'ün 1930'ların başında yetkinleşmeye başlayan Türk Tarih Tezi ile meşguliyetinin yansımaları olarak yorumlanmıştır.. Bu makalede adı geçmesine rağmen Türk Tarih Tezi üzerinde durulmamıştır.

Şükrü Hanioglu, Türk Tarih Tezini ideolojik boyutu yerine bilimsel etkilenme alanı açısından değerlendirmiştir. Buna göre *“Türk Tarih Tezi, 1920'lerde tarihin antropoloji üzerinden anlaşılmasının daha bilimsel olduğunu savunan ve kökleri oldukça geriye giden bir bilimci yaklaşımın yansıtmaktadır.”* Aslında bu, XIX. yüzyılın sonlarından itibaren antropolojinin yükselişinin de bir sonucudur.⁵⁸⁸

Türk Tarih Tezi ile birlikte anılır olan Güneş Dil Teorisi, dergide Yavuz Bülent Bakiler tarafından bizzat Yakup Kadri Karaosmanođlu'nun anlatımı ile ele alınmıştır. Yani dönemin şahitlerinden dinlenmiş bir örnek yazıdır. Yakup Kadri, röportajda Güneş Dil Teorisini akıl, mantık dışı safsata olarak nitelendirmiş ve hatta Yavuz Bülent Bakiler'e bu beyanını yayımlamaması için tehditte bulunmuştur. Karaosmanođlu, röportajın yayımlanması durumunda kendisini tekzip edeceğini de söylemiştir.⁵⁸⁹ Atatürk'ün yakın çevresinden Saim Ali Dilemre de bu teoriyi *“Facia”* olarak tanımlamıştır.⁵⁹⁰

Yukarıda Atatürk'ün okul ziyaretleri ve bu ziyaretler esnasında yaşananların özeti niteliğinde, okul müdürlüklerince hazırlanan tutanaklara değinilmişti. Bu ziyaretlerden ve tutanaklardan birisi de 1 Şubat 1931 tarihinde İzmir Kız Muallim

⁵⁸⁷ Müfit Yüksel, “Başöğretmen Atatürk'ten Kafatası Dersleri”, *Derin Tarih Dergisi*, 12 (Mart 2013): 56-66. Bu makalede kullanılan belgelerin de ilk defa yayımlandığı okuyucuya belirtilmiştir.

⁵⁸⁸ Şükrü Hanioglu, “Türk Tarih Tezi Entelektüel Fantezi mi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 74-76. Hanioglu'nun Türk Tarih Tezi'ni anlatırken: ırkçılık, faşizm gibi tanımlamalar yapmaması dikkat çekicidir.

⁵⁸⁹ Yavuz Bülent Bakiler, “Yakup Kadri Karaosmanođlu Güneş Dil Teorisini Anlatıyor”, *Derin Tarih Dergisi*, 21 (Aralık 2013): 37.

⁵⁹⁰ Ömer Hakan Özalp, “Atatürk'ün Yakın Dostu Böyle Yakınmıştı: Âh Mustafa Kemal ! Ne Olurdu Şu İçkiyi Bu Kadar İçmeseydin?”, 70. Hatıratın sahibi Saim Ali Dilemre, *“...Esaslı bir nasyonalizm yapayım derken, sarhoşluk ve dik başlılık yüzünden böyle çocukça işler yapıldı”* şeklinde yorumlamıştır.

Mektebine yapılan ziyarettir ki Atatürk'ün burada kızların askerlik yapması yönündeki beyanı okuyucunun diikatine sunulmuştur. Aynı makalede Atatürk'ün farklı zamanlarda farklı yerlerdeki beyanlarında kadınların da zorunlu askerlik yapmaları gerektiğine dair kaynaklar gösterilmiştir. Okuyucuya verilmek istenen mesaj ise Mustafa Kemal Paşa'nın kadınlara 1934'te intihab hakkını vermesi askerlik ödevinin yerine getirilmesi karşılığında görülürken; Türkiye Kadınlar Birliği adlı feminist derneğin, 1934 Aralık seçimlerinde kadınların oy kullanmasını sağlayacak yasanın çıkartılmasında Mustafa Kemale karşı zorlayıcı olduğu dergi tarafından iddia edilmiştir.⁵⁹¹

Atatürk dönemi, inkılaplar ve siyasî gelişmelerin dışında da dergide anlatılmıştır. Mesela ülkedeki ilk tarım fuarının bu dönemde Adana'da kurulduğu okuyucuya hatırlatılmıştır.⁵⁹² Derginin iddiasına göre tarım dâhil birçok alanda yapılan çalışmaların ilki Cumhuriyet döneminde başlamamıştır. Örneğin Çay Kanunu 1924'te çıkartılmışsa da Türkiye'de çay üretimi 1879'da Trabzon ve Arhavi arasında başlamıştır.⁵⁹³

Derginin iddiasına göre resmî tarihin anlatımlarında az bilinen konulardan birisi de Millî Mücadele ve sonrasında din adamlarının katkılarıdır. Dergi 1923'ten itibaren dinin de devlet tarafından ulus oluşturma ve inkılapları benimsetme yöntemi olarak kullandığını düşünmektedir. Atatürk'ün danışmanlarından Ahmet Hamdi Başar'ın şahitliğine başvurularak elde edilen sonuç şudur ki “*Din İnkılâb'ın emrine verilmiştir*”. Dergiye göre, din adına yapılmış gibi görünen şeyler ise cumhuriyeti kuran kadro ve ona sadık akademisyenlerin zevahiri kurtarma gayretidir.⁵⁹⁴ Yani artık dinin siyasete değil, siyasetin dine müdahil olduğu iddia edilmektedir.⁵⁹⁵

Atatürk döneminin popüler alanı oyalayan konularından birisi de İstiklâl Mahkemeleridir. İstiklâl Mahkemeleri arşivlerinin açılması çağrısı dergide tekrar edilmiştir.⁵⁹⁶ İstiklal Mahkemeleri'nin kuruluş amacı ülkede asayiş ve huzurun

⁵⁹¹ Levent Geçkalan, “Atatürk'ten Kadınlara 8 Mart Mesajı: Askerlik Yapmayana Oy da Yok”, *Derin Tarih Dergisi*, 36 (Mart 2015): 28-34. Makalede kadınların askerlik yapması ve 1937'den itibaren okullarda kızlara askeri eğitim verilmesi konusu da belgelendirilmiştir. Fotoğrafların beraberinde de 23 Eylül 1937 tarihli Ulus Gazetesi haberi, 1 Şubat 1931 Tarihli İzmir Kız Muallim Mektebi tutanağı ve bazı dönem şahitlerinin ifadesi makalede yer almıştır.

⁵⁹² Makaleyi hazırlayan belli değil, “Türkiye'nin ilk Uluslararası Fuarı İzmir'de Değil, Adana'da Yapılmıştı”, *Derin Tarih Dergisi*, 82 (Ocak 2019): 12.

⁵⁹³ D. Mehmet Doğan, “Ayın Kelimesi: Çay”, *Derin Tarih Dergisi*, 76 (Temmuz 2018): 104-105.

⁵⁹⁴ İsmail Kara, “Diyanetin Türkiye ile Akrabalık Derecesi Nedir?”, *Derin Tarih Dergisi*, 66 (Eylül 2017):38- 41. Bu makalede Prof. Kara, diyanetin ilk hutbelerini incelemiş ve muhteviyatının dinî değil; siyasî olduğu sonucuna varmıştır.

⁵⁹⁵ D. Mehmet Doğan, “Dini Siyasete Kim Alet Etti?”, *Derin Tarih Dergisi*, 66(Eylül 2017): 59.

⁵⁹⁶ Derginin Kasım 2013 Tarihli 20. Sayısının dosya konusu İstiklâl Mahkemeleridir.

sağlanmasıdır.⁵⁹⁷ Müfid Yüksel ise İstiklâl Mahkemeleri'nin kararlarından 8 tanesinin hem fotoğraflarını okuyucuya göstermiş hem de günümüz alfabesine çevirerek okunmasını sağlamıştır.⁵⁹⁸ Başlangıçta toplam sekiz bölgeye İstiklâl Mahkemeleri gönderilmişse de gelen tepkiler üzerine 17 Şubat 1921'de Ankara İstiklal Mahkemesi dışındakilerin görevine son verilmiştir. Birinci Meclis döneminde toplam 53 milletvekili bu mahkemelerde görev yapmıştır ve çoğunluğu hukukçu değildir.⁵⁹⁹ İsmail Akbal ise mahkemenin en meşhur üyesi olarak bilinen Kılıç Ali anlatımıyla İstiklâl Mahkemelerini ele almıştır. Makalede dönemi yaşamış kişilerin şahitlik ve duyumları kaynak olarak gösterilmiştir. Buna kendilerinden alıntı yapılan devrin şahitleri: Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Kılıç Ali (anıları), Kılıç Ali'nin oğlu Altemur Kılıç ve Burhan Felek'in yine Kılıç Ali'nin anılarına dayanarak verdiği bilgilerdir. Dergide ulaşılan kanı ise bu mahkemelerin bir mahkeme olmadığı, bir hukukunun bulunmadığı, kararların duruşmalardan önce zaten verilmiş olduğu ve duruşmaların insanları küçük düşürmek amacıyla yapıldığıdır.⁶⁰⁰ Dergiye göre, İstiklâl Mahkemelerinde yargılanma ihtimali olan isimlerden birisi de İstiklal şairi Mehmet Akif Ersoy'dur. 1936-37 yılları arasında yoğunlaşan belgelere göre Akif'in neredeyse her adımı takip edilmiş; şiiirinden hasta ziyaretine kadar tüm faaliyetlerinin altında İrtica aranmıştır. Üstelik Mehmet Akif, "İrtica- 906" şeklinde de fişlenmiştir.⁶⁰¹

Dergide özellikle akademik nitelik taşımayan yazılarda günümüz tanım, kavram ve anlamlarıyla geçmiş yazma eğilimi göze çarpmaktadır. Bu yöntemin geçmiş algısı konusunda genellemeci ve yanıltıcı olması kaçınılmazdır. Mesela 65. sayıda Kasım Hızlı tarafından kaleme alınan *Şapka İnkılabının Medya Tetikçileri* isimli yazıda, medya kavramının o dönem için geçerli olup olmadığı düşünülmeden; 2017 yılındaki

⁵⁹⁷ Mehmet Çelik, "İnkılabın Kanunu İnkılabın Mahkemesi", *Derin Tarih Dergisi*, 20 (Kasım 1913): 64. Yazar döneme ait Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ni kaynak olarak kullanmıştır.

⁵⁹⁸ Müfid Yüksel, "Bakanlar Kurulu İstiklal Mahkemelerini Nasıl Yönetmiştir ?", *Derin Tarih Dergisi*, 20 (Kasım 2013): 66-73.; Dergide gazete haberlerini kaynak kullanarak Şeyh Said İsyanı ve sonrasındaki mahkeme faaliyetlerini de Mahmut Akyürekli anlatmıştır. Akyürekli bazı idam fotoğraflarını da kullanmıştır. Devrin halk ağzında İstiklal Mahkemeleri için "Üç Aliler Divanı" denilmesini de açıklamıştır.

⁵⁹⁹ Ahmet Demirel, "İstiklal Mahkemelerinin Kısa Bir Tarihçesi", *Derin Tarih Dergisi*, 20 (Kasım 2013): 74-75.

⁶⁰⁰ İsmail Akbal, "İstiklâl Mahkemelerinin Lekeli Kılıcı Kılıç Ali", *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 110-115.

⁶⁰¹ Muharrem Coşkun, "Devlet İstiklâl Şairini İrtica 906 Koduyla Fişlemiş", *Derin Tarih Dergisi*, 36 (Mart 2015): 36-40. Makalede tam 5 adet belge okuyucuya gösterilerek özetleri de başlık olarak belgenin yanına yazılmıştır. Rahatlıkla okunabilmektedir.

okuyucunun 1925 yılını anlaması beklenmiştir.⁶⁰² İnkılapların halkta mağduriyet yarattığı iddiasını ispatlamak isteyen dergi, yerel tarih anlatımlarına başvurmuştur.⁶⁰³

Atatürk dönemi gelişmeleri içinde tekrarlı şekilde ele alınan konulardan birisi de Ayasofya meselesidir. Derginin Ayasofya anlatımlarındaki amacı, muhafazakâr okuyucuyu artık bir dava niteliğine ulaştığı iddia edilen konu hakkında bilgilendirmektir. Derginin Aralık 2013 tarihli 21. sayısında Ayasofya, dosya konusu olarak incelendiği gibi Ocak 2017 tarihli 58. sayısında da müzeye dönüştürülmesi süreci döneme ait belgelere göre anlatılmıştır. Buna göre Ayasofya “*Kilise olmayacaksa cami de olmamalı*” anlayışının sonucu olarak 1 Şubat 1935 tarihinde müze yapılmıştır. Dergiye göre bu karar, Ayasofya’nın Yunan ve Avrupalı hâmlerinin isteği doğrultusunda alınmış bir karardır.⁶⁰⁴ Fakat derginin konuyla ilgili üzerinde en fazla durduğu kısım Ayasofya’nın müze olmasını sağlayan kararnamenin sahte olduğu tezidir.⁶⁰⁵

Dergide Atatürk’ün dine (İslâm) bakışını doğrudan ele alan makaleler de yazılmıştır. Bunlardan en dikkat çekici olanı Ocak 2016 tarihli 46. sayıda Yesevîzade Alparslan Yasa tarafından yazılmış olanıdır. Yazara göre, Mustafa Kemal Paşa’nın emriyle aslına denk veya aslından üstün olacak Kuran tercümeleleri yaptırılmıştır. Sureler şiirleştirilerek yazılmıştır. Yine yazara göre amaç İslâm’ı daha iyi anlamak değil, Kur’an’ı ve İslâm’ı unutturmaktır.⁶⁰⁶ Bir taraftan bu iddialar varken, Atatürk’ün “*Hak*

⁶⁰² Kasım Hızlı, “Şapka İnkılabının Medya Tetikçileri”, *Derin Tarih Dergisi*, 65 (Ağustos 2017): 104-107.

⁶⁰³ Örnek olarak bkz. Fatih Sultan Kar, “Rize, Rize Olalı Böyle Zulüm Görmedi”, *Derin Tarih Dergisi*, 22 (Ocak 2014): 112-115. Yazar, 10 Aralık 1925’te Rize’de meydana gelen bazı olaylar üzerine idam edilen Sabit Tarakçı’nın torunlarının kendisine ulaştığı ve dedelerinin idamdan bir saat önce yazdığını söyledikleri destandan yola çıkarak olayı araştırmış ve yazmıştır.

⁶⁰⁴ Mustafa Armağan, “Ayasofya Entrikaları”, *Derin Tarih Dergisi*, 58 (Ocak 2017): 108-111.; Dergide Ayasofya’nın dosya konusu olarak incelendiği diğer sayı Haziran 2012 Tarihli 3. sayıdır.

⁶⁰⁵ Celal Tahir (Konusan), “Yusuf Halaçoğlu: Ayasofya Kararnamesi Sahtedir”, *Derin Tarih Dergisi*, 21 (Aralık 2013): 60-63. Bu makalede adı geçen kararnamenin orijinali gösterilmiştir. Sahte olduğu iddiasının dayanağı ise üzerindeki Atatürk’ün imzasının Mustafa Kemal Atatürk’e ait olmadığı ve kararnamenin Resmî Gazete’de yayımlanmamış olmasıdır.

⁶⁰⁶ Yesevîzade Alparslan Yasa, “Mustafa Kemal Kuran-ı Kerim’e Nazîre Yazdırmıştı”, *Derin Tarih Dergisi*, 46(Ocak 2016): 90-99. Yazar tarafından, makalede Atatürk’ün görüşlerine kaynak olarak 1931’de Atatürk tarafından Türk Tarihi Tedkik Cemiyeti reisi ve cumhurreisliği umumî katibi Tevfik Bey’e yazıldığını iddia ettiği mektuba işaret edilmiş olsa da mektubun aslı gösterilmemiştir. Ancak İsmet İnönü dönemi için Türkçe sure örnekleri yayımlanmış olan Millet gazetesinden bir sayfa okuyucuya gösterilmiştir. (Millet Gazetesi 6 Mayıs 1948, sayı 118, s.15) orijinal şekliyle gösterilmiştir. Yine namazda okunacak surelerin nazım şeklinde Türkçeleştirilmiş örnekleri de okuyucuya gösterilmiştir. Rejimin şairi olarak adlandırılan Behçet Kemal Çağlar’ın “Kur’an’dan İlhamlar” adlı broşürü de makalede incelenen birinci elden kaynaklar arasındadır. Yazar, Kur’an’ın tercüme edilmesinin Atatürk’ün isteği ve emri ile gerçekleştirildiği bilgisini Uğur Mumcu tarafından hazırlanan *Kazım Karabekir Anlatıyor* isimli kitaptan aldığını derginin 46.

Dini Kuran Dili” isimli tefsiri ve bazı hadis kitapları yazdırmış olması da ilginç bulunmuştur. Prof. Dr. İsmail Kara, bunun iki nedeni olabileceğini düşünmüştür. Birincisi, dini hâlâ siyasî bir araç olarak kullanmaya devam etmek; ikinci sebep ise hurafe ve batıl inançlardan uzak gerçek İslâm’ı ortaya çıkartmaktır.⁶⁰⁷

Dergide cumhuriyet döneminde yapılan inkılapların genel değerlendirmesi, her alanda batılılaşma ve bir yabancılaşma şeklinde değerlendirilmiştir. Üstelik bu yabancılaşma yalnızca eğitim, siyaset, kıyafet ve laiklik ile sınırlı değildir. Müzik alanında da etkisini göstermiştir. Derginin iddiasına göre, müzik devrimi olarak adlandırılan değişimin fikir babası Ziya Gökalp’tır. Gökalp, “*Şark Mûsikîsini hasta ve gayr-ı millî*” olarak değerlendirmiştir. Atatürk de Türk mûsikîsi’ni “*Bizans’tan kalma şeyler*” diye tanımlayarak, Gökalp’ın fikirlerine katılmıştır. Hatta dergiye göre daha 1928’de radyoda Türk mûsikîsi’nin yasaklanması için ilk girişim yapılmıştır. Atatürk’ün 1 Kasım 1934’te TBMM’de yaptığı konuşma neticesinde 6 Eylül 1936’ya kadar sürecek olan radyolarda Türk mûsikîsi çalınması yasağı başlamıştır. Bu da Atatürk’ün kurduğu cumhuriyeti, Osmanlılığı hatırlatan bütün sembol ve unsurlardan arındırma isteği olarak yorumlanmıştır.⁶⁰⁸

1920’li yıllar geçmişin tüm izleri ile devam ettiği zamanlardır. Öyle ki cumhuriyet öncesi husumetler de TBMM’ye taşınmıştır. Yani Osmanlı Devleti ittihatçıların icadı olan komitacılık faaliyetleriyle de hâlâ devam etmektedir. Siyasî olay anlatımları içinde okuyucu için enteresan gelebilecek makalelerden birisi de siyasî cinayetler konusu olmuş, 1925’te TBMM’de işlenen Deli Halid Paşa cinayeti, olayın ve

---

sayısında 91. sayfanın birinci paragrafında belirtmiştir. 14 Ağustos 1923 Akşamında Türk Ocağı’nda yapılan çay ziyafetinde Atatürk’ün bu konuda Kazım Karabekir ile tartışma yaşadığına şahit olanlardan birisi de Falih Rıfkı Atay’dır. Yazar bu bilgiyi de Falih Rıfkı Atay’ın *Atatürkçülük Nedir?* isimli kitabının 1966 yılı basımının 47-48. sayfalarından almıştır. Yine gösterilen bir diğer kaynak da 1932-33 yılında ABD’nin Ankara Büyükelçiliği görevini yürüten Charles H. Sherrill’in Amerikan Hariciye Vekiline “*Münhasıran Mahrem*” kaydıyla gönderdiği 17 Mart 1933 Tarih ve 433 sayılı gizli raporudur. Dinî yaşantıya müdahale konusunda dergide verilen örneklerden birisi de 1924’ten 1947’ye kadar uygulanan Hacc’a gitme yasağıdır. Yazar İsmail Kara, Hacc’a gitmenin yasaklanmasının döviz yokluğu, salgın hastalıklar gibi nedenlere dayandırıldığını fakat tek nedenin sadece bunlar ve katı laiklik tutumu olmadığını belirtmektedir. Amaçlardan birisi de Türkiye’yi İslâm Dünyası’ndan uzaklaştırmaktır. Bkz. İsmail Kara, “Hac: İslâm Birliği Fikrinin Kuvvetli Unsuru”, *Derin Tarih Dergisi*, 19 (Ekim 2013): 61.

⁶⁰⁷ İsmail Kara, “Cumhuriyet İdeolojisi Niçin Tefsir Ve Hadis Kitabı Neşretmiştir?”, *Derin Tarih Dergisi*, 47 (Şubat 2016): 34-38.

⁶⁰⁸ Ruhi Ayangil, “Konservatuarda Türk Müziği Hâlâ Yasak”, *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 70-73.

dönemin şahitlerinden alınan bilgilere göre yazılmıştır. Farklı kişilerin şahitliklerinin yazıda yer bulması polisiye bir serüven izlenimi de yaratmıştır.⁶⁰⁹

Aslında siyasî ve askerî gelişmelerin bir yansıması durumunda olduğu tespit edilen 13 Eylül 1922 İzmir yangını da Atatürk dönemi'nin ilginç olayları arasındadır. Bu konunun dergide yer almasında ise 2010 yılında ABD'de çekilen *The Pasific* adlı filmde yer alan: İstikâl Ordusu'nun İzmir'i bilerek yaktığı iddiası ve bu iddianın Türkiye'den de destek bulmasıdır. Makaledeki ana mesaj, kim yakmışsa (Ermeni, Rum veya Türkler), bu o milleti suçlamak anlamına gelmemesi gerektiğidir. Dergiye göre, tarihsel olaylarda suçlu olanlar milletler değil; olayları başlatan yöneticiler, silahlı güçler ve kan kokan ideolojileridir.⁶¹⁰ İzmir yangınının faillerini belgeler ışığında sorgulayan Oktay Gökdemir ise 19 Eylül 1922 tarihinde Fransız konsolosluğu ve körfezde demirli Fransız savaş gemileri kumandanı Amiral Dumesnil'in hazırladığı raporlara göre, yangınının Ermeniler tarafından çıkartılmış olduğunu tespit etmiştir.⁶¹¹ Derginin bu konuda okuyucusuna tarafsız olduğunu göstermek gayretiyle kullandığı yöntemlerden birisi de farklı kökenlerden tarihçilerin görüşlerinin dergide yayımlanması olmuştur.

Atatürk döneminin tartışmalı olaylarından 1937 Dersim olayları da dergide incelenmiştir. Konu ele alınırken dergi, genel yaklaşımı olan akademik camiayı suçlamaktan geri durmamış, bu konuda akademinin sessiz kaldığını iddia etmiştir. Bu konuda popüler anlatımların daha yaygın olduğu da vurgulanmıştır. Dergi, Dersim olaylarının ülke ve dergi gündemine gelişi ile ilgili TBMM'deki beyanları da okuyucuya kısaca hatırlatmıştır.

Derginin Dersim olayları ile ilgili ilk itirazı Dersim'de bir isyanın olmadığı iddiasıdır. Bu tez, en baştan devlet tarafından 15 bin kişilik bir askerî güçle yapılan

⁶⁰⁹ İsmail Akbal, "Yıl 1925 Mecliste Cinayet, Bir Muhalif Nasıl Öldürüldü?", *Derin Tarih Dergisi*, 3 (Haziran 2012): 104-110. Komitacılık konusu İttihat ve Terakki mensubu subayların bir siyasî yöntemi olarak aynı yazar tarafından derginin 4. sayısında yine işlenmiştir. Bkz. İsmail Akbal, "Son Komitacı: İsmail Hakkı Tekçe", *Derin Tarih Dergisi*, 4 (Temmuz 2012): 98-104. Sansayonel nitelik taşıyan Ali Şükrü Bey cinayeti de 5. sayıda ele alınmıştır.

⁶¹⁰ Yaşar Aksoy, "İzmir'i Ermeni Çeteleri Yaktı !", *Derin Tarih Dergisi*, 6 (Eylül 2012): 42. Yazar makalede yöntem konusunda açıklama yapmıştır, Buna göre olayın şahitlerinin beyanları, binlerce sayfalık polis tutanakları, dava dosyaları, adli soruşturmalar ve hüküm kayıtlarına sahip olduğunu belirtmiştir. Yani varılan sonucun sağlam kaynaklarına sahiptir. Eldeki verilere göre ise Eylül 1922 başlarında İzmir ve çevresinde *İzmir İhtilalci Ermeni Komitesi*'nin faaliyetleri tespit edilmiştir. Konuyla ilgili popüler alandaki iddialara da doğrudan cevap verilmese de bu iddiaların tutarsızlığına işaret edilmiştir.

⁶¹¹ Oktay Gökdemir, "İşte Amiral Dumesnil'in Raporu: İzmir'i Türkler Yakmadı", *Derin Tarih Dergisi*, 6 (Eylül 2012): 48-49. Makalede söz konusu raporlar da okuyucuya gösterilmiştir.

harekatın haksız olduğunu ortaya koyan ilk iddia olarak sunulmuştur. İkinci olarak ise 5 bin insanın yaş, cinsiyet ve çocuk ayrımı yapılmaksızın katledildiği iddiasıdır.⁶¹² Hem Şeyh Said isyanı hem de Dersim olayları üzerinden devletin izlediği politika da dergide karşılaştırılmıştır. İddia şudur ki devlet, sünnî Şeyh Said isyanında alevî aşiretlerini kullandığı gibi; Dersim’de de sünnî aşiretleri alevîlere karşı kullanmaya çalışmış ve kısmen de başarılı olmuştur. Yine dergiye göre, aynı devlet, daha sonra yanında yer alan alevî aşiret reislerini de bir şekilde ortadan kaldırmıştır.⁶¹³

Cumhuriyet dönemi Türkiye’sinde adı çokça da kullanılan Çankaya Köşkü de dergide yer bulmuştur. Aslında bu anlatım Atatürk’ün az bilinen ve hatta önemsenmeyen insanî yönünün tanınmasında da katkı sağlamıştır. Ayrıca anlatımda bolca fotoğraf kullanılmıştır.⁶¹⁴ Atatürk’ün kişiliği, insanî yönü, çevresiyle iletişimi, yeme-içme, giyim gibi toplum nazarında merak edilen yanları ise dergide yer bulmamıştır. Popüler amaçla hazırlanmış bir tarih dergisi olarak Atatürk’ün bu yönlerinin yazılması hem yayını daha ilginç hale getirebilir hem de az bilinen tarihsel bazı bilgiler de kamuoyuna aktarılmış olurdu.

4.3. 1938- 1950 Dönemi

Dergide İsmet İnönü neredeyse Mustafa Kemal kadar yer bulan isimdir. Derginin anlatımlarına göre, günümüz Türkiye’si ile ilgili birçok konunun düğümlendiği, insan haklarının unutulduğu, Atatürk devrimlerinin bürokrasi tarafından istismar edildiği, sosyal refahın yok olduğu, Anadolu insanının devlet yumruğu altında ezildiği evredir bu dönem.

Şükrü Hanioglu, İsmet İnönü’nün tarihselleştirilmesinde 1946 sonrasındaki anlatımlarda “kendisi” olarak değerlendirilirken, 1946 öncesinde ise “İkinci Adam”

⁶¹² Cafer Solgun, “Dersimle Yüzleşmek Neden Önemli?”, *Derin Tarih Dergisi*, 8(Kasım 2012): 90-95. Makaleyi yöntem açısından önemli kıla yanı sıra İçişleri Bakanlığına ait 20 Haziran 1937 Tarihli belgelerin okuyucuya gösterilmesidir. Ayrıca olaya ilişkin gerçek fotoğraf örnekleri de dergide yer almıştır.

⁶¹³ Mahmut Akyürekli, “Şeyh Said Seyit Rıza’ya Mektup Gönderdi mi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 33(Aralık 2014): 86-90. Makalede devletin yanında yer alıp sonradan tasfiye edildiği iddia edilen aşiret reislerinin 1926’da Çankaya’da toplu çekilmiş fotoğrafı ve burada bulunan aşiret reislerinin isimleri ve sonra nasıl tasfiye edildikleri liste ve fotoğraf gösterilmiştir. Derginin Kasım 2014 tarihli 32. sayısında “Atatürk ve Kürtler” isimli dosya konusu incelenmiştir. Genel kanı ise Kürtlere, aşiretlerle ilk temasların kurulduğu 1918’den 1923’e kadarki bakış ile; 1923 sonrasındaki bakış arasında fark vardır. Üstelik Lozan’da da itilaf Devletlerince de kandırılmışlardır.

⁶¹⁴ Mustafa Armağan, “Çankaya’da Bir Müze Olduğunu Biliyor Muydunuz?”, *Derin Tarih Dergisi*, 6(Eylül 2012): 77-81. Anlatımda ilgi çekmek amacıyla bazı objeler ön plana çıkartılmıştır. Bunlardan birisi de Hitler’in Atatürk’e gönderdiği imzalı fotoğrafıdır.

olarak değerlendirildiğini tespit etmiştir. “İkinci Adam” olmasında “Ebedî Şef” i en iyi anlayan, onun emirlerini uygularken en az hataya düşen ve daha sonra geldiği liderlik pozisyonunda da onun vizyonunu en sadık biçimde uygulayan devlet adamı olarak tanımlanmaktadır. Hatta İnönü, 1938 sonrasında “Millî Şef” olarak değişimin ve yeni siyasetin mimarı olmuştur.⁶¹⁵ Dergide İsmet İnönü’nün tarihsel rolü için yapılan değerlendirmelerden birisi de Ebedî Şef’in yaptığı inkılapların takipçisi ve topluma kabul ettiricisi olmasıdır.⁶¹⁶

İsmet İnönü ile ilgili ilk iddialardan birisi mandacılık fikrinde olduğudur. Hatta Mustafa Kemal Samsun’a çıktıktan sonra bile İnönü bu fikirdedir. Yazarın Kazım Karabekir’in *İstiklâl Harbimiz* adlı eserinde anlattıklarına istinaden söylediğine göre İsmet Paşa Amerikan mandasına girmeyi “yegâne ehven çare” olarak görmektedir.⁶¹⁷ Üstelik Ocak 1920’de Ankara’ya gelen İsmet Paşa, Millî Mücadele’ye katılmak niyetinde de değildir.⁶¹⁸

İsmet İnönü, dergide “Zafersiz Kahraman” olarak tanımlanmıştır. Girdiği hiçbir savaşı kazanamadığı gibi, Eskişehir-Kütahya savaşlarının kaybedilmesine ve Millî Mücadele’nin de bir yıl uzamasına neden olmuştur. Bu yenilgiden sonra Atatürk ve Fevzi Çakmak İnönü’ye başka görev vermemişlerdir.⁶¹⁹ Hatta dergiye göre, batı cephesi’nin ilk askerî başarısı olarak anlatılan İnönü savaşları dahi İsmet İnönü’nün

⁶¹⁵ Şükrü Hanioglu, “İnönü Hep İkinci Adam Mıydı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 22 (Ocak 2014): 51-53. Yazar, makalenin 52-53. sayfalarında 1934’te hazırlanmış olan TARİH IV isimli ders kitabında da İnönü’nün “İkinci Adam” olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Çünkü Atatürk’ten sonra kitapta en fazla fotoğrafı olan kişi İsmet Paşa’dır. Ayrıca kitapta İsmet Paşa’nın konuşmalarından alıntıların sunulması da diğer devlet adamlarına nazaran ön planda tutulduğuna kanıttır. Yine dönemin önemli gazetelerinden olan *Ulus Gazetesi*’nden olaylarla ilgili Elazığ’daki yargılama süreci de fotoğraflarla anlatılmıştır. Bkz. Mahmut Akyürekli, “Dersim Tartışmalarında Kaybolan Gizemli Çehre Seyit Rıza”, *Derin Tarih Dergisi*, 8 (Kasım 2012): 96-99.

⁶¹⁶ Mehmet Çelik, “İnönü Brütüs Müydü”, *Derin Tarih Dergisi*, 22 (Ocak 2014): 56. Prof. Dr. Çelik, İsmet İnönü ve Atatürk arasında yaşanan gerginlikleri anlatmıştır. Anlatımda kaynak olarak İsmet Paşa’nın hatıralarına atıflar vardır.

⁶¹⁷ Mustafa Armağan, “İsmet Paşa Mandacı Mıydı?”, 46. Kazım Karabekir bu önerisinden dolayı İsmet Paşa’nın bu halini “*Ruhî Hastalık*” olarak tanımlamıştır. Yazar, İsmet İnönü tarafından Kazım Karabekir’e gönderildiği iddia edilen mektubu 48. Sayfada paylaşmıştır. Bu makalede ilginç bilgilerden birisi de 47. Sayfada *The Newyork Times*’ın 4 Mayıs 1920 Tarihindeki haberinin orijinal sayfa fotoğrafıyla verilmesidir. Bu haber, Mustafa Kemal’in Amerikan Mandası isteğini kabul ettiği konuşmayı içermektedir. Sivas Kongresi’nde de Amerikan Mandası’nın 7. Madde ile kabul edildiğini belirten yazar, 48. sayfada *The Newyork Times*’taki konuşmanın Türkçesini de okuyucuya yazmıştır: “*Milliyetçilerin bütün Türkiye’yi kapsayacak Amerikan Mandası hakkında ne hissettiklerini sorunca Kemal şöyle dedi: Biz mandayı bir süre önce istemiştik. Daha sonra şartlar öyle gelişti ki Amerika mandayı istemedi.*”

⁶¹⁸ Mustafa Armağan, “İsmet Paşa Mandacı Mıydı?”, 49.

⁶¹⁹ Mustafa Armağan, “Zafersiz Kahraman: İnönü”, *Derin Tarih Dergisi*, 82 (Ocak 2019): 46, 57.

başarısı değildir.⁶²⁰ Dergiye göre, I. İnönü, Yarbay Atıf Bey'in; II. İnönü ise Fevzi Çakmak'ın başarısıdır.⁶²¹ İnönü savaşlarından sonra Mustafa Kemal Paşa tarafından İsmet İnönü'ye çekildiği kabul edilen meşhur “*Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini yendiniz*” telgrafı da gerçekte Mustafa Kemal tarafından değil; Hamdullah Suphi tarafından yazılmıştır.⁶²²

1932'de Atatürk döneminde başlamış olmasına rağmen Türkçe ezan konusu da İsmet İnönü devrinin anlatımlarında yer bulmuştur. Ezanın 16 Haziran 1950 tarihine kadar Türkçe okutulması bazı ilginç alternatifler de ortaya çıkarmıştır. Nezih Uzel'in şahitliğine istinaden 1940'larda Adapazarı çevresinde “*Sessiz Ezan*” diye bir tabir ortaya çıkmıştır. Yani minareden “*İsmet Paşa Ezanı*” okunurken; camiinin içinde ise “*Sessiz Ezan*” olarak adlandırılan ikinci bir ezan Arapça olarak okutulmuştur.⁶²³ İsmet İnönü başvekil iken de harf inkılâbına muhalif tavırlar için Diyanet Başkanı Rıfat Börekçi'ye 9 Temmuz 1934 tarihli bir emir göndererek eski harflerle yazılmış müracaatların kabul edilmemesini istemiştir.⁶²⁴

Dergiye göre, Cumhuriyet dönemi'nin ilk darbesi olan 27 Mayıs 1960 İhtilali, kemalist zihniyetin icratı olup, dergide *demokrasinin ırzına geçmek* şeklinde anlatılmıştır. İsmet İnönü'nün 27 Mayıs darbesindeki rolü, dergideki anlatıma göre destekleyici olmak şeklinde özetlenebilir. Hatta iddiaya göre, İsmet İnönü'nün darbeden önceden haberi dahi vardır. Darbeden bir gün önce damadına “*İhtilal kapıda*” demesi, yaşanacak gelişmelerin zamanından dahi haberdar olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Darbe sonrasında da darbecilerle teması devam etmiştir. İsmet Paşa'nın ilerlemiş yaşına

⁶²⁰ İnönü Savaşlarının zafer olmadığı ve kamuoyuna böyle yansıtılması gerektiği için zafer olarak duyurulduğu iddiası vardır. Bkz. Mehmet Çelik, “Kurtuluş Savaşı Sevr'in Talimatıydı”, 68.

⁶²¹ Mustafa Armağan, “Zafersiz Kahraman: İnönü”, 48, 51, 52. Bu makalede Atatürk Dönemi'nde anı ve hatıra yazımının engellendiği iddiası da vardır. Cumhuriyet Dönemi'nde anılarını yazan ilk isim, Mustafa Kemal'in 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkışında yanında bulunan Ayıcı Arif Bey'dir. Fakat Arif Bey'in hatıratının kenarına aldığı notlar İzmir Suikastı Davası'nda asılmasına neden olmuştur.

⁶²² Yücel Mutlu, “Makûs Talih İltifatının Gerçek Sahibi 62 Yıl Önce Ne Anlattı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 64 (Temmuz 2017): 74-75. Yazar, bu bilgiyi 1955'te birinci ağızdan yani bizzat Hamdullah Suphi'den dinlediğini söylemektedir.

⁶²³ Ömer Faruk Demirkan, Enes Sayım (Konuşanlar), “Minarede İsmet Paşa Ezanı, Aşağıda Sessiz Ezan”, *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 40-41.

⁶²⁴ Yazar belli değildir, “İnönü'den Diyanet Reisi Börekçi'ye: Eski Arap Harfleriyle Başvuru Kabul Etmeyin, Okumadan İmha Edin”, *Derin Tarih Dergisi*, 29 (Ağustos 2014): 30. Bu yazıda gönderilen emir arşivden alınmış orijinal şekliyle gösterilmiştir.

rağmen ihtilalcilerle işbirliği içinde olma nedeni Çankaya'ya çıkma hırsıdır.⁶²⁵ 1960 sonrası, Türk politikasında bir anlamda solun kendisini bulma sürecinin başlangıcıdır. Dergiye göre, günümüzde de sürekli kullanılan “*Ortanın Solu*” tabiri de bu dönemde CHP'nin, Türkiye İşçi Partisi'nin kurulmasından duyduğu korkuyla ortaya çıkardığı bir konumdur. Hatta seçimlerde ülke barajı uygulaması da CHP'nin TİP karşısında yaşadığı kaygının sonucudur.⁶²⁶

Dergi için, tek parti dönemini yalnızca siyasî hayatta yaşanan müdahaleler ile açıklamak yeterli değildir. Dergi, çok yönlü olan tek parti politikalarının edebiyat ve basın alanındaki müdahalelerini de sayfalarına taşımıştır. CHP tarafından öldürtüldüğü iddia edilen Sabahattin Ali dışındaki diğer mağdur yazarlar da anlatılarak, aslında CHP'nin geçmişinde özgürlükçülük ya da düşünce hürriyetinin olmadığı mesajı verilmek istenmiştir.⁶²⁷

Devletin merkezî düzenlemeleri yanında, bazen *Tek Parti Hükümetlerinin* taşradaki faaliyetleri de dergide anlatılmıştır. Bu tür yazılar devrin atmosferinin daha iyi anlaşılmasını sağladığı gibi; müşahhas olayların ve kişilerin yazımlarda yer alması, bir anlamda tarihi somutlaştırmıştır. Bu türe örnek olacak makalelerden birisi Temmuz 2016 tarihli, 52. sayıda Gevaş Belediye Başkanı Sinan Hakan tarafından yazılmıştır. Buna göre Gevaş'taki Selçuklu mezarlığı 1940'lardaki yol yapımı ile yok edilmiştir. Hatta yazara göre, alternatif güzergâhlar varken *tek parti kaymakamı* tarafından yol mezarlığın içinden geçirilmiştir. Sökülen mezar taşları ile de Van Gölü'ne iskele yapılmıştır.⁶²⁸

⁶²⁵ Süleyman Yeşilyurt, “İdamların Arkasında İnönü Mü Vardı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 26(Mayıs 2014): 66-69.

⁶²⁶ Olcay Can Kaplan, “İnönü TİP'ten Korkunca Dümeni Orta'nın Sol'una Kırdı”, 87. Dergi yazarlarından Ahmet Yaşar Akkaya, CHP'nin ve dolayısıyla İsmet Paşa'nın iktidarın ayağını kaydırmak amacıyla çalışmalar yaptığını belge örnekleriyle anlatmıştır. Bkz. Ahmet Yaşar Akkaya, “Bir CHP Klasîği İktidar Nasıl Başarıyla Çökertilir?”, *Derin Tarih Dergisi*, 26(Mayıs 2014): 71-75.

⁶²⁷ Sami Akbıyık, “Tek Parti Döneminde Edebî Cinayetler”, *Derin Tarih Dergisi*, 2 (Mayıs 2012): 86-89.; Sabahattin Ali Cinayeti, aynı yazar tarafından derginin 8. sayısında (Kasım 2012), “*Tek Parti'nin Meşhur Cinayeti*” başlığı ile yine yazılmıştır. Makalede *Cumhuriyet Gazetesi*'nin 13 Ocak 1949 tarihli nüshası, Sabahattin Ali Cinayetini anlatan sayfa fotoğrafıyla gösterilmiştir. Ayrıca cinayetle ilgili farklı kişilerin görüşleri de alınarak cinayetin sabitliği okuyucuya ispatlanmaya çalışılmıştır. Görüşü alınan kişiler arasında Sabahattin Ali'nin kızı Filiz Ali de vardır.

⁶²⁸ Sinan Hakan, “Tek Parti'nin Kaymakamı Selçuklu Mezar Taşlarını Söküp Van Gölü'ne İskele Yapmış”, *Derin Tarih Dergisi*, 52 (Temmuz 2016): 33.

Dergide tek parti döneminin din ve dinî yapılara bakışı ile ilgili önemli bir tespit de Prof. İsmail Kara tarafından yapılmıştır. Şöyle ki “...tek partili yıllarda hukuken değilse de fiilen cami yapmak diye bir vâkıa yoktur, olan camiler de ciddi ihmallere uğramıştır”. 1944 Yılında ise hem II. Dünya savaşının sona eriyor olması ve “Türkiye’nin kendi iç meselelerini farklı şekilde ele almaya niyetlenmesi” gibi sebeplerle Ankara’da yeni bir cami yapımına karar verilmiştir. Prof. Kara’ya göre bu “yeni bir dönemin işaretidir”.⁶²⁹

Cumhuriyetin dine bakışının değişmesinin sebeplerinden birisi de İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda Türkiye’nin ABD ve demokratik batı eksenine girmesidir. En önemli tehlike ise komünizmdir. Nitekim 1947’de CHP’nin yedinci kurultayında delegeler, din eğitiminin komünizme karşı hem içerde hem de dışarda mücadele edebilmek için şart olduğunu ve imam hatip mekteplerinin açılması gerektiğini söylemişlerdir.⁶³⁰

İsmet İnönü’nün icraatı olarak anlatılan bir uygulama da 23 Nisan ve 19 Mayıs bayramlarıdır. 1932’de İsmet Paşa’nın İtalya Seyahati; ardından *Cumhuriyetin üç numaralı ismi* Recep Peker’in İtalya ve Almanya seyahati, bu bayramların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Çünkü bu iki ülkenin ferdi yok sayan faşist uygulamalarından etkilenilmiştir. “Faşizm, ferdin bağımsız bir kişilik olarak var olmasını reddeder. Asıl olan Şef’in, Führer’in, Duçe’nin, Cadillo’nun liderliğine gösterdiği istikamette milletin yücelmesi için ferdin her şeyini feda etmesidir.”⁶³¹ Dergiye göre, 23 Nisan ilk kez 1927’de Çocuk Esirgeme Kurumunun 23 Nisanı Çocuk Bayramı ilan etmesiyle başlamıştır. Hatta Mustafa Kemal Paşa, nerdeyse kutlamaların hiçbirisine katılmamıştır. Yazar, verdiği bilgilerin kaynağı olarak *Türk Yurdu (1929 Mart-Nisan)* ve *Yedigün (216.sayı, 1937)* dergilerini göstermiştir.⁶³²

Dergiye göre, İkinci Dünya savaşının ortaya çıkardığı zorlukları aşmak için çıkartıldığı bilinen Millî Korunma Kanunu’nun uygulanmasında tek parti iktidarı

⁶²⁹ İsmail Kara, “Tek Partili Yıllar Ankara’sı ve Büyük Bir Cami Fikri!”, *Derin Tarih Dergisi*, 52 (Temmuz 2016): 36-37.

⁶³⁰ İsmail Kara, “İslâm Dünyası Fikri Yeniden Ne Zaman Ortaya Çıktı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 56 (Kasım 2016): 116. Bu makalede dönemin komünizm korkusunu anlatan karikatürler de okuyucuya gösterilmiştir.

⁶³¹ Mümtazer Türköne, “Egemenlik Çocuklara Nasıl Geçti?”, *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 29.

⁶³² Mustafa Armağan, “Atatürk Çocuklara Armağan Etmedi”, *Derin Tarih Dergisi*, 25 (Nisan 2014): 58-59.

istismarcı davranmıştır. 1940'ta CHP tarafından çıkartılmış olan *Mükellefiyet Kanunu*, Zonguldak ve Kütahya'daki kömür madenlerinde zorunlu çalışma yükümlülüğüne neden olmuştur. Hükümet sıkı bir şekilde bu kanunu uygulamış, sakatlık durumlarına dahi bakmadan insanları ocaklarda zorla çalıştırmıştır. Zorunlu çalışmadan kaçmak isteyen insanlar farklı yöntemlere (el-ayak kesmek gibi) başvursalar da çalıştırılmaktan kurtulamamışlardır. Öyle ki devreye jandarma dipçığı girmiştir.⁶³³

---

⁶³³ İbrahim Halil Kutluay, "Tek Parti Döneminde Prangaya Vurulan Madenciler", *Derin Tarih Dergisi*, 42 (Eylül 2105): 125-128. Anlatımda bizzat bu madenlerde çalışmış, Tavşanlı Çayır Köyü'nde yaşayan Veli Atak'ın şahitliğine başvurulmuş ve iki tane de fotoğraf kullanılmıştır.

SONUÇ

Derin Tarih Dergisinin tarih anlatımı üzerine yapılacak ilk tespit, derginin amacının tarih bilgisi üretmek veya araştırma alanlarına katkı sağlamak olmadığıdır. Öncelikli amaç dergi editörünün de birkaç defa ifade ettiği üzere geçmişi yeniden yorumlamaktır. Bu, bir anlamda okuyucunun geçmiş algısını değiştirmektir.

Derginin yayın, danışma kurulu ve yazar kadrosunun değişimi önemlidir. Çünkü başlangıçta yayın kurulunda yer alan isimlerin neredeyse hiçbiri bugün dergide değildir. Yazar kadrosu da başlangıçtaki kadroya göre oldukça farklıdır. Dergiye sonradan katılan yazarların yayın kurulunda da yer almaya başladıkları görülmüştür.

Hem Derin Tarih Dergisi için hem de popüler alandaki diğer yazımların birçoğu için geçerli olabilecek eksiklik, tarihselleştirme problemidir. Yani olayların kendi devri ve devrin şartlarına göre değerlendirmemesidir. Bu durum aynı zamanda akademik tarihçilik ile popüler tarihçiliği birbirinden ayıran en önemli farklardan birisi olarak görülmüştür. Dergide akademik anlayışa uygun nitelikte yazan isimler ise, Prof. Dr. Şükrü Hanioğlu, Prof. Dr. Mustafa Budak, Prof. Dr. Norman Stone ve bir defa yazmış olsa da Prof. Dr. Ali Akyıldız olmuştur.

Elde edilen bir diğer sonuç ise derginin tüm tezlerini bazı konularda geçmişte yapılmış araştırmalara itiraz üzerine kurmuş olmasıdır. Bu ise popüler tarih yazımının belirgin özelliklerindedir. Yani tepkisel bir anlatım olarak tanımlanabilecek içerik ortaya çıkmıştır.

Popüler anlatımların tarihsel süreci, ayrıntılı olamasa da tezde ele alınmış olması nedeniyle; Osmanlı Devleti sonrasındaki popüler yazıcılık ile önceki dönemlerin yazıcılığı arasındaki belirgin bir farkı görmek de mümkün olmuştur. Cumhuriyet öncesi de denilebilecek evredeki yazımlar, topluma (dinleyici veya okuyucuya da denilebilir) nasihat niteliğindedir. Fakat, Cumhuriyet sonrasındaki popüler anlatımların ana karakteri itiraz ve cevap vermektir. Bu ise itibar edilebilir bir özgünlüğün ortaya çıkmasını engellemiş gibi görünmektedir.

Popüler yazımın belge, kaynak gösterme yöntemi de dikkat çeken noktalardan olmuştur. Bazı belgeler “ilk kez” vurgusuyla okuyucuya takdim edilse de; bu tüm okuyucu kitlesi için geçerli olmayabilir. Çünkü alan dışındaki bir okuyucu birçok belgeyi ilk defa duymuş olsa da akademik tarihçiliğin bu bilgi ve belgelere uzak olmadığını düşünmek doğru olacaktır.

Osmanlı tarihi daha önce de belirtildiği gibi derginin merkezinde yer almıştır. Fakat Osmanlı tarihi de belirli bir sıralamaya göre yazılmamıştır. XVI. ve XIX. yüzyıl dergide en fazla işlenen dönemlerdir. XVI. yüzyılın tercih edilmesinde Osmanlı Devleti'nin askerî ve siyasî olarak en güçlü zamanı olması etkilidir. XIX. yüzyılın ağırlık kazanmasında ise günümüz ile benzetme yapılabilecek hatta günümüzde meydana gelen bazı gelişmelerin sebebi olarak değerlendirilebilecek nitelikte olmasıdır. Fakat bu yüzyıllar da tam olarak dergide yer almamıştır. Odaklanılan belirli olay ve zaman aralıkları vardır.

Osmanlı tarihi yazımında görülen bir diğer tespit de önceki tez veya iddialara cevap verme yönteminin burada da kullanılmış olmasıdır. Bazı valide sultanlar için kamuoyundaki yaygın ifadelere cevap verilmesi (Mesela Kösem Sulta'nın aslında hayırsever yanının yazılması); Osmanlı padişahlarının hacca gitmemesi gibi konularda ortaya atılan iddialara açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak dergide Osmanlı tarihi, okuyucunun hem örnek alması gereken bir kahramanlar âlemi hem de ders alması gereken bir yaşanmış olaylar laboratuvarıdır.

Güncel konuların yazımındaki tutum ise geçmişle eşleştirme veya benzerlik arayışı şeklinde olmuştur. Bu konuda en belirgin alan ise Türkiye'de yaşanan darbeler ve darbe girişimleridir. Örnek olarak 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimi, Osmanlı tarihindeki bazı olaylar örnek verilerek anlatılmıştır. Yani okuyucu için yine ders alınması gereken bir tarih anlatımı yapılmıştır.

Tespit edilebilen bir diğer husus da Osmanlı Devleti'nin toprak, askerlik, eğitim vb. teşkilatlanmasının belirli bir sistem içinde yazılmamış olmasıdır. Bu durum da yine popüler tarih yazımının bir özelliği olarak değerlendirilmelidir. Çünkü dergi, bir tarih ya da ders kitabı değildir. Anlatımlarında ne kronolojik ne de konu merkezli bir sıralama ölçütü yoktur. Okuyucunun, dergide yazılan her konudan haberdar olduğu kabulü üzerine yorum ağırlıklı bir içerik oluşturulmuştur.

Derginin Cumhuriyet tarihi yazımı için ilk ulaşılan sonuç, bu alandaki neredeyse tüm yazıların itiraz merkezli olmasıdır. Üstelik tüm kronolojik süreç ele alınmamış; sadece belirli konular etrafında yoğunlaşmıştır. Örneğin, I. Dünya savaşı için Çanakkale cephesi (Mustafa Kemal Paşa odaklı itiraz), Suriye-Filistin cephesi (yine Mustafa Kemal Paşa odaklı itiraz), Arap ihaneti tartışması (ümmeti karalamaya itiraz) içerik üretilen konu başlıklarıdır. Milli Mücadele döneminde ise itirazın yine Mustafa Kemal Paşa'nın tarihsel rolüne itiraz ekseninde oluşturulduğu görülmüştür. Burada Milli Mücadele tarihi yazımının da çokça eleştirildiği tespit edilmiştir.

Derginin itiraz veya ispat amaçlı en yoğun makale içerdiği alan ise Millî Mücadele ve Atatürk dönemi olmuştur. Dergi itiraz ettiği bilgi ve yorumlar için genel olarak resmî tarih tanımını kullanmıştır. Bu alanda bazı kaynak ve belgeler kullanılarak iddialar desteklenmeye çalışılmıştır. Sık sık bu alandaki yazılanların eksik, yanlış veya maksatlı olduğu iddia edilmiştir. Sadece resmî tarihin yazdıklarına değil, sosyal medyadaki popüler bilgi veya yorumlara da belgelerle yeni iddialar ortaya konulmuştur. İnkılâplar kendi dönemlerinin şartlarında değerlendirilmek yerine sonrasında veya bugüne ait sonuçlarla değerlendirilmiştir.

Derginin Mustafa Kemal Atatürk yazımı ise hayli eksiktir. Daha önce de değinildiği gibi Mustafa Kemal Paşa insan olarak hiç yazılmamıştır. Tarihsel rolüne itiraz, derginin birinci amacı olmuştur. Okuyucu için, itiraz yazıları yerine Mustafa Kemal Paşa'nın hayatının bilinmeyen, ilginç yanları sayfalara taşınabilirdi

1923 sonrasında göze çarpan ilk özelliği Atatürk döneminin Lozan Antlaşması dâhil, hiçbir olumlu ya da fayda sağlayan gelişme ile anlatılmamış olmasıdır. Atatürk döneminin yoğunluklu olarak ele alınan gelişmeleri Lozan Antlaşması, halifeliğin kaldırılması, harf inkılabı, kılık kıyafet inkılabı, istiklal mahkemeleri, iç ayaklanmalar ve 1930'lardaki kültür alanındaki çalışmaları olmuştur. Hiçbirisine 1920 ve 1930'ların şartları ile bakılmamıştır. Örnek olarak eğitim alanında yapılan çalışmalardaTevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ülkede eğitim imkânları açısından neyi değiştirdiği yazılmamıştır.

Türk-İslâm tarihi anlatımının ise oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Selçuklu devletleri bu konunun merkezinde yer almakla beraber Osmanlı tarihi kadar hacimli bir içerik yoktur. Konular ise genelde Malazgirt savaşı, Anadolu'nun fethi, Haçlılarla mücadele ve İslâm dünyası'nın koruyucusu olma olguları etrafında toplanmıştır. Daha

önce belirtildiği gibi bu alanda da rasyonel çözümlenmeye dayalı sadece bir makale ile karşılaşılmıştır ki o da Malazgirt savaşında Bizans ve Osmanlı ordularının mukayese edilmesidir. Bunun dışındaki yazılar, okul ders kitaplarındaki süreçlerin anlatımı niteliğindedir.

Dergide Türk tarihi bir bütün olarak ele alınmamıştır. Yalnızca İslâmiyet sonrası dönem işlenmiştir. İslâm öncesi Türk tarihi alanında doğrudan hiçbir makale yer almazken; ilk sayılarda Kürşad Demirci tarafından bir makalede dinler tarihi ile ilgili olarak anlatım yapılmıştır. Bu alana, özellikle Türklerin İslâmiyete giriş sürecinde karşılaştırmalı yapılabilecek değerlendirmeler, katkı sağlayabilirdi.

İslâm tarihi ise içerik olarak en dar alandır. Analitik bakış açısıyla yazılmış anlatımlar yerine İslâm dünyası'nın genel durumunu gözden geçirmesini sağlayabilecek hatalar (Sıffin savaşı, Hakem olayı), Müslümanların parçalanma süreçleri ders çıkartılması gereken konulardır. İbadetler de dergide yer bulmuştur. Fakat buradaki anlatımlar fikhî yönden değerlendirme değil; ibadetlerin tarihsel sürecidir. Özellikle hac ibadeti bu tespite örnek olmuştur. İslâm medeniyetinin Avrupa'yı etkilemiş olduğu da Endülüslü Emevîleri hakkındaki yazıların ana temasıdır.

Dünya tarihi yazımında ortaçağ öncesi yoktur. Sadece derginin ilk sayılarında Marmara Üniversitesi'nden Kürşad Demirci'nin ilkçağa ait yazılarına rastlanılmıştır. Yine Prof. Dr. İsmail Taşpınar'ın dinler tarihi alanındaki yazıları da bu alanda değerlendirilebilir. XVI. yüzyıldan sonraki dünya tarihi ise Avrupa tarihi alanında yoğunlaşmıştır. Ana tema ise Avrupa'nın bugünkü şık ve müreffeh görüntüsünün altında sömürgecilik ve insanlık dışı bir tarihin olduğudur. Genelde Norman Stone tarafından yazılan bu alana sonradan Prof. Dr. Mustafa Özel de katılmıştır. Prof. Özel Avrupa'nın sömürgeci geçmişi üzerinde yoğunlaşmıştır. Amerika ise daha çok güncel gelişmelerle paralel olarak ele alınmıştır.

Dünya tarihi içinde konu yoğunluğu olan bir diğer başlık ise Hristiyanlıktır. Dergideki anlatımın odağı ise bu dinin parçalanmışlığı ve aslını yitirmiş olmasıdır. Bu alanda İsmail Taşpınar ile birlikte Balıkesir Üniversitesi'nden Mehmet Çelik de makalesi bulunan isimdir. Prof. Dr. Mehmet Çalik'in odak noktası ise Süryaniler olmuştur.

Elde edilen sonuçlardan birisi de derginin popüler tarihçiliği de değerlendirmiş olmasıdır. Önce de belirtildiği gibi dergiye göre bu tür, tarihin geniş kitlelere ulaşmasıdır. Dergi, bu alandaki farkını ise belge yayımlamak olarak belirtmiştir. Hatta bazı belgeler için ilk defa yayımlandığı iddiası da öne sürülmüştür. Ayrıca derginin kendisini önceki popüler yayınlardan farklı gördüğü de düşünülmektedir.

117 sayılık tarama ve okuma sürecinde ulaşılan sonuçlardan birisi de görselliğin dergide önemsenmiş olduğudur. Neredeyse tüm makalelerde fotoğraf, resim, harita veya belge gösteriminin bulunduğu görülmüştür. Bu hem bir ispat yöntemi hem de içeriği ilginç hale getirme yöntemidir.

Dergi tarafından yayımlanan *Özel Sayılarda* ise monografik incelemeler yapılmıştır. Tüm yazılarda olmamakla beraber, buradaki yazıların daha kısa, daha basit bir dil ile yazıldığı görülmüştür. Bazılarında dipnot ve açıklamalara da yer verilmiştir. Dergide ek olarak verilen kitapçıklar ise kamuoyunda az bilinen bazı hatıra veya teliflerin fark edilmesini sağlamıştır.

Sonuç olarak Derin Tarih Dergisinin popüler tarih yayıncılığı alanında 10 yıldan fazladır devam etmiş olmasında; popüler tarihin diğer alanlarındaki üretkenliğin de etkisi vardır. Yani ekranlardaki bir film veya dizinin bu veya başka bir popüler tarih yayımına olan ilgiyi artırmış olabileceği düşünülmektedir. Derginin içerik oluşturmasında belirleyici etkenin gündem olması, kamuoyunun da ekranlardan ve sosyal iletişim mecralarında tarih içeriklerine ilgi göstermesi derginin yayın hayatına devam etmesini sağlayacak gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Abu-Husayn, Abdulrahim, “Dost Muz? Düşman Mı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 58 (Ocak 2017): 79-83.
- Afyoncu, Erhan,” Osmanlı Siyasî Tarihinin Ana Kaynakları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1/2(2003): 101-172.
- Ağanoğlu, Yıldırım, “Belge Işığında Bosna Semalarından Düşen Bir Acayip Çadır”, *Derin Tarih Dergisi*, 115 (Ekim 2021): 28-31.
- Akbaba, Bülent,” Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşundan Günümüze Lise Tarih Ders Kitaplarında Türk- Arap İlişkilerinin Sunumu ve Arap İmajı”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,34/3(2014): 337-356.
- Akbak, İsmail, “Son Komitacı: İsmail Hakkı Tekçe”, *Derin Tarih Dergisi*, 4 (Temmuz 2012): 98-104.
- Akbal, İsmail, “İstiklâl Mahkemelerinin Lekeli Kılıcı Kılıç Ali”, *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 110-115.
- Akbal, İsmail, “Yıl 1925 Mecliste Cinayet, Bir Muhalif Nasıl Öldürüldü?”, *Derin Tarih Dergisi*, 3 (Haziran 2012): 104-110.
- Akbıyık, Sami, “Tek Parti Dönemi’nde Edebî Cinayetler”, *Derin Tarih Dergisi*, 2 (Mayıs 2012): 86-89.
- Akbulut, Uğur,” Kuruluş Dönemi Osmanlı Tarihçiliği Ve Tarih Yazma Gerekçeleri”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15: 356-371.
- Akdağ Havva (Konuşan), “Taha Kılınc: Vazifemiz Ortadoğu’da Osmanlı’yı Büyük Yapan Değerleri Yeniden Üretmek”, *Derin Tarih Dergisi*,81 (Aralık 2018): 86.
- Akdağ, Havva (Konuşan), “Eyüp Şahin: Hasan Tahsin Masalı 60 İhtilali’nin Propagandalarından Biridir”, *Derin Tarih Dergisi*, 93 (Aralık 2019): 46-51.
- Akdağ, Havva (Konuşan), “Fikret Başkaya: Kemalizm Bir Burjuva İdeolojisidir ve Burjuva İdeolojisinin Çapı Ne Kadarsa Kemalizm’in Çapı da O Kadardır”, *Derin Tarih Dergisi*, 90 (Eylül 2019): 40-47.
- Akdağ, Havva, Özbay Kocukeli Özlem (Konuşanlar), “Nevzat Tarhan: Fatih İstanbul’u Önce Bilinçaltında Fethetti”, *Derin Tarih Dergisi*, 74 (Mayıs 2018): 42-50.
- Akkaya, Yaşar, “Bir CHP Klasiği İktidar Nasıl Başarıyla Çökertilir?”, *Derin Tarih Dergisi*, 26 (Mayıs 2014): 71-75.
- Akkuş, Mustafa, “Moğol İstilasını Durduran Çılgın Türk Baybars”, *Derin Tarih Dergisi*, 22 (Ocak 2014): 40-45.
- Akman, Şefik Taylan, “Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2011): 80-109.
- Aksoy, Hasan,” Bihiştî Ahmed Sinan Çelebi”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı, 2006), 6: 144-145.
- Aksoy, Yaşar, “İzmir’i Ermeni Çeteleri Yaktı”, *Derin Tarih Dergisi*, 6 (Eylül 2012): 40-47.
- Aksu, Fatma (Konuşan), “Kadir Mısıroğlu: Mevsim Müslümanlara Bahar, Ehl-i Küfre Sonbahardır”, *Derin Tarih Dergisi*, 98 (Mayıs 2020): 53-56.

- Aktepe, Münir, “Enverî, Sadullah”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995), 11: 268-270.
- Akyıldız, Ali, “Eleştirinin Eleştirisi: Sultan Abdülhamid 9 Zevcesiyle Aynı Anda Nikahlı Mıydı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 92 (Kasım 2019): 20-27.
- Akyürekli, Mahmut, “Dersim Tartışmalarında Kaybolan Gizemli Çehre Seit Rıza”, *Derin Tarih Dergisi*, 8 (Kasım 2012): 96-99.
- Akyürekli, Mahmut, “Ethem Bey’in 94 Yıllık Trajedisi Millet Kahramanı Mı? Vatan Haini Mi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 35 (Şubat 2015): 62-75.
- Akyürekli, Mahmut, “Şeyh Said, Seyid Rıza’ya Mektup Gönderdi Mi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 33 (Aralık 2014): 86-90.
- Alaca, Eray, “Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Tarih Ders Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/4(2017): 49-65.
- Albayrak, Rabia (Konuşan), “Çerkes Ethem’in Yeğeni Güner Kuban: Vatan Haininin Kızı Çılgınlıklarıyla Kovalandım”, *Derin Tarih Dergisi*, 35 (Şubat 2015): 82-84.
- Albayrak, Yakup, “Baba Rekabeti ve Büyük Fetih”, *Derin Tarih Dergisi*, 74 (Mayıs 2018): 36-40.
- Alican, Mustafa, “Anadoluculuk: Selçuklu’dan El Alan Bir Fikir Hareketi”, *Derin Tarih Dergisi*, 105 (Aralık 2020): 18-20.
- Alican, Mustafa, “Dandanakan İslâm Tarihine Düşen Cemre”, *Derin Tarih Dergisi*, 66 (Eylül 2017): 26-31.
- Alican, Mustafa, “Dünya Tarihi’nde Malazgirt Mührü”, *Derin Tarih Dergisi*, 65 (Ağustos 2017): 68-73.
- Alican, Mustafa, “Gökyüzünün Selçuklu Kâşifleri”, *Derin Tarih Dergisi*, 84 (Mart 2019): 80-81.
- Alican, Mustafa, “Haçlı Seferleri’nin Nedeni Malazgirt Savaşıydı”, *Derin Tarih Dergisi*, 111 (Haziran 2021): 18-21.
- Alican, Mustafa, “Kriminolojik Bir Yaklaşım: Sultan Melikşah’ı Kim Öldürdü?”, *Derin Tarih Dergisi*, 88 (Temmuz 2019): 80-82.
- Alican, Mustafa, “Malazgirt’i Ne Zaman Keşfettik?”, *Derin Tarih Dergisi*, 89 (Ağustos 2019): 40-42.
- Alican, Mustafa, “Medreseler Neden Resmîleştirildi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 44 (Kasım 2015): 12.
- Alican, Mustafa, “Romanos Diogeness’in Hristiyanları Utandıran Sonu”, *Derin Tarih Dergisi*, 95 (Şubat 2020): 32-34.
- Alican, Mustafa, “Selçuklu Sancağının Son Devrilişi Köseadağ Bozgunu”, *Derin Tarih Dergisi*, 80 (Kasım 2018): 66-69.
- Alican, Mustafa, “Selçuklu Tıp Rönesansı”, *Derin Tarih Dergisi*, 90 (Eylül 2019): 86-88.
- Alican, Mustafa, “Selçuklu Vakıfları Nasıl Çalışırdı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 69 (Aralık 2017): 17.
- Alican, Mustafa, “Selçuklular Batınî Terörünü Neden Önleyemedi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 45 (Aralık 2015): 90-95.
- Alican, Mustafa, “Selçuklular İslâmiyet’i Neden Seçtiler?”, *Derin Tarih Dergisi*, 36 (Mart 2015): 106-108.

- Alican, Mustafa, "Sultan Alparslan'ın 10 Liderlik Sırrı", *Derin Tarih Dergisi*, 42 (Eylül 2015): 104-109.
- Alican, Mustafa, "Şia Tehdidine Eğitim Panzehiri Nizamiye Medreseleri", *Derin Tarih Dergisi*, 60 (Mart 2017): 123-127.
- Alican, Mustafa, "Tuğrul Bey'den Dünya, Alparslan'dan Ahiret Saadet Almıştı", *Derin Tarih Dergisi*, 70 (Ocak 2018): 28-33.
- Alican, Mustafa, "Uyanış'ın Gerçek Tarih Olmadığı Rezervi ile İzlenmesi Gerekir", *Derin Tarih Dergisi*, 104 (Kasım 2020): 30.
- Alkan, Necmettin, "31 Mart Vakası Nerede Başlar Nerede Biter?", *Derin Tarih Dergisi*, 85 (Nisan 2019): 52-53.
- Alkan, Necmettin, "II. Abdülhamid'i Selanik Sürgününden Balkan Harbi Kurtardı", *Derin Tarih Dergisi*, 7 (Ekim 2012): 34-36.
- Anderson, Benedict, *Hayalî Cemaatler: Milliyetçiliğin Yükselişi* (İstanbul: Metis Yayınları, 2010)
- Apak, Adem, "Veda Hutbesi Sadece Arafat'ta Mı Gerçekleşti?", *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 116-119.
- Aramağan, Mustafa, "Bir Mendil Niye Kanar?", *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 6.
- Argun, Selim, "Peygamber Mirası Vakıflar", *Derin Tarih Dergisi*, 51 (Haziran 2016): 102-107.
- Arıkan, Zeki, "İlk Osmanlı Tarihçilerinde Süreklilik Niteliği Taşıyan Ögeler", *Bellekten*, 65/63(2001): 591-607.
- Armağan Mustafa, Önder, Mehmet (Konuşanlar), "Teoman Duralı: Osmanlı'nın Yıkılmasının Sebebi Kavmiyetçilik Mikrobunun Bulaştırılmasıdır", *Derin Tarih Dergisi*, 103 (Ekim 2020): 34-45.
- Armağan, Mustafa (Konuşan), "Aykut Kazancıgil: Osmanlı Sömürmediği İçin Yıkıldı", *Derin Tarih Dergisi*, 94 (Ocak 2020): 84-89.
- Armağan, Mustafa (Konuşan), "Edirne Kahramanı Şükrü Paşa'yı Torunu Sevgi Kutlukkan Anlatıyor", *Derin Tarih Dergisi*, 7 (Ekim 2012): 72-75.
- Armağan, Mustafa (Konuşan), "Tarihe Farklı Gözlerle Bakan Tarihçi Ariel Salzman", *Derin Tarih Dergisi*, 42 (Eylül 2015): 110-115.
- Armağan, Mustafa, "10 Maddede And'ın Mucidi Reşit Galip'in Marifetleri", *Derin Tarih Dergisi*, 80 (Kasım 2018): 43-49.
- Armağan, Mustafa, "19 Mayıs Neden Gençlik ve Spor Bayramı Olarak Kutlanıyor?", *Derin Tarih Dergisi*, 86 (Mayıs 2019): 60-63.
- Armağan, Mustafa, "27 Mayısçıların Ellerinden Gelse Ezanı Yeniden Türkçe Okutacaklardı", *Derin Tarih Dergisi*, 75 (Haziran 2018): 98-105.
- Armağan, Mustafa, "Abdülhamid ve Erdoğan Tarihin Buluşturduğu İki Lider", *Derin Tarih Dergisi*, 54 (Eylül 2016): 39-47.
- Armağan, Mustafa, "Abdülhamid'in Siyonizmle Savaşı", *Derin Tarih Dergisi*, 29 (Ağustos 2014): 58-65.
- Armağan, Mustafa, "Alparslan Türkeş'in Kemalizmle İmtihanı", *Derin Tarih Dergisi*, 91 (Ekim 2019): 50-55.
- Armağan, Mustafa, "Atatürk Çocuklara Armağan Etmedi", *Derin Tarih Dergisi*, 25 (Nisan 2014): 56-65.

- Armağan, Mustafa, “Ayasofya Entrikaları”, *Derin Tarih Dergisi*, 58 (Ocak 2017): 108-111.
- Armağan, Mustafa, “Bilinmeyen Erzurum Kongresi, Tutanaklar Nutukta Nasıl Saptırıldı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 41 (Ağustos 2015): 62-67.
- Armağan, Mustafa, “Bir Şahidin Dilinden Cehennem Devri: Tek Parti’nin Kuran, İmam ve Ezan Avı”, *Derin Tarih Dergisi*, 103 (Ekim 2020): 12-14.
- Armağan, Mustafa, “Bu Kadar Çok Osmanlıca Hatası Biraz Fazla Değil mi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 97 (Nisan 2020): 34-35.
- Armağan, Mustafa, “Bu Kimin Dışleri Bakanı”, *Derin Tarih Dergisi*, 68 (Kasım 2017): 34-39.
- Armağan, Mustafa, “Che Guevara’ya Nutuk’u Okutamadık Gitti”, *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 6.
- Armağan, Mustafa, “Cumhuriyet Bir Sistem Bunalımı Üzerine İlan Edilmişti”, *Derin Tarih Dergisi*, 60 (Mart 2018): 102-105.
- Armağan, Mustafa, “Cumhuriyetin İnkılâp Yarası”, *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 60-71.
- Armağan, Mustafa, “Çanakkale’de Kemalist Mitolojinin Örttüğü Bir Yenilgi”, *Derin Tarih Dergisi*, 37 (Nisan 2015): 52-55.
- Armağan, Mustafa, “Çankaya’da Bir Müze Olduğunu Biliyor Muydunuz?”, *Derin Tarih Dergisi*, 6 (Eylül 2012): 77-81.
- Armağan, Mustafa, “Din ve Maneviyatımızın Koruyucusu Sultan Abdülhamid’den İslâmofobiye Karşı Beyaz Diplomasi”, *Derin Tarih Dergisi*, 105 (Aralık 2020): 74-76.
- Armağan, Mustafa, “Esad Paşa Sansürsüz Hatıratında Çanakkale Savaşını Nasıl Anlatır?”, *Derin Tarih Dergisi*, 72 (Mart 2018): 39-46.
- Armağan, Mustafa, “Fahreddin Paşa’yı Bir de Düşmanı Abdullah’tan Dinleyin”, *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Ocak 2018): 22-26.
- Armağan, Mustafa, “Fetretten Fethe Hangi Ruhla Yürüdük?”, *Derin Tarih Dergisi*, 76 (Temmuz 2018): 32-35.
- Armağan, Mustafa, “Filistin: Son Sömürge”, *Derin Tarih Dergisi*, 29 (Ağustos 2014): 4.
- Armağan, Mustafa, “Geçmiş Geçmemiştir”, *Derin Tarih Dergisi*, 108 (Mart 2021): 50-53.
- Armağan, Mustafa, “Harf İnkılabını İsrail de Yaptı Ama...”, *Derin Tarih Dergisi*, 8 (Kasım 2012): 68-75.
- Armağan, Mustafa, “Hasan Tahsin Efsanesi Yerine Süleyman Fethi Gerçeği”, *Derin Tarih Dergisi*, 93 (Aralık 2019): 42-44.
- Armağan, Mustafa, “Hatalar Meşheri 11 Satırda Tam 17 Hata”, *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 8-9.
- Armağan, Mustafa, “Her Yönü Ayrı Bir Destan Sultanımızın”, *Derin Tarih Dergisi*, 105 (Aralık 2020): 1.
- Armağan, Mustafa, “II. Abdülhamid Petrol Bölgelerini Neden Hanedanın Üzerine Toplamıştı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 67 (Ekim 2017): 60-65.

- Armağan, Mustafa, “İlber Ortaylı Tarih’in İzi’nde Doğru Söyler, En Uzun Yüzyılda Şaşar”, *Derin Tarih Dergisi*, 94 (Ocak 2020): 8-9.
- Armağan, Mustafa, “İngilizler Atatürk’e Neden Fahrî Doktora Vermemişler?”, *Derin Tarih Dergisi*, 35 (Şubat 2015): 102-105.
- Armağan, Mustafa, “İnönü’nün Lozan Planı: Musul’dan Feragat Ederek Sulh İmkânı Aramak Fikrindeyim”, *Derin Tarih Dergisi*, 68 (Kasım 2017): 51-54.
- Armağan, Mustafa, “Karabekir Paşa Açıklıyor: Laiklik Lozan’da Dayatıldı”, *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 49-54.
- Armağan, Mustafa, “Kazım Karabekir Tarihten Silimiştir”, *Derin Tarih Dergisi*, 79 (Ekim 2019): 66-68.
- Armağan, Mustafa, “Kerkük Misak-ı Millî’nin Dışında Mıdır?”, *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 48-51.
- Armağan, Mustafa, “Kızılbaşlıktan Şiiliğe Nasıl geçildi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 42 (Eylül 2015): 58-61.
- Armağan, Mustafa, “Kut’ul Amare Zaferi Neden Unutturuldu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 49 (Nisan 2016): 120-123.
- Armağan, Mustafa, “Lozan’dan Beri Yunanistan’ı Nasıl Şımarttık?”, *Derin Tarih Dergisi*, 88 (Temmuz 2019): 52-55.
- Armağan, Mustafa, “Millî İrade Gasbı”, *Derin Tarih Dergisi*, 75 (Haziran 2018): 1.
- Armağan, Mustafa, “Necip Fazıl’ın Tarihle Hesaplaşması”, *Derin Tarih Dergisi*, 50 (Mayıs 2016): 60-73.
- Armağan, Mustafa, “Osmanlı Kuruluşunu Bir İsyana mı Borçlu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 94 (Ocak 2020): 50-53.
- Armağan, Mustafa, “Osmanlı’da Çevre ve Temizlik”, *Derin Tarih Dergisi*, 98 (Mayıs 2020): 32-35.
- Armağan, Mustafa, “Osmanlı’nın Enmuzec-i Evveli Orhan Gazi”, *Derin Tarih Dergisi*, 94 (Ocak 2020): 66-67.
- Armağan, Mustafa, “Osmanlı’yı Yıkan Cephede Neler Oldu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 31 (Ekim 2014): 92-105.
- Armağan, Mustafa, “Ramazan Medeniyeti”, *Derin Tarih Dergisi*, 63 (Haziran 2017): 46-53.
- Armağan, Mustafa, “Sabahattin Ali’yi İnönü Öldürtmüştü”, *Derin Tarih Dergisi*, 78 (Eylül 2018): 94-96.
- Armağan, Mustafa, “Sadağımızdaki Son Altın Oktun Sen”, *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Şubat 2018): 1.
- Armağan, Mustafa, “Sol’un Kemalizm’e Teslim Oluşu”, *Derin Tarih Dergisi*, 90 (Eylül 2019): 1.
- Armağan, Mustafa, “Sultan Abdülhamid Hakkında Yanlış Bildiğimiz 10 Şey”, *Derin Tarih Dergisi*, 55 (Ekim 2016): 90-93.
- Armağan, Mustafa, “Sultan Abdülhamid’i Tahttan Nasıl İndirmişlerdi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 85 (Nisan 2019): 54-57.
- Armağan, Mustafa, “Sultan Abdülhamid’in İngiltere ile Onur Savaşı”, *Derin Tarih Dergisi*, 92 (Kasım 2019): 42-45.

- Armağan, Mustafa, “Sultan Abdülhamid’in Vefatı”, *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Şubat 2018): 70-77.
- Armağan, Mustafa, “Sultan Vahidüddin’in Kur’an’ın Basılmasını Yasakladığı Yalanı”, *Derin Tarih Dergisi*, 68 (Kasım 2017): 92-97.
- Armağan, Mustafa, “Şahbaba’nın Günah Galerisi”, *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 50-53.
- Armağan, Mustafa, “Şeyh Edebalı Bir Kürt Kızıyla Evlenmişti”, *Derin Tarih Dergisi*, 44 (Kasım 2015): 74-77.
- Armağan, Mustafa, “Türkçe Kuran Var mı? Ey Şaşkın?”, *Derin Tarih Dergisi*, 30 (Eylül 2014): 100-103.
- Armağan, Mustafa, “Umutların Yelkeni Tarih”, *Derin Tarih Dergisi*, 55 (Ekim 2016): 6.
- Armağan, Mustafa, “Veda”, *Derin Tarih Dergisi*, 108 (Mart 2018): 1.
- Armağan, Mustafa, “Zafersiz Kahraman İnönü”, *Derin Tarih Dergisi*, 82 (Ocak 2019): 46-57.
- Arslan, Fazlı, “Giovanni’den 3 Asır Önce Müzikte Yaşanan Şirazî Devrimi”, *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 106-109.
- Arslan, Hüsamettin, “Babalarımız Gibi Osmanlı da Kaderimiz”, *Derin Tarih Dergisi*, 59 (Şubat 2017): 116-120.
- Arslan, Hüsamettin, “Cumhuriyetin Yeniden İnşasına Kimler Karşı Çıkıyor?”, *Derin Tarih Dergisi*, 60 (Mart 2017): 36-39.
- Arslan, Hüsamettin, “İmparatorluğun Dansı”, *Derin Tarih Dergisi*, 61 (Nisan 2017): 60-63.
- Atay, Falih Rıfki, “Yeni Mi Ölmeye Başlayan Bir Milletiz?”, *Derin Tarih Dergisi*, 25 (Nisan 2014): 30.
- Avcı, Casim, “Bizans Tasvir Kırıcılığı İslâm Düşüncesinden Mi Etkilenmişti?”, *Derin Tarih Dergisi*, 49 (Nisan 2016): 58-65.
- Avcı, Emrah, “Popüler Tarihçilik Bağlamında Nevzat Köseoğlu’nun Eserlerindeki Tarih Anlayışı ve Tarih Eğitimi İlişkin Görüşleri”(Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi,2019)
- Ayangıl, Ruhi, “Konservatuvarda Türk Müziği Hâlâ Yasak”, *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 70-73.
- Aydın, Bilgin, “Salnâme”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 36: 443-450
- Aydın, Şeyma, “Mazinin Başındaki Mağrur Bekçi”, *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 34-35.
- Aydüz, Salim, “İslâm Dünyası’nın Âlim Hanımları”, *Derin Tarih Dergisi*, 49 (Nisan 2016): 31-34.
- Aydüz, Salim, “Üç Sultanın Âlimi, Üç Şehrin Bekçisi: Ali Kuşçu”, *Derin Tarih Dergisi*, 8 (Kasım 2012): 42-47.
- Ayrancı, İlhami, “Cumhuriyet Döneminde Yapılan İlk Resmî İslam Tarihi Çalışmaları”, *Dinî Araştırmalar Dergisi*, 17/45(2014): 123-133.
- Bacık, Gökhan, “Suriye Krizinin İzlerini Tarihte Aramak”, *Derin Tarih Dergisi*, 5 (Ağustos 2012): 30-35.

- Bahadıroğlu, Yavuz, “Bir Devleti Osmanlı, Bir Şehri İstanbul Yapan O Mukaddes Ay”, *Derin Tarih Dergisi*, 63 (Haziran 2017): 58-62.
- Bahadıroğlu, Yavuz, “Keramet Eseri Kiblesi Pusula ve Saat Ayar Merkezi Oldu”, *Derin Tarih Dergisi*, 70 (Ocak 2018): 98-100.
- Bahadıroğlu, Yavuz, “Ne Günlere Kaldık Be”, *Derin Tarih Dergisi*, 32 (Kasım 2014): 70-75.
- Bakır, Muhammed Mahmut, “Asrın Mehdisi Gavur Padişah Mı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 38-40.
- Bakiler, Yavuz Bülent, “Atatürk Yobazlığı”, *Derin Tarih Dergisi*, 91 (Ekim 2019): 40-45.
- Bakiler, Yavuz Bülent, “Yakup Kadri Karaosmanođlu Güneş Dil Teorisini Anlatıyor”, *Derin Tarih Dergisi*, 21 (Aralık 2013): 36-41.
- Bakkal, Ali, “10 Soruda İslâmiyet ve Kölelik”, *Derin Tarih Dergisi*, 69 (Aralık 2017): 73-77.
- Bardakçı, Murat, “Tarih Dergisi Nasıl Yapılırmış Herkes Görecek”, *Hürriyet Gazetesi*, 3 Kasım 2002
- Baş, Arda, “55 Yıl Önce de Bir Suriye Krizi Yaşamıştık”, *Derin Tarih Dergisi*, 5 (Ağustos 2012): 46-51.
- Başar, Fahamaddin, “51 Yılda Dağılmanın Eşiğinden Cihan İmparatorluğuna”, *Derin Tarih Dergisi*, 76 (Temmuz 2018): 36-44.
- Başar, Fahameddin, “Sınırlarımız Dışındaki Yegâne Toprağımız”, *Derin Tarih Dergisi*, 5 (Ağustos 2012): 38-39.
- Bayazoğlu, Ümit, “Aziziye Camii’nin Arazisi Nasıl Yağmalandı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 16 (Temmuz 2013): 106-109.
- Bayazoğlu, Ümit, “Dostoyevski Ayasofya’ya Haç Takılmasını İstemişti”, *Derin Tarih Dergisi*, 7 (Ekim 2012): 96-99.
- Bayazoğlu, Ümit, “Yeniçeri Mezarları Hortladı”, *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 102-107.
- Baykan, İ. Göksel, “İzmir’in İşgali’nde Gerçek Kahraman Hasan Tahsin Değil, Süleyman Fethi Bey’dir”, *Derin Tarih Dergisi*, 38 (Mayıs 2015): 50-60.
- Behar, Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih Türkiye’de Resmî Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)* (İstanbul: Afa Yayıncılık, 1992)
- Bektaş, Erhan, “Hollanda’nın Sömürgecilik Yalanları”, *Derin Tarih Dergisi*, 61 (Nisan 2017): 48-49.
- Berkoğlu, Niyazi, “CIA ve FBI’ın Temellerini ABD İç Savaşı’ndaki Casuslar Attı”, *Derin Tarih Dergisi*, 7 (Ekim 2012): 92-95.
- Beyhan, Mehmet Ali, “Hafiye Teşkilatı Abdülhamid’in Zafiyeti Mi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 89 (Ağustos 2019): 62-65.
- Beyhan, Mehmet Ali, “Hafiye Teşkilatı ultan’ın Şüphecililiğinin Mahsülü Mü?”, *Derin Tarih Dergisi*, 59 (Şubat 2017): 56.
- Beyhan, Mehmet Ali, “Sultan Abdülaziz Neden ve Nasıl Öldürüldü?”, *Derin Tarih Dergisi*, 38 (Mayıs 2015): 68-73.
- Bilgin, Vedat, “Ülkücüler Kemalistleşiyor Mu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 68 (Kasım 2017): 116-121.

- Black, Jeremy, “Tarih Penceresinden İslâm ve Batı”, *Derin Tarih Dergisi*,70 (Ocak 2018): 64.
- Bollan, Mohammad, “Sünnî İran Nasıl Şii Oldu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 42 (Eylül 2015): 52-57.
- Bostan, İdris, “Denizlerde Hakim Olmadan Karalar Elde Tutulamaz”, *Derin Tarih Dergisi*, 117 (Aralık 2021): 38-49.
- Bostan, İdris, “Keşifler Çağında Bir Osmanlı”, *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 56-61.
- Boykoy, Seher,” Türkiye’de 1939-1945 Yıllarında Tarih Öğretim Programları ve Tarih Ders Kitaplarının İncelenmesi”, *Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21/2(2011): 157-191.
- Bozbeşparmak, İbrahim, “Şeyh İzzeddin El-Kassam”, *Derin Tarih Dergisi*, 116 (Kasım 2021): 96-99.
- Budak, Mustafa, “Ege’de 96 Yıllık İpotek”, *Derin Tarih Dergisi*, 88 (Temmuz 2019): 48-51.
- Budak, Mustafa, “Lozan’ın Gerçek Kaybedeni Kürtler”, *Derin Tarih Dergisi*, 44 (Kasım 2015): 67-73.
- Budak, Mustafa, “Misak-ı Millî Osmanlı’nın Kırmızı Çizgisiydi”, *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 42-46.
- Budak, Mustafa, “Mustafa Kemal’i Anadolu’ya Sultan Vahdettin Mi Gönderdi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 86 (Mayıs 2019): 48-50.
- Budak, Mustafa, “Osmanlı Kamuoyunda Bir Tek Ali Kemal Mondros’a Muhalifti”, *Derin Tarih Dergisi*, 79 (Ekim 2018): 58-59.
- Budak, Mustafa, “TBMM Osmanlı Meclis-i Mebusanı’nın Devamı Mı?”, *Derin Tarih Dergisi*,61 (Nisan 2017): 64-71.
- Bulut, M. Hasan, “Kararyip Korsanı Jack Sparrow Bizim Yusuf Reis Çıktı”, *Derin Tarih Dergisi*, 12 (Mart 2013): 69-71.
- Burgu, Abdullah, “İlmî ve Kültürel Mirası Yaşatma Adına Makul Bir Teşebbüs”, *Derin Tarih Dergisi*,104 (Kasım 2020): 32.
- Büyükkara, Mehmet Ali, “Suud’ta Taht Oyunları”, *Derin Tarih Dergisi*, 69 (Aralık 2017): 20-24.
- Can, Mehmet Fatih, “Hayk Efendi’nin Veresiye Defterinde Niçin Müslüman Kaydı Yok”, *Derin Tarih Dergisi*, 63 (Haziran 2017): 89-91.
- Can, Mehmet Fatih, “Resmî Tarih Yazımı Neden Bir Yalanla Başladı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 86 (Mayıs 2019): 52-56.
- Cengiz, Altay, “İngiltere’nin Gözüyle Kut Yenilgisi”, *Derin Tarih Dergisi*, 49 (Nisan 2016): 87-93.
- Chernichenkina, Natalia, “Ermeniler’in Göç Hareketleri Karşısında Rus Faaliyetleri”, *Derin Tarih Dergisi*, 109 (Nisan 2021): 60-63.
- Chernichenkina, Natalia, “Rus Diplomat Maevskiy Ermeni Meselesi’nin Gerçek Yüzünü Açıklıyor: Türkler’in Suçluluğuna İnanmıyorum”, *Derin Tarih Dergisi*, 76 (Temmuz 2018): 96-101.
- Ciwan, Murad, “Yavuz’u Çaldıran’a Kürtler Mi İkna Etti?”, *Derin Tarih Dergisi*, 44 (Kasım 2015): 52-59.

- Coşkun, Muharrem, “Devlet İstiklâl Şairini İrtica 906 Koduyla Fişlemiş”, *Derin Tarih Dergisi*, 36 (Mart 2015): 36-40.
- Çalışkan, Gülcan, “Bu Kurukafa da Nereden Çıktı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 90-91.
- Çeçen, Anıl, “Kemalizm Hiçbir Zaman Sosyalizm Olmamıştır?”, *Derin Tarih Dergisi*, 90 (Eylül 2019): 48-51.
- Çelik Mehmet, “Cuntanın Sinsi Planı”, *Derin Tarih Dergisi*, 38 (Mayıs 2015): 86-87.
- Çelik, Mehmet, “1400 Yıldır Fitne Üreten Yara Cemal ve Sıffin”, *Derin Tarih Dergisi*, 23 (Şubat 2014): 60-67.
- Çelik, Mehmet, “1400 Yıllık Müslüman-Süryani Dostluğuna Kim Göz Dikti?”, *Derin Tarih Dergisi*, 76 (Şubat 2018): 82-86.
- Çelik, Mehmet, “Bulgaristan Abdülhamid’den Çok Önce Elden Çıkmıştı”, *Derin Tarih Dergisi*, 59 (Şubat 2017): 58-61.
- Çelik, Mehmet, “İngilizler’in Arabistan Projesi: Osmanlı’dan Al, Suud Ailesine Ver”, *Derin Tarih Dergisi*, 69 (Aralık 2017): 26-29.
- Çelik, Mehmet, “İnkılabın Kanunu İnkılabın Mahkemesi”, *Derin Tarih Dergisi*, 20 (Kasım 2013): 62-65.
- Çelik, Mehmet, “İnönü Brütüs Müydü?”, *Derin Tarih Dergisi*, 22 (Ocak 2014): 56-59.
- Çelik, Mehmet, “Koca Yusuf’un Karşısındaki Çocuk”, *Derin Tarih Dergisi*, 7 (Ekim 2012): 112-113.
- Çelik, Mehmet, “Kurtuluş Savaşı Sevr’in Talimatıydı”, *Derin Tarih Dergisi*, 43 (Ekim 2015): 66-73.
- Çelik, Mehmet, “Menemen’de Gerçekte Ne Oldu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 45 (Aralık 2015): 84-89.
- Çelik, Mehmet, “Türk-İslâm Hâkimiyetinden Günümüze Süryaniler”, *Derin Tarih Dergisi*, 31 (Ekim 2014): 38-42.
- Çetinsaya, Gökhan, “93 Harbi ve Berlin Antlaşması Osmanlı Modernleşmesinin Rengini Değiştirmiştir”, *Derin Tarih Dergisi*, 109 (Nisan 2021): 38-45.
- Çıkkılı, Deniz, “Babri Mescid Hinduların Ayasofyası Mı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 117 (Aralık 2021): 30-33.
- Danforth, Nicholas, “Kim İcad Etti Bu Ortadoğu’yu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 98 (Mayıs 2020): 91.
- Dedeoğlu, Bahtiyar, “Zabıtlar Ne Diyor? TBMM’de Lozan’a Kimler Muhalefet Etti?”, *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 56-59.
- Demir, Mirza Mahmut (Konuşan), “Emre Gör: İstihbarat Merkezinin Yıldız Sarayı Olması Devletin Elini Güçlendirmiştir”, *Derin Tarih Dergisi*, 89 (Ağustos 2019): 66-73.
- Demircan, Adnan, “Abbasiler Devleti Nasıl Kuruldu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 95 (Şubat 2020): 12-15.
- Demircan, Adnan, “Cahiliye Arapları’nda Ticareti Besleyen Üç Menba”, *Derin Tarih Dergisi*, 111 (Haziran 2021): 12-13.
- Demircan, Adnan, “Cahiliyeden Bugüne İslâm’da Kadın”, *Derin Tarih Dergisi*, 73 (Nisan 2018): 41.

- Demircan, Adnan, "DEAŞ'ın İlham Kaynağı Erzakîlerdi", *Derin Tarih Dergisi*, 61 (Nisan 2017): 126-129.
- Demircan, Adnan, "Dinde Tecdit Mi Yoksa Refform Mu Yapmak Lazım?", *Derin Tarih Dergisi*, 76 (Temmuz 2018): 92-95.
- Demircan, Adnan, "Emevî Askerleri İstanbul Surları'nda", *Derin Tarih Dergisi*, 91 (Ekim 2019): 16-17.
- Demircan, Adnan, "Emeviler'de İlim ve Sanat Nasıl Gelişti?", *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Şubat 2018): 94-97.
- Demircan, Adnan, "Hz. Ebubekir Savaşta Bile İnsafı Öğütlerdi", *Derin Tarih Dergisi*, 84 (Mart 2019): 112-117.
- Demircan, Adnan, "Hz. Hatice", *Derin Tarih Dergisi*, 46 (Ocak 2016): 38-43.
- Demircan, Adnan, "Hz. İbrahim'den Hz. Peygambere Değişen Usûl ve Kaideler", *Derin Tarih Dergisi*, 112 (Temmuz 2021): 36-38.
- Demircan, Adnan, "Hz. Muhammed'den Hanımı Ümmü Seleme'ye: Sen Zaten Hayırla Birliktesin", *Derin Tarih Dergisi*, 82 (Ocak 2019): 78-80.
- Demircan, Adnan, "Hz. Muhammed'in İşi Ehline Verme Prensibi Neden Sürdürülemedi?", *Derin Tarih Dergisi*, 103 (Ekim 2020): 18-22.
- Demircan, Adnan, "Hz. Muhammed'in Şehircilik ve İskân Tasavvuru: Yesrib'i Medine Yapmak", *Derin Tarih Dergisi*, 109 (Nisan 2021): 34-36.
- Demircan, Adnan, "İlklerin Halifesi Hz. Ömer", *Derin Tarih Dergisi*, 85 (Nisan 2019): 36-37.
- Demircan, Adnan, "İslâm Dünyası'nın İlk Muhalifleri: Haricîler", *Derin Tarih Dergisi*, 6 (Eylül 2012): 30-34.
- Demircan, Adnan, "İslâm Fetih Politikası Savaş ve Zaferden İbaret Değil", *Derin Tarih Dergisi*, 102 (Eylül 2020): 80-82.
- Demircan, Adnan, "İslâm'da İlk Koruyucu Hekimlik ve Karantina Uygulaması", *Derin Tarih Dergisi*, 97 (Nisan 2020): 50-52.
- Demircan, Adnan, "Kabile Dayanışması Yerine Akide Dayanışması", *Derin Tarih Dergisi*, 116 (Kasım 2021): 120-125.
- Demircan, Adnan, "Kerbela'da Ne Oldu?", *Derin Tarih Dergisi*, 26 (Mayıs 2014): 118-123.
- Demircan, Adnan, "Muaviye Hz. Ali Yanlısı Sahabeyi Niçin İdam Ettirdi?", *Derin Tarih Dergisi*, 72 (Mart 2018): 98-101.
- Demircan, Adnan, "Muhacire Ensar Mülteciye Kardeş Olmak", *Derin Tarih Dergisi*, 44 (Kasım 2014): 101-104.
- Demircan, Adnan, "Muhalefetten İktidara Şia'nın Yükselişi", *Derin Tarih Dergisi*, 56 (Kasım 2016): 44-48.
- Demircan, Adnan, "Müjde Ey Aişe!", *Derin Tarih Dergisi*, 66 (Eylül 2017): 88-91.
- Demircan, Adnan, "Müslümanlar Koronavirüs Gibi Hastalık ve Afetlerle Nasıl Mücadele Etmisti?", *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2021): 14-16.
- Demircan, Adnan, "Onun Döneminde Zekat Verilecek Kimse Kalmamıştı", *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 82-87.

- Demircan, Adnan, “Peygamberin Gözünde Kadın Ümmetin Değerli Parçası”, *Derin Tarih Dergisi*, 73 (Nisan 2018): 43-47.
- Demircan, Adnan, “Resulullah’ın Görme Engelli Vekili Ümmü Mektûm”, *Derin Tarih Dergisi*, 84 (Mart 2019): 66.
- Demircan, Adnan, “Yeme-İçmeden Evvel Kötü Söz ve Davranışları Terk edin”, *Derin Tarih Dergisi*, 63 (Haziran 2017): 54-57.
- Demirci, Kürşat, “Don Kişot’ta Gizlenen Yahudi Sırları”, *Derin Tarih Dergisi*, 8 (Kasım 2012): 30-33.
- Demirci, Kürşat, “Mezopotamya’nın Bilge Kralı: Gilgamiş”, *Derin Tarih Dergisi*, 6 (Eylül 2012): 36-39.
- Demirci, Kürşat, “Tostoy’a İlham Veren Anadolu Kökenli Mezhep”, *Derin Tarih Dergisi*, 4 (Temmuz 2012): 114-116.
- Demirci, Muhsin, “Kur’an Bugüne Kadar Değişmeden Geldi Ama Nasıl?”, *Derin Tarih Dergisi*, 50-55.
- Demirci, Mustafa, “Bizans’a İndirilen İlk Darbe: Suriye’nin Fethi”, *Derin Tarih Dergisi*, 5 (Ağustos 2012): 36-37.
- Demirci, Mustafa, “Muaviye’nin Liderlik Sırları”, *Derin Tarih Dergisi*, 4 (Temmuz 2012): 58-61.
- Demircioğlu, İsmail Hakkı, “Osmanlı Devleti’nde Tarih Yazımının Tarih Öğretimi Üzerine Etkileri”, *Milli Eğitim Dergisi*, 193(2012): 115-126.
- Demirel, Ahmet, “İstiklâl Mahkemelerinin Kısa Bir Tarihçesi”, *Derin Tarih Dergisi*, 20 (Kasım 2013): 74-75.
- Demirkan, Ömer Faruk, Sayım, Enes (Konuşanlar), “Minarede İsmet Paşa Ezanı, Aşağıda Sessiz Ezan”, *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 40-41.
- Demirli, Ekrem, “Konya Rönesans’ı: Anadolu’da Marifet Çağı”, *Derin Tarih Dergisi*, 2 (Mayıs 2012): 44-47.
- Derin Tarih Dergisi, “Aksaray’daki Ses Petekleri”, *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 26.
- Derin Tarih Dergisi, “Armagedon I. Dünya Savaşı’ndaki En Ağır Yenilgimiz”, *Derin Tarih Dergisi*, 61 (Nisan 2017): 130-133.
- Derin Tarih Dergisi, “Artık Ne Halep Orada, Ne Arşın Burada”, *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Ocak 2018): 10-11.
- Derin Tarih Dergisi, “Atatürk Diktatör Müydü?”, *Derin Tarih Dergisi*, 8 (Kasım 2012): 41.
- Derin Tarih Dergisi, “Atatürk Diyor ki: Arap Harfi ve Diliyle Basılan O Zararlı Kitabı Türkiye’ye Sokmayım”, *Derin Tarih Dergisi*, 30 (Eylül 2014): 81.
- Derin Tarih Dergisi, “Avrupa’nın Ortasında Yok Edilen İnsanlık”, *Derin Tarih Dergisi*, 70 (Ocak 2018): 14-15.
- Derin Tarih Dergisi, “Çerkes Ethem İddia Ediyor: Mustafa Kemal Bolşeviktir”, *Derin Tarih Dergisi*, 36 (Mart 2015): 103.
- Derin Tarih Dergisi, “Halil Kut Paşa Unutkanlığımızın Kurbanlarından”, *Derin Tarih Dergisi*, 49 (Nisan 2016): 111.
- Derin Tarih Dergisi, “İlk Fetih Kutlamaları Nasıl Yapılmıştı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 26 (Mayıs 2014): 44.

- Derin Tarih Dergisi, “İngiltere İle Hilafet Pazarlığı: Lozan Antlaşması Öncesinde İmzalanan Gizli Antlaşmayı İfşa Eden Mektuplar”, *Derin Tarih Dergisi*, 77 (Ağustos 2018): 48-54.
- Derin Tarih Dergisi, “İnönü’den Diyanet Reisi Börekçi’ye: Eski Arap Harfleriyle Başvuruyu Kabul Etmeyin, Okumadan İmha Edin”, *Derin Tarih Dergisi*, 29 (Ağustos 2014): 30.
- Derin Tarih Dergisi, “Masonlukta Ne, Nedir?”, 73 (Nisan 2018): 102-104.
- Derin Tarih Dergisi, “Örnek Cumhuriyet Ailesi”, *Derin Tarih Dergisi*, 30 (Eylül 2014): 91.
- Derin Tarih Dergisi, “Sancak Nereye Biz Oraya”, *Derin Tarih Dergisi*, 109 (Nisan 2021): 54-56.
- Derin Tarih Dergisi, “Saraya Özel Kedi Siparişi”, *Derin Tarih Dergisi*, 68 (Kasım 2017): 21.
- Derin Tarih Dergisi, “Türkiye’nin İlk Uluslararası Fuarı İzmir’de Değil, Adana’da Yapılmıştı”, *Derin Tarih Dergisi*, 82 (Ocak 2019): 12-14.
- Derin Tarih Dergisi, “Tütünsüzlük Baş Ağrısı Yapınca 6 Sigaraya İzin Çıktı”, *Derin Tarih Dergisi*, 77 (Ağustos 2018): 42-43.
- Develi, Hayati, “Osmanlı’nın Dilleri”, *Derin Tarih Dergisi*, 7 (Ekim 2012): 104-107.
- Devlet, Nadir, “Cengiz Han’ın 20 Liderlik Sırrı”, *Derin Tarih Dergisi*, 35 (Şubat 2015): 42-47.
- Doğan, D. Mehmet, “Dil Devrimi Manevî Soykırım”, *Derin Tarih Dergisi*, 30 (Eylül 2014): 56-63.
- Doğan, D. Mehmet, “Dini Siyasete Kim Alet Etti?”, *Derin Tarih Dergisi*, 66 (Eylül 2017): 58-62.
- Döndaş, İnci, “Bizim Nasreddin Hoca Ahi Evren İmiş Meğer”, *Derin Tarih Dergisi*, 37 (Nisan 2015): 112-115.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, “Hasan Tahsin Müslüman ve Türk Değil Bir Dönmedir”, *Derin Tarih Dergisi*, 93 (Aralık 2019): 57.
- Ekinci, Ekrem Buğra, “Düzmece Fetva Sultan Aziz’i Nasıl Tahttan Etti?”, *Derin Tarih Dergisi*, 38 (Mayıs 2015): 81-84.
- Ekinci, Ekrem Buğra, “Gazi’nin Saraydaki Akrabaları da Sürgün Edilmişti”, *Derin Tarih Dergisi*, 106 (Ocak 2021): 22-27.
- Ekinci, Ekrem Buğra, “Osmanlı Medreselerinde Fen ve Felsefe Okutulmaz Mıydı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 112 (Temmuz 2021): 104-108.
- Ekinci, Ekrem Buğra, “Sultan Abdülhamid Dokuz Zevcesiyle Aynı Anda Nikahlı Mıydı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 90 (Eylül 2019): 74-79.
- Elban, Mehmet, “1950’lerin Popüler Tarih Dergisi Resimli Tarih Mecmuası’nda Tarih Eğitimi ve Öğretimi”, *TUHED*, 7/2 (2018): 372-391.
- Elstem, David, “ABD Atom Bombasını Kızıl Ordu’yu Durdurmak İçin Atmıştı”, *Derin Tarih Dergisi*, 5 (Ağustos 2012): 86-93.
- Emanet, Celal, “Kolomb’dan Önce Malcolm X’ten Sonra da İslâm Hep Orada”, *Derin Tarih Dergisi*, 36 (Mart 2015): 114-118.
- Emecen, Feridun, “İzzî Süleyman Efendi”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001), 23: 565-566.

- Emin, Nedim, “Nisan’ın Dünyası”, *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 16-17.
- Erbek, İstek Serhan, “Erken Cumhuriyet Dönemi Tiyatro Oyunlarında Köken ve Medeniyet Miti”, *İstanbul Üniversitesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi* 30,(2020): 17-34.
- Erdem, Hakan, “Tenkitsiz Kalan Her Disiplin Baş Aşağı Gider, Tarih Haydi Haydi Gider”, *Derin Tarih Dergisi*, 91 (Ekim 2019): 23.
- Erdoğan, Arzu Enver, “Hayal Yerine Hakikâtlere Çeksinler”, *Derin Tarih Dergisi*,45 (Aralık 2015): 79.
- Erdoğan, Ayşe Nur, “Augustus Jül Sezar’ı Kışkırdı Bahtsız Şubat Boynu Bükük Kaldı”, *Derin Tarih Dergisi*,23 (Şubat 2014): 24.
- Erdöl, Cevdet, “Sağlıkta Büyük Adamların Adımları”, *Derin Tarih Dergisi*, 59 (Şubat 2017): 62-67.
- Eren, Ayşe, “Avrupa’da Yamyamlığın Karanlık Tarihi”, *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 66-69.
- Erhan, M. Safyüddin, “Hayali Cihan Değer Dergahlar”, *Derin Tarih Dergisi*, 21 (Aralık2013): 76-85.
- Erkan, Mustafa, “Gazavatnâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*(İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996),13: 439-440.
- Esmen, Can Tankut, “1928-1950 Arası Türkiye’de Avrupa Hun Tarihi Yazımı” (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi,2015)
- Eyice, Semavi, “Belleten”, TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992), 5: 424-425
- Eyice, Semavi, “Cumhuriyetin Tarihten Uzak Bazı Tarihî Romanları”,*Derin Tarih Dergisi*, 32 (Kasım 2014): 100-101.
- Eyice, Semavi, “İstanbul’un Büyük Yangınlarından 1870 Beyoğlu Yangını”, *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 92-101.
- Eyice, Semavi, “İstanbul’un Mekansız Sakinleri”, *Derin Tarih Dergisi*, 38 (Mayıs 2018): 32-34.
- Eyice, Semavî, “Reşat Ekrem Koçu’dan Hatırimda Kalanlar”, *Derin Tarih Dergisi*,22 (Ocak 2014): 32-39.
- Fedayi, Cemal, “Birinci Meclis’in Lozan Kararı: Misak-ı Millî Yoktur, İstedığımız Gibi Bir Harita Çizeceğiz”, *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 52-55.
- Fedayi, Cemal, “Halep Lozan’da Kaderine Terk Edildi”, *Derin Tarih Dergisi*, 97 (Nisan 2020): 84-85.
- Geçkalan, Levent, “Atatürk’ten Kadınlara 8 Mart Mesajı: Askerlik Yapmayana Oy da Yok”, *Derin Tarih Dergisi*, 36 (Mart 2015): 28-34.
- Gılad, Elon, “Arapça’dan İngilizce’ye Kelime Göçü”, *Derin Tarih Dergisi*, 38 (Mayıs 2015): 46-48.
- Göka, Erol, “Ötekiyle Barış İçinde Yaşamamın Şartı”, *Derin Tarih Dergisi*, 70 (Ocak 2018): 53.
- Gökalp, Hüseyin, “Raşid Halifeler ve Emeviler Dönemi’nde Hac ve Toplumsal Restorasyon”, *Derin Tarih Dergisi*, 112 (Temmuz 2021): 40-43.
- Gökdemir, Oktay, “İşte Amiral Dumesnil’in Raporu: İzmir’i Türkler Yakmadı”, *Derin Tarih Dergisi*, 6 (Eylül 2012): 48-49.

- Gökyay, Orhan Şaik,” Katip Çelebi”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002), 25: 36-40
- Görücü, Çağdaş, “Zeki Velidi Togan: Milliyetçilik ve Tarih Yazımı”, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2009)
- Gül, Tülay,” Türkiye’de Popüler Tarihçilik(1919-1950)”, (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2017)
- Güler, Mehmet, “Popüler Tarihçilik Açısından Necip Fazıl Kısakürek’in Eserlerinde Tarih Anlayışı ve Eğitimine İlişkin Görüşleri”, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi,2019)
- Gündüz, Arif Emre, “Abdülhamid’in Kolera Tedbirleri”, *Derin Tarih Dergisi*, 98 (Mayıs 2020): 36-39.
- Gündüz, Arif Emre, “Demiryolunu Al, Petrolü Ver”, *Derin Tarih Dergisi*, 68 (Kasım 2017): 80-83.
- Gündüz, Arif Emre, “Hareket Ordusu’nun ve Yıldız Yağması’nın Kirli Çehresi”, *Derin Tarih Dergisi*, 59 (Şubat 2017): 64-67.
- Gündüz, Arif Emre, “Hollanda’nın Endonezya’daki Lawrence’ı: Snouck”, *Derin Tarih Dergisi*, 61 (Nisan 2017): 38-41.
- Gündüz, Arif Emre, “Millî Mücadele’ye Destek İçin Maltepe’den Uçak Kaçırılmış”, *Derin Tarih Dergisi*, 75 (Haziran 2018): 112-118.
- Gündüz, Tufan, “Kılıç Zoruyla Mı?, Gönül Rızasıyla Mı? Türkler Nasıl Müslüman Oldu?”, *Derin Tarih Dergisi*, Şubat 2016): 78-87.
- Hacıömeroğlu, Mustafa, “Türkiye’de Mikrobiyoloji Uygulamalarını II. Abdülhamid Başlattı”, *Derin Tarih Dergisi*, 4 (Temmuz 2012): 110-113.
- Hakan, Sinan, “Tek Parti’nin Kaymakamı Selçuklu Mezar Taşlarını Söküp Van Gölü’ne İskele Yapmış”, *Derin Tarih Dergisi*, 52 (Temmuz 2016): 32-35.
- Halaçoğlu, Yusuf ve Aydın, Mehmet Akif, “Ahmed Cevdet Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,1993), 7: 443-450
- Hanioğlu, Şükrü, “Atatürk’ü Tarihselleştirmek”, *Derin Tarih Dergisi*, 8 (Kasım 2012): 38-40.
- Hanioğlu, Şükrü, “Bir Kongre Olarak Erzurum Konresi”, *Derin Tarih Dergisi*, 41 (Ağustos 2015): 68-73.
- Hanioğlu, Şükrü, “CHP Müdaffayı Hukuk’un İdeolojik Mirasçısı Mıdır?”, *Derin Tarih Dergisi*,30 (Eylül 2019): 92-96.
- Hanioğlu, Şükrü, “II. Abdülhamid Dönemi’nde Bürokratlar ve Darbe”, *Derin Tarih Dergisi*, 54 (Eylül 2016): 48-55.
- Hanioğlu, Şükrü, “İngiltere Yenilgiyi Nasıl Soruşturdu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 49 (Nisan 2016): 94-99.
- Hanioğlu, Şükrü, “İnönü Hep İkinci Adam Mıydı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 22 (Ocak 2014): 49-55.
- Hanioğlu, Şükrü, “Kazım Karabekir’i Nasıl Tarihselleştirelim?”, *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 62-63.
- Hanioğlu, Şükrü, “Osmanlı’da Soyut Bir İdeal Olarak Hakimiyet-i Milliye”, *Derin Tarih Dergisi*, 25 (Nisan 2014): 76-79.

- Hanioğlu, Şükrü, “Talat Paşa’yı Tarihselleştirmek”, *Derin Tarih Dergisi*, 50 (Mayıs 2016): 116-121.
- Hanioğlu, Şükrü, “Türk Tarih Tezi Entelektüel Fantezi Mi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 74-77.
- Hızlı, Kasım, “Şapka İnkılabının Medya Tetikçileri”, *Derin Tarih Dergisi*, 65 (Ağustos 2017): 104-107.
- Hilenbrand, Carole, “Kuruluş Miti Olarak Malazgirt”, *Derin Tarih Dergisi*, 5 (Ağustos 2012): 76-77.
- Howes, Hetta, “Ortaçağın Şeytan Üçgeni: Cadılar, Sihir, Tıp”, *Derin Tarih Dergisi*, 45 (Aralık 2015): 38-40.
- <https://yedikita.com.tr/hakkimizda>, (Erişim: 07/04/2022)
- Hülagü, M. Metin, “Musul, Erbil ve Kerkük’ün Büyük Kısmı Sultan II. Abdülhamid’in Tapulu Malıdır”, *Derin Tarih Dergisi*, 67 (Ekim 2017): 52-59.
- Hülagü, M. Metin, “Son Sultan’ın Bir Günü”, *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Şubat 2018): 70-72.
- Hülagü, Metin, “Gizli Antlaşmayla Hilafetin İlgasını İsmet Paşa Mı İmzalamış?”, *Derin Tarih Dergisi*, 77 (Ağustos 2018): 56-61.
- Hür, Ayşe, “Harf İnkılabı Halkın Tarihle İlişisini Kesmeye Yaradı”, *Derin Tarih Dergisi*, 8 (Kasım 2012): 62-67.
- İlgürel, Mücteba, “Evliya Çelebi”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995) 11: 529-533.
- İlgürel, Mücteba, “Vasıf Ahmed Efendi”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012), 42: 535-537.
- İnal, Mustafa, “ABD’ nin Maksudı DAES’le Mücadele Değil Sünnîleri Musul’dan Atmak”, *Derin Tarih Dergisi*, 56 (Kasım 2016): 94-100.
- İnal, Mustafa, “Barış Pınarı Harekâtının Önemi Nedir?”, *Derin Tarih Dergisi*, 92 (Kasım 2019): 68-71.
- İnal, Mustafa, “Osmanlı’dan Bugüne Millî İradeye Saplanan Yedi Hançer Darbesi”, *Derin Tarih Dergisi*, 64 (Temmuz 2017): 31-37.
- İnce Yunus, “Osmanlı Tarih Yazıcılığının Başlamasında Timurlular’ın Etkisi” *SUTAD*, 43(2018): 459-470.
- Kaçın, Bülent, “Selçuklu’nun Hürrem Sultanları”, *Derin Tarih Dergisi*, 74 (Mayıs 2018): 76-80.
- Kahraman, Alim, “Ülkü”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012), 42: 293-294.
- Kahraman, Alim, “Yeni Mecmua”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013), 43:428.
- Kamadan, Yusuf Sami, “Araplar Yahudilere Toprak Sattı Mı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 111 (Haziran 2021): 94-97.
- Kamadan, Yusuf Sami, “Cezayirli Mücahidin Osmanlı Diyarındaki Son Yılları”, *Derin Tarih Dergisi*, 116 (Kasım 2021): 32-35.
- Kandemir, Halid, “Truva Savaşı Gerçekten Oldu Mu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 36-39.

- Kaplan, Olcay Can (Konuşan), “Ahmet Uçar: Bursa Amerikan Kız Koleji’nde 4 Müslüman Kızı Nasıl Hıristiyan Yaptılar?”, *Derin Tarih Dergisi*, 72 (Mart 2018): 93-96.
- Kaplan, Olcay Can (Konuşan), “Avni Özgürel: Demokrasi Herkesin İkinci Tercihine Rızılı Olduğu Rejimin Adıdır”, *Derin Tarih Dergisi*, 75 (Haziran 2018): 40-47.
- Kaplan, Olcay Can (Konuşan), “Avni Özgürel: Mustafa Kemal Uluslararası Meşruiyyet İçin Hilafeti Kaldırmak Mecburiyetinde Kaldı”, *Derin Tarih Dergisi*, 77 (Ağustos 2018): 63-65.
- Kaplan, Olcay Can (Konuşan), “Kemal Karpat: Osmanlı Mültecileri Paşa Bile Yapmıştı”, *Derin Tarih Dergisi*, 44 (Kasım 2015): 106-107.
- Kaplan, Olcay Can (Konuşan), “Mustafa Budak: Feragat, Rıza ve Tasdik Olmasaydı Lozan İmzalanmazdı”, *Derin Tarih Dergisi*, 73 (Nisan 2018): 16-18.
- Kaplan, Olcay Can (Konuşan), “Mustafa Özel: Roman En Hakiki Tarihtir”, *Derin Tarih Dergisi*, 76 (Temmuz 2018): 14-16.
- Kaplan, Olcay Can (Konuşan), “Prof. Dr. Avi Shlain: Ürdün ve İsrail, Filistin Devleti’nin Kurulmaması İçin İşbirliği Yaptı”, *Derin Tarih Dergisi*, 65 (Ağustos 2017): 42-48.
- Kaplan, Olcay Can, “İnönü TİP’ten Korkunca Dümeni Ortanın Soluna Kırdı”, *Derin Tarih Dergisi*, 83 (Şubat 2019): 86-89.
- Kaplan, Yaşar, “Kim Bu Yezidiler?”, *Derin Traih Dergisi*, 30 (Eylül 2014): 20-26.
- Kar, Fatih Sultan, “Rize Rize Olalı Böyle Zulüm Görmedi”, *Derin Tarih Dergisi*, 22 (Ocak 2014): 112-115.
- Kara İsmail, “Tek Partili Yıllar Ankara’sı ve Büyük Bir Cami Fikri”, *Derin Tarih Dergisi*, 52 (Temmuz 2016): 36-39.
- Kara, İsmail, “Atina’da Cami İnşası Nasıl Millî-Dinî Mesele Oluyor?”, *Derin Tarih Dergisi*, 115 (Ekim 2021): 56-61.
- Kara, İsmail, “Cumhuriyet İdeolojisi Niçin Tefsir ve Hadis Kitabı Neşretmiştir?”, *Derin Tarih Dergisi*, 47 (Şubat 2016): 34-38.
- Kara, İsmail, “Elsiz, Dilsiz ve Dimağsız Kalmak Yahut Trajik Başarı”, *Derin Tarih Dergisi*, 8 (Kasım 2012): 82-85.
- Kara, İsmail, “Hac İslâm Birliği Fikrinin Kuşvetli unsuru”, *Derin Tarih Dergisi*, 19 (Ekim 2013): 58-61.
- Kara, İsmail, “Hilafeti Kim, Ne Zaman Kaldırdı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 12 (Mart 2013): 46-49.
- Kara, İsmail, “II. Abdülhamid Üzerinden Bir Bölünme Yaşıyoruz”, *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Şubat 2018): 87-92.
- Kara, İsmail, “İslâm Dünyası Fikri Yeniden Ne Zaman Ortaya Çıktı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 56 (Kasım 2016): 114-118.
- Kara, İsmail, “Osmanlılar’ı Tasfiye Eden Başkaları Mı? Kendileri Mi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 79 (Ekim 2018): 60-64.
- Kara, İsmail, “Sultan Hamid Devrinde Mızraklı İlmihal Yasaklanmış mıydı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 7 (Ağustos 2018): 36-40.
- Kara, İsmail, “Tarihten Kim Mesul Olacak?”, *Derin Tarih Dergisi*, 41 (Ağustos 2015): 38-42.

- Kara, İsmail, “Tarihten Kim Mesul Olacak?”, *Derin Tarih Dergisi*, 41 (Ağustos 2015): 38-42.
- Kara, İsmail, “Tekkelerin Kapanmasıyla Hangi Kapılar da Kapandı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 21 (Aralık 2013): 72-75.
- Kara, İsmail, “Tevhid-i Tedrisatın Bedenimizle İrtibatlı Bir Ruhü Var Mı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 36 (Mart 2015): 98-102.
- Kara, Mustafa, “Mustafa Kemal’in Tekke Şeyhlerine Mektup Yazdığı Doğru Mu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 86 (Mayıs 2019): 70-72.
- Karaboğa, Kerem, “Türkiye’de Tarih Yazımı ve Oyun Yazarlığına Yansımaları”, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 28(2009): 7-19.
- Karabulut, Sezen, “Cumhuriyet Dönemi’nin Uzun Süreli İlk Popüler Tarih Dergisi: Resimli Tarih Mecmuası”, 1042-1071.
- Karasar, Hasan Ali, “Asya’nın Kalbi Burada Atıyor”, *Derin Tarih Dergisi*, 20 (Kasım 2013): 40-45.
- Kayahan, Betül, “Nobel’in Dinamitlerinde Barış Ne Gezer?”, *Derin Tarih Dergisi*, 46 (Ocak 2016): 35-36.
- Kayalı, Hasan, “İsyan Arap Milliyetçiliği’nin İlham Kaynağı Mı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 58 (Ocak 2017): 90-91.
- Kazancıgil, Ayku, “Monositer Lösemninin Kâşifi Hasan Reşat Bey”, *Derin Tarih Dergisi*, 80 (Kasım 2018): 28-32.
- Kazancıgil, Aykut, “Dev Bir Patalog Bilim Adamı ve Müderris Hamdi Suat Aknar”, *Derin Tarih Dergisi*, 79 (Ekim 2018): 32-36.
- Kazancıgil, Aykut, “Türkiye’nin İlk Atom Fizikçisi”, *Derin Tarih Dergisi*, 75 (Haziran 2018): 60-66
- Kesik, Muharrem, “Anadolu’nun Unutulan Fatihî Dânişmendli Emir Gazi”, *Derin Tarih Dergisi*, 38 (Mayıs 2015): 92-95.
- Kesik, Muharrem, “Anadolu’yu Türkiye Yapan Sultan Süleyman Şah”, *Derin Tarih Dergisi*, 26 (Mayıs 2014): 80-87.
- Kesik, Muharrem, “Bir Medeniyetin İki Yarısı Selçuklu-Osmanlı Benzerliği”, *Derin Tarih Dergisi*, 103 (Ekim 2020): 24-28.
- Kesik, Muharrem, “Bozkırın Korkusuz Atlıları Selçuklular’a Zafer Getiren 10 Savaş Taktiği”, *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Şubat 2018): 36-41.
- Kesik, Muharrem, “Dört HalifenİN İzinde Kudüs’ün Fethini Hazırladı”, *Derin Tarih Dergisi*, 67 (Ekim 2017): 80-85.
- Kesik, Muharrem, “Emir Belek Gazi”, *Derin Tarih Dergisi*, 33 (Aralık 2014): 109-112.
- Kesik, Muharrem, “Ermeniler Bizansı Değil, Selçuklu’yu Tercih Etmişti”, *Derin Tarih Dergisi*, 41 (Ağustos 2015): 32-37.
- Kesik, Muharrem, “Gazneli Mahmud’un Başarı Kılavuzu Pendnâme”, *Derin Tarih Dergisi*, 43 (Ekim 2015): 100-105.
- Kesik, Muharrem, “Hezârfenden Evvel Bir Selçuklu Uçmak İstedî”, *Derin Tarih Dergisi*, 19 (Ekim 2013): 72-75.
- Kesik, Muharrem, “İlk Müslüman Türk Devleti Nasıl 7 Asır Ayakta Kaldı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 93 (Aralık 2019): 26-27.

- Kesik, Muharrem, “İstanbul’u Alamadı Ama Türk Denizciliğine İlk Çapayı O Attı”, *Derin Tarih Dergisi*, 39 (Haziran 2015): 82-87.
- Kesik, Muharrem, “Konyay’ı İşgalden Selçuklu Hatibi Kurtarmıştı”, *Derin Tarih Dergisi*, 37 (Nisan 2015): 36-38.
- Kesik, Muharrem, “Koskoca Devlet Neden Kabile Gibi Gösteriliyor?”, *Derin Tarih Dergisi*, 104 (Kasım 2020): 28-29.
- Kesik, Muharrem, “Malazgirt Savaşı’nda Kürtler de Savaşmıştı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 44 (Kasım 2015): 44-51.
- Kesik, Muharrem, “Mezhep Çatışmalarında Selçuklu Çözümü”, *Derin Tarih Dergisi*, 59 (Şubat 2017): 40-44.
- Kesik, Muharrem, “Mısır’da Türk Egemenliğini Başlatan Toloğlu”, *Derin Tarih Dergisi*, 49 (Nisan 2016): 66-71.
- Kesik, Muharrem, “Ortaçağ’da Güney Anadolu’nun Deprem Travması”, *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 78-79.
- Kesik, Muharrem, “Selahaddin Eyyûbi’nin 10 Liderlik Sırrı”, *Derin Tarih Dergisi*, 36 (Mart 2015): 78-82.
- Kesik, Muharrem, “Selçuklu Tahtına Göz Diken Vezir Sadeddin Köpek”, *Derin Tarih Dergisi*, 32 (Kasım 2014): 91-95.
- Kesik, Muharrem, “Selçuklu’nun Affettiği 3 Bin Haçlı Nasıl Müslüman Oldu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 31 (Ekim 2014): 34-37.
- Kesik, Muharrem, “Sultan Alparslan Önce Gönüllerin, Sonra Anadolu’nun Kapısını Açtı”, *Derin Tarih Dergisi*, 23 (Şubat 2014): 85-89.
- Kesik, Muharrem, “Türkiye Selçukluları’nda Eğitim”, *Derin Tarih Dergisi*, 115 (Ekim 2021): 32-33.
- Kesik, Muharrem, “Türkiye’nin Miladı Malazgirt Savaşı”, *Derin Tarih Dergisi*, 5 (Ağustos 2012): 66-74.
- Kesik, Muharrem, “Veba Salgını Selçuklular’ı da Vurmuştu”, *Derin Tarih Dergisi*, 97 (Nisan 2020): 68-70.
- Kılınç, Taha, “Baybars’ın Şam’a Hediyesi: Zâhiriyye Kütüphanesi”, *Derin Tarih Dergisi*, 114 (Eylül 2021): 66-67.
- Kılınç, Taha, “Modern Dönemde Harameyn’in Yönetimi ve Hac”, *Derin Tarih Dergisi*, 112 (Temmuz 2021): 58-73.
- Kırcı, Aynur, “Viyana’nın Zafer Sloganı”, *Derin Tarih Dergisi*, 54 (Eylül 2016): 99-102.
- Kocabaş, Süleyman, “Abdülhamid Han Olmasa Türkiye Cumhuriyeti Olmazdı”, *Derin Tarih Dergisi*, 55 (Ekim 2016): 88-89.
- Kocabaş, Süleyman, “Abdülhamid ve Erdoğan’a Yönelik Tasfiye Planlarındaki Beş Benzerlik”, *Derin Tarih Dergisi*, 54 (Eylül 2016): 56-59.
- Kocabaş, Süleyman, “Kanlı Darbede İngiliz- Mason İşbirliği”, *Derin Tarih Dergisi*, 38 (Mayıs 2015): 74-75.
- Kocabaş, Süleyman, “Meşrutiyetçi Jön Türkler’in Utanç Operasyonları”, *Derin Tarih Dergisi*, 99 (Haziran 2020): 80-83.
- Köse, Feyza Betül, “Müslüman Hanımların Adı Hem Siyasette Hem de Ekonomide Vardı”, *Derin Tarih Dergisi*, 73 (Nisan 2018): 72-76.

- Kuşat, Ali, "II. Mehmed'in Bilinçaltı Fethi Nasıl Programlandı?", *Derin Tarih Dergisi*, 74 (Mayıs 2018): 56-61.
- Kuşçi, Ali, "Arşiv Belgelerine Göre İkinci Türk Tarih Kongresi(20-25 Eylül 1937)", *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Dergisi*, 3/2(2021): 179-186.
- Kutluay, İbrahim Halil, "Tek Parti Dönemi'nde Prangaya Vurulan Madenciler", *Derin Tarih Dergisi*, 42 (Eylül 2015): 125-128.
- Küçük, Hülya, "İbnü'l-Arabî'ye Göre Allah'ın Sıfatları'nın Bir Kısmı Kadında Bir Kısmı Erkeklerde Tecelli Etmiştir", *Derin Tarih Dergisi*, 108 (Mart 2021): 54-59.
- Küçük, Yalçın, "Hasan Tahsin Bir İşbirlikçidir", *Derin Tarih Dergisi*, 93 (Aralık 2019): 45.
- Küçükdağ, Yusuf, "Rûhî Çelebi", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008), 35: 206-207
- Kütükoğlu, Bekir, "Vak'anüvis", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2012): 42: 457-461.
- Kütükoğlu, Bekir, "Yeni Nesil Eski Kültürle Nasıl İrtibat Kuracak?", *Derin Tarih Dergisi*, 92 (Kasım 2019): 8.
- Landry, Donna, "Majestelerinin Soylu Atları Osmanlı'dan", *Derin Tarih Dergisi*, 20 (Kasım 2013): 34-39.
- Man, John, "Bütün Zamanların Hükümdarı", *Derin Tarih Dergisi*, 55 (Ekim 2016): 64-69.
- Menage, Victor Louis, "Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1978): 227-240.
- Metin, Tülay, "Anadolu'yu Türkiye Yapan Selçuklular'ın İskân ve Şehirleşme Politikalarıydı", *Derin Tarih Dergisi*, 106 (Ocak 2021): 62-65.
- Mezvinisky, Norton, "İsrail Hamas Gerçeğini Kabul Etmeli", *Derin Tarih Dergisi*, 30 (Eylül 2014): 51-54.
- Mutlu, Yücel, "Makûs Talih İltifatının Sahibi 62 Yıl Önce Ne Anlattı?", *Derin Tarih Dergisi*, 64 (Temmuz 2017): 74-75.
- Newman, Sandra, "Batı'nın Gizlediği Kara Leke Bebek Cinayetleri", *Derin Traih Dergisi* 94 (Ocak 2020): 36-39.
- Niyazi, Mehmed, "Okuma-yazma Oranı Bir Gecede %12'den %1'e Düştü", *Derin Tarih Dergisi*, 8 (Kasım 2012): 80-81.
- Okumuş, M. Sami, "1974'ten 2020'ye TRT Tarih Dizileri", *KOSBED*, 39(2020): 37-52.
- Oral, Mustafa, *Türk Ulusunun İnşası Ortak Tarih Söylemi*(İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2015)
- Orman, Resul (Konuşan), "Deliler: Tarih Şuurunu Hollywood Standardında Veren Bir Film", *Derin Tarih Dergisi*, 82 (Ocak 2019): 44-45.
- Öke, Mehmet Sadık, "Tarihi Mahkemeler Yargılayamaz", *Derin Tarih Dergisi*, 72 (Mart 2018): 67.
- Öksüz, Hakan, "Cumhuriyetten Günümüze Popüler Tarih Dergileri" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi,2005)
- Önalın, Havva, "Osmanlı'nın Buz Devri", *Derin Tarih Dergisi*, 39 (Haziran 2015): 116-122.

- Öndeş, Osman, “Hitler Mussolini’yi Nasıl Kaçırıldı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 3 (Haziran 2012): 80-87.
- Öngören, Reşat, “Bektaşılık Başlangıçta Sünnî Bir Tarikattı Ya Sonra?”, *Derin Tarih Dergisi*, 35 (Şubat 2015): 32-35.
- Özalp, Ömer Hakan, “Atatürk’ün Yakın Dostu Böyle Yakınmıştı: Âh Mustafa Kemal! Ne Olurdu Şu İçkiyi Bu Kadar İçmeseydin”, *Derin Tarih Dergisi*, 47 (Şubat 2016): 67-77.
- Özbaş, Ayşenur ve Öztaş, Sezai, “Sözlü Tarih ve Tarih Yazımındaki Değişim”, *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 25(2021): 154-168.
- Özbay Kocukeli, Özlem, Demir, Mirza Mahmut, Tımas, Samet (Konuşanlar), “Tarihe Mustafa Armağan Kaleminden Bir İmza”, *Derin Tarih Dergisi*, 97 (Nisan 2020): 27-32.
- Özbay, Kocukeli Özlem, “Malazgirt 21. Yüzyılda Türkiye’nin Yılmaz Askerî Gücünün ve Bağımsızlığının Sembolüdür”, *Derin Tarih Dergisi*, 113 (Ağustos 2021): 86-94.
- Özbay, Kocukeli Özlem, “Pamuk Prenses Hangisi? Talihsiz Margarate Mi? Üvey Anne Mağduru Maria Mı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 69 (Aralık 2017): 87-89.
- Özbay, Kocukeli Özlem, “Tadı Boğazları Yakar, Mazisi Köleleri”, *Derin Tarih Dergisi*, 52 (Temmuz 2016): 126-130.
- Özbay, Kocukeli, Özlem (Hazırlayan), “Metec Tunçay: CHF Diktatörlüğü Komünistlerin Canına Okuyordu”, *Derin Tarih Dergisi*, 90 (Eylül 2019): 70-72.
- Özcan Abdülkadir, “Tevârih-i Âl-i Osman”, *TDV İslam Ansiklopedisi*(İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2011), 40: 579-581.
- Özcan, Abdülkadir , “İdris-i Bitlisî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2000),21: 485-488.
- Özcan, Abdülkadir , “Oruç b. Âdil”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2007),33: 425-426.
- Özcan, Abdülkadir, “II. Bayezid Dönemi Tarihçiliği ve İlk Standart Osmanlı Tarihleri”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1(2013),271-293.
- Özcan, Abdülkadir, “Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1(2013): 271-293.
- Özcan, Abdülkadir, “Hakkı Yenmiş Bir Padişah”, *Derin Tarih Dergisi*, 12 (Mart 2013): 40-45.
- Özcan, Abdülkadir, “Osmanlı Padişahları Kardeşlerini Neden Öldürürlerdi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 22 (Ocak 2014): 70-81.
- Özcan, Abdülkadir, “Osmanlı Padişahları Neden Hacca Gitmedi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 19 (Ekim 2013): 34-43.
- Özcan, Abdülkadir, “Osmanlı’nın İlk İsyankâr Valisi: Canbirdi Gazalî”, *Derin Tarih Dergisi*, 5 (Ağustos 2012): 40-41.
- Özcan, Abdülkadir, “Şehzade Mustafa Olayı”, *Derin Tarih Dergisi*, 31 (Ekim 2014): 116-123.
- Özcan, Abdülkadir, “Türklük ve İslâmiyet Etle Tırnak Gibidir”, *Derin Tarih Dergisi*, 47 (Şubat 2016): 90.

- Özcan, Abdülkadir, “Yavuz Sultan Selim’in Kürt Politikası”, *Derin Tarih Dergisi*, 16 (Temmuz 2013): 53-59.
- Özcan, Abdülkadir, *Osmanlı’da Tarih Yazımı Ve Kaynak Türleri* (İstanbul: Kronik Kitap,2020)
- Özcan, Abdülkadir,” Tarih-i Osmanî Encümeni” *TDV İslam Ansiklopedisi*(İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2011), 40: 83-86
- Özcan, Ahmet, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik(1908-1960)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu,2011)
- Özcan, Mustafa, “Arap Baharı’nın Öncüsü Kanlı Kabe Baskını”, *Derin Tarih Dergisi*, 32 (Kasım 2014): 124-128.
- Özcan, Mustafa, “Osmanlı’dan Günümüze Sokak Hayvanlarını Medeniyete Nasıl Kurban Ettik?”, *Derin Tarih Dergisi*, 24 (Mart 2014): 114-118.
- Özdemir Rukiye, Aydın Ahmet, “Osmanlı Tarih Yazıcılığında Muhtasar Umûmî Tarihler Üzerine”, *Anasay*,7 (2019): 105-136.
- Özel, Mustafa, “Bizans Koleji’nin Pervaneleri”, *Derin Tarih Dergisi*, 78 (Eylül 2018): 98-102.
- Özel, Mustafa, “Halkını Misyonerlere Kaptıran Önder”, *Derin Tarih Dergisi*, 74 (Mayıs 2018): 30-34.
- Özel, Mustafa, “Liberal Sömürgeci”, *Derin Tarih Dergisi*, 63 (Nisan 2017): 114-119.
- Özel, Mustafa, “Sömürgeci Eğitimde Katolik ve Protestanlar”, *Derin Tarih Dergisi*, 80 (Kasım 2018): 34-37.
- Özel, Mustafa, “Sömürgeci Yüreğin Karanlığı”, *Derin Tarih Dergisi*, 61 (Nisan 2017): 42-47.
- Özel, Mustafa, “Yerli Kolejlerle Sömürgeciliğe Direniş”, *Derin Tarih Dergisi*, 93 (Aralık 2019): 60-63.
- Özel, Mustafa, “Zola’nın Gözüyle Fransız Emperyalizmi”, *Derin Tarih Dergisi*, 70 (Ocak 2018): 88-93.
- Özgüdenli, Osman G. “İslâmlaşmada İran Etkisi Açık”, *Derin Tarih Dergisi*, 47 (Şubat 2016): 90.
- Özgültekin, Fatih Serdar,”Ak Parti Döneminde Tarih Yazımı ve Milliyetçilik: Köşe Yazarları Üzerine Bir İnceleme” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi,2019).
- Özgürel, Avni, “Kıbrıs Harekâtı Salalarla Kazanıldı”, *Derin Tarih Dergisi*, 76 (Temmuz 2018): 79.
- Özgürel, Avni, “O,Ben, Öteki”*Derin Tarih Dergisi*,70 (Ocak 2018): 55.
- Özkul, Yunus Emre, “Akademik Literatürde Türk Tarih Tezi Sorunsalı”, *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*,1/1, 38-50.
- Öztop, Fatih, “Anadolu’da İki Sabbah Dudu ve Esmâ Hatun”, *Derin Tarih Dergisi*, 112 (Temmuz 2021): 132-136.
- Öztuna, Yılmaz, “Cariye Kimdir?”, *Derin Tarih Dergisi*, 37 (Nisan 2015): 20.
- Öztürk, Büşra (Konuşan), “Muhammed Harb: Türkiye Cumhuriyeti Yeni Osmanlı Devleti İdi Devrimlerle Laik-Batılı Oldu”, *Derin Tarih Dergisi*, 81 (Aralık 2018): 37-39.
- Öztürk, Mehmet Cemal, “Halvetîlik”, *Derin Tarih Dergisi*, 117 (Aralık 2021): 70-74.

- Pazan, İbrahim, “Halife Abdülmecid’den Dündar Efendi’ye Sürgündeki Osmanlılar”, *Derin Tarih Dergisi*, 72 (Mart 2018): 74-81.
- Pazan, İbrahim, “Hanedan Sürgünü Neyi Anlatır?”, *Derin Tarih Dergisi*, 74 (Mayıs 2018): 116-121.
- Polat, Fecri, Mübarek, İpek, “Balkanlar’dan Tevfikiye Köyüne Son Troyalılar”, *Derin Tarih Dergisi*, 75 (Haziran 2018): 116-118.
- Polat, Nazlım H., “Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007), 33: 482-483.
- Poyraz, Mehmet, “Millî Mücadele’de Bolşevik Dönemi’nin İç Yüzü Ankara’nın Yoldaşları”, *Derin Tarih Dergisi*, 99 (Haziran 2020): 74-79.
- Qasımlı, Musa, “Osmanlı’nın Son Zaferi”, *Derin Tarih Dergisi*, 78 (Eylül 2018): 44-79.
- Sadıkoğlu, Burak, “Büyükanem Naciye Sultan Efendi Bu Hasret Beni Hasta Etti Derdi”, *Derin Tarih Dergisi*, 72 (Mart 2018): 82-83.
- Safi, Polat, “15 Maddede Teşkilat-ı Mahsusa”, *Derin Tarih Dergisi*, 51 (Haziran 2016): 46-55.
- Sağlık, Şaban, “Roman Roman Kuruluş”, *Derin Tarih Dergisi*, 94 (Ocak 2020): 58-61.
- Sakar, Ekrem, “Sadece İlmin Kapısı Hz. Ali’nin Cevaplayabileceği Sorular”, *Derin Tarih Dergisi*, 109 (Nisan 2021): 72-75.
- Satan, Ali, “Bilinmeyen I. Dünya Savaşı”, *Derin Tarih Dergisi*, 31 (Ekim 2014): 88-93.
- Satan, Ali, “Hilafetin Kaderi Lozan’da Mı Yazıldı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 12 (Mart 2013): 50-51.
- Satan, Ali, “Hilafetin Kaldırılmasına İslâm Dünyası Ne Dedi? Hilafet İngiliz İmparatorluğuna Mı Hediye Edildi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 42-49.
- Satan, Ali, “Millî Mücadele 19 Mayıs’ta Mı Başlamıştır?”, *Derin Tarih Dergisi*, 86 (Mayıs 2019): 58-59.
- Savaş, Rıza, “Müslüman Kadın Hiçbir Zaman Hristiyanlıktaki Gibi Nefret Objesi Olmamıştır”, *Derin Tarih Dergisi*, 73 (Nisan 2018): 48-55.
- Saygılı, Sefa, “22’inde Dünyay’ı Değiştiren O Ruh”, *Derin Tarih Dergisi*, 74 (Mayıs 2018): 52-55.
- Saygılı, Sefa, “Psikiyatrist Gözüyle Sultan V. Murad’ın Amansız Hastalığı”, *Derin Tarih Dergisi*, 78 (Eylül 2018): 84-86.
- Sebastian, Dona Violante, “Endülüs Modası”, *Derin Tarih Dergisi*, 50 (Mayıs 2016): 31-32.
- Sılay, Mehmet, “Hz. Muhammed’in Övdüğü Şairin Mezarı Ankara’daymış”, *Derin Tarih Dergisi*, 108 (Mart 2021): 62-63.
- Sifil, Ebubekir, “Kible Neden Mescid-i Aksa’dan Kâbe’ye Döndü?”, *Derin Tarih Dergisi*, 19 (Ekim 2013): 51.
- Siyam, Dane El Ömerî, “Kut’ul Amare Zaferi’nin Ardından Bağdat’a Hazin Veda”, *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 88-90.
- Solak, Halil (Konuşan), “İsmail Kara: Popüler Tarihçilik Kalabalıkların Tarihle İrtibat Kurmasının En Sıhhatli Yoludur”, *Derin Tarih Dergisi*, 31 (Ekim 2014): 64.

- Solak, Halil (Konuşan), “Prof. Dr. Palmıra Brummet: Şah İsmail Batılılar Tarfından Kurtarıcı Olarak Görüldü”, *Derin Tarih Dergisi*, 45 (Aralık 2015): 42-48.
- Solak, Halil, “Şişenin İçindeki Efsane”, *Derin Tarih Dergisi*, 59 (Şubat 2017): 132-134.
- Solgun, Cafer, “Dersimle Yüzleşmek Neden Önemli?”, *Derin Tarih Dergisi*, 8 (Kasım 2012): 90-95.
- Stone, Norman, “100. Yılında I. Dünya Savaşı ve Ortadoğu”, *Derin Tarih Dergisi*, 32 (Kasım 2014): 114-118.
- Stone, Norman, “Avrupa’nın Afganistan’ı Nasıl İskoçya Oldu?”, *Derin Tarih Dergisi*, 33 (Aralık 2014): 114-116.
- Stone, Norman, “Ekim Devrimi Ankara’yı Nasıl Yoldaş Yaptı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 43 (Ekim 2015): 46-49.
- Stone, Norman, “Ermeni Soykırımını Redettiğim İçin Cezam Ne Olur?”, *Derin Tarih Dergisi*, 25 (Nisan 2014): 94-97.
- Stone, Norman, “Hani I. Dünya Savaşını Almanya Kaybetmişti?”, *Derin Tarih Dergisi*, 35 (Şubat 2015): 128-130.
- Stone, Norman, “İngiltere’ye Hindistan Kıtasını Açan Savaş”, *Derin Tarih Dergisi*, 4 (Temmuz 2012): 68-71.
- Stone, Norman, “İskoçya Nereye Gidiyor?”, *Derin Tarih Dergisi*, 2 (Mayıs 2012): 108-109.
- Stone, Norman, “Kürtler İngiltere’nin Büyük Hedefleri’nin Neresindeydi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 16 (Temmuz 2013): 80-83.
- Stone, Norman, “Papa’nın Ülkesi Arjantin’de Tek Bir Yerli Yok; Çünkü...”, *Derin Tarih Dergisi*, 39 (Haziran 2015): 48-51.
- Stone, Norman, “Rusya’yı Süper Güç Yapan Dahi”, *Derin Tarih Dergisi*, 44 (Kasım 2015): 40-43.
- Stone, Norman, “Troçki’nin Türkiye’de Ne İşi Vardı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 29 (Ağustos 2014): 54-57.
- Stone, Norman, “Yunanistan Bir Lanetle Doğdu”, *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 24-26.
- Stuster, J. Dan, “ABD Bunu Hep Yapıyor”, *Derin Tarih Dergisi*, 55 (Ekim 2016): 108-113.
- Şahin, Eyüp, “Antep Savunmasına Damga Vuran Serkomiser Körükçü Mehmet Fevzi Efendi”, *Derin Tarih Dergisi*, 88 (Temmuz 2019): 36-39.
- Şahin, Eyüp, “Müslüman Halka Hristiyan Polis”, *Derin Tarih Dergisi*, 117 (Aralık 2021): 14-16.
- Şeker, Cafer Talha (Konuşan), “Mehmet İpşirli: Osmanlı’nın Laik veya Anti-Laik Gibi Tabirlere İhtiyacı Yoktu”, *Derin Tarih Dergisi*, 86 (Mayıs 2019): 31-38.
- Şeker, Cafer Talha, “Mustafa Kemal Hilafeti Nasıl Kaldırdı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 86 (Mayıs 2019): 78-81.
- Şeşen, Ramazan, “Selahaddin Eyyübî ve Ortadoğu’da İslâm Birliği”, *Derin Tarih Dergisi*, 55 (Ekim 2016): 53-62.
- Şeyban, Lütfi, “Endülüs’ten Avrupa’ya Kelime Yağmuru”, *Derin Tarih Dergisi*, 7 (Ekim 2012): 42-44.

- Şimşek, Munise (Konuşan), “Zekeriya Kurşun: Arap İsyanı Değil, Şerif Hüseyin İsyanı”, *Derin Tarih Dergisi*, 58 (Ocak 2017): 70-77.
- Şimşek, Munise, “Müslüman Hayırseverliğinin Sebeb-i Hikmeti, Osmanlılar Biriktirmek Yerine Servetlerinin Neden Vakıflara Yatırdılar”, *Derin Tarih Dergisi*, 116 (Kasım 2021): 126-130.
- Şimşirgil, Ahmet, “Osmanlı 1299’da Kuruldu”, *Derin Tarih Dergisi*, 22 (Ocak 2014): 60-63.
- Tahir, Celal (Konuşan), “Yusuf Halaçoğlu: Ayasofya Kararnamesi Sahtedir”, *Derin Tarih Dergisi*, 21 (Aralık 2013): 60-63.
- Tank, Bekir, “Selanik’te Yunan Mezalimi”, *Derin Tarih Dergisi*, 67 (Ekim 2017): 24-27.
- Taşpınar, İsmail, “Bir Bütünün İki Yarısı”, *Derin Tarih Dergisi*, 70 (Ocak 2018): 57.
- Taşpınar, İsmail, “Martin Luther Türklere Çok Şey Borçluydu”, *Derin Tarih Dergisi*, 16 (Temmuz 2013): 46-51.
- Taşpınar, İsmail, “Ortaçağ’da Muvahhid Bir Hristiyan Hareketi Katharlar”, *Derin Tarih Dergisi*, 81 (Aralık 2018): 26-29.
- Taşpınar, İsmail, “Papalar Neden İstifa Ederdi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 12 (Mart 2013): 30-33.
- Taşpınar, İsmail, “Reform Hareketini Luther’den Önce Jan Hus Başlattı”, *Derin Tarih Dergisi*, 79 (Ekim 2018): 78-82.
- Taşpınar, İsmail, “Sicilya Kralı Müslüman Mıydı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 20 (Kasım 2013): 46-49.
- Taylan, Nermin, “Harf İnkılabından 66 Yıl Önce Yeni Osmanlı Alfabesi”, *Derin Tarih Dergisi*, 68 (Kasım 2017): 90-91.
- Taylan, Nermin, “Hürrem Sultan İslâm’ın Hizmetinde”, *Derin Tarih Dergisi*, 28-29.
- Taylan, Nermin, “Padişah Kızları Mektebi: Duhter-i Hümayûn”, 80 (Kasım 2014): 74-75.
- Taylor, Lonn, “Kovboy Efsanesi”, *Derin Tarih Dergisi*, 41 (Ağustos 2015): 86-93.
- Tekeli, Sadık, “Kazım Karabekir Baba’ya Mektup Var”, *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 55-57.
- Terzi, Arzu Tozduman, “Sultan’ın Haremine de El Uzattılar”, *Derin Tarih Dergisi*, 38 (Mayıs 2015): 76-79.
- Tezcan, Baki, “II. Osman Nasıl Genç Osman Oldu?”, 33 (Aralık 2014): 74-79.
- Tezcan, Murat, “Seyahatname”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009): 37: 16-19.
- Tinas, Samet (Konuşan), “İsmail Erünsal: Osmanlı’da Kitap Altından Değerliydi”, *Derin Tarih Dergisi*, 35-38.
- Tinas, Samet, “Kemalistler Faşist Mi? Tapınakçı Mı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 93 (Aralık 2019): 68-69.
- Tinas, Samet, “Osmanlılar Kayı Boyundan Mıydı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 111 (Haziran 2021): 78-80.
- Tinas, Samet, “Tarihçi Gözüyle Fatih Dizisi”, *Derin Tarih Dergisi*, 73 (Nisan 2018): 116-118.

- Tinas, Samet, “Tarihe Sadık Kalan Bir Kemalist”, *Derin Tarih Dergisi*, 90 (Eylül 2019): 68-69.
- Toksoy, Fatma, “1930 Yerel Seçim Skandalları”, *Derin Tarih Dergisi*, 84 (Mart 2019): 62-65.
- Toksoy, Fatma, “Jön Türk Neşriyatının Kutsal Misyonu”, *Derin Tarih Dergisi*, 98 (Mayıs 2020): 66-71.
- Toksoy, Fatma, “Önce Mozaiklere Sıcak Ekmek, Sonra Ayasofya Kararnamesi”, *Derin Tarih Dergisi*, 101 (Ağustos 2020): 90-92.
- Tosun, Necdet, “Hoca Ahmed Yesvî: Türkistan Güneşi”, *Derin Tarih Dergisi*, 47 (Şubat 2016): 94-99.
- Tuncer, Hüseyin, ” Türk Yurdu Dergisi”, TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012), 41: 550-551
- Turan, Orhan, “Osmanlı’nın Avrupa’daki Son Muhteşem Eseri Titanic’ten Çıktı”, *Derin Tarih Dergisi*, 2 (Mayıs 2018): 52-55.
- Turan, Şerafettin ,” Kemalpaşazâde”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2002), 25: 238-240.
- Türköne, Mümtazer, “Egemenlik Çocuklara Nasıl Geçti?”, *Derin Tarih Dergisi*, 13 (Nisan 2013): 28-30.
- Türksoy, Turgut, “Çerkes Ethem Hain Değildir”, *Derin Tarih Dergisi*, 33 (Aralık 2014): 36-39.
- Tütüncü, Mehmet, “Selçuklu’nun Canlı Şahidi Artık Yok”, *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 98-101.
- Uçar, Ahmet, “Amerika’dan Sultan’a Kadın Eğitimi İçin Teşekkür”, *Derin Tarih Dergisi*, 71 (Şubat 2018): 56-63.
- Uçar, Ahmet, “İstanbul’u Abdülhamid’in Elinden Kurtarın”, *Derin Tarih Dergisi*, 109 (Nisan 2021): 88-93.
- Uçar, Ahmet, “Kemalizm Maskeli Hristiyanlık Propagandası”, *Derin Tarih Dergisi*, 80 (Kasım 2018): 18-21.
- Uçar, Ahmet, “Osman Gazi ve Orhan Gazi Türbelerini Nasıl Yağmaladılar?”, *Derin Tarih Dergisi*,94 (Ocak 2020): 78-82.
- Uçar, Ahmet, “Sultan Abdülhamid Kitap Yaktırmadı”, *Derin Tarih Dergisi*, 90 (Eylül 2019): 24-26.
- Uçar, Ahmet, “Sultan II. Abdülhamid Düşmalığının Kaynakları I: İngiltere’de Gladstone ve Dostları”, *Derin Tarih Dergisi*, 111 (Haziran 2021): 26-31.
- Uçar, Ahmet, “Sultan II. Abdülhamid’in Fransız Kurtlarla Dansı”, *Derin Tarih Dergisi*,105 (Aralık 2020): 64-73.
- Uçar, Ahmet, “Sultan Kuranı Kerim’i İmha Etmedi”, *Derin Tarih Dergisi*, 91 (Ekim 2019): 74-77.
- Uçar, Fatma Nur, “Modern Kitabevlerinin Yayıncılığın Temeli de Abdülhamid Devrinde Atılmıştı”, *Derin Tarih Dergisi*, 96 (Mart 2020): 80-83.
- Uçman, Abdullah, “Bilgi Mecmuası”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,1992), 6:161-162.
- Uçman, Abdullah, “Rıza Tevfik’ten Sabih Şevket’e İlginç Mektup”, *Derin Tarih Dergisi*, 20 (Kasım 2013): 102-105.

- Uğur, Ahmet, “Selimnâme”, *TDV İslam Ansiklopedisi*(İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2009), 36: 440-441
- Uğurluel, Talha, “Mısır’dan Osmanlı’ya Hükümdarlar Nasıl Mumyalanırdı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 35 (Şubat 2015): 122-127.
- Uğurluel,Talha, “Seyid Onbaşı Bir Varmış Bir Yokmuş”,*Derin Tarih Dergisi*, 12 (Mart 2013): 86-89.
- Utku, Turhan, “Hani İstikbal Göklerdeydi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 99 (Haziran 2020): 44-47.
- Uzel, Nezh, “Mustafa Kemal’e Samsun Vizesini Veren İngiliz Sûfî Çıktı”, *Derin Tarih Dergisi*, 1 (Nisan 2012): 86-89.
- Uzun, Mustafa İsmet, “Münşeât”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2006), 32: 18-20
- Varol, Muharrem, “Ve İngilizler’in Abdülhamid Korkusu Beyaz Perdede”, *Derin Tarih Dergisi*, 36 (Mart 2015): 43-47.
- Woodhead, Christine, “Şehnameci”, *TDV İslam Ansiklopedisi*(İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2010),38: 456-458.
- Yalvar, Cihan, “Milyonlarca Kafkasyalı Göç Yollarında”, *Derin Tarih Dergisi*,109 (Nisan 2021): 57.
- Yardım, Mehmet Nuri (Konuşan), “Nurettin Taşkesen: Kudüs’ü Alman General Falkenhayn’ın Savunma İsteksizliği Yüzünden Kaybettik”, *Derin Tarih Dergisi*, 70 (Ocak 2018): 81-83.
- Yasa, Yesevîzade Alparslan, “Mustafa Kemal Kuran-ı Kerim’e Nazîre Yazdırmıştı”, *Derin Tarih Dergisi*, 46 (Ocak 2016): 90-99.
- Yavuz, Said, “Edib Mehmed Emin”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994), 10: 422-423.
- Yazıcı, Nesimi, “Milli Tettebular Mecmuası”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı,2005),30: 83-84.
- Yazoğlu, Cengiz, “Mustafa Kemal’i Anadolu’ya Gönderen, Mondros’tan Güç Alan İngilizler Mi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 79 (Ekim 2018): 52-57.
- Yazoğlu, Cengiz, “Mustafa Kemal’i Anadolu’ya İngilizler Mi Gönderdi?”, 86 (Mayıs 2019): 64-65.
- Yeşilyurt, Süleyman, “İdamların Arkasında İnönü Mü Vardı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 26 (Mayıs 2014): 66-69.
- Yıldız, Gültekin, “Mark Sykes ve İngiliz Savaş Komitesi Gözünden 1915 Sonunda Arap Meselesi”, *Derin Tarih Dergisi*, 31 (Ekim 2014): 106-111.
- Yılmaz, Ensar, “Şaibeli Seçimlerin Abatomisi”, *Derin Tarih Dergisi*, 75 (Haziran 2018): 28-33.
- Yılmaz, Murat, “Serbest Cumhuriyet Fırkası Kötülerin Partisi Mi?”, *Derin Tarih Dergisi*, 15 (Haziran 2013): 72-77.
- Yılmaz, Ziya, “Şânizâde Mehmed Ataulah”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010), 38: 334-336.
- Yiğit, Melih,” Türk İnkılâbı ve Sanat Düşüncesi İlişkisi: Türk Tiyatrosu Dergisinde Türk Tarih Tezi İzleri(1933-1944)”, *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/2(2017): 206-221.

- Yiğit, Murat, “Cezayir Bağımsızlık Savaşı”, *Derin Tarih Dergisi*, 116 (Kasım 2021): 28-31.
- Yurttakal, Ahmet, “Çanakkale Zaferi’nin Unutulan Kahramanı Cevad Paşa”, *Derin Tarih Dergisi*, 72 (Mart 2018): 55-58.
- Yüksel, Müfid, “Alevî Bektaşî Kimliği”, *Derin Tarih Dergisi*, 23 (Şubat 2014): 50-55.
- Yüksel, Müfid, “Bakanlar Kurulu İstiklâl Mahkemelerini Nasıl Yönetmişti?”, *Derin Tarih Dergisi*, 20 (Kasım 2013): 66-73.
- Yüksel, Müfid, “Başöğretmen Atatürk’ten Kafatası Dersleri”, *Derin Tarih Dergisi*, 12 (Mart 2013): 56-66.
- Yüksel, Müfid, “Sahibinden Satılık Tekkeler”, *Derin Tarih Dergisi*, 21 (Aralık 2013): 86-91.
- Yürükel, Sefa, “Avrupa’nın Hiroşiması Dresden”, *Derin Tarih Dergisi*, 56 (Kasım 2016): 128-130.
- Zeybek, Şerife Nihal, “Halide Nusret Zorlutuna’nın Kaleminden Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Verilen Şok Edici Talimat”, *Derin Tarih Dergisi*, 94 (Ocak 2020): 90-91.
- Zürcher, Erik Jan, “Cumhuriyet Fikri İttihat Terakki’den Mi Çıktı?”, *Derin Tarih Dergisi*, 76 (Temmuz 2018): 4.

EKLER

Derin Tarih Dergisi'nin Birinci Sayısı, Kapak Formatı

Derin tarih

Tüm Bildikleriniz Tarih Olacak!

9 772147 055007 0 1

Sayı 1, Nisan 2012

Fiyat: 8 ₺, KKTC 10 ₺

www.derintarih.com

Geçmişin
Büyüsü

Çocuklar
İçin
Tarih
Dergisi
Hediye

**Kâzım Karabekir
Açıklıyor!**

**"19 Nisan
1919'da
Trabzon'a
Çıktım"**

Yazılarıyla
Halil İncalcık
Semavi Eyice
M. Şükrü Hanioglu
İsmail Kara
Norman Stone

**Avrupa'nın Gizlediği Sır
Yamyamlık**

**İrtica Hayaleti
103 Yaşında!**

**Osmanlı'da
Kentsel
Dönüşüm**

Derin Tarih Dergisi'nin 74. Sayısı. Bu sayıdan itibaren hem kapak hem iç sayfa formatı değişmiştir.

TÜM BİLDİKLERİNİZ TARİH OLACAK SAYI 74 | MAYIS 2018 | FİYATI 13 TL

9 772147 055007 74

Derin Tarih

DT

Ramazan-ı Şerifi
"İhya" Etmek
Nasıl Olur?
İsmail Kara

Prof. Nevzat Tarhan
Fatih'in Psikolojisini Yorumluyor

Hiperaktif Şehzade Nasıl Fatih Oldu?

PROF. SEFA SAYGILI | DOÇ. YAKUP ALBAYRAK | DOÇ. ALİ KUŞAT

 **Selçuklunun
Hürrem Sultanları**
Bulent Kaçın

 **Amerikalı Misyonerleri
Kim Öldürdü?**
Ahmet Uçar

 **Osmanlı'dan
Cumhuriyet'e Uzanan
İlim Dolu Hayat**
Aykut Kazancıgil

 **Orhan Gazi'nin Başlık
Parası Kantakuzenos'u
Bizans İmparatoru Yaptı**
Yahya Başkan

Derin Tarih Dergisi'ndeki ilgi çekici makale başlığı örneği.

Osmanlıca gazete okuyan İngiliz: Bennett Üsküdar'da Özbekler Tekkesi'nde, Eylül 1972

Mok
Ata

NEZİH UZEL

ATATÜRK'E SAMSUN VİZESİNİ VEREN İNGİLİZ, SÛFÎ ÇIKTI!

Atatürk Samsun'a giderken,
Boğaz'dan çıkış vizesini
Yüzbaşı Bennett imzalamıştı.

Bir cihan devleti Osmanlı İmparatorluğu, tarihin en büyük uluslararası kaşışması olan 1. Dünya Savaşı'ndan yenik çıktı. "Harbi Umumi" adı ile de bilinen bu faciada ordusu dağıldı, 3 kıtaya yayılmış toprakları yabancı ellere geçti, başkenti işgale uğradı.

İstanbul'un işgali, 500 yıldır Osmanlı gücünü dünya haritasından silmeye uğraşan Batılı ülkelerin, bu ulusu bütünü ile imha etme planlarının son noktasıydı. Ancak o sırada dünyada değişen siyasi dengeler buna imkân bırakmadı. İstanbul 13 Kasım 1918'den 6 Ekim 1923'e kadar işgal altında kaldı. Harbin galip devletleri, başta İngiliz, Fransız ve İtalyanlar İstanbul'u işgal ettiler. Bu işgal 5 yıl sürdü. 500 yıl hiçbir yabancı ayağının basmadığı bu şehir, 5 yıl karanlıkta kaldı.

Ayasofya kilise olsun!

İşgal sırasında İngiltere'de bir ara "İstanbul'u Yunanlılara verelim, Ayasofya'yı kilise yapınlar" fikri doğmuştu. Buna karşı çıkanlar oldu. İngiliz kamuoyu, inanılması güç biçimde "İstanbul'un Türklerden geri alınması"nı tartışıyordu. Bu fikir o sırada toplanmış olan Paris Konferansı'nda da görülmüş, fakat karara bağlanamamıştı. Sonunda müttefikler yüksek risk taşıyan bu konuda geri adım atarak İstanbul'un Türklerin elinde kalmasına rıza gösterdiler ve bu karar, o günlerde başlayan milliyetçi hareketleri ezmek için kullandılar. Müttefik kumandanlığı bu amaçla bir bildiri yayınladı ve "İstanbul'u sizden almaktan vazgeçtik, daha ne istiyorsunuz, artık milliyetçi davranışlara son verin ve mütareke şartlarına uyun." dedi. Ancak bu tedbir işe yaramadı ve milliyetçi hareketler başta "Karakol" teşkilatının faaliyetleri olmak üzere tüm hızı ile devam etti.

Doğu uzmanı istihbaratçı

John Godolphin Bennett, 5 yıl süren bu işgalin ünlü İngiliz istihbarat görevlisiydi. Savaşta subay kalmadığı için onu 20 yaşında yüzbaşı yapmışlardı. Savaş öncesinde "Doğu Bilimleri" eğitimi almış, Türkçe öğrenmişti. Londra'da doğmuş olmakla birlikte babası vaktiyle İstanbul'da bulun-

Derin Tarih Dergisi'nde en fazla işlenen konu: II. Abdülhamid ile ilgili kullanılan bir görsel.

DOSYA

Son halife Abdülmecid Efendi'nin, Sultan Abdülhamid Han'ın hal'ini tasvir eden tablosu. Soldan sağa: Bahriye Feriki Arif Hikmet Paşa, Selanik Mebusu Emanuel Karasu, Draç Mebusu Esad Toptanlı, Ayandanı Ermeni Aram Efendi ve Miralay Galip (Pasiner) Bey.

50

Derin
Tarih
Araştırma
2018

DI

/ Mürteci', nah kafa, bizler... Kerem et; hâli düşün! / Bu cehâlet yürümez; asra bakan: Asr-ı ulûm! / Başlasın terbiyeniz, âlelerden oğlum. / Sâde hürriyeti ilân ile bir şey çıkmaz; / Fikr-i hürriyeti hazm ettiriniz halka biraz.

Bu mısralar, Mehmed Âkif'in Meşrutiyet'in ilanından sonra ortaya çıkan yönetimi ve havayı olumsuz şekilde yansıttığını açıkça göstermektedir. Buradan itibaren Mehmed Âkif'in Abdülhamid ve istibdat dönemi eleştirisini bir yana bırakıp İttihatçıların dönemini eleştirmeye başladığını söyleyebiliriz. Son yıllarda Âkif'in Sultan Abdülhamid'le ilgili olumsuz beyanları öne çıkarılarak yapılan gerçeklik kaygısından yoksun tenkitler şairin eserlerinin bütünü dikkate alınırsa, apaçık haksızlıktır. Abdülhamid'in son büyük Osmanlı padişahı olduğunda şüphe yok. Fakat döneminde Abdülhamid imajının bugünkü gibi olmadığı bilinen bir şeydir. Devrinde haklı veya haksız güçlü bir Abdülhamid aleyhtarlığı vardır ve neredeyse bütün okuyucular bu aleyhtarlık rüzgârına kapılmıştır. Abdülhamid'in döneminin şartlarının sevkiyle bir baskı yönetimi kurduğu,

güçlü bir hafiy teşkilatına vücut verdiği malumdur. Bu yönetim tarzının birçok kişinin haksız muamelelere maruz kalmasına yol açtığı da bilinmez değildir. Âkif bunları anlattığı *İstibdat* şiirinde o dönemin idaresi ile ilgili ağır ifadeler kullanıyor. Şiirin 1908 Meşrutiyeti'nin havası için yazıldığı biliniyor. Mehmed Âkif'in Meşrutiyet sonrası iyimserliğinin çok çabuk silindiği 1. *Safahat*'in sonraki sayfalarında *Köse İmam* şiirinde görülüyor. Eskiden "saye-i şahane" (padişahın sayesinde) çekip işlenen kötülükler, şimdi "saye-i hürriyette"ye dönmüştür.

Bu sırada İslâmiyet'in ilk döneminde Müslümanlıktan uzaklaşıp câhiliye devrine geri dönme anlamıyla kullanılan "irtica" kelimesi İttihatçılar tarafından, Abdülhamid dönemine dönüş olarak kullanılmıştır. "Mürteci" ise, bu dönüşü isteyendir.

Âkif'in kısa süren İttihatçılığı yakın arkadaşı Fatin Hoca'nın delaletiyledir. Orada bile "ben ancak Cemiyet'in emri bilmarifuna uyarım" diyerek yemin metninin değiştirilmesini sağlamıştır. İttihatçıların uygulamalarını gördükten sonra, bir daha dönüp o tarafa asla

bakmamıştır. Hatta Talat Bey Dâhiliye Nazırı iken bir adamını göndererek "yazılarında o kadar ileri gitmemesi ricasını" bildirir. Mehmed Âkif'in cevabı şu olmuştur: "Nazırına söyle, kendilerim düzeltsinler! Bu gidiş devam ettiği müddetçe bizi susturamazlar. Gidin nazırınıza söyleyin ben bu fasulye aşını yemeye razı olduktan sonra kimseden korkmam..."

İttihat Terakki Cemiyeti'ne kendi şartları ile giren ve fakat partisine asla girmeyen Âkif'in İttihatçılarla arasının çok erken bir dönemde açılmaya başladığı görülebiliyor. 1912'de yayınlanan *Süleymaniye Kürsüsünde* şiirinde Abdürreşid İbrahim'in ağzından "Hürriyetin ilânı"nı şöyle sarakaya alıyor: *Bir de İstanbul'a geldim ki: Bütün çarşı, Pazar / Na'radan çalkanyor! Öyle ya... Hürriyet var! / Galeyan geldi mi, mantık savuşturmuş... Doğru: / Vardı aklımdan o gün her kimi gördümse zoru.*

...
Ne devâird e hükümet ne ahâlîde bir iş! / Ne sanâyi ne maarif, ne alîş var, ne veriş. / Çamlîbel sanki şehir: Zabita yok, râbita yok; / Aksa kan sel gibi, bir dindirecek vâsita yok. / "Zevk-i hürriyeti onlar daha

Derin Tarih Dergisi'nde belge gösterimi için bir örnek.

» Padişahın yüce eşğine... Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasından yedi ay sonra Sultan Vahidüddin'e çektiği telgrafın Başbakanlık Arşivi'deki orijinali. Metinde Padişah'a hitaben övücü ifadeler dikkat çekiyor.

ya imkân azlığından veya güçlüklerden dolayı bu vazifeden kaçmaktadırlar. Zira yazımızı öğrenmek pek kolay değildir. Bu işi halkımıza kolaylaştırmak için belki de Latin alfabesini kabul etmek yerinde olur. Her ne kadar bu harflerle, lisanımızdaki bazı sesleri vermek güçlüğü mevcut ise de, bunu ayarlamak şüphesiz kabil olabilir."

Tut kelin perçeminden derler ya, aynen öyle! Güya Halife-i rûyi zemin Sultan Abdülhamid-i Sâni Efendimiz bir yandan Hilafetin nice dir ihmal edilen gücünü Müslümanların nefes aldığı kıtalara nasıl olur da yayarım, diye gece gündüz düşünür ve didinirken öbür yandan da Latin alfabesini imparatorluğa gizli gizli getirmek istiyor ve halkı 'cahillikten' ancak böyle kurtarabileceğine inanıyormuş!

Zaten ancak pamuk ipliğiyle kendisine bağladığı Araplar, Kürtler, Arnavutlar ve sair Müslüman unsurların Latin alfabesine geçilirse anında tespih taneleri gibi dağılıcaklarını ve Sultanın itibarının bu "gâvurluk" karşısında yine anında yerle bir olacağını bilmek için kâhin olmaya hacet yok ki.

Sultan Abdülhamid bir körün bile görebileceği bu korkunç ihtimali düşünmekten aciz biri midir ki, nüfusun yüzde 10'una daha okuma yazma öğretmek uğruna bin bir müşkületle bir arada tutmaya çalıştığı imparatorluğun yere düşen kristal vazo gibi dağılmasına razı ol-

sun. Çok şükür ki Sultanın parlak aklı bu tarz hezeyanları sarf etmeyecek kadar başındadır.

Kaldı ki bu tür ifadeler onun yönetim mantığına ve 30 küsur yıl boyunca uyguladığı eğitim ve kültür politikalarına da hiçbir şekilde uymaz. Uymaz, uymaz ama birileri çıkıp pekala uydurur. Hem de Osmanlıcası/Türkçesi bir türlü bulunamayan ama Fransızca, İngilizce ve Almanca tercümelemleri ortalıkta fırır dolaşan bir sözde kaynakta(!).

» Sultan Abdülhamid'e izafe edilip namli tarihçilerin doğru diye kullandıkları hatıratı.

Vahidüddin kararnamede ne diyor?

Osmanlıca bilmeyen ama ahkâm kesmekte üstüne olmayan bir akhievvelin yazdığı 'şey' sosyal medyada fink atıyor. Güya Sultan Vahidüddin Kur'an basılmasını yasaklamış imiş! Bakın, diye bir Osmanlıca 'belge fotoğrafı' ile birlikte, sizin göklere çıkardığınız Sultanınız bu işte! diye kuyruklu bir yalan haber servis ediyor sık sık.

Yeter artık. Bıktık usandıkt katmerli yalanlarınızdan! Şu 90 yıldır söylemediğiniz yalan, atmadığınız ıftira, tahrif etmediğiniz belge kalmadı. Erzurum Kongresi tutanaklarının tarih kitabı diye önümüze sürdüğünüz propaganda eserlerinde nasıl makaslandığı ortada. Karabekir'in telgrafından kaç cümle çikarıldığını bizzat Paşa yakalayıp rezil etmişti malum zatı ama aynı şey 'belge' olarak hâlâ »

Derin Tarih Dergisi'nde ek olarak verilen kitapçıklardan birörnek

Derin Tarih Dergisi'nin özel sayılarına bir örnek: 17. sayı

